"Tek Kaynak İki Irmak"

Kur'ân'dan Teknolojik Yansımalar

Prof. Dr. Ömer Çelik

"Tek Kaynak İki Irmak"

Kur'ân'dan

Teknolojik Yansımalar

"Tek Kaynak İki Irmak"

Kur'ân'dan Teknolojik Yansımalar

Prof. Dr. Ömer ÇELİK

"Tek Kaynak İki Irmak"
KUR'ÂN'DAN TEKNOLOJIK YANSIMALAR

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-6079-89-8

Yayın Numarası
79

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Nisan 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 444 84 64

Işık Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.akademiyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

İkinci Bölüm

KUR'ÂN'IN BİLİM VE TEKNOLOJİYE IŞIK TUTTUĞUNU GÖSTEREN KESİNLEŞMİŞ VEYA KESİNLİĞE YAKLAŞMIŞ KONULARDAN ÖRNEKLER

T.C.
Marmara Üniversitesi
Araştırma Fonu Başkanlığı

Sayı : B.30.2.MAR.0.05.02.00 / 528 Tarih: 30 / 04 /2001

Sayın Dr.Ömer Çelik
M.Ü.İlahiyat Fakültesi
Bağlarbaşı

1999/SOS-5 no'lu "Kur'an Ayetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi" başlıklı projeniz Araştırma Fonu Yönetim Kurulu'nun 18.04.2001 tarih ve 02/2001 sayılı toplantısında görüşülerek projenin kesin raporu oybirliği ile kabul edilmiştir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof.Dr.Önder Kayhan
Rektör Yardımcısı
Araştırma Fonu Başkanı

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerim'i bir ilahi rehber aynı zamanda bir ilim ve hayat kaynağı olarak gönderen Allah Teâla'ya övgülerin en yücesini, bu ilahi mesajı kurtuluş reçetesi olarak tüm insanlığa ulaştıran Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) selamların en güzelini sunarım.

Kur'ân-ı Kerim, insanların kalbinden şirkin köklerini kazıyıp, oraya tevhid anlayışını yerleştirmek için inmiştir. Bu bakımdan onun ele aldığı en temel konu 'tevhid' yani Allah'ın birliği inancıdır. Tevhid gerçeğinin tecellisi altında bulunan kâinatta da, onun gereği olarak bir intizam, bir âhenk ve bir bütünlük söz konusudur. Zira her şey tek olan Allah'tan kaynaklanmakta, tek olan Allah'ın iradesiyle hareket etmekte ve yine neticede tek olan Allah'a dönmektedir. Dolayısıyla ilim, bilgi ve bilimi de bu bütünlük içinde ele almak gerekmektedir.

İnancımıza göre menşeini yüce Allah'ın 'bilen' anlamındaki 'âlim ve 'alîm' sıfatlarının teşkil ettiği ilim/bilgi bir bütündür. Bu bütünün parçaları arasında, herhangi bir canlı organizmanın -örneğin insanın- beyin, kalb, ciğer, mide, böbrek, kafa, kol, bacak vs. organları arasında bulunan alaka gibi, oldukça yakın bir irtibat vardır. Bu organların toplamının mükemmel bir insanı oluşturması gibi, ancak parçalarının sıhhatli bir şekilde bir araya getirilmesiyle de gerçek ilim ortaya çıkar. Bu bakımdan, her ne kadar belirli maksatlarla çeşitli açılardan ilimlerin tasnifleri yapılmış olsa da, biz, bunların, aralarındaki ilişki tamamen kopacak şekilde ayrımlara tabi tutulup, öğretilmelerinin doğru olmadığı kanaatini taşımaktayız. Dolayısıyla ilmi;

dinî ilimler ve dinî olmayan ilimler, müspet ilimler ve müspet olmayan ilimler vs. şeklinde ta işin başından sanki birbirlerine tamamen zıtmış gibi genel kategorilere bölmek kesinlikle tasvip edilecek bir durum değildir. İşte bu düşünceden hareketledir ki, İmam Muhammed el-Gazzali ve İbn Rüşd gibi Müslüman âlimler, vahye dayalı ilimler yanında tecrübî ilimlerle de uğraşmayı ilahi bir emir telakki etmişler ve böyle bir çabanın 'ibadet' olduğunu öne sürmüşlerdir.

İşte bizzat Kur'ân-ı Kerim'den kaynaklanan bu anlayışla hareket eden Müslümanlar, genel olarak miladi 16. asra kadar her türlü bilim ve teknolojide bütün dünyaya önderlik ederken, bu anlayışın yavaştan kaybolması, beyinlerde, ilimdeki bütünlük fikrinin parçalanması ve bunun sonucunun otomatik olarak eğitim-öğretim kurumlarına yansıması neticesinde gerileme başlamış ve tabiatıyla bu konudaki önderlik batı dünyasının eline geçmiştir. O günden bugüne İslâm dünyası, batı karşısında geri kalmışlığından asla kurtulamamış ve bir kısım gelişmeler olmakla birlikte hâlâ da bu durum devam etmektedir.

Şunu kesinlikle ifade etmek gerekir ki, İslâm dünyasının batı karşısında geri kalmasında Kur'ân-ı Kerim'in olumsuz bir etkisi asla söz konusu değildir. Zira inen ilk âyeti "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" (Alak 96/1) buyruğuyla başlayan ve yine ilk inen âyetlerinde, "Oku, insana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin en büyük kerem sahibidir." (Alak 96/3-5) buyurarak ilmi/bilgiyi, kalemle yazmayı dolayısıyla bunların ne kadar önemli olduğunu dile getiren, hem kendisini indiren Allah'ı hem de bizzat kendisini "ilim/bilgi" (bkz. Bakara 2/145) vasfıyla niteleyen ve her türlü bilgiyi teşvik eden Kur'ân-ı Kerim'in, hangi alanda olursa olsun bilimsel araştırmalara engel teşkil etmesi mümkün değildir. Belki eksiklik, onu gereği gibi anlamamaktan kaynaklanmaktadır.

İşte biz, bu çalışmada, Kur'ân-ı Kerim'in bilimsel faaliyet sahasında herhangi bir kısıtlama getirmediğini, tam tersine araştırma ve incelemeyi teşvik ettiğini ve böyle bir faaliyete dinî bir boyut kazandırdığı için herhangi bir Kur'ân-bilim çatışmasına sebep olabilecek ve bilim adamının bağımsız olarak faaliyet göstermesini engelleyecek yolları kapadığını açıklamaya çalıştık.

Kitabımız bir giriş, üç bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Giriş kısmında Kur'ân, âyet, bilgi, bilim ve teknoloji gibi konu ile ilgili kavramları açıkladık.

Eserin teorik kısmını oluşturan birinci bölümde Kur'ân-bilim ilişkisinin tarihi gelişimi, âyetleri bilimsel açıdan değerlendirmenin dayanaklarını, saiklerini ve mahzurlarını araştırdık.

İkinci bölümde Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisine, "canlıların sudan yaratılması", "insanın yaratılışı ve yaratılış evreleri", "varlıkların çift oluşu" "parmak izleri" vb. bilimsel olarak kesinleşmiş konulardan örnekler vererek Kur'ân'la bilim arasındaki uyumu tespit etmeye çalıştık.

Üçüncü bölümde ise Kur'ân-ı Kerim'de açıkça ifade edilen ve günümüzde bilimsel olarak araştırılan fakat henüz kesinlik kazanmamış "eşya nakli", "koku nakli", "insan ömrünün normalin üstünde uzaması" vb. gibi konulardan örnekler vererek Kur'ân'ın gelecekte bir kısım bilimsel araştırmalar ve teknolojik gelişmelere ışık tutup tutmadığını tartıştık.

Sonuç kısmında vardığımız neticeleri kaydedip, özetle Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle yakın ilişkisinin bulunduğunu ve aralarında gerçek anlamda bir çelişkinin bulunmadığını tesbit ederek, âyetleri bilimsel açıdan değerlendirirken dikkat edilmesi gereken bir kısım kuralları belirttik.

Bibliyografya kısmında da kitabın yazımında kullandığımız kaynakların dökümünü yaptık.

Çalışmamızın ilim dünyasına faydalı olmasını dileriz.

12. 02. 2009

Prof. Dr. Ömer ÇELİK

“*Evet, Biz ileride onlara delillerimizi gerek dış dünyada, gerek kendi öz varlıklarında göstereceğiz; ta ki Kur'ân'ın, Allah tarafından gelen gerçeğin ta kendisi olduğu onlar tarafından da iyice anlaşılacak. Rabbinin her şeye şahid olması yetmez mi?*” (Fussılet, 41/53)

“*De ki: Rabbimin sözleri için deryâ mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahî, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir.*” (el-Kehf, 109)

“*Şâyet yeryüzündeki ağaçlar kâlem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine Allâh'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak gâlip ve hikmet sahibidir.*” (Lokman, 27)

***

Bir hadîs-i şerifinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı Kerîm'i şöyle tarif etmektedir:

“Kur'ân-ı Kerîm:

– Vukû bulacak her türlü fitneye karşı insanı selâmete erdiren,

– Önceki toplumların haberlerini, sonrakilerin durumlarını, insanlar arasında meydana gelecek hâdiselerin hükümlerini ihtiva eden,

– Hak ile bâtılı tefrik eden, Mâlayâni olmayan, Kendisini terk eden azgını Cenâb-ı Hakk'ın helâk ettiği,

– Onun dışında hidâyet arayanı Allâh'ın dalâlete düşürdüğü,

– Hak Teâlâ'nın sapasağlam ipi, zikr-i hakîmi ve sırât-ı müstakîmi olan,

– Kendisine bağlananların hiçbir zaman sapmadığı, Onu söyleyen dillerin yanılmadığı, Âlimlerin kendisine doyamadığı,

– Çok tekrardan dolayı tâzeliğini asla kaybetmeyen, üstünlüğü ve mu'cizeliği asla nihâyete ermeyen,

– Cinlerin, dinledikleri zaman; «*Gerçekten biz, hayranlık veren bir Kur'ân dinledik.*» (el-Cinn 72/1) demekten kendilerini alamadıkları,

– Kendisiyle konuşanların doğru söylediği, Onunla hüküm verenlerin isâbet ederek âdil davrandığı,

– Onu tatbik edenlerin ecir gördüğü,

– Ona çağıranın dosdoğru yolu bulduğu ilâhî bir kelâmdır."[1]

Şâir Ziyâ Paşa:

İdrâk-i meâlî bu küçük akla gerekmez,

Zîrâ bu terâzî bu kadar sıkleti çekmez!..

diyerek ister kevnî ister kelâmî olsun, ilâhî sanatın karşısında hissettiği hayret ve şaşkınlığı dile getirir. Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ı, büyük bir acziyet içinde şöylece tenzîh ve tesbîh eder:

سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِى صُنْعِهِ الْعُقُولُ

سُبْحَانَ مَنْ بِقُدْرَتِهِ يَعْجُزُ الْفُحُولُ

"Muazzam sanatı karşısında akılların hayrete düştüğü Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzîh ve tesbîh ederim!

Sonsuz kudreti ile en yüksek idrakleri bile âciz bırakan Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzîh ve tesbîh ederim!"

1 Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 14; Dârimî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 1

GİRİŞ
KAVRAMLAR VE BU BAĞLAMDA KUR'ÂN-BİLİM İLİŞKİSİ

A- KAVRAMLAR

Burada eserin muhtevasıyla yakından alakalı olarak ele alacağımız kavramlar; Kur'ân, âyet, bilim, teknoloji, kültür ve medeniyet kavramlarıdır. Öncelikle bu kavramları açıklayıp, bu bağlamda Kur'ân-bilim ilişkisini irdelemek gerekmektedir.

1. Kur'ân

"Kur'ân" kelimesinin menşei ve anlamı hususunda farklı yorumlar vardır. Bu kelime; türemiş veya türememiş, hemzeli veya hemzesiz oluşuna göre anlamlandırılmıştır:

Türememiş olduğunu söyleyenler, bunun Tevrat ve İncil gibi Hz. Muhammed'e inen kitaba verilen özel bir isim olduğunu savunur, bu bakımdan ona belli bir sözlük anlamı vermezler.[1]

Türemiş olduğunu söyleyenler de bu kelimenin hemzeli veya hemzesiz oluşu konusunda ikiye ayrılırlar:

---

1 eş-Şâfi'î, Ebû Abdillah Muhammed b. İdris, *er-Risâle* (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut, ts., s. 14; İbn Manzur, Ebû'l-fadl Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1992, 11/78 vd.; ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillah, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1972, 1/277-278; es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1951, 1/51.

Hemzeli olduğunu kabul edenlere göre Kur'ân, ya "toplamak" anlamına gelen "el-kar'u" kelimesinden türemiş ve geçmiş kitapların meyvelerini topladığı; va'd, vaîd, emir, nehiy, kıssa, sûre ve âyetleri bir araya cemettiği için bu adı almıştır[2]. Veya "okudu" anlamını taşıyan "karae" fiilinden türemiş ve "okunan bir kitap" olduğu için bu ismi almıştır.[3] Yahut "dışarı çıkarıp attı" manasındaki "kara'e" fiilinden türemiş ve onu okuyan kimse kıraat esnasında kelime ve harfleri ağzından çıkarıp attığı için bu adı almıştır.[4]

Hemzesiz olduğunu kabul edenlere göre ise "Kur'ân", ya "delil, bürhan, ipucu" anlamına gelen "karîne" kelimesinin çoğulu olan "karâin"den türemiş ve âyetleri muhteva, nazm, vezn, fasıla ve ahenk yönünden birbirine benzediği ve birbirine delil olduğu için bununla adlandırılmıştır.[5] Veya "bir şeyi diğerine yaklaştırdı" manasındaki "karane" fiilinden türemiş ve sûreleri, âyetleri ve harfleri birbirine yakın ve bitişik olduğu için bu ismi almıştır.[6]

Dolayısıyla Kur'ân, Allah'ın Hz. Muhammed'e indirdiği ilâhî kitabın özel adı olmakla birlikte, sözlük olarak toplamak, okumak, dışarı çıkarıp atmak, delil olmak, bir şeyi diğerine yaklaştırmak gibi anlamlar ifade eden kelimelerden türediği ileri sürülmüştür. Şu kadar var ki verilen bu sözlük anlamlarından her birinin, Kur'ân-ı Kerîm'in özelliklerinden birini açıkladığı görülmektedir.

Bir hidayet ve i'caz kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'in farklı tarifleri yapılmıştır. Bu tarifler yapılırken, Kur'ân'ın sahip olduğu pek çok özelliklerden

---

2 ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/277; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/51; Doğrul, Ömer Rıza, Tanrı Buyruğu, İstanbul, 1980, *Mukaddime*, XXXIX; el-Kâfiyeci, Ebû Abdillah Muhammed b. Süleyman, *Kitâbu'teysîr fî kavâid-i ilmi't-tefsîr*, (Thk ve neşr: İsmail Cerrahoğlu), Ankara, 1974, s. 15.

3 ez-Zerkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Halep, ts., 1/4; Salih Subhi, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân*, Dımaşk, 1958, s. 6.

4 ez-Zerkeşî, el-Burhân, 1/277; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/51; Gümüş, Sadreddin, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, İstanbul, 1990, s. 15-16.

5 es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/51; Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara, 1983, s. 31; Demirci Muhsin, *Kur'ân'da Müteşâbih Âyetler Meselesi*, İstanbul, 1993, s. 35.

6 ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/278; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/51; Salih, Subhi, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân*, s. 5.

en önemlileri göz önünde bulundurulmuştur. Bu tariflerin en kapsamlı olanlarından bir kaçı şöyledir:

"Kur'ân, Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış ve ondan tevatür yoluyla şüphesiz bir şekilde nakledilmiş olan şeydir".[7]

"Allah Teâlâ tarafından elçisi Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilip bize tevatüren nakledilen apaçık kitaptır."[8]

"Kur'ân Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilavetiyle kullukta bulunulan mu'ciz bir kelamdır."[9]

Bu tarifler, birbirini tamamlayıcı mahiyette olup aralarında herhangi bir zıtlık ve çelişki yoktur. Yalnız son tarif, diğerlerinden daha kapsamlı ve muhteva bakımından daha geniştir. Bu tarifte Kur'ân'ın beş önemli özelliği dile getirilmektedir: O, Hz. Muhammed'e vahyedilmiş bir kitaptır. Bu kayıtla onun, ilâhî kaynaklı olduğu ifade edilmekte, diğer peygamberlere indirilen kitaplar ve Hz. Muhammed'in söylediği sözler tarif dışında kalmaktadır. Kur'ân mushaflarda yazılı bulunmaktadır. Hz. Muhammed zamanında tamamen yazılmış, pek çok hafız tarafından ezberlenerek koruma altına alınmış ve daha sonra da mushaflarda çoğaltılan bu ilâhî kelama hiçbir beşer sözü karışmamıştır. Kur'ân, yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün görülmeyen pek büyük bir topluluk tarafından zamanımıza kadar tevatüren nakledilegelmiştir. Bütün sûreleri, âyetleri ve kelimeleri bir ilâhî vahiy olarak sabittir. Bu kitabın hiçbir âyeti kaybolmamış, hiçbir kelimesi değişmemiş ve bozulmamıştır.[10] Kur'ân, tilavetiyle ibadet olunan bir kitaptır. Onun dışında herhangi bir sözün tilavetiyle ibadet edilmiş olmaz. Kur'ân, insanlığın bir benzerini, hatta kısa bir sûresinin benzerini

---

7 el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, s. 174, Beyrut, 1988.

8 Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/20-21, İstanbul, 1936 (*Mukaddime*).

9 ez-Zerkânî, Muhammed Abdalazim, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/18; Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Usulü*, s. 31; Gümüş, Sadreddin, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, s. 18; Çetin Abdurrahman, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 30..

10 Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahâtı Fıkhıyye Kamusu*, 1/45, İstanbul, 1967.

getirmekten aciz kaldığı ilâhî bir kelamdır. O, yüzyıllardan beri çeşitli âyetleriyle düşmanlarına meydan okuduğu halde, onun bir benzerini getiren olmamıştır ve olamamaktadır.[11]

Kur'ân'ın, kendi içinde anılan kerîm, mübîn, mecîd gibi pek çok ismi ve sıfatı vardır. Bunlar içinden özellikle "İlim: kesin bilgi", "Hak: gerçek" ve "Burhân: delil, mesned" isimleri eserimiz açısından önem arzetmektedir.

2. Âyet

Âyet kelimesinin lügat anlamı açık alâmet, işaret, ibret, nişâne, emmâre, bir şeyin tanınmasına vesile olan emmâre, delil kelimeleri ile ifade edilebilir.[12]

Değişik görüşlere göre fa'ila, fa'ala yahut fâ'ila vezinlerinde olup çoğulu ây, âyây, âyât şeklinde gelen âyet kelimesinin ifade ettiği "alâmet, emmâre" çeşitli şekillerde olabilir: Allah'ın varlığını ve birliğini anlamak için bütün kainat bir âyet olabileceği gibi, insanları korkutan felaketler de bazıları için Allah'ı hatırlatan birer âyet olabilir. Yahut da bir peygamberin mucizeleri, kendisinin doğruluğunu gösteren bir âyettir.[13]

Âyetin sözlükteki asıl anlamı ise "bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alâmet"tir. Kur'ân'da tekil ve çoğul hallerde 382 defa geçmektedir.[14] Âyetin terim manalarını ise şöyle ifade edebiliriz:

Delil: Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın varlığını ve birliğini ispat etmeyi amaçlayan delillerden çoğunlukla "âyet" olarak söz edilmektedir. Bu deliller Kur'ân'da Allah'ın varlığı ile ilgili âyetlerin ana konusunu teşkil eder. Buna göre göklerin ve yeryüzünün belli bir düzende yaratılışı, yerküresinin canlıların yaşamasına elverişli kılınmasından tutun da arıların bal

---

11 ez-Zerkânî, *Menâhil*, 1/20; Çetin Abdurrahman, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 31-32.

12 el-Cevheri, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah*, (Thk. Ahmed Abdulgafur Attar), Kahire, 1982, 6/2275-2276; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 14/61-62; Ahmed Asım Efendi, *el-Okyanusu'l-basît fî tercemeti'l-kamûsi'l-muhît*, İstanbul, 1305, 4/868-869.

13 M.E.B. *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, 2/63-64, 'âyet' maddesi.

14 Bkz. Abdülbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1945, 'âyet' maddesi.

yapması ve ineğin süt vermesine kadar pek çok husus bu deliller arasında zikredilir.[15]

Mu'cize: Peygamberlerin Allah tarafından gönderilmiş elçiler olduklarını ispat eden harikulade olaylar da Kur'ân'da âyet diye adlandırılmaktadır. Hz. Nuh'un tufanı, Hz. Salih'in devesi ve Hz. Musa'nın asası bunlardandır. Hz. Muhammed'e ise mucize olarak ilim, ahlak, hukuk vb. hususlarda erişilmez bir kitap olan Kur'ân verilmiştir.

Kıyamet alametleri: Önceden iman etmeyenlerin veya iman sayesinde hayır kazanmayanların Allah'ın bazı âyetleri ortaya çıktığı zaman inandıklarını ifade edişlerinin fayda vermeyeceği belirtilirken kullanılan "âyât" kelimesi (En'âm, 6/158) kıyamet alametleri manasında anlaşılmıştır.[16]

Kur'ân'ın tamamı veya belli bölümleri: Kur'ân'daki sûrelerin belli bölümlerinden herbiri, benzerini meydana getirme imkanı bulunmaması açısından, Hz. Muhammed'in gerçek peygamber olduğuna belge teşkil ettiği veya bir ifadeyi diğerinden ayırdığı, yahut da harfler topluluğundan oluştuğu için âyet diye adlandırılmıştır.[17]

Âyet, sûrelerin içinde başından ve sonundan kesik olan, bir veya birkaç cümleden mürekkep bir sözdür.[18] Bununla beraber Kur'ân'ı âyetlere ayırma kesin bir kurala tabi değildir. Yani âyetlerin tayini kıyasî değil tevkîfîdir. Bunun için "Elif. Lâm. Mîm", "Elif. Lâm. Mîm. Sâd" birer âyet oldukları halde "Elif. Lâm. Râ" tam bir âyet değil âyetten bir cüzdür. Birçok hükümler ve cümleler ifade eden âyetler olduğu gibi, kendi başlarına bir hüküm ifade etmeyenler yine bir âyet sayılırlar.[19]

Son devir İslâm bilginlerine göre âyeti genel olarak iki kısma ayırmak mümkündür:

---

15 Âyetler için bkz. Bakara 2/164; Rûm 30/20-25; Enbiyâ' 21/31-32; Nahl 16/66-69.

16 Bkz. et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Tahran, ts, 8/30, En'âm, 6/158. âyetin tefsirinde; ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâikı't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*, Beyrut, ts., 2/52, aynı âyetin tefsirinde.

17 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 14/60-61; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, 4/868-869; T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, 4/242, 'âyet' maddesi.

18 Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Usulü*, s. 55.

19 Taşköprüzade, *Miftahu's-saâde*, Haydarabad, 1324, 2/253; T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi*, 4/243; M.E.B: *İslâm Ansiklopedisi*, 2/64.

Fiilî âyetler: Kainattaki sayısız çeşitlilik ve farklılıkları sürekli bir düzen ve kanuna bağlayan yaratıcının varlığını, birliğini ve yüce sıfatlarını gösteren ve yaratıkların taşıdığı özelliklerden çıkarılan delillerin tamamı bu tür âyetleri oluşturur. Bunlara kevnî, tekvînî veya ilmî âyetler de denilmektedir.

Muhammed Hamdi Yazır, uluhiyyeti işaret eden âyetleri de kendi içinde üç kısma ayırır: Sadece alimlerin ve bilginlerin farkına varabileceği tabiat kanunlarında mevcut âyetler; Güneş ve Ay tutulması, gök gürlemesi gibi herkesin müşahede ettiği âyetler; mu'cizeler gibi hârikulâde âyetler.

Kavlî âyetler: Peygamberlere indirilen ilahi kitapların hepsi bu tür âyetlerdir. Bunlar fiilî âyetlere işaret eder ve insanlar tarafından kolaylıkla anlaşılmaları için gerekli açıklamaları ihtiva eder. Bunlara teşri'î, tenzîlî, vahyî âyetler de denir.[20]

"Kur'ân âyetleri" ifadesinden anlaşılması gereken, Kur'ân sûreleri içinde yer alan, öncesinden ve sonundan munkati olan bir veya birkaç cümleden mürekkep sözlerdir. Bunlar aynı zamanda kavlî âyetler olup, kainattaki fiilî âyetlere işaret ederler. Hem Kur'ân âyetlerini indiren hem de kainattaki fiilî âyetleri vareden sadece ve sadece Allah Teâlâ olduğundan; bunlardan ilki insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu, diğeri ise kainatın düzenli bir şekilde işlemesini hedeflediğinden dolayı bunlar sürekli birbirlerini desteklemektedirler. Dolayısıyla bunlar arasında bir çelişkinin olması mümkün değildir.

3. Bilgi (İlim) ve Bilim

a) Bilgi

Türkçede bilgi, Arapça "ilim" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.[21] İlim sözlük olarak bilmek, tanımak, bir şeyin hakikatini, inceliğini gereği gibi bilmek, anlamak, kavramak; deney ve tecrübe ile,

---

20 Reşid Rıza, *Tefsîru'l-menâr*, Beyrut, ts., 1/287; Elmalılı, *Hak Dini*, 1/569-570; T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi*, 4/243, 'âyet' maddesi.

21 Kadri, Hüseyin Kazım, *Türk Lügatı*, (T.D.K. yayını), İstanbul, 1943, 3/539; Develioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1984, s. 513.

imtihan ile bilmek, doğrulamak, duyularla bilmek, kesin kat'i, gerçeğe uygun olarak inanmak, hissetmek, şuuruna varmak gibi manalar taşımaktadır.[22]

Bilgi konusunu ele alan kaynaklarda ve sözlük ve ansiklopedik eserlerde bilgi ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır:

İlk İslâm filozofu Kindî bilgiyi, "eşyanın hakikatleriyle kavranması" olarak açıklarken,[23] Farabi, "Varlığı ve devamlılığı insanın yapıp etmelerine bağlı olmayan varlıkların mevcudiyetiyle ilgili olarak akılda kesin hükmün hasıl olmasıdır." der.[24] Seyyid Şerif Cürcâni'ye göre bilgi, "düşüncenin gerçeğe tam uygun olması"dır. Buna göre bilme olayının yöneldiği konuyla tam bir uygunluk içinde olması şart koşulmaktadır. Yine Cürcâni'nin filozoflardan naklen yaptığı tanıma göre bilgi, "bir şeyin suretinin akılda hasıl olması"dır. Bilginin bu tanımında geçen "suret" terimi anahtar kelime olup, bilginin, nesneye ait formun bilme eylemiyle nesneden soyutlanması şeklinde oluştuğuna işaret eder. Cürcâni'nin bilgiyi, "küllî ve cüz'î şeylerin kendisiyle idrak edildiği bir meleke"[25] şeklinde de tanımladığı görülür ki, bu meleke insan varlığının derinliklerinde mevcut olan bir nitelik yani akıldır. Böylece akıl ile bilgi aynileştirilmektedir. Bu güçle nefis bir şeyin anlamına ulaşmaktadır. Bu ulaşmanın kendisi de bilme eyleminin sonucu olarak bilgiyi ifade eder.[26]

Cürcani'nin verdiği tarifler arasında modern bilgi tanımına en uygunu, "akledenin (özne) ile akledilen (nesne) arasındaki özel ilişki" şeklindeki tanımıdır. Nitekim S. Hayri Bolay bilgiyi, "düşünen bilinç ile düşünülen arasında kurulan ilgi, bilme fiilinin sonucunda doğrulanmış bir önermenin ifadesi, subje-obje ilişkisi kurarak var olanlardan haberdar olma" şeklinde tarif eder.[27] Bu manada bilgi, insan ile evren arasındaki ilişkilerin açık-

---

22 Atay Hüseyin - Atay İbrahim, Atay Mustafa, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*, Ankara, 1981, 3/471-472.

23 el-Kindî, *Resâil*, 1/169.

24 el-Farâbî, *Fusûs münteza'a*, (Nşr. Fevzi M. En-Neccar), Beyrut, 1986, s. 51.

25 Bu tarifler için bkz. el-Cürcânî, Seyyid Şerif, *et-Ta'rifât*, Beyrut, 1998, 'ilim' maddesi.

26 Bilgi md., D.İ.A., İstanbul, 1992, 6/158.

27 Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara, 1996, s. 42.

lanması gayretidir. Hilmi Ziya Ülken'e göre de bilgi, "şuur sahibi olanın varlık ile özel bir ilişkisi"dir.[28]

Ana Britannica'da bilgi "doğruluğu, öznel ve nesnel koşullarda gerekli ve yeterli sayılan kanıtlarla temellendirilmiş, önermeler biçiminde dile getirilebilen bilinç içeriği" olarak tanımlanır.[29]

Bu tanımlara baktığımız zaman, bilgi için özne ile varlık arasında düşünsel ve zihinsel bir ilişkinin olması ve varılan neticenin kesin doğru olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bilgiden söz edilebilmesi için, bilindiği öne sürülen şeyin doğru olması, öne süren kişinin önermesinin doğruluğundan kuşku duymaması ve kuşku duymamakta da haklı olması icab etmektedir.

b) Bilim

Bilgide olduğu gibi bilimle ilgili olarak da çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlara göre bilim (İng. science), beş duyunun algı alanına giren nesne, olgu veya ilişkilerin; gözlem, test, tümevarım, tümdengelim, doğrulama gibi yöntemlerle sistematik olarak incelenmesi; realitenin incelenmesi, anlaşılması, açıklanması sürecinde insanın algı ve gözlem vasıtalarını kullanarak çeşitli yöntemlerle ürettiği ve sistemleştirdiği bilgiler bütünüdür.[30]

Bilim, bazı olgu ve olay kategorilerine ait iyi düzenlenmiş bilgiler bütünüdür. Manevî bilimler, tarih bilimleri, fizik bilimleri gibi. Yoklanabilecek, deneye vurulabilecek bir bilginin muhtevası olan her şey; bu arada doğa, toplum, insan ve düşünce üstünde kesin veya ancak yaklaşık olan nesnel bilgilerin tümüdür.[31] Nesnel dünyaya ve bu dünyada yer alan olgulara ilişkin tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı zihinsel etkinliklerin ortak adıdır. Bütün bilimlerin amacı genel doğruların ya da temel yasaların bilgisine ulaşmaktır.[32]

---

[28] Ülken, Hilmi Ziya, *Genel Felsefe Dersleri*, Ankara, 1972, s.47.
[29] *Ana Britannica*, İstanbul, 1986-1987, 4/148.
[30] Demir, Ömer, Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Konya, 1967, s. 37.
[31] *Meydan Larousse*, (*Büyük Lugat ve Ansiklopedi*), İstanbul, ts., 2/373.
[32] *Ana Britannica*, 6/154.

Bilim insanın kuramsal etkinliğinin en yüksek biçimi ile bu etkinliğin praktis doğrultusunda yer alan ve doğa, toplum ve düşünce yasalarına (tabiat, sosyoloji, psikoloji) ilişkin bilgi sistemine bağlı toplumsal bilgi süreci içinde ortaya çıkan sonuçlarıdır. Kuramsal etkinlik, insanların dünyayı zihinsel olarak çözümlemelerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Diğer zihinsel özümleme biçimlerinden ayrılığı, doğa ve topluma ilişkin "nesnel bilgi"ye yönelik oluşudur; insanların belli bir amaca uygun olarak eylemde bulunmaları bu bilgiye dayanır. Etkili bir insan etkinliği olan bilim, insanın ilerlemesinin ve kendini doğrulamasının bir biçimi olup, insanın üretici gücünü yükseltmesine yol açar.[33]

Bilimle ilgili olarak yukarıda verdiğimiz tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere bilim; deney, gözlem, tümevarım, tümden gelim vs. gibi metotlarla Allah Teâlâ'nın kainata, fizik, biyolojik, sosyal ve psikolojik vs. hayata ilişkin koymuş olduğu genel doğrular ve temel yasaları keşfedip bunların bilgisine ulaşmak ve bunları düzenlenmiş bilgiler olarak ortaya koymaktır.

Bilim, insanla birlikte var olmuş, tarih boyunca kuruluşu, içeriği ve işlevliği açısından değişimler geçirmiş, toplumlara göre şekillenmiş, ama ortak ve süreklilik gösteren niteliği ancak doğa süreçlerinin bilgisi olarak yalınlaştırılabilir.

Bilimdeki gelişme, aynı zamanda hem düşünsel hem de pratik zenginlik, insanların üretici güçlerindeki zenginliğin gelişmesinin bir parçası ve bir biçimidir. Daha başından insanın pratik etkinliği ile (teknoloji) ayrılmaz bir bağıntı içinde olan kuramsal etkinlik, kol emeği ile kafa emeğinin ayrılması sonucunda, toplumsal emeğin özel bir alanı haline gelmiştir.

Kafa emeği ile kol emeği uzlaşmayan toplumlarda bilim, geniş kitlelerden koparak belli bir egemen toplumsal kesimin elinde, onların kendi toplumsal konumlarını pekiştirecek bir araç haline gelir ve bilim, insanlara egemen olma aracı yapılır. Uzlaşan toplumlarda ise emek ile bilimin, kuramsal etkinlik ile pratik etkinliğin (bilimle teknolojinin) gittikçe yakın-

---

[33] Çalışkan Aziz, *Ansiklopedi*, s. 37-38.

laşması neticesinde bilimin, emeğin üretkenliğini artıracak, bireyselliği geliştirecek, toplumun düzenli ilerlemesini sağlayacak bir araç haline gelmesi mümkündür.[34]

Konularına göre sınıflandırılan çeşitli bilimler vardır. Yöntemleri deneye başvurmayı gerektiren "deneysel bilimler", doğa incelemelerine dayanarak meydana gelen fizik, kimya, jeoloji, meteoroloji, botanik, zooloji, biyoloji vs. gibi "doğa bilimleri", ilkeleri bilimsel deneylemenin dışında kalan "gizli bilimler", "iktisat bilimleri", bilgi konusu olarak insanın ve toplumun (fizyoloji, psikoloji, sosyoloji, tarih vs) doğa bilimlerinin incelemedikleri çeşitli yönlerini işleyen "insan bilimleri", teknik uygulamada kullanılmak üzere bazı bilimsel sonuçlardan yararlanmayı hedef alan "uygulamalı bilimler", teknik ve teknolojinin yasallıklarını, doğa güçlerinin teknik yolda kullanılması olanaklarını, modern tekniğin kurulması için gerekli kuramsal temellerin oluşturulması ve geliştirilmesi ilkelerini araştıran "teknik bilimler" örnek olarak verilebilir.[35] Daha bunların dışında pek çok bilim dalı saymak ve tanımlamak mümkündür. Bu konuda geniş bilgi elde etmek için bilimlerin sınıflandırılması ile ilgili eserlere müracaat edilebilir.

Bilgi-bilim, teknik-teknoloji, kültür ve medeniyet, insanın yaratılması ve yeryüzünde hayat sürmeye başlamasıyla var olan ve o günden bu güne çağlar boyu tedrici olarak gelişip devam eden olgular olmalarına rağmen özellikle batıda rönesanstan sonra modern bilimlerle ilgili olarak farklı bir anlayış belirmiştir. Bu anlayışa "bilimcilik" denmektedir. Bilimcilik (Alm. scientismus, Fr. scientisme, İng. scientism, ilimcilik), XIX. yüzyıl sonunda ortaya çıkan ve bilimin, nesnelerin iç yapısı üzerine bize bilgi verdiğini, insan zekasının bütün ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olduğunu savunan pozitivist, olgucu akımın adıdır. Bilimcilik maddeciliğin bir biçimidir. Bu anlayışta Tanrı kavramı, bilimin henüz bilmediği ama ileride zorunlulukla bileceği her şeyi içine alır.[36]

Bilimcilik, bilimin insanın bütün problemlerini çözmek, ona gerekli

---

34 Çalışkan Aziz, *Ansiklopedik Kültür Sözlüğü*, s. 38.
35 *Meydan Larousse*, 2/373; Çalışkan, *Ansiklopedik Sözlük*, s. 38.
36 *Meydan Larousse*, 2/375.

dünya görüşü ve hayat felsefesi kazandırmak için en geçerli, en sağlam ve güvenilir araç olduğunu savunan görüştür[37]

Pozitivizmden ilham alan ve onun bir değişik kolunu ifade eden bu meslek, bütün geçerli bilgileri ilimlerin yani fiziko-şimik (fizik, kimya ile ilgili bilgi dalları) ilimlerin verilerine indirger; başka bir ifade ile metafizik ve ahlakî problemler de dahil olmak üzere istisnasız her çeşit problem, madde ve hareketin araştırılmasından elde edilecek verilerle ve kesin olarak çözülebileceğini iddia eder. Bunun bir metodik, bir de metafizik yönü vardır.

Metafizik syantizm, bilimin, vaktiyle metafizik tarafından ortaya atılan bütün problemleri çözeceğine inanır, ilmin mutlak bilgiye ulaşacağını kabul eder. Bu, bilimsel görünüşlü ama bilim dışı bir inançtır. Metodolojik syantizm, fiziko-şimik bilimlerin metodunun, diğer bütün sahalarda, özellikle beşerî ilimler sahasında tek geçerli metot olduğunu, ancak bu metotla beşerî ve manevî ilimler sahalarının inceleneceğine inanır.

Bu cereyanın temsilcilerinin başında E. Renan ve H. Taine gelir. Renan, İslâmiyetin ilim, ilerleme, bilim, eğitim düşmanı olduğunu, İslâmiyetin Avrupa ilminin tesiriyle yok olacağını, doğulu gençlerin Avrupa'ya tahsile gidip orada rasyonel metodu, tecrübe zihniyetini ve gerçeklik duygusunu aldıkça din masallarına inanmanın imkansız olacağını, modern metotları tanıyanların Kur'ân'dan daha kuvvetli olacaklarını ileri sürer. Ve bilimin bir din olduğunu, bütün problemleri yalnız bilimin çözeceğini söyler.[38]

Bu görüşü savunanlar, modern bilimi İslâm'ın karşısına koymakta ve bilimin dini gereksiz kıldığını ileri sürmektedirler. Onları bu anlayışa sevkeden temel iki amil bulunmaktadır. Birincisi tahrif edilmiş ve aslından sapmış hristiyanlığın ve kilisenin, bilimsel gelişmelere engel olması ve batılı bilim adamlarında hristiyanlığa ve kiliseye karşı bir nefretin oluşmasıdır.[39] İkincisi ve en önemlisi ise İslâm'a karşı olan tarihi düşmanlıklarını,

---

37 Demir, Ömer, *a.g.e.*, s. 37.

38 Özemre, Ahmet Yüksel, *Kur'ân-ı Kerîm ve Tabiat İlimleri*, İstanbul, 1999, s. 16-17; Bolay, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, s. 44-45.

39 Geniş bilgi için bkz. Kırca Celal, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Bilimler*, İst., 1981, s. 88 vd.

İslâm'ın da bilime karşı olduğunu söylemek suretiyle ortaya koymaları ve bu yolla İslâm'ın ilerlemesine engel olmaya çalışmalarıdır.[40]

c) Bilimsel

Bilimsel, bilimle ilgili, bilim niteliği taşıyan anlamındadır. Arapça karşılığı ilmî'dir.[41] Bilimsel bilgi (scientific knowledge), bilimsel yöntemlere uygun olarak üretilmiş, gerçekliğin belirli bir bölümünü açıklamayı amaçlayan, yorum esnekliği az, doğruğu ve yanlışlığı testedilmeye açık bilgi demektir.[42]

B- KUR'ÂN- BİLGİ VE BİLİM İLİŞKİSİ

Kur'ân-ı Kerîm'de bilgi (ilim), çokça kullanılan bir kavram olup, sık sık ilahi vahiyden kaynaklanan yani Allah'ın verdiği bilgiyi ifade eder. Bu bilgi, hakikate dayandığı için mutlak ve objektif bir gerçekliğe sahiptir. Vahiyle özdeşleşen bilgi, kesin bir bilgidir. Âyetlerde Kur'ân "ilim" ve "bürhan" olarak nitelenir ki,[43] her ikisi de kesin ve kanıtlanmış bilgiyi ifade eder. Bu kesin bilgi sayesinde cahiliyye (bilgisizlik) çağı kapatılmıştır.

Bunun yanısıra ilahi vahiy, insan bilgisine kılavuzluk etmektedir. Öncelikle o, muhatabı olan insanı düşünme ve bilme melekeleriyle donanmış olarak tasvir ettiğine göre, onu bilgiye, bilgiyi elde etmeye sevketmek istemektedir. Dolayısıyle vahyedilmiş bilgi, insanın bilme eylemini artık gereksiz kılan bilgiye değil, bu eylemi doğruya, iyiye, güzele ve daha mükemmele sevkeden nihai ve mutlak bir karaktere sahip olan ilke ve hükümleri ifade eder.[44] Bu vahyedilmiş bilgiler karşısında insanın, yine Kur'ân'da açıkça belirtilen bilgi vasıtalarını kullanması da ısrarla istenir.

Kur'ân bilgi kaynağı olarak vahiy başta olmak üzere duyular, akıl

---

40 Bkz. Nasr, Seyyid Hüseyin, "*İslâm ve Modern Bilim*", *İslâm ve Bilim*, İst., 1993, s. 14 vd.

41 *Meydan Larousse*, 2/375.

42 Demir, Ömer, *a.g.e.*, s. 38.

43 Bkz. Bakara 2/120, 145; Nisâ' 4/174.

44 T.D.V. 6/158, 'bilgi' maddesi.

yahut bunun ötesinde kalbî sezgi olarak tesbit eder. Yer yer göz, kulak ve kalbi birlikte anarak, özellikle kalbin akledici özelliğini vurgular.[45]

Kur'ân'da ilke olarak vahiy mutlak bilgidir. Duyu ve akıl idrakleri ise onu destekleyen ve doğrulayan tecrübî ve nazarî bilgilerdir. Buna karşılık duyu ve akıl seviyesindeki bilgi mutlak bilgiyi kuşatma kudretine sahip değildir. İnsan zihninin başlangıçta bir tür boş levha olduğunu haber veren Kur'ân,[46] aklı yapan şuur muhtevalarının tecrübelerle sonradan oluştuğuna işaret etmektedir.

Kur'ân'da "bilgide kesinlik" öne çıkar. İlme'l-yakîn (kesin zihni bilgi), ayne'l-yakîn (kesin, açık seçik gözlem), hakka'l-yakîn (kesin tecrübe, bilginin yaşanarak tahakkuku) terimlerinin geçtiği âyetler[47] bu bakımdan önem arzeder. Kur'ân kesin olmayan bilgileri ifade için de zan, şek, rayb kelimelerini kullanır.[48]

Kur'ân'da bilgi (ilim), hem Allah hakkında "âlim", "alîm", "allâm", "âlimü'l-ğaybi ve'ş-şehâde" şeklinde, hem melekler hakkında, hem de insanlar hakkında "bilselerdi, bilmiyor musunuz" şeklinde kullanılmıştır.[49] Şunu hemen belirtelim ki Allah'ın ilmi kadîmdir; ezelî olan yani başlangıcı olmayan bir bilgidir. Bu bilgi için bir kaynak, bir sınır, bir naks söz konusu değildir. Bu bilgi zamana, mekana, varlığa ve tecrübeye bağlı olmayan, şartlarla kayıtlı bulunmayan, gizli ve açık her şeyi kesin olarak kendinde bir değişme olmaksızın kavrayan, ihata eden kesin bir bilgidir,[50] kulların bilgileri ise hâdistir, sonradan zamana, mekana, eşyaya, sebeplere ve tecrübeye bağlı olarak meydana gelmiştir.

Öte yandan Kur'ân'da ilahi bilgi ile insan bilgisi arasında mahiyet

---

45 Âyetler için bkz. A'raf, 7/179; Yunus, 10/31; Nahl, 16/78, 108; İsrâ, 17/36; Hacc, 22/46; Secde, 32/9; Câsiye, 45/23.

46 Bkz. Nahl, 16/78.

47 Bkz. Tekâsür, 102/5, 7; Hakka, 69/51.

48 Örnek olarak bkz. Bakara, 2/2; İbrahim, 14/10; Necm, 53/28.

49 Âyetler için bkz. Bakara, 2/224; Fatır 35/38; Haşr, 59/22; Bakara, 2/32; Saff, 61/11.

50 Bkz. el-Eş'arî, Ebû'l-Hasan Ali b. İsmail, *Kitabu'l-ibâne*, Medine, 1975, s. 12; en-Nesefî, Ebûlmüîn Meymun b. Muhammed, *Tabsıratü'l-edille*, Ankara, 1193, 1/257; Bolay, S. Hayri, *Aristo Metafiziği ile Gazzali Metafiziğinin Karşılaştırılması*, İstanbul, 1993, s. 227; Aydın Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir, 1987, s. 112 vd.

açısından bir fark olduğunu belirten bir açıklama da bulunmamaktadır. Ancak o, ilâhî bilginin her şeye şamil olduğunu ve âlemi kuşattığını haber verir.[51] Melekler için, onların ancak Allah'ın kendilerine bildirdiği kadar bilebileceklerini ifade ettiği halde,[52] insanlar için bir sınırlandırma, sadece ilahi bilgiyi ihata etme hususunda konulmuştur.[53]

Kur'ân'dan bilginin tanımı ve mahiyeti ile ilgili olarak, felsefî ve kelâmî bir kitap gibi, açıklamalar ve izahatlar ortaya koyması ve tartışmaları vermesi beklenemez.[54] Ancak o, ahlaki yönü itibariyle bilginin bir üstünlük ve fazilet ifade ettiğini, bir hakikatin anlaşılabilmesi ve doğru yolun tutulabilmesi için, bilginin gerekli olduğunu, bilenler ile bilmeyenler arasında mutlak bir farkın olduğunu bildirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlere ve onlar vasıtasıyla bütün insanlığa "ilim", "kitap" ve "hikmet"in öğretildiğinden sık sık bahseder ve böylece vahiy müessesenin ilâhî bir mektep olduğu hakikatini hatırlatır. "İlim" kelimesi ve ondan türeyen isim ve fiiller, Kur'ân'da yaklaşık olarak 750 yerde geçmektedir. Çoğu kez epistemolojik bir mana ifade eden kitap, hikmet gibi kelimeler, fehm, şuur, akletme gibi terimler ve bunlardan türeyen yüzlerce isim, sıfat ve fiiller yukarıda verilen sayının dışındadır. Bir de bu kelimelerin zıtlarını düşünürsek, Kur'ân'ın epistemolojik terimler örgüsünün ihata gücünü tahmin edebiliriz.

İslâm bir ilim dini, İslâm medeniyeti de bir ilim medeniyetidir. Fransız Rosenthal'ın deyimiyle "İslâm'da olduğu ölçüde hiçbir inanç sisteminde din-ilim kaynaşması ayrılmaz bir şekilde gerçekleşmemiştir. Hatta müslüman kelamcılar ilim ile İslâm'ın arasında bir ayniyetin olup olmadığını tartışmışlardır ki, bunun gerçek olup olmadığı bir yana, fakat onların böyle bir ilişki üzerinde ciddi olarak durmaları, İslâm'da ilmin mevkiini gösterme açısından önemlidir.[55] Şunu hemen belirtmek gerekir ki, İslâm medeniyetini bir ilim medeniyeti haline getiren baş faktör, Kur'ân'ın

---

51 Bkz. Al-i İmran 3/4.
52 Bkz. Bakara, 2/32.
53 Bkz. Bakara, 2/255.
54 Özcan, Hanifi, *Maturidi'de Bilgi Problemi*, İstanbul, 1993, s. 31; Keskin Halife, *İslâm Düşüncesinde Bilgi Teorisi*, İstanbul, 1997, s. 24.
55 F. Rosenthal, *Knowledge Triumphant*, Leiden, 1970, s. 334.

ilim görüşüdür. Bu görüş doğru ve tam anlaşıldığı sürece müslümanlar, insanlık tarihinin medenileştirici gücü olmuşlar, yanlış ve eksik anlaşıldığı zaman ise müslümanın fikri ve fiili darmadağınık, onun mücessem vahdet demek olan hayatı ise altüst olmuştur.[56]

Kur'ân'ın ilim ve hikmet görüşü, en güzel şekilde Hz. Peygamber'in hayatında tatbik sahası bulmuş; O'nun zuhurundan önceki dönem "cahiliyye" olarak isimlendirilirken, O'nun Kur'ân'la yaşadığı dönem "Asr-ı Saadet" ünvanına hak kazanmıştır

Tanınmış Alman Filozofu Max Scheller, fonksiyonel açıdan bilimi üç ana başlıkta toplamaktadır. Birincisi ferdî şahsiyetin tekamülü için gösterilen bilimsel çabalar, ikincisi tabiatın ve beşeri toplumun bilinmesi ve kontrolünü hedef alan bilimsel çabalar, üçüncüsü ise âlemdeki ilâhî düzeni kavramaya ve bu yolla kurtuluşa ermeye matuf çabalar. Birinci ve üçüncü şık, geçmiş dönemlerin bilimsel faaliyetlerinin bariz vasfını, ikinci şık ise günümüzde ortaya konan çabaların temel özelliğini dile getirmektedir. Hatta tabiat ve toplum üzerinde hakimiyet kurma fikri, çağımızın bilim telakkisine o ölçüde nüfuz etmiş bulunmaktadır ki, bilimin şahsiyeti tekamül ettirmedeki rolü, tamamen geri planda kalmış ve Scheler'e göre üçüncü şık, yani âlemdeki ilâhî nizamın sırrını yakalama çabası unutulma noktasına gelmiştir.

Bilimin bu üç fonksiyonu her zaman ve her toplumda dengeli bir şekilde var olmamıştır. Bazen birinin bazen de ötekinin hakim olduğu görülmüştür. Fakat İslâm dünyasında, en azından bazı dönemlerde bu fonksiyonların nisbeten dengeli bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.[57]

Bu denge de şüphesiz Kur'ân'ın bilim telakkisinden kaynaklanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bilginin farklı fonksiyonları arasında ve bu arada insanın bilimsel tecrübeleri ile ahlak, sanat ve iman gibi öteki tecrübeleri arasındaki denge, gayet mükemmel bir şekilde kurulmuş durumdadır. Bu telakki ile Kur'ân, insanın bilimsel anlayışında tarihte benzeri görülmeyen bir inkılap meydana getirmiş ve ilim zihniyetinin sadece İslâm fikir dün-

---

56 Aydın, Mehmet, "*İlim-İslâm Münasebeti*", *Bilgi-Bilim ve İslâm*, (İSAV), İst., 1987, s. 66.
57 Aydın, Mehmet, *a.g.m.*, s. 68.

yasında değil, yahudi ve hristiyan âleminde de yerleşmesine imkan hazırlamıştır. Kur'ân, kendisine inananların gönlünde ve kafasında –dolayısıyla insanın tabiatla, öteki insanlarla ve Yaratıcı ile olan her türlü münasebetinde- köklü değişiklikler meydana getirmiştir.

Kur'ân'ın öngördüğü bilim zihniyetinin oluşması ve gelişmesi için, yine Kur'ân'ın da bir şekilde tasvib ettiği şu fikirlerin zihinlerde yerleşmesi gerekmektedir.

İlk olarak kainatta bir düzenin var olduğu düşüncesi zihinlerde iyice yer etmelidir. Bu düşünce olmadan hiçbir bilimsel düşüncenin ve faaliyetin olması mümkün değildir. Kur'ân, âlemde bir düzenin olduğu, her şeyin birtakım kanunlara bağlı olarak cereyan ettiği, hatta bu durumun sosyal ve tarihi hadiseler için de geçerli olduğu hususunu ısrarla vurgular. Bu nizam, âlemin ilim, hikmet. kudret ve irade sahibi bir varlık olan Allah tarafından yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Âlemde mevcut olan bu nizam, İslâm'da vahdaniyet inancına bağlanmış[58] ve gaye fikrini de beraberinde getirmiştir.[59] Kur'ân'da kullanılan "sünnetullah" kavramı da nizam fikri ile yakından ilgilidir. Kur'ân bu kavramı sadece sosyal hadiselerle ilgili kullanmaktadır.[60] Ama başta Gazzali ve 20. yüzyılda Muhammed İkbal olmak üzere bir kısım ünlü İslâm alimleri bu terime, tabiat kanunlarını da dahil etmişlerdir.[61] Kur'ân'a göre Allah, yarattığı bu âlemin ve ondaki nizamın teminatıdır. Allah'tan başka hiçbir kudret bu nizamı bu şekilde kurup devam ettiremez;[62] O'ndan başkası da kendi başına bu nizamı tehlikeye sokamaz. Yine âleme ait bilgimizin kaynağı da bizzat Allahtır, dolayısıyla bu bilgi de bir yanılma olamaz.

İkinci olarak yaratılmış olan âlem, hakikatin bizzat kendisi demek olan Yaratıcı'nın bir eseridir; o halde o da bir gerçektir ve bir mümkünler alanıdır. Dünya da, onun hakkında elde ettiğimiz bilgi de gerçektir. Allah'ın

---

58 Bkz. Enbiyâ, 21/22.

59 Bkz. Enbiyâ, 21/16-17; Duhân, 44/38-39.

60 Bkz. Ahzâb, 33/38, 62; Feth, 48, 23...

61 "Sünnetullah" kelimesinin Kur'ân'da ifade ettiği manalar ve Kur'ân sonrası kazandığı anlamlar konusunda geniş bilgi için bkz. Özsoy, Ömer, *Sünnetullah –Bir Kur'ân İfadesinin Kavramlaşması-* Ankara, 1999, s. 55-74.

62 Bkz. Hacc, 22/65; Fatır, 35/41.

varlık ve birliğinin, ilim, hikmet ve kudretinin nişâneleri, işaretleri (Kur'ân ifadesiyle: âyetleri) durumunda olan hadiseler hayal ürünü kabul edilemez. Âlemin mümkün olması, onun zorunlu hakikatlerin oluşturduğu bir saha olmadığı manasına gelir. Öyle ise bilimin a priori olarak kurulması gereği diye bir şart sözkonusu değildir. Gerçi Kur'ân'ın a priori bilgiyi reddetmediğine dair bir takım ipuçları mevcuttur; fakat onun bilgi elde etmek için teşvik ettiği asıl yol, tecrübî yoldur.

Üçüncü olarak Kur'ânın şekillendirmek istediği ilim zihniyetinde bulunması gereken düşünce, bildiklerimizin ve bilme güçlerimizin sınırlı olduğunu, dolayısıyla birçok hatalar yapabileceğimizi, bizden öncekilerin de yapmış olabilecekleri, bu yüzden mevcut bilgi birikimi yapısında birçok yanlışlıkların bulunabileceğini kabul etmek ve inceleme, araştırma ve soruşturmalarımızı buna göre yapmaktır. İlmin ilerlemesine en büyük engel, insanın veya belli bir tarih kesiminden yaşayan bir topluluğun, kendi bilgisinin mutlaklık ve tamlığına inanmasıdır. Fakat burada mutlak bir rölativizmden de kaçınmak gerekir; çünkü bu takdirde ilimde bir birikimden ve ilerlemeden söz edilemez.

Dördüncü olarak bilim için mutlak bir otonomdan bahsetmek imkansızdır. Kısmî bir otonomluk ise sadece bilim için değil, her beşerî faaliyet için yararlı ve gereklidir. Kur'ân açısından bakıldığında, beşerî faaliyet açısından herhangi birini nihaî noktada kendi kendine yeterli, yani otonom saymak mümkün değildir. Kur'ân'ın temel gayesi, insanı bir tek yaratıcının var olduğuna inandırmak ve öteki bütün münasebetler örgüsünü bu inanca göre düzenlemektir. İnsanı böyle bir inanç tecrübesine ulaştırmak için Kur'ân, beşerî hayat açısından muteber her vasıtayı, her veriyi kullanır. Dikkat edilecek olunursa Kur'ân'ın bir çok âyetinde insandan, nazar etmesi, düşünmesi, anlaması, daha sonra ders ve ibret alması, Allah'a dayanması ve şükretmesi istenir ki bunlar insanı, irade kudretinin de tesiriyle imana, irfana ve zevke götürür.

Son olarak Kur'ân'ın inşa etmek istediği bilimsel zihniyet, mümkün olan en yüksek derecede bir objektif araştırma faaliyetini şart koşar. Bilimin gelişmesi için bu, vazgeçilmez bir şarttır. İslâm âleminde gelişen tarafsız ilmî zihniyet, büyük çapta Kur'ân'a borçludur.. Kur'ân-ı Kerîm

araştırmayı, incelemeyi, çalışıp çabalamayı çokça emreder. Araştırılması istenen şey, insanın iç dünyasından, tarihî tecrübelerine, bindiği devesinden, havada uçan kuştan yıldızlarla donatılmış kusursuz semaya kadar uzayıp gider. Kur'ân'ın bu tutumu, araştırmada öncelik kazanan konuların belirlenmesine ve ilim adamlarının bakış tarzlarına tesir etmiştir.[63]

Ele aldığı konuları "din dili" ile takdim eden Kur'ân, bunları yaratıcının varlığının ve kudretinin bir nişanesi sayar. İnsan-eşya ve kainat münasebetinde onun getirdiği prensip ve kanunlar, eşyanın kullanılışını, eşyanın ne ölçüde kullanılıp kullanılamayacağı veya hangi eşyanın kullanılıp kullanılamayacağı ile alakalıdır. Yoksa eşyanın mahiyeti ve nasıllığı ile alakalı değildir. Şunu hemen belirtelim ki Kur'ân eşyanın "niçin"ini açıklar. "Nasıllığı"nı ise diğer bilimlere bırakır. "*Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın başlangıçta varlıkları nasıl yarattığına bakın.*" (Ankebût, 29/20), "*Başlarının üstündeki göğe bakmadılar mı? Biz onu nasıl bina ettik ve nasıl süsledik.*" (Kâf, 50/6) vb. âyetler bizi, eşyanın mahiyeti ve nasıllığını araştırmaya sevkederken; "*Ben insanları ve cinleri ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım.*"(Zariyât, 51/56), "*Hanginizin daha güzel amel işleyeceğinizi imtihan için ölümü ve hayatı yaratan O'dur.*" (Mülk, 67/2) vb. âyetler de eşyanın "niçin"ini açıklamaktadır.

Burada Kur'ân'la diğer beşerî ve tabiî bilimlerin sahaları ve gayeleri arasında bir mukayese yapmak gerekirse şu neticelere ulaşmak mümkündür: Kur'ân'ın sahası ve gayesi, bütün bilimlere ait prensip ve kanunları keşfedip onlardan faydalanmasını bilen insanın hidayeti ve onun dünya-ahiret saadetidir. Bilimlerin sahası ve gayesi ise tabiî ve sosyal olayları anlama, sınıflandırma ve kontrol etmedir.

Kur'ân, insanların duyguları, düşünceleri, inançları, anlayışları, davranışları, ibadetleri ve diğer varlıklarla olan irtibatları ile ilgilenmekte ve bunlara ait prensipler ve hükümler getirmektedir. Bilimler ise gözlem ve deney metotlarının kullanıldığı maddi varlıklar üzerinde incelemeler yaparlar.[64] Bilimler, sahalarına giren konularda geniş çaplı araştırmalar

---

63 Bkz. Aydın, Mehmet, *a.g.m.*, s. 70-77.

64 Kutup, Seyyid, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 1/88 (İkinci cüz), Beyrut, 1968.

yapıp detaylı bilgiler verirlerken, Kur'ân bu ilimlere konu vermekte ve bazı bilimsel gerçekleri genel hatlarıyla zikretmekte ve bunların sonuçlarından bahsetmektedir.

Bilimlerin teorileri ve ulaştıkları neticeler izafi olduğu ve sürekli değişmesi muhtemel olduğu halde, Kur'ân'ın getirdiği hüküm ve prensiplerin asla değişmesi mümkün değildir. Ancak araştırma ve inceleme yapmak üzere insanı hür bıraktığı değişik bilimlerin sahasıyla ilgili âyetlerin lafızlarında herhangi bir değişiklik olmaksızın, sadece bu âyetlerin yorumlarında zorunlu olarak farklı anlayışlar bulunabilir. Buna da Kur'ân'ın ifade tarzı imkan tanımaktadır. Zira bilimlerde ilerleme kaydedildikçe, eşya ve kainatla alakalı âyetlerin yorumu da değişmektedir.[65]

Yukarıda da değindiğimiz gibi bilimler, varlığın niçinini araştırmazlar; nereden geldik, nereye gidiyoruz, ölüm ve hayat niçin yaratılmıştır? gibi sorulara cevap aramaz, arasa da bulamazlar. Kur'ân ise tam aksine varlığın sırrını açıklamakta ve bu tür sorulara cevap vermektedir. Ayrıca bilimlerde özellikle deney ve gözlemlerin neticelerinin değerlendirilmesinde akla ve mantığa dayanıldığından bir metafizik yön bulunmaktadır. Kur'ân ise vahye dayandığından metafizik sahaya ait kesin hükümler getirmekle beraber; aynı zamanda tabiat olaylarına ve varlıklara ait bilgiler vermek suretiyle diğer bilimlere ışık tutmaktadır.

Buradan şu anlaşılmaktadır ki, bilimlerin sahaları ve tecrübî bilgilerin alanları ile Kur'ân'ın ifade ettiği gerçeklerin sahası birbirinden ayrılmaktadır. Şu kadar var ki, Kur'ân'ın bilimle ilgili olan ve bilimi teşvik eden âyetleri, insanoğlunu her nevi faydalı bilimsel faaliyetin yapılmasına, her çeşit bilginin araştırılmasına sevketmektedir. Zira Allah'ın yarattığı şeyler üzerinde düşünmek, onları incelemek, insanı sonunda Yaratan'ın birliğine, kudret ve hikmetine götürmektedir.

1. Teknik ve Teknoloji

Aslen latince olan teknik kelimesi (Alm. technik, Fr. technique, İng. technics), insanın, bir gayeye yönelik olarak yahut ihtiyaçları için eşyaya

---

[65] Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fen Bilimleri*, İstanbul, 1984, s. 17.

istediği şekli vermesi; tabii güç ve vasıtaları kendine yararlı hale getirme sanatı; nazariyenin ve bilimsel bilginin uygulamaya konması anlamlarına gelir. Dolayısıyla tekniğin amacı, bilimsel bilgiyi uygulayarak insanların ihtiyaçlarını karşılayacak üretimde bulunmaktır.[66] Bu bakımdan teknik, bir iş yapma yöntemi ve iş yapma biçimidir.

Teknik, sanat ve sanayiden bir etkinliğe özgü, uygulamaya yönelik yöntem ve yordamların tümü; kişinin bir etkinliğin uygulanmasındaki becerisi ve hüneri; belli bir sonuca varmayı sağlayan davranış biçimi; yukarıdaki tanımda da belirttiğimiz gibi bilimsel bilgilere dayanan ve üretime yönelik yöntemlerin tümü; bilimin üretim alanındaki uygulamalarının hepsini kapsamaktadır.[67] Ana Britannica'da ise tekniğin alet yapımı, alet kullanarak sonuç alma yöntemleri manasına geldiği kaydedilmektedir.[68] Toynbee ise teknik kelimesinin "tabiatı insana râm eden hîle" manasına geldiğini belirtir.[69]

İhtiyaçlarımızı karşılamak üzere ortaya konan beşer kültürünün maddi unsurları şeklinde niteleyebileceğimiz teknik, insanlara mahsus bir olaydır. Hayvanlarda görülen bir kısım teknik fıtrîdir, sabittir, irsîdir. Halbuki insan tekniği, insan cinsinin hayatından ayrıdır. İnsan varlığında teknik şuurlu, keyfî, değişken, şahsî, düşünce ve icada dayanan bir unsurdur. Bu teknik öğrenilebilir. İnsanın tekniği insanın eseridir.[70] İnsanlık teknikten mahrum kalamaz. Teknik, mekanda kımıldamaya başlayan hayat kadar eskidir. Bugün savaşlarda kullanılan nükler başlıklı füzeler kadar, ibtidaî insanın attığı taş da tekniktir. Teknik hızla gelişmiştir. İnsanoğlu toprağı işlemek için tabiattan hazır olarak aldığı taş ve sopa yerine, kendi eseri olan kazma, kürek ve sabanı, bunları kullanmak üzere kullandığı bazu yerine hayvanı, traktörü koymuş, daha sonra da işin yürümesi ve üretimin yapılması konusunda işle kendi arasından bazuyu çekmekle kalmamış,

66 Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, s. 397.
67 *Meydan-Larousse.*, 12/21; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, İstanbul, 1986, 18/11365.
68 *Ana Britannica*, 20/495.
69 Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Hadislerinde Kültür*, Medeniyet ve Teknik, İstanbul, 1984, s. 29 (Toynbee, La Religion Vue Par Un Historien, s. 230'dan naklen).
70 Spengler, Oswald, *İnsan ve Teknik*, (Çev. Kamil Turan), Ankara, 1973, s. 45-46.

beyni de çekmiş, beynin yapacağı kontrol, idare gibi işleri de daha gelişmiş makinaya, elektronik beyinlere devretmiştir.

Teknik deyince akla sadece modern insanın tabiî veya sun'î enerji ile çalıştırdığı karmaşık makinaları anlamamak lazımdır. Zira ihtiyaçların karşılanmasında insanın kullandığı her şey tekniktir, bir alet ve bir makinadır. Gandi'nin belirttiği gibi "diş temizlemek için kullanılan kürdan bile bir teknik, bir makinadır."[71]

Yunanca tekhne (sanat, zanaat) ve logos (söz, sözcük) kelimelerinden oluşan teknoloji (Fr. Technologie, Yun. Tekhnologia, İng. technology) terimi, Eski Yunan'da "sanatlar üzerine konuşma" anlamına gelirken, zaman içinde anlam değişimine uğrayarak bilimsel araştırmalardan elde edilen somut ve yararlı sonuçları ve bunlara ilişkin araç, yöntem ve süreçlerin bütününü ifade eden bir anlam kazanmıştır.[72] Dolayısıyla teknoloji, pratik yaşam gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik bilimsel ilkelere dayanan tutarlı bilgi ve uygulamaların hepsini; ya da insanın çevresini denetleme, bilgilendirme ve değiştirme amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümünü; üretim sürecinde yer alan her türlü alet, araç ve gereç ve makineler ile bunların mal ve hizmet üretiminde istihdam edilmesiyle ilgili bilgiler bütününü; belli bir kullanım değeri üretebilmek için gerekli olan yöntem ve tekniklerin tümünü ifade etmektedir.[73]

Teknolojik kelimesi ise, teknoloji ile ilgili, uygulamayla ilgili, uygulayımsal anlamlarını içerir.[74]

2. Kültür ve Medeniyet

Burada özellikle bilim, teknik ve teknoloji ile çok yakın ilişkisi bulunan "kültür" ve "medeniyet" kavramlarına da yer vermek faydalı olacaktır. Zira kültür ve medeniyet, bir bakıma bilim ve teknolojinin semeresini teşkil etmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, aralarındaki mana yakınlığı

---

71 Mukerji D.P., *Mahatma Gandi'nin Makineler ve Teknoloji Hakkındaki Görüşleri*, (Çev. Cemal Özgüven), Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 1978, sayı. 1-2, s. 318.

72 *Ana Britannica*, 20/495.

73 *Büyük Larousse*, 18/11366; *Ana Britannica*, 20/495; Demir, Ömer, *a.g.e.*, s. 219.

74 *Büyük Larousse*, 18/11366.

sebebiyle bu iki kavram müteradif kabul edilmekte ve sık sık biri diğerinin yerine kullanılmaktadır. Yine de biz, bu iki kavramı ayrı ayrı inceleyecek, birbirleriyle uyuşan ve ayrışan manaları belirtmeye çalışacağız:

a) Kültür

Sözlük olarak kültür (Alm. kultur, Fr., İng. culture, Lat. cultura) kelimesi, ekim, ziraat, bakmak, yetiştirmek, özenmek anlamlarını içerir. Bundan hareketle bir ferdin sosyal, zihnî ve ruhî formasyonu, şahsiyetinin gıda, zevk, duyarlılık ve zeka yönünden gelişip, açılıp ayıklanarak olgunluğa ermesi kültür olarak ifade edilmiştir.[75] Kültür, terim olarak bedenin, zihnin, ruhun ve aklın melekelerini geliştirmek; öznel olarak yetişmiş kültürlü bir kişinin karakteri yani genel olarak veya özel bir alanda derinlemesine araştırarak düşünen kimsenin özelliği; nesnel açıdan ise ortak düşünme duyma tarzları, örf ve adetlerin tamamı, kurumların ve çeşitli alanlarda ortaya konulmuş eserlerin bütünü (msl. İslâm kültürü) manalarına gelir.[76]

Kültürün ferdi ilgilendiren boyutu olduğu gibi toplumu ilgilendiren boyutu da bulunmaktadır. Bu bakımdan toplumun kendi işleyiş kurallarına göre belli bir özellik ve farklılık kazanması; toplumun meydana getirdiği maddi manevi değerler ve hayat tarzı; toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, kurumlar, yasalar, teknikler, sanat eserleri gibi her türlü maddi ve tinsel ürünü kültür kavramının muhtevasına dahildir. Bazıları temelinde yalnızca insanda bulunan bir yeteneğin yatması sebebiyle kültürü, insanın simgeleştirme yeteneğinin ürünü kabul etseler de kültür, toplumsal yaşamın ürünü olup, işlevi toplumsal pratikleri anlamlandırmakta ve kendisi de ancak toplumsal yaşamın başka yönleriyle ilişkisi içinde anlam kazanmaktadır.[77]

Kültürü tabiatın zıddı olarak telakki eden dolayısıyla fıtrî olmayan, doğuştan gelmeyen, insan tarafından sonradan ortaya konup tabiata ilave

---

75 Meriç, Cemil, *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul, 1977, s. 100-104; Güvenç Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, 1979, s. 95; *Türkçe Sözlük*, T.D.K., 1944, s. 379.,

76 Bolay, *a.g.e.*, s. 241; Topçu, Nurettin, Kültür ve Medeniyet, İstanbul, 1970, s. 10.

77 *Ana Britannica*, 14/175; *Türkçe Sözlük*, T.D.K., s. 379.

edilen şeylere bu ismi veren anlayışa göre kültür, canlılar arasında sadece insana has bir vakıadır. Buna göre arıların petek ve bal yapmaları bir kültür sayılmaz, bu tabiî bir durumdur; fıtrîdir, doğuştandır, sonradan öğrenilmiş değildir. İnsanın yaptığı ev ise kültürdür, çünkü fıtratında ev mevcut değil, sadece korunma ve eve sahip olma ihtiyacı vardır. Onun bu fıtrî ihtiyacını karşılamak üzere iradesini, kabiliyetini, zekasını da kullanarak ortaya koyduğu her vasıta (msl. ev, çadır vs.) kültürdür.

Bu telakkiyi taşıyanlar kültür ile medeniyeti eşanlamlı kabul etmektedirler.[78] Buna göre insanları medenî ve gayri medenî diye ayırıma tabi tutma yersizdir. Zira kültürü olmayan, yani yaşayabilmesi için dış tesirlere karşı korunmada ve en azından zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere tabiatten istifadede zekasını da kullanmak suretiyle ortaya koyduğu bir kısım vasıtaları bulunmayan bir cemiyet asla mevcut değildir[79]

Kültür kavramına bu açılardan baktığımız takdirde kültürle teknik ve medeniyet arasındaki fark asgariye inmekte, arada sadece umum husus farkı kalmaktadır. Çünkü teknik ve medeniyetle de ifade edilmek istenen şeyler, insanoğlunun ortaya koyduğu kesbi şeylerdir.

b) Medeniyet

Yukarıda da kısaca temas ettiğimiz gibi medeniyet ve kültür kelimelerine verilmiş manalar iç içe girmekte ve bunları birbirinden tam olarak ayırmak mümkün görülmemektedir. Bunun sebebi her iki kelimenin de batı dillerine ancak 19. asrın ortalarında girmiş olmasıdır.

Medeniyet (Ar.), şehirlileşme anlamını taşır. Bu kelimenin batı dillerindeki karşılığı "civilisation"dur ve Latince şehirli anlamına gelen civis kökünden gelmektedir. Civis ise şehir ve vatandaş demek olan civitas'tan türer. Dolayısıyla civilisation da medeniyet gibi şehirlileşme anlamını içerir. Bu kelimeye lügatte ilerleme, terakki ve yükselme manaları da verilmektedir.[80]

---

78 Canan, İbrahim, *Medeniyet*, s. 19.
79 Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul, 1969, s. 43-44.
80 Bkz. Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, s. 93-99.

Ansiklopediler ve sözlüklerde medeniyet ile ilgili bir kısım tarifler yapılmıştır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Medeniyet, bazı toplumların ekonomik, siyasi, toplumsal vb. bakımdan ulaştıkları ve bir ideal sayılan gelişme durumu; bir ülkenin maddî, toplumsal, ahlakî vb. yaşamına özgü niteliklerin bütünü anlamındadır.[81]

Sosyal bilimlere göre medeniyet, bizim maddi kültür dediğimiz şeydir, yani toplumların ihtiyaçlarını karşılamak üzere buldukları ve kullandıkları vasıtalardır. Medeniyet sadece maddi vasıtalardan ibaret de değildir. Sosyal ve iktisadi hayatı düzenleyen esaslar da bir vasıta değeri taşımak bakımından medeniyete girer. Kültür daha çok manevî, hissî unsurlardan meydana gelmiş olduğu için kolay yayılmaz. Bu bakımdan kültürler milli olduğu halde, medeniyetler milli sınırları aşar.[82]

Burada kültür-medeniyet arasındaki alaka gündeme gelmektedir. Kültür "beşerî müktesebâtın tamamı" olarak tarif edilince, bazı bilginler bunu maddî ve manevî olarak ikiye ayırıp maddi kısmına kültür diyerek bununla "bir ferdin veya cemiyetin, tabiatten ibaret fizik çevreyi kontrolü altında tutmak ve onu istediği gibi kullanmak için sahip olduğu müşterek vasıtaların hepsini" kastetmişlerdir. Bu durumda öncelikle ilim, teknoloji ve bunların tatbikatı kültürü meydana getirmektedir. Medeniyet de, insanın kendi üzerinde kontrol kurmak ve fikren, ahlaken, manen gelişmek için başvurabileceği san'at, felsefe, din, hukuk gibi müşterek vasıtaların hepsini içine alır.[83]

Ziya Gökalp medeniyeti, bütün milletler arasında müşterek olması lazım gelen müsbet ilimler ve teknik ameliyelerin toplamı olarak tarif eder.[84] Mümtaz Turhan da her kültürün milli olduğunu, medeniyetin ise beynelmilel olduğunu söyler.[85]

Zamanımızda bazı sosyolog ve antropologlar da kültürü, teşhis edilebilen belli bir cemiyetin maddi ve manevi değerleri olarak; medeniyeti ise

---

[81] *Büyük Larousse*, 13/7911; Örnekleriyle *Türkçe Sözlük*, Komisyon, M.E.B., Ankara, 1996, 3/1925.

[82] *Yeni Türk Ansiklopedisi*, medeniyet maddesi.

[83] Kurtkan, Amiran, *Genel Sosyoloji*, İstanbul, 1974, s. 16.

[84] Gökalp, Ziya, *Terbiyenin Temelleri*, s. 323.

[85] Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, s. 44.

menşei bir olan benzer kültürlerin teşkil ettikleri bütün olarak kabul ederler. Bu anlayışa göre de medeniyet, kültüre nazaran zaman ve mekan bakımından daha şumüllü olan bütünlere izafe edilmiş olmaktadır. Eserlerinde bu telakkiden hareket eden Toynbee de medeniyeti, "unsurları birbirine bağlı davranış tarzının bir modeli, bir hayat stili" olarak tarif etmekte ve batı medeniyeti karşısında İslâm, Hint ve Çin medeniyetlerini müstakil birer bütün olarak mütalaa etmektedir.[86]

Kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiyi özetlemek istersek, ikisinin de aynı anlama geldiği kabul edildiği gibi, kültürün maddi, medeniyetin ise manevi (aksi de geçerli) müktesebatı ifade ettiği söylenmiştir. Bir görüşe göre kültür belli bir cemiyetin maddi-manevi müktesebatıdır, medeniyet ise benzer kültürler topluluğudur. Medeniyet tabiri bazen de ictimai teşkilatın karmaşıklığı, şehirleşme, ilmi ve teknik terakki gibi hususlarda kaydettiği temayüzle çok daha ileri bir seviye arzeden cemiyetlere izafe edilmiştir.

C- KUR'ÂN'IN TEKNİK, KÜLTÜR VE MEDENİYETLE İLİŞKİSİ

Kur'ân-ı Kerîm insanlara Allah'a giden yolu gösteren bir hidayet ve i'caz kitabıdır. Kur'ân'ın muhatabı insandır; o, insanın Allah ile, diğer insanlar ile ve eşya ile olan münasebetlerini tanzim ederek bu hususlarda ona kılavuzluk yapar. İnsanın hidayetini isteyen Kur'ân, bunu gerçekleştirmek için bir çok metoda başvurur. Bunlardan biri de geçmişte yaşamış toplumların kıssalarını anlatmaktır. Şunu hemen belirtelim ki Kur'ân bir hikaye kitabı değildir ve anlattığı kıssaları da bir hikaye kitabı tarzında anlatmaz. Bunları gerçekleştirmek istediği gayeye uygun olacak şekilde ve miktarda zikreder. Bunları zikrederken de, asıl gayesi bu olmamakla beraber, bize insanlığın geçirdiği merhaleleri, devirleri, teknik, kültür ve medeniyetleri doğrudan veya dolaylı yoldan haber verir.

Bir defa Kur'ân-ı Kerîm, tabiat, ay, yıldız, güneş, yer, gök ve bütün

[86] Canan, *Medeniyet*, s. 27-28.

kainatın insanın hizmetine sunulduğunu ifade eder.[87] İnsan bunlardan istifade edecek, teknik, kültür ve medeniyetini kuracaktır. Kainatın varoluş gayesi insana hizmet etmek ve onun konforunu sağlamaktır. İnsanın gayesi de, O'nun halifesi olarak,[88] O'na kulluk etmek,[89] O'nu daima anmak ve yeryüzünde O'nun adına hükmetmektir.

Allah insanı birtakım kabiliyet, yetenek ve bilgilerle mücehhez kılmış, ona akıl ve imkan vermiştir. İnsan bu kabiliyet, bilgi ve imkanları kullanarak Allah'a kullukta bulunacak ve O'na asla isyan etmeyecektir. Yeryüzündeki bütün nimetlerden ve imkanlardan istifade edecek; aklını ve zekasını kullanarak maddeye şekil verecek ve yeni yeni keşifler, aletler ve teknikler geliştirecektir. Her şey insanın rahatı ve konforu içindir. Fakat bu rahatlık ve konfor onu azdırmayacak ve Allah'a isyana ve O'nu unutmaya sevketmeyecektir. Eğer azma ve unutma olursa bunun neticesi ilâhî ikaz ve musibet olacaktır.[90] İşte peygamberlerin gönderiliş ve kitapların indiriliş gayesi budur. Her gelen yeni peygamber, insanoğluna yeni yeni imkanlar, bilgiler ve rahatlığını sağlayacak farklı şeyler getirmişlerdir. Hasılı kültür ve medeniyetlerin gelişmesinde, peygamberlerin ve getirdikleri kitapların büyük tesiri ve katkısı olmuştur.

Kur'ân, insanlığın başlangıcıyla ilgili olarak, medenî bidayet görüşünü kabul eder. Buna göre ilk insan olarak yaratılan Hz. Âdem ve daha sonra Havva, tabiat şartlarının ve tesadüflerin bir ürünü olarak ortaya çıkmamış, bilakis ilâhî iradeyle yaratılmışlardır. Bunlar başıboş salıverilmemişler, bilakis Allah'ın kontrolü ve desteğiyle idameyi hayat etmişlerdir. Dolayısıyle bunların vahşi bir hayat sürmüş olmaları kabul edilemez.

Teknik, kültür ve medeniyetin oluşmasında ilk peygamberin rolü önemlidir. Bu bağlamda Kur'ân, Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'e bütün isimleri öğrettiğini haber vermesi[91] dikkat çekicidir. Tefsirlerde genellikle İbn Abbas'tan yapılan nakillerde Hz. Âdem'e öğretilen bu isimlerin neler oldu-

---

87 Bkz. İbrahim, 14/32-33; Câsiye, 12-13.

88 Bakara, 2/30-32.

89 Bkz. Zâriyât, 51/56.

90 Kırca, Celal, "*İnsanlık Tarihi Açısından Kur'ân-ı Kerîm'de Medeniyet*", İslâmî Araştırmalar Dergisi, 1986, c. 1, sy. 1, s. 36.

91 Bkz. Bakara, 2/30-31.

ğu konusunda bir kısım açıklamaların olduğunu görürüz. Bunlara göre öğretilen isimler arasında insanı, hayvanı, yeryüzünü, ovayı, dağı, denizi ve benzer diğer şeyleri tanımaya yarayan şeyler bulunmaktadır. Bunlara ilaveten yemek tabağı ve tencere de Hz. Âdem'in bildiği isimler arasında sayılmaktadır.[92]

Hz. Âdem'in zaruri ihtiyaçları ve ihtiyaç duyduğu aletler yine Allah tarafından kendisine öğretilmiştir. Yeryüzüne Allah tarafından şu dört bereket: demir, su, ateş ve tuz indirilmiş; ayrıyeten Hz. Âdem, cennetten inerken beraberinde demirden yapılmış şu beş şeyi: örs, kerpeten, gürz, çekiç ve iğneyi getirmiştir.[93]

Bu açıklamalar, Hz. Âdem'in cennetten yere indiği zaman eşyanın adını bildiğini, zaruret ve ihtiyaç nisbetinde bunları kullandığını; özellikle ateşi, tuzu, suyu, demirden mamul örs, kerpeten, gürz, çekiç ve iğneği istimal ettiğini göstermektedir. Ayrıca Hz. Âdem, eşi Havva ile ilk aileyi kurmuş, evlilik müessesini tesis etmiş, çocukları da ilk insan topluluğunu oluşturmuşlardır. Şu kadar var ki İslâm anlayışına göre bu toplum, az önce de belirttiğimiz gibi, ibtidâî, vahşî bir toplum değil, zamanın şartlarına göre teknik ve kültürünü oluşturmuş medenî bir toplumdur.

Kur'ân'da, geçmiş toplumların "kuvvetçe daha ileri, mal ve evlatça daha çok"[94] oldukları ve "yeryüzünde daha çok ve daha sağlam eserler bıraktıkları"[95] ifade edilir. O kadar ki, "anahtarlarını güçlü bir topluluğun zor taşıyacağı kadar çok mal verildiği" belirtilen Karun'dan söz edilirken bile, "*Allah'ın önceleri ondan daha güçlü ve topladığı şey fazla olan nice nesiller.*" (Kasas, 28/76-78)den bahsedilir.

İşte Kur'ân-ı Kerîm, ibret maksadıyla geçmiş milletlerin kıssalarını anlatırken, onların sahip olduğu bir kısım teknik ve medeniyetlerden de bahseder. Bunlardan bazılarını fazla detaya girmeden örnek olarak zikretmek istiyoruz.

---

92 Bkz. et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 1/136 vd., Bakara, 2/30-31. âyetin tefsirinde; İbn Kesir, Ebû'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kahire, ts., 1/99 vd., aynı âyetin tefsirinde.

93 Bkz. el-Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmî li ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1965, XVII-XVIII, 168-169, Hadîd, 57/25. âyetin tefsirinde.

94 Örnek olarak bkz. Fatır, 35/44; Muhammed, 47/13.

95 Bkz. Mü'min, 40/21, 82; Rum, 30/9-10.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Âdem'in iki oğlunun Allah'a "kurban" takdim ettiklerini, bunlardan birisininkinin kabul, diğerininkinin ise reddedildiğini[96] bildirir. Müfessirler, bunların adlarının Habil ile Kabil olduğu; Habil'in hayvancılıkla, Kabil'in ise ziraatla uğraştığını görüş birliği halinde kaydederler.[97] Bu bilgiler Hz. Âdem ve çocuklarının hayvancılık ve ziraatla uğraştıklarını, kurban edebilecekleri ehlî hayvanlar yetiştirdiklerini dolayısıyle bir ziraatçılık, hayvancılık ve hatta bir kurban kültürünün olduğunu göstermektedir.

Hz. Âdem'in iki oğlundan, kurbanı kabul olunmayan (Kabil) diğerini (Habil) öldürür ve fakat onu ne yapacağını bilemez. Şaşkın şaşkın sağa sola bakınıp dururken, hemcinsini öldüren bir karganın onu, kazıdığı toprağa gömdüğünü görür; o da kardeşini o şekilde toprağa gömer.[98] İlk mezar ve ölüyü gömme kültürü böylece oluşur. Yalnız bu olay anlatılırken kullanılan, "Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi." (Mâide, 5/31) ifadesi dikkat çekicidir. Yani Allah, yeri eşeleyen kargayı Hz. Âdem'in oğluna, bizzat kardeşini nasıl gömeceğini öğretmek üzere göndermiştir. Bu bir yol gösterme ve öğretme olduğu kadar, gözlem yoluyla yeni imkanlar ve buluşların olabileceğini de göstermektedir.

Bu bilgiler ayrıca Allah Teâlâ'nın insanlara kültür ve medeniyetin bazı kısımlarını bizzat öğrettiğini; teknik, kültür ve medeniyetin oluşmasında, ortaya çıkmasında Allahın bizzat müdahalesi ve yol göstermesinin sözkonusu olduğunu göstermektedir.[99]

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Nuh zamanında bazı kişilerin heykellerinin yapılıp putlaştırıldıklarını;[100] cinlerin Hz. Süleyman için mescitler, resimler, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yaptıklarını;[101]

---

96 Bkz. Maide, 5/27.

97 Örnek olarak bkz. et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*; VI, 120-121, Maide, 5/27. âyetin tefsirinde; er-Râzî, Fahreddin, *Mefâtîhu'l-gayb*, Tahran ts., 11/205, aynı âyetin tefsirinde; İbn Kesir, Tefsir, 3/75 vd., aynı âyetin tefsirinde.

98 Bkz. Maide, 5/30-31.

99 Kırca, *a.g.m.*, s. 39.

100 Bkz. Nuh, 71/23.

101 Bkz. Sebe', 34/13.

Hz. Musa'nın kavminden olan Samiri'nin, süs eşyalarını toplayarak böğüren bir buzağı heykeli yaptığını[102] anlatır. Bu bilgiler, o dönemlerde bir kültür ve medeniyet unsuru olarak heykel, resim, mabed, çanak ve kazanların yapıldığını açıkça ifade etmektedir.

Bu örneklere Hz. Nuh'un yaptığı gemiyi, Hz. Yusuf zamanında Mısır'da kullanılan meyve bıçaklarını ve oturulan koltukları, Hz. Yusuf'un kıtlık yılları için erzak depoladığı siloyu, Hz. Şuayb zamanında kullanılan ölçü tartı aletlerini, Hz. Davud'un demirden zırh yapmasını, Zülkarneyn'in demir ve bakırı eriterek iki dağ arasına engel yapmasını, Hz. Süleyman zamanında gerçekleştirilen ilk eşya naklini ve yapılan şeffaf salonu vs. ekleyebiliriz.[103]

Şunu belirtelim ki, Kur'ân'ın anlattığı bu olaylar, kültür ve medeniyetlerin oluşmasında peygamberlerin büyük rollerinin olduğunu; Allah'ın, peygamberleri vasıtasıyla insanlara kültür ve medeniyetin pek çok unsurunu öğrettiğini göstermektedir. Bu da insanlığın sahip olduğu bütün bilimsel ve kültürel gelişmelerin ve oluşumların temelinde ilâhî bilgi ve desteğin yer aldığını açıkça ortaya koymaktadır. Kitabın birinci bölümünde bu konuya daha geniş yer verilecektir.

---

[102] Bkz. A'raf, 7/148.

[103] Bu örneklerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kırca, *a.g.m.*, s. 38-46.

Birinci Bölüm

KUR'ÂN - BİLİM İLİŞKİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE KONUYA YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

KUR'ÂN - BİLİM İLİŞKİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE KONUYA YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- KUR'ÂN - BİLİM İLİŞKİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Kur'ân-ı Kerîm bir hidayet ve i'caz kitabıdır. İnsanı muhatap alan Kur'ân, onun hidayetini; din ve dünyaya ait yaşayışında ona yol göstermeyi hedefler. Bununla beraber pek çok Kur'ân âyetleri bir çok tabiî, sosyal, beşerî, tıbbî ve coğrafî vs. hakikatlerden en ince ifadelerle bahsedip onlara dolaylı işaretlerde bulunur.[104] Onun gayesi, insanlara kainatla ilgili bilimsel mes'eleleri açıklamak, ancak bilimsel araştırma ve incelemelerle bilinecek olan varlıkların hakikatini ortaya koymak değildir. O, bu hakikatlerin detaylı bir şekilde araştırılması ve incelenmesini, insan aklına ve tecrübesine, insan aklının keşfettiği nazariye ve faraziyelere bırakır.

Kur'ân, yine Kur'ân'a göre insan içindir. Âyetlerde geçen "*hüden linnâs: insanlar için yol gösterici.*" (Bakara, 2/185) ifadesi bunu açıklamaktadır. Eğer insan, Kur'ân için yaratılmış olsaydı, aidiyetin insana değil Kur'ân'a ait olması gerekirdi. Kur'ân'ın hedefi insan olduğu için, insan hayatının bütünlüğüne ait bilgiler onda kendisine özgü bir dil ile yani Kur'ân dili ile sunulmaktadır. Kur'ân'ın indiği döneme (tenzil dönemi) ait kavramlarla sunulan bu mesajların daha sonraki dönemlerde yaşayacak insanlar için de aynı değeri taşıması ve onların ihtiyaçlarını aynı ölçü de karşılayabil-

---

[104] Afif, Abdülfettah Tabbara, *Ruhu'd-dîni'l-İslâmî*, Beyrut, 1966, s. 49.

mesi için, ortak bir dil ile sunulması gerekir. Bu dil ise "din dili"dir. Zira Kur'ân, tenzil sonrası dönemde insanlar tarafından üretilen ve çeşitli bilim dallarına ait olan terimler ve kavramlarla ifade edilen bir dil ile değil de, kendi gayesine hizmet edecek bir dil ile yani din dili ile insanlara hitap etmektedir. Nitekim Kur'ân'ın indiği dönemde Arap edebiyatına ve şiirine dair pek çok kavram veya terim, şairler tarafından bolca kullanıldığı halde, bu terim ve kavramların Kur'ân'da sıkça yer almadığını, tam aksine Kur'ân'ın bir şiir kitabı, Hz. Muhammed'in de şair olmadığının özellikle vurgulandığını görmekteyiz.[105]

Aynı şekilde Kur'ân'ın inişinden sonra ortaya çıkan değişik bilimlerin kavram ve terimlerini de Kur'ân'da aramak boşunadır. Kur'ân bir fıkıh kitabı değildir ki onda fıkıh terimleri, kelam kitabı değildir ki onda kelam terimleri, tasavvuf kitabı değildir ki onda tasavvuf terimleri, herhangi bir bilim kitabı değildir ki onda o bilimlerin terimleri bulunsun.

Kur'ân İslâm dininin kitabı olup kullandığı dil din dilidir ve onda insan hayatının her alanı ile ilgili her türlü bilgi bu dil ile ifade edilmiştir. Dolayısıyla Kur'ân, bir fıkıh, bir kelam, bir tarih kitabı olmadığı gibi; bir astronomi, bir tıp, bir geometri kitabı da değildir, ne de o bir ilimler ansiklopedisidir. Eğer o, âyetleriyle insanlar arasında ihtilaf konusu olan tabiatın esrarını keşfetmeye çalışsaydı, indirilişindeki asıl hedefe ulaşması imkansızlaşırdı. Çünkü Kur'ân, insanoğlunun aklını ıslah edip doğru yola götürmek için indirilmiştir, asıl hedefi budur.[106]

Kur'ân-ı Kerîm'de değişik bilimlere ait mesela tarih, fıkıh, kelam, tasavvuf, astronomi, tıp, coğrafya, sağlık, iktisat, psikoloji, sosyoloji vs. gibi bilim dallarını ilgilendiren bilgiler bulmak mümkündür. Kur'ân bütün bu bilgileri, hep kendi indiriliş gayesini tahakkuk ettirmek için verir. Ayrıca bu bilgiler, bu bilim dallarına ait insanlar tarafından sonradan üretilen terimler ve kavramlar ile değil de din dili ile sunulur.

Kur'ân'da öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri bulunmasına rağmen, her istediğimiz bilgiyi onda istediğimiz şekilde bulamayız. Arzu ettiğimiz

---

105 Kırca, Celal, "*Kur'ân ve Tabiî Bilimler*", Kur'ân Mesajı (İlmî Araştırmalar Dergisi), 1999, sy. 16, 17, 18, s. 74.

106 Ayni, Mehmet Ali, *Kur'ân Nedir?*, Sebilurreşad, sy. 24, s. 622.

bu şeyleri ancak insan düşüncesinin ürünü olan yazılı bir takım eserlerde bulabiliriz. Allah'ın kitabı ise o eserlerle kıyas edilemez ve o tertibe de tabi değildir. Onun üslûbu, metodu ve tertibi insânî değil, ilâhîdir. Beşerin elinden çıkan san'at eserlerinin tabiatta varlığı ne ise, iç ve dış âlemdeki en küçüğünden en büyüğüne kadar her şeyin Kur'ân'da var olması da odur. Yani doğrudan doğruya yaratıcı kudretin san'atkarâne elinden çıkmayan, insan elinden çıkmış eserler, esası ve unsurları itibariyle nasıl tabiat âleminde mevcut ise keşif şerefi insanoğlunun iftihar sebebi olan maddi ve manevi hakikatlar da esası ve unsurları itibariyle öylece Kur'ân'da mevcuttur.[107]

Şunu da belirtelim ki Kur'ân'da bulunan her türlü bilgi mahiyeti, önemi ve kıymetine göre onda bir yer işgal eder. Tevhid, nübüvvet, haşir, kulluk, ebedi saadeti kazanma, azaptan kurtulma, Allah'ın kainattaki icraati, sanatlarının teşhiri, isim ve sıfatlarının tecellileri, sistem ve kürelerin muhteşem bir nizam ve ahenk içinde Allah'ın birliğini ve büyüklüğünü ifade etmesi gibi konular en ince ayrıntılarına kadar anlatılmışken, belli devrelerde ortaya çıkacak bilimsel gelişmeler ve teknik buluşlar da önem ve kıymetlerine göre, açıkça olmasa da, işareten veya remzen Kur'ân'da yer almışlardır.

Kur'ân'da her şey muhtelif derecelerde ve çeşitli hüviyetlerde sosyal düsturlar ve kevnî kanunlar halinde vardır. Çok şey de, insanların çalışmasına ve gayretine terettüp eden nüve, çekirdek ve tohumlar halinde bulunur. Şu kadar var ki, Kur'ân'ı okuyan herkes, onda değişik derecelerde bulunan bu bilgileri aynı seviyede anlayamaz. Onun açıkça ifade ettiği bilgileri her seviyeden insan anlayabilirse de, gizli ve derin manaları ancak buna ehil olan gerçek bilim adamları kavrar. Antika bir eşyaya demirciler çarşısında ancak ağırlığı kadar kıymet verirler; fakat onun antikacılar yanında paha biçilmez bir değeri vardır. Demek ki Kur'ân'da çok şey, ancak çalışma, tefekkür ve ilhamla erbabının anlayabileceği nişanlar, işaretler, alametler ve ipuçları halinde bulunmaktadır.

Kur'ân'da bulunan her bilgi, kendi zatında gaye ve hedef olarak değil, Yaratıcı'nın bilinmesi ve yüceltilmesi adına vardır. Bu bilgiler Allah'ı tanıma ve bulmada birer delil teşkil ederler. Zira Kur'ân'ın birinci görevi,

---

[107] Kam, Ömer Ferit, *Dinî Felsefî Sohbetler* (Sad. Süleyman Hayri Bolay), Ankara, ts., s.27-28.

insana hem kendi hem de kainatın yaratıcısı ve sahibi olan Allah'ı tanıtmak, kulluk için yapması gereken vazifelerini öğretmek, ferdi, ailevi ve sosyal hayatını düzenlemek böylece ebedi saadet ve kurtuluşa ermesine vesile olmaktır.[108]

Kur'ân; kıyamete kadar insanların ilgili olacakları bilimlerin hiçbirini ihmal etmeden her sahada işaret taşlarını koyarak en son söylenecek sözü söylemiş ve insanların ulaşacakları zirvelere bayrağını dikerek kendisine akıl, idrak ve düşünce verilen insanı bu sahalarda araştırma ve çalışma yapmaya teşvik etmiştir.

Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisi ve bu bağlamda yapılan çalışmalar, yeni ortaya çıkmış bir konu değildir. Bunun izlerini, Kur'ân'ın indirildiği zamanlarda bile bulmak mümkündür. Tenzil döneminden sonra ise her dönem insanı, içinde bulunduğu çağın ve ortamın şartlarına göre ve o dönemde sağlanan bilimsel ve teknolojik gelişme seviyesine uygun olarak Kur'ân âyetlerini yorumlamışlardır.

Daha sonraları Arap dünyasında "İlmî Tefsir", Türk dünyasında ise "Fennî Tefsir" veya "Bilimsel Tefsir" adı altında bir tefsir ekolü haline gelen bu yönelişi, ilk dönemlerde dirayet tefsiri içinde mütalaa etmek mümkündür.[109] Çünkü bilimsel ve teknolojik gelişmelere işaret eden âyetleri açıklamak düşünmeyi ve aklı çalıştırmayı gerektiren bir iştir ki bu da dirayet tefsirine ait bir durumdur. Nasıl ki fıkıh, tefsir, kelam, siyer vs. gibi bilimler müstakil birer bilim haline gelinceye kadar Hadis ilminin içinde bulunuyorlardı ise, aynı şekilde Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisini ortaya koymaya çalışan bilimsel tefsir de, müstakil bir ekol haline gelinceye kadar Dirayet Tefsiri içinde yer almıştır.

Bilimsel tefsir hareketi, ilk defa Ümeyye oğulları zamanında diğer bir takım İslâmî bilimlerle birlikte ortaya çıkmış, ancak Abbasiler döneminde başlayan değişik bilim dalları ile ilgili tercümeler bu hareketi canlandırmıştır. Hatta Ebû Ca'fer el-Mansur (ö. 158/775) ile Harun Reşid (ö. 193/809) diğer bilimlerle birlikte bunu da yaymaya çalışmışlardır.[110]

---

108 Şahin, Abdülfettah, "*Kur'ân-ı Kerîm ve İlmî Hakikatler*", Yeni Ümit, 1992, sy. 16, s. 2-3; Gülen, M. Fethullah, *İnancın Gölgesinde -2*, s. 146, İst. 2008.

109 Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler*, s. 52.

110 er-Râfiî, Mustafa Sadık, *İ'câzu'l-Kur'ân*, Mısır, 1905, s. 133.

Kısa sürede yayılma imkanı bulup Arabistan'ın sınırlarını aşan İslâmiyet, zamanla çeşitli ülkelere girmiş, bu ülkelerdeki bazı eski medeniyetlerle karşılaşıp onlarla temas etme imkanını bulmuştur. Bu temas neticesinde müslümanlar, yeni yeni bilgiler elde etmişlerdir. Bu medeniyetler Yunan, İran, Hind, Mısır ve Mezetopomya medeniyetleridir. Müslümanlar eski Yunan'dan felsefe, tıp, hendese ve nücum bilimlerini; İranlılardan edebiyat, tarih ve musikiyi; Hindlilerden tıp, hesap ve musikiyi; Babillilerden tılsımat ve sihri; Mısırlılardan teşrih ve kimyayı almışlardır. Bu bilimler önceleri Arapça'ya tercüme yoluyla nakil, daha sonraları bu tercümelerin tesiriyle bu sahalarda yüzlerce eser yazmışlardır. Bu medeniyetlerle ilk temas hicrî birinci asırda Emeviler devriyle başlamıştır.[111]

Emeviler yıkılıp Abbasiler başa geçtikten sonra da bu tercüme faaliyetleri hızla devam etmiştir. Bu tercüme faaliyetleri, İslâm düşüncesine yeni bir istikamet vermiştir. Bu dönemde yapılan tercüme faaliyetleriyle ilgili olarak De Lacy O'leary de şu açıklamayı yapar:

Emevilerin düşüşünden seksen sene sonra, Arapça konuşan dünya Aristo'nun, Yeni Eflatuncu şarihlerin başlıca eserlerinin büyük kısmının, Eflatun'un eserlerinin bazılarının, Galen'in eserlerinin büyük kısmının, diğer tıp yazarlarından ve onların şarihlerinden bazı parçaların, diğer Yunan ilmî eserlerinin, Hintçe ve Farsça yazıların Arapça tercümelerine sahip olmuş bulunuyordu.[112]

Yapılan bu tercümeler daha ziyade felsefe, matematik, astronomi, tıp gibi aklî ve tecrübî sahalarla ilgili olmuş, medeniyetler içerisinden de en çok Yunan medeniyeti İslâm âlemi üzerinde tesir icra etmiş[113] ve müslümanları tercümeye sevkeden amil de onların bu tür aklî ve tecrübî bilimlere olan meyilleri olmuştur.[114] Bu meylin kaynağı ise, şahsi olduğu kadar, Kur'ân'ın, müslümanları tefekküre ve düşünmeye davet etmesi,

---

[111] Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devrinde Tercümenin Rolü*, İstanbul, 1935, s. 97. Ayrıca bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), Ankara, 1954, 2/618-619.

[112] De Lacy O'leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, (Çev. Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay), Ankara, 1958, s. 72.

[113] Öner, Necati, *Tanzimattan Sonra Türkiyede İlim ve Mantık Anlayışı*, Ankara, 1967, s. 2.

[114] Barthold, W, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (Çev. Fuat Köprülü), Ankara, 1973, s. 143.

hikmet ve tabiat olayları ile ilgili âyetlerin onları bu âyetleri anlamaya ve mahiyetlerini araştırmaya teşvik etmiş olmasıdır.[115]

Tercümeler vasıtasıyla İslâm âlemine giren ve müslümanlar arasında yayılarak bir canlılık ve yenilik kazanan astronomi, matematik, tıp, fizik ve kimya gibi ilimleri, Kur'ân'daki ilmî, fennî ve kevnî âyetlerin daha iyi anlaşılması için kullanma ve bu ilimler yardımı ile Allah'ın kudretini daha iyi gösterebilme arzusu ve gayreti bilimsel tefsir hareketini doğuran sebeplerin en önemlilerinden biri olmuştur.

Bilimsel tefsir faaliyeti Gazzali'ye (ö. 505/1111) kadar değişik eserlerde bölük pörçük olarak devam etmiştir. Bu anlayışı sistemleştiren ilk müellif olan Gazzali, bilimsel tefsirle ilgili düşünce ve görüşlerini "İhyâu ulûmi'd-dîn" ve "Cevâhiru'l-Kur'ân" adlı eserlerinde dile getirmektedir. Gazzali, Kur'ân'ın, bütün bilimleri içerdiğini ifade eder. Ona göre Kur'ân'da, insan zekasının anlamakta güçlük çektiği, dolayısıyla ihtilafa düştüğü her mes'-elenin çözümüyle ilgili delilller ve işaretler bulunmaktadır. Ancak bunları dirayet sahibi bilginler kavrayabilirler.[116]

Bilimsel tefsir anlayışı içinde ilk defa müstakil tefsir yazan müfessir, Fahreddin Razi'dir (ö. 606/1209). Razi yazmış olduğu "Mefatihu'l-gayb" adlı tefsirinde, ilgili âyetleri zamanın bilimsel verilerine göre açıklamaya çalışmıştır.

Razi, Yunan felsefesini, kelamı ve Şafiî mezhebi üzere fıkıh üsulünü okumuş, tefsir, kelam, üsulü fıkıh, nahiv, edeb, felsefe, tıp, hendese ve felek bilimleri alanında eserler vermiştir. O fevkalade hacimli tefsirinde ise çeşitli bilimlere temas etmiş, Kur'ân'ın hikmetlerini ortaya çıkartmaya çalışmış ve insanı Kur'ân'ın kaynağına doğru sevketmeye gayret göstermiştir. Özellikle astronomi başta olmak üzere, Kur'ân'ın bahsettiği veya işaret ettiği bilimlere ait incelikleri izah etmeye çalışan Razi, bu konuda Aristo ile Batlamyus'un astronomi görüşlerinin etkisinde kalmıştır.[117]

Bilimsel tefsir hareketi Razi ile parlak dönemini yaşamış ve fakat Razi'den sonra tekrar bir duraklama dönemine girmiştir. Kadı Beydavi (ö.

[115] Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler*, s. 60.
[116] el-Gazzali, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Kahire, 1967, 1/377-378.
[117] Bkz. Cerrahoğlu, İsmail, "*Fahruddin Razi ve Tefsiri*", A.Ü. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, Ankara, 1977, sy. 2, s. 13; Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler*, s. 72-73.

685/1286) gibi bazı müfessirler, Razi'nin tefsirinden bir kısım nakiller yapmışlarsa da, onun çizdiği sınırı aşacak yeni katkılarda bulunamamışlardır.

Razi kadar başarılı bir şekilde olmasa da, bilimsel tefsir hareketini savunan ve o konuda çalışmalar yapan bir kısım alimler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en önemlileri Endülüslü müfessir Muhammed b. Ebû'l-Fadl el-Mürsî (ö. 655/1257) ve Celaleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505)'dir.

Suyûtî, "el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân" adlı eserinde bilimsel tefsir ile ilgili kendi görüşlerini açıklarken el-Mürsî'den de bahsetmiş ve onun bilimsel tefsir anlayışı ile ilgili örnekler vermiştir. el-Mürsi, Kur'ân'ın, geçmiş ve gelecek bütün bilgileri kendisinde toplayan bir kitap olduğunu kabul eder. Kur'ân'ın çeşitli dinî ilimler yanında, bunlara ilaveten tıp, cedel, hendese, astronomi gibi sonradan ortaya çıkan ilimleri de içerdiğini belirtir. Ona göre Kur'ân'da çeşitli san'atlara işaret eden ve onların temelini oluşturan âyetler de bulunmaktadır[118]

Bilimsel tefsir anlayışı bakımından Suyûtî, Gazzali'nin yolunu takip etmiş, o da Kur'ânın bütün ilimleri içerdiğini savunmuştur. Ancak o, Kur'ân'da mevcut olan her şeyin, müstakil bir bölüm, bir problem ve temel esaslar halinde değil, sadece Kur'ân âyetlerinin onlara işaret etmesi yönüyle bulunduğunu söyler.[119]

Bu alimlerden sonra, bilimsel tefsir hareketi bir fetret ve durgunluk dönemine girmiştir. Miladî XII. asra kadar bütün teknik, kültür ve medeniyet alanlarında batı dünyasını etkisi altında bulunduran İslâm âlemi, bu asırdan sonra bir duraklama dönemine girmiş, şerh ve haşiyeciliğin başlaması ile orijinal telif eserler verilemez olmuştur. Diğer İslâmî bilimlerde olduğu gibi Tefsir alanında da önceki müfessirlerin söylediklerinin tekrarından başka bir şey yapılamamıştır.

Bu arada Avrupa'da rönesans olmuş, bilim ve teknik alanlarında dev adımlarla ilerlenmeye başlanmıştır. Bu ilerleme ve gelişmeye kapılarını kapatıp uykuya dalmış olan İslâm âlemi, ancak XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başlarında, Avrupa'daki bu gelişmeden haberdar olup daldığı derin uykudan uyanmaya başlamıştır. Bu uyanışla beraber, uzun

---

118 es-Suyûtî, Celaleddin, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2/125-128.
119 es-Suyûtî, *el-İtkân*, 2/129.

zamandır fetret dönemi yaşayan bilimsel tefsir hareketi de yeniden canlanma fırsatı bulmuştur. Bu dönemde, Kur'ân'dan çıkarılabilecek bilimler müstakil eserlerde toplanmaya başlamış, Kur'ân'daki çeşitli bilimlere ait âyetler bir araya getirilerek, yeni bilimsel görüşlerle karşılaştırılmışlardır.

Bilimsel tefsirin 19. asırdaki ilk savunucusu ve bu konuda eser veren Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî (ö. 1306/1888) olmuştur. 1980 yılında yayınlanan eserin ismi *"Keşfü'l-esrâri'n-nûrâniyyeti'l-Kur'âniyye"*dir. Yazar bu eserinde yerin, insanın, bitkilerin ve hayvanların yaratılmasından ve onların özelliklerinden bahseder ve bu konular, sürekli amaca uygun görünen Kur'ân âyetleriyle desteklenir..

İskenderânî'yi *"Tabâi'u'l-istibdâd ve mesâriu'l-isti'bâd"* adlı çalışmasıyla Seyyid Abdurrahman el-Kevâkibî (ö. 1320/1902) takip eder. Kevâkibî bu eserinde, Kur'ân'ın bütün bilimsel nazariyeleri ihtiva ettiğini, zamanın geçmesiyle Kur'ân âyetlerinin daha iyi anlaşıldığını ve bu durumun ise Kur'ân'ın i'caz keyfiyetine ait bir özellik olduğunu söyler. Yine o, bilimsel konularda son asırda Avrupa ve Amerika'da keşfedilen hakikatlerin pek çoğunun, ehil olan bilginler tarafından Kur'ân'da açık veya işaret yoluyla bulunabileceğini savunur.[120]

Gazi Ahmed Muhtar Paşa (ö. 1918), *"Serâiru'l-Kur'ân"* adlı eserinde astronomi ile ilgili yetmiş kadar âyeti bir araya getirmiş ve bu âyetlerin Kopernik sistemiyle uyum halinde bulunduğunu göstermeye çalışmıştır.

Mısır'ın meşhur edipleri arasında zikredilen Mustafa Sadık er-Râfi'î, *"İ'câzu'l-Kur'ân"* adlı eserinin "el-Kur'ân ve'l-ulûm" başlıklı bölümünde bilimsel tefsir ile ilgili görüşlerini belirtmiş, Kur'ân'ın değişik bilimlerle ilişkisine değinerek, onun bütün ilimleri içerdiğini söylemiştir.[121]

Bilimsel tefsir hareketinin çağımızdaki en önemli temsilcisi Tantavî Cevheri (ö. 1354/1935) olmuştur. Cevheri yazmış olduğu *"el-Cevâhir fî tefsîri'l-Kur'ân"* adlı 25 ciltlik eserinde, Kur'ân'ı baştan sona kadar âyet âyet bilimsel tefsir anlayışına göre tefsir etmiş, Kur'ân âyetleriye diğer bilimlerin uzlaşmasını açık seçik bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.

---

[120] ez-Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, Kahire. 1961, 3/165.
[121] er-Râfi'î, *İ'câzu'l-Kur'ân*, s. 143.

Tantavi'den sonra, bilimsel tefsir hareketini tam olarak benimsememiş ve hatta tenkit etmiş olan Ahmet Mustafa el-Merâğî, M. Reşid Rıza, Seyyid Kutup gibi müfessirler, eserlerinde bazı âyetleri bilimsel açıdan açıklamışlardır.[122] Ayrıca 19. asrın meşhur müfessiri Şihabuddin Mahmud el-Alûsi (ö. 1854), ünlü Türk müfessir Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) ve Süleyman Ateş tefsirlerinde bilimsel tefsir anlayışına yer vermişlerdir.

Bilimsel tefsir faaliyeti günümüzde varlığını daha çok müstakil eserler şeklinde devam ettirmektedir. Bunlara Abdülaziz İsmail'in *"el-İslâm ve't-tıbbu'l-hadîs"*, Abdurrezzak Nevfel'in *"el-Kur'ân ve'l-ilmu'l-hadîs"*, Yusuf Mürüvve'nin *"el-Ulûmu't-tabî'iyye fi'l-Kur'ân"*, Hanefi Ahmed'in *"et-Tefsîru'l-ilmî li'l-âyâti'l-kevniyye"*, Hind Şelebi'nin *"et-Tefsîru'l-ilmî li'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk"*, Abdülalim Abdurrahman Hıdır'ın *"Hendesetü'n-nizâmi'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm"*, Beşir et-Türkî'nin *"L'İslâm Religion de la Science"*, Maurice Bucaille'nin *"La Bible, Le Coran et la Science"* ve Celal Kırca'nın *"Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler"*, *"Kur'ân-ı Kerîm'de Fen Bilimleri"* adlı eserleri örnek olarak verilebilir.

B- BİLİMSEL TEFSİRİN DAYANAKLARI VE SAİKLERİ

Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisini irdeleme faaliyeti olan bilimsel tefsirin başlaması ve devam etmesine sebep teşkil eden bir kısım dayanaklar ve saikler bulunmaktadır. Bunları dinî ve sosyal dayanaklar ve saikler olmak üzere iki genel başlık altında inceleyebiliriz. Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde konu ile alakalı teşvik edici bilgiler dinî dayanak ve saikleri oluşturduğu gibi, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ellerinde bulunduran toplumların aynı zamanda dünya hakimiyetinde de söz sahibi olmaları sebebiyle İslâm dünyası ile diğer dünyalar özellikle batı dünyası arasındaki medeniyet çekişmeleri ve buna etki eden nedenler de olayın sosyal dayanak ve saiklerini oluşturmaktadır.

---

[122] Bkz. el-Merâğî, Ahmet Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Beyrut. 1974, 1/5, 18; Rıza, Muhammed Reşid, *el-Menâr*, 5/9.

1. Dini Dayanak ve Saikler

a) Kur'ân-ı Kerîm

a- *Kur'ân-ı Kerîm'de tabiî, beşerî, sosyal vs. pek çok bilimin konusunu teşkil eden mes'elelere dikkatimizi çeken çok sayıda âyet bulunmaktadır.* Gerçekten de Allah Teâlâ Kur'ân'da, şeriat hükümlerinden daha çok diğer bilimleri ilgilendiren âyetler indirmiştir. Fıkıh ilminin sahasına açık olarak giren 150 kadar âyete mukabil; fizik, kimya, astronomi, biyoloji, psikoloji, antropoloji, sağlık, tıp gibi sahalara dair 750 kadar âyetle Kur'ân, insanlara düşünme, inceleme ve araştırmaya teşvik etmektedir.

Tantavi Cevheri'ye göre diğer bilimlerle ilgili bu kadar çok âyetin bulunması, ilâhî iradenin, bu bilimlere yönelmesinin, fıkıh hükümlerine yönelmesinden daha çok olduğunu göstermektedir. Müslümanlar bu gerçeği anladıkları zaman felek, hesap ve hendese bilimlerini ve maden, bitkiler ve hayvanlarla ilgili bilimlerle dünyada mevcut diğer bilimleri öğrenecekler ve bütün bunların dinden olduğunu göreceklerdir. Buna göre din ilmi, âfâk ve enfüs ilmi ve şeriat ilmi olmak üzere iki kısımdır. Afak ve enfüs ilmi (yani göklere ve yerlere ait olan bilimler) gıda, fıkıh hükümleri devadır. İnsan gıdayı devamlı alır, devayı ise sıhhati bozulduğu zaman kullanır. Bu nedenle müslümanlar hem gıda hem de deva bilimlerini yani hem şeriat hem de diğer bilimleri öğrenmelidirler. Zaten Kur'ân da bunu istemektedir.[123]

Burada biz Kur'ân'ın çeşitli bilimlerle ilgili olarak düşünme, araştırma ve incelemeyi teşvik eden âyetlerinden bir kısım örnekler sunmak istiyoruz: Astronomi, fizik, kimya, biyoloji vs. gibi tabiî bilimlerle ilgili şu âyetlere bir bakalım:

"*Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün müddetlerinin değişerek birbiri ardınca gelmesinde akıl sahipleri için şüphesiz deliller vardır.*" (Al-i İmran 3/190)

"*Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün müddetlerinin değişerek birbiri ardınca gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü şeylerle denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten*

[123] Cevheri Tantavî, *el-Cevâhir fî tefsîri'l-Kur'ân*, Mısır, 1931, 1/7-8.

indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgarları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için birçok deliller vardır." (Bakara, 2/164)

"*Allah O'dur ki, rüzgarları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, onlar sevinirler.*" (Rûm, 30/48)

"*Bu insanlar bakmazlar mı: Deve nasıl yaratılmış? Gök nasıl yükseltilmiş? Yer nasıl yayılmış?*" (Ğâşiye, 88/17-20)

"*Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağına ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder, yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat Biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.*" (Hacc, 22/5)

"*Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.*" (Yâsîn 36/36)

İnsanın psikolojik yapısı ile ilgili olarak şu âyetler dikkatimizi çekmektedir:

"*Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkan verildiğinde ise pinti kesilir.*" (Me'âric, 70/19-21)

"*Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, tamamen ümitsiz ve nankör olur. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette 'kötülük benden gitti' der. Çünkü o, şımarıktır, kibirlidir.*" (Hûd, 11/9-10)

Sosyal bilimlerle alakalı araştırma ve incelemelere sevkedecek şu âyetler de dikkat çekicidir:

"*Andolsun senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını cazip gösterdi. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her nimetin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.*" (En'âm, 6/42-45)

"*Bir ülkeyi helak etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşılarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helake müstehak olur; Biz de orayı darmadağın ederiz.*" (İsrâ, 17/16)

Bu ve buna benzer âyetler bizleri, çevremizi kuşatan gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunan bütün varlıkları ve olayları incelemeye ve üzerinde düşünmeye sevketmektedir. Kur'ân'ın bu hususlardan bahsetmesi sadece bu âyetlere münhasır olmayıp, hemen hemen her sûrede karşımıza çıkmaktadır. Embriyonun ana rahminde meydana gelip geçirdiği safhalardan kainatın ilkyaratılışına ve geçirdiği devrelere; dünya, güneş ve yıldızların hareketlerinden âlemdeki su dolaşımına, ineğin karnında sütün oluşumundan, arı gibi hayvanlara yapılan ilhamdan cansızların konuşturulmasına, her insanın parmak izlerinin farklılığından fezanın fethine, hayvanların topluluk hayatı yaşamalarına, her bitkide, hayvanda hatta canlı cansız bütün varlıklarda çift unsurun bulunmasına kadar, insanın psikolojik ve fıtrî istidat, kabiliyet ve özelliklerinden toplumların düzenli bir şekilde idare edilmesine ve kişileri ve toplumları yıkıma götüren etkenlere kadar çeşitli bilimlerin alanlarına giren çok geniş bilgiler içerir.

Bu ve benzeri âyetlerin teşvikiyle İslâmiyetin ilk asırlarından itibaren bir çok bilgin bu alanlara yönelmiş ve bu bilimlerle meşgul olmuşlardır.

b- *Kur'ân'da, indirilişinden asırlarca sonra bazı hadiselerin ve gerçeklerin ortaya çıkacağını haber veren âyetler vardır.* Bu âyetlerden bir kıs-

mının, Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisini aydınlatacak işaretlerini belirtmeye çalışacağız.

ba- Allah Teâlâ Hz. Peygambere hitap ederek: "*Bu Kitab'ı (Kur'ân'ı) sana, her şeyi açıklayan bir beyan, bir hidayet, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olmak üzere peyderpey indirdik.*" (Nahl, 16/89)

Bu âyet-i kerimede bizleri ilgilendiren nokta Kur'ân'ın, "tıbyânen li külli şey': her bir şeyin açıklayıcısı" olduğunun ifade edilmesidir. Burada "her şey"den maksat, müfessirlerin çoğunluğuna göre "dinî hususlar" olup, sözün sevkedildiği makam ve durum bunu gerektirmektedir.[124] Bir kısım bilginler ise, âyetin zahirinin tahsisi gerektirmediğini savunarak, din ve dünyaya ait her ne şey varsa onun hakkında Kur'ân'da açıklama bulmanın mümkün olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onda her şey yerli yerince güzel bir şekilde açıklanmıştır. Fakat insanlar bunları anlayışları ve bilgi seviyelerine göre anlarlar. Bir kimse için açık olan husus, başkası için açık sayılmayabilir.[125] Bu bağlamda Hz. Ali de, her şeyin bilgisinin Kur'ân'da bulunduğunu ve fakat insanların bunları anlamaktan aciz kaldıklarını belirtmiştir.[126]

Şunu unutmamak gerekir ki, bu âyetten hareketle Kur'ân'da her şeyin açıklamasının olduğunu söyleyen bilginler, Kur'ân'ın çekirdekler ve prensipler halinde her şeye şamil olduğunu kabul etmektedirler. Gazzali, Mürsî, Suyutî ve Alûsî bunlardan bazılarıdır. Mesela Gazzali, "Cevâhiru'l-Kur'ân" isimli küçük hacimli eserini bu fikrin uygulamasına ayırmıştır.

bb- Bilimsel keşiflerin Kur'ân'ın gerçek ilâhî kitap olduğunu ispatlayan deliller olduğunu ifade eden bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulur: "Biz, âyetlerimizi gerek kainatta gerek insanların şahsî âlemlerinde onlara göstereceğiz, ta ki onlar da bu Kur'ân'ın hak (gerçek) olduğunu anlayacaklar. Rabbinin her şey üzerinde şahit olması (bunun teminatı olarak) yetmez mi?" (Fussılet 41/53)

---

[124] Bkz, ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2/424, Nahl, 16/89. âyetin tefsirinde; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 20/99, aynı âyetin tefsirinde.

[125] Bkz. el-Alusi, *Ruhu'l-me'ânî*, 11/119-120, Nahl, 16/89. âyetin tefsirinde.

[126] es-Semenkandî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Bahru'l-ulûm*, (Thk. Ali Muhammed Ma'avvad), Beyrut, 1993, 2/246, Nahl, 16/89. âyetin tefsirinde.

Âyetin muhtevasını kısaca tahlil etmek gerekirse şu manzara karşımıza çıkar: Birincisi, Allah insanlara delillerini gösterecektir. İkinci olarak bu gösterme işi, istikbalde, yani Kur'ân'ın inişinden sonra, ileriki bir zamanda olacaktır. Üçüncüsü bu deliller hem dış dünyada, hem de kendi öz varlıklarında olacaktır. Dördüncü olarak bu belgeler, Kur'ân'ın vahy eseri olduğunu isbatlayacaktır. Son olarak bu işin teminatı ve kefili de her şeyi hakkıyla gören Yüce Allah olacaktır.[127]

Allah kelamı olduğunda şüphe bulunmayan Kur'ân, insanlar için bir ibadet ve hayat nizamı talim eder. Onun Allah kelamı olduğunun isbatı, diğer bilimlere ihtiyaç göstermez. Ancak Allah Teâlâ, kuşatıcı bilgisiyle, Kur'ân'ın inişinden birkaç asır sonra bazı kimselerin çıkıp "İman çağı bitmiş ve bilim çağı başlamıştır." diyeceklerini bildiğinden, onları acziyet içinde bırakacak bazı hususları Kur'ân'a yerleştirmiş ve bilim çağı diye sözettikleri şeylerin asırlarca önce Kur'ân tarafından haber verildiğini isbatlamıştır. İnsan aklının yeni yeni keşfettiği şeyleri Kur'ân önceden ortaya koymuş ve evrendeki pek çok gerçeği dile getirmiştir.

Kur'ân'ın insana verdiği bilgiler daima yenilenmektedir. İşte O'nun sürekli yenilenen bu verileri, Kur'ân'ın i'cazına süreklilik kazandırmaktadır. Bu yenilenme olmadığı takdirde Kur'ân donuklaşmış olacaktır. Oysa Kur'ân asla donuklaşmaz. Her nesle, o neslin gücü nisbetinde bir şeyler verir; kıyamete kadar bu durum böyle devam edecektir. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz âyette, "Kur'ân'ın gerçekliği ortaya çıkıncaya kadar âyetlerimizi (varlığımızın belgelerini) onlara hem dış dünyada hem de kendi içlerinde göstereceğiz." buyurulmuştur.

Bu âyette geçen "se nürîhim: onlara göstereceğiz" kelimesindeki "sin" harfi Arap dilinde gelecek zaman için kullanılır; gelecek ise son bulmaz. Bu gösterme işi, kıyamete kadar her nesilde devam edecektir. Bununla Allah Teâlâ, her neslin Kur'ân'da keşfedeceği bir takım hakikatlerin bulunduğunu bize haber vermektedir.[128]

Kur'ân'da daima yenilenen mu'cize, bu kitabın gerçek olduğunu gös-

---

[127] Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Fennî Keşifler*, Ankara, 1990, s. 11.
[128] Şa'ravî, Muhammed Mütevelli, *Kur'ân Mu'cizesi*, (Çev. Sait Şimşek), Konya, 1993, s. 132

terir şekilde dış âlemde delillerle ortaya çıkmakta, açık ve net olarak bu deliller, Kur'ân'ın Allah katından geldiğine şehadet etmektedir.

Bu âyete göre hem insanın dışında kalan âlemde: dünyada, yer altında, yer üstünde, denizlerde, havada, uzayda hem de insanların iç âlemlerinde, vücutlarında ve iç dünyalarında Kur'ân'ın gerçek kitap olduğunu gösteren işaretler vardır; Allah onları Kur'ân'ın nüzûlünden sonraki gelecek zamanlarda peyderpey göstermektedir, gösterecektir.[129]

bc- Bir başka âyette de bilimsel araştırmalar yapan ve Allah'ın tabiatta ve sosyal hayatta koymuş olduğu değişmez kanunları keşfetmeye çalışan bilginlerin, bu araştırmalar neticesinde Kur'ân'ın vahiy mahsulü bir kitap olduğunu görecekleri şöyle ifade edilmektedir:

"*Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilenin (Kur'ân'ın) gerçek olduğunu, Aziz ve Hamid olan (Allah'ın) yoluna sevkettiğini bilirler.*" (Sebe', 34/6)

bd- Bir başka âyette ise: "*Hayır, doğrusu onlar, bilgisini kuşatıp etraflıca bilmedikleri ve gerçek durumu henüz kendilerine açılmayan şeyleri yalanladılar.*" (Yûnus, 10/39) Bu âyete göre Kur'ân-ı Kerîm gaybî haberleri ile, ileride meydana çıkacak bazı bilgilere işaret etmesiyle de mu'cizedir. Münkirler ise Kur'ân'ın üslubunu incelemeden ve geleceğe dair verdiği haberlerin gerçekleşmesini beklemeden hemen körü körüne onu yalanlamaya kalkmışlardır.[130]

be- Bir de yaş ve kuru ne varsa hepsinin ve her şeyin "*Kitap*"*ta olduğunu bildiren âyetler var. Bunlar, "Biz kitapta hiçbir şeyi ihmal etmedik.*" (En'âm, 6/38) âyeti ile "*Yaş ve kuru ne varsa istisnasız apaçık bir kitaptadır.*" (En'âm, 6/59) âyetidir.

Bu âyetleri de bağlamlarında ele almak gerekmektedir. Bunlardan birincisi, "yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır" ifadesinin peşinden gelmektedir ki, bu âyetin insanları, yerde ve gökte yaşayan bütün canlıların özelliklerinin ve toplumsal hayatlarının incelenmesine sevkettiği,

[129] ez-Zindanî, Abdülmecid, *Kur'ân'da İlmî Mu'cizeler*, (Çev. Resul Tosun), İstanbul, 1995, s. 113-114.

[130] el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11/119-120, Yûnus 10/39. âyetin tefsirinde.

üstelik Kur'ân'ın bu ve buna benzer pek çok bilimsel konulara temel teşkil edecek ipuçları verdiği açıktır.

Yine En'âm sûresinde yar alan ikinci âyetin öncesinde ise, gaybın anahtarlarının Allah'ın yanında olduğu, onları O'ndan başka kimsenin bilmediği, karada ve denizde ne varsa hepsini Allah'ın bildiği, O'nun ilmi dışında bir yaprağın bile düşmediği, yine Allah'ın yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bildiği dile getirilmektedir. Âyetin sonunda da "yaş ve kuru ne varsa hepsinin apaçık bir kitapta olduğu" bildirilmektedir. Bu "apaçık kitap"tan maksadın ne olduğu önemlidir. Bunun Kur'ân-ı Kerîm olduğunu söyleyen bilginler bulunsa da, kanaatimizce sibak ve siyak bundan maksadın bütün bilgiler kaydedildiği "ilm-i ilâhî" veya "levh-i mahfûz"dur.

bf- Yine âyet-i kerimede: "*Her haberin neticelenip kararlaşacağı bir vakit vardır. Yakında bileceksiniz.*" (En'âm, 6/67) buyurulur. İbn Cerir et-Taberi bunu, her haberin bir neticesi, batıl ve yalanın açığa kavuşacağı bir vakit vardır,[131] şeklinde yorumlar. İbn Kesir ise, her haberin bir gerçek yönü olduğunu ve bunun muhakkak gerçekleşeceğini; Kur'ân'da haber verilen her şeyin şüphesiz vuku bulacağını ve bu gerçekleşmenin zamanla ortaya çıkacağını belirtir.[132] Nitekim bunu destekler mahiyette diğer âyetlerde de: "*Onun (Kur'ân'ın) haberlerinin doğru olduğunu bir müddet sonra mutlaka öğreneceksiniz.*" (Sâd, 38/88) ve "*De ki: Hamdolsun Allah'a, O âyetlerini size gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız.*" (Neml, 27/93) ikazlarının bulunduğunu görmekteyiz.

Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisine dayanak teşkil etmek üzere serdettiğimiz bu âyet-i kerimeleri toplu olarak değerlendirmeye tabi tuttuğumuz zaman, İslâm dininin temel kaynağını teşkil eden ve maksadı, insanların inanç ve davranışlarını ıslah ederek Allah'ın memnun olacağı bir seviyeye çıkarmak olan Kur'ân'ın, verdiği her bilgiyi, bu maksadını gerçekleştirmek üzere vermesine rağmen, değişik bilimleri ilgilendiren tüm alanlarda tohum, ruşeym ve öz halinde zamanla

---

131 et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*,VII, 147, el-En'âm 6/67. âyetin tefsirinde.
132 İbn Kesir, Tefsir, 3/272, el-En'âm 6/67. âyetin tefsirinde.

tahakkuk edecek pek çok bilimsel gerçeğe işaret etmekte olduğunu da söyleyebiliriz.

c- Kur'ân'da Müteşabih Âyetlerin Bulunması

Kur'ân-ı Kerîm iki tür âyet ihtiva etmektedir. Bunların bir kısmı "muhkem", diğerleri ise "müteşâbih"tirler. Bu taksimi ele alan âyet-i kerimede:

"*Sana Kitab'ı indiren O (Allah)dır. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşabih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun te'vilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise: Ona inandık, hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. Bu inceliği ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.*" (Al-i İmran, 3/7) buyurulmaktadır.

Muhkem, manası belli, tek manaya gelen, müteşabih ise manalar birbirine girdiğinden birden fazla manaya ihtimali olan âyetlerdir. Muhkem âyetler itikat, ibadet, ahkam ve ahlak prensipleri yönünden insanlığa yeterlidir. Allah, insanları sorumlu tuttuğu konuları bunlarla açıklamıştır.

Kur'ân'da müteşabih âyetlerin bulunmasının pek çok hikmeti vardır. Konu ile ilgili yazılan müstakil eserlerde ve Kur'ân ilimleri ile alakalı eserlerin "muhkem ve müteşabih" bölümlerinde bu hikmetler anlatılmaktadır. Biz burada müteşabih âyetlerin, Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisine sağlayacağı katkı açısından olaya yaklaşacağız.

Çevresini kuşatan dünya ve bütün kainatla sürekli bir ilişki içinde bulunan insan, ne var ki, ne kendi ne de kainatın başlangıcı ve mahiyeti hakkında fazla bir bilgiye sahip değildir. Varlık hakkındaki bilgisi, sınırlı duyu ve idrak organları ile elde ettiği kadardır. İstikbalde olacak hadiseler ve onun da ötesinde ahirette vuku bulacak gerçekler, onun bilgi ve idrakinin ötesindedir. Allah Teâlâ kullarına merhameti ve iyiliği gereği bu hakikatlerden bir kısmını kısmen bildirmek istemiştir. İnsan onları bildiği nisbette, varlığın hakikatine dair daha fazla bir bilgi ve fikir elde edebilir. İşte bu konuları ele alan âyetler müteşabih âyetler olup, bunlara "izafi müteşabih" yani insanların, imkanları ölçüsünde yorum yapabildikleri müteşabihler denmektedir.

Allah Teâlâ bu tür müteşabih âyetler ve buralarda yer alıp bizim bilemediğimiz büyük hakikatleri nisbî bir şekilde ifade eden müteşabih lafızlarla bizleri bilgilendirmek ve irşat etmek istemektedir. Müteşabih kelime, işaret ettiği hakikate, tam tamına uymaz, sadece değişik yönlerden bir yönüyle onu belirtir. Mutabakat değil, müşâbehet, yani bir şeye benzeme, bir şeyi andırma söz konusudur.[133]

Kur'ân'ın bu tür âyetleri, değişik köşeli ve renkli kristale benzer. Bu kristale hangi cephesinden bakılırsa, o cephesinde ayrı bir mana ve yeni yeni buluşlara işaretler görülür. Bu benzetme, bu tür âyetlerin her asra ve zamana bakan yönlerinin olduğunu ifade eder. Bu bakımdan yedinci asrın insanına hitap eden tarafları bulunduğu gibi yirminci asrın insanına hitap eden tarafları da vardır. İşte Kur'ân üslubunun taşıdığı bu özellik sayesinde her asrın insanı Kur'ân'ı kendi bilgi, fikir ve kültür seviyelerine göre yorumlayabilmişlerdir.

Konuyu daha iyi açıklayabilmek için Suat Yıldırım'ın kullandığı şöyle bir örneğin faydalı olacağı kanaatindeyiz: Diyelim ki siz, 500 yıl önceki bilimsel seviyede olan bir topluluğa radyoyu anlatmak istiyorsunuz. İster istemez bilmedikleri bu aleti, bildikleri mefhumları kullanmakla anlatmaya çalışacaksınız. Örneğin, "Radyo, demir veya tahtadan bir kutu olup, dünyanın öbür ucunda konuşan adamın sesini alıp tekrarlar." dersiniz. Halbuki radyo onların bildiği kutu değildir. Radyo tekniğinde elektrik, elektronik, elektro manyetik dalgalar, transistör, verici merkez vb. bir çok unsur mevcuttur. "Kutu" kelimesi, radyoya, sadece bir yönden benzer. Ama ne çare ki, o seviyedeki insanlara anlatmak için bu müteşabih lafız zaruridir.

Müteşabih lafızlardan, gerçekleri tam olarak öğrenmeye çalışmak, insanı çıkmaza götürür. Siz o 500 yıl önceki topluma "ülkemizde konuşan kutu var" deyip ayrılınca, onlar "konuşan demir kutu" mefhumundan çeşitli sonuçlar çıkarmaya yöneleceklerdir. Birisi: "Demir kutu konuştuğuna göre dilinin de olması gerekir, çünkü dilsiz konuşma olamaz." der. Bir başkası: "Dili olduğuna göre ağzı da olmalıdır." der. Öteki: "Ağzı bulunursa yemesi de olmalıdır." der. Diğeri: "Ağzı ve yemesi olduğuna göre midesi de bulunmalı, yiyecek peşine düşmelidir." diyecektir. İşte

[133] Yıldırım, Suat, *Fennî Keşifler*, s. 13.

görüldüğü üzere, müteşabih lafızların hakikatini bilmeyenlerin böyle yanlışlara düşmeleri kaçınılmazdır.[134]

Bu bakımdan, yukarıda mealini verdiğimiz Âl-i İmran Sûresi 7. âyette de açıkça görüldüğü üzere Allah Teâlâ müteşabih âyet ve lafızları değerlendirmede oldukça dikkatli olunmasını bildirmektedir. Bu şuurda olan mü'min böyle âyetleri istenildiği şekilde anlamaya çalışır. Onların Allah katından gelen gerçekler olduğuna inanır ve bildirdikleri gerçeklere delaletlerini bizim anlayışımızın ihata etmeyeceğini bilir, lafızlar üzerinde ısrar ve inatçılığa girmeksizin, onların yardımıyla belli bir nisbette fikir edinir, işin hakikatini Allah'a havale eder. Müteşabihlerin, muhkem âyetlerle çelişen manalarını ve yorumlarını reddeder.[135]

İdrakimizin ötesindeki büyük hakikatlere ve sırlara üstü kapalı olarak dikkat çeken müteşabih âyetlerden bahsederken, yine bu hususla alakalı olarak Kur'ân'ın bir özelliğine parmak basmak yerinde olacaktır. Diğer kutsal kitaplar içinde kendine has mümeyyiz bir vasfı bulunan Kur'ân, iman ve ibadetin dışında kalan ve herhangi bir bilimi gerektirirse gerektirsin, davasını isbat için kullandığı diğer bilimlerin verilerini objektif bir şekilde zikreder. Bundan çok daha önemlisi Kur'ân, bilimlerin konularını ve problemlerini zamanındaki anlayış ve verilerine göre ifade etmemiş, onları kendi gayesine her zaman hizmet edecek şekilde zamanın terminolojisi ve söyleyiş biçimini çok aşkın bir şekilde kullanmıştır. Yani Kur'ân birkaç kelimeyi öyle bir terkip ile ifade ediyor ki, bu günkü modern bilim o konuda bir çok dallara ayrılmış, ihtisas sahaları meydana getirmiştir.

Bir örnek de burada vermek gerekirse, mesela Kur'ân'da gök ve yıldızlar çeşitli ifadeler içinde zikredilmektedir. Bunların bir tanesi, "*Biz, yakın göğü yıldızlarla süsledik.*" (Sâffat, 37/6) âyetidir. Bir diğeri, "Andolsun Biz en yakın göğü kandiller (ampüller) ile süsledik." (Mülk, 67/5) âyetidir.

Bu âyetlerde yıldızlar kandil, bugünkü ifadeye göre kandil olarak (misbah) olarak ifade edilmiştir. Bugün gök bilimleri ve feza fiziği ile uğraşan bilginler, bu yıldızların güneşten 40 milyon kilometre uzakta olup, güneş ile dünya arasındaki mesafeye sığmayacak kadar büyük olduk-

---

134 Yıldırım, *a.g.e.*, s. 13-14.

135 Zindani, Abdülmecid, *Kitâbu tevhîdi'l-Halık*, 3/104-107.

larını ve haklarında fazla bilgimiz bulunmadığını söylemektedirler. Şimdi en yakın göğün gece süsü olarak zikredilen bu yıldızlar, bu kadar uzakta ise, orta göğün ve en uzak göğün yıldızları neredederler veya orta ve en uzak göğün sınırı nerede başlar ve nerede biter? Bilim hâlâ bu sorulara cevap verememektedir. Her zamanın bilginleri bu âyetleri zamanlarının astronomik bilgilerine göre anlatmaya çalışmışlar, ancak değişik ihtimaller ileri sürmekten kendilerini alamamışlar ve yaptıkları açıklamalar kelimelerin etimolojik manasını geçmemiş ve âyetlerin açıklamaları tatmin edici olmamıştır. Bu günkü bilimsel gelişme de bunları açıklayacak durumda gözükmüyor. O halde bu konu geleceğin bilimsel araştırmalarına havale edilmek durumundadır.[136]

Burada "*üst üste katlı yedi gök*" veya "*birbirine tıpa tıp uyan yedi gök*" (Mülk, 67/4) hakkında, ayrıca "*Göklerin yaratılmasına gözünü çevir bir bak, bir çatlak görebilir misin? Tekrar tekrar çevir bak gözün yorgun ve bitkin olarak umduğunu bulamadan geri döner.*" (Mülk, 67/3-4) âyeti vb. âyetler hakkında bilimin henüz net olarak söyleyeceği bir sözü bulunmamaktadır.

d- Kur'ân'da Yer Alan Peygamber Mucizeleri

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı tarihî hadiseler şeklinde anlatılan bir kısım olaylar, bazı evrensel ve genel kanunların ipuçlarını verir. Kur'ân insanlara hitap ettiği zaman, dış görünüşü itibariyle cüzi bir hadiseyi zikredip, o hadiseye benzer bütün hadiseleri hatırlatarak hitap eder. Peygamberlerin kıssalarında ve onlara verilen mu'cizelerde de bu durum gözükmektedir.

Peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin iki önemli sebebi vardır. Birincisi peygamberlerin peygamberliklerini halka tasdik ve kabul ettirmek; ikincisi ise bilimsel ve teknolojik terakki için gerekli olan örnekleri insanlığa göstererek, o mu'cizelerin benzerlerini meydana getirmek için insanları teşvik etmektir.[137]

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlerin insanların manen ilerlemelerinde

[136] Atay, Hüseyin, *Modern İlim ve Kur'ân-ı Kerîm İlişkisinde Metot*, Diyanet Dergisi, c. 18, sy. 5, s. 266-267.

[137] Nursî, Said, *İşârâtü'l-i'câz*, (Çev. Abdülmecid Nursî), İstanbul, 1978, s. 238.

önderler olduğu gibi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerde de birer önder olduklarına işaret ederek, onlara kayıtsız şartsız uymayı emretmiştir. Peygamberlerin manevi olgunluklarını anlatarak insanları onlardan istifadeye teşvik ettiği gibi, mu'cizelerinden bahsederek, onların benzerlerini yapıp taklit etmeye teşvik eder. Öyle ki insanlar çalışıp çabalarlarsa, peygamberlerin gösterdikleri mucizelere benzeyen faydalı teknik buluşlara ulaşabilirler. Şunu söyleyebiliriz ki, manevi kemalat gibi teknik harikalar dahi mu'cize kanalıyla insanlığa öğretilmiştir. Mesela gemi ilk defa Hz. Nuh eliyle insanlığa takdim edilmiştir. Bu bakımdan mu'cizeleri anlatan âyetler sadece birer tarihi kıssayı anlatmamakta aynı zamanda bir çok konularda insanları irşad etmektedir. Bu âyetler yükselmenin, bilimsel ve teknik gelişmenin temellerine ve esaslarına işaret etmektedir. Siz de çalışın, gayret edin, şu örneklerin benzerlerini yapın diye yönlendirir. Peygamber mu'cizeleri, bilim, teknik ve san'atın nihâi hudutlarını çizmekte, en son hedeflerini göstermekte ve beşeriyeti oraya sevketmektedir[138]

İlgili birkaç örnek, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır:

da- "*Süleyman'a da, sabah gidişi bir ay(lık mesafe), akşam dönüşü bir ay(lık mesafe) olan rüzgarı boyun eğdirdik.*" (Sebe', 34/12) Bu âyet havada böyle bir mesafeyi katetmek için insanlara yolun açık olduğunu ima ederek, hava ulaşım araçlarına ve bu husustaki teknik gelişmelerin ulaşabileceği nihai noktalara işaret etmektedir. Âyet-i kerime insanlığa şu mesajı vermektedir: Ey insanlar! Eğer çalışır ve havaya koyduğum bu kanunlardan gereği gibi istifade ederseniz, siz de kısa sürede uzun mesafeleri katedecek uçak, füze vs yeni teknik buluşlara ulaşabilirsiniz.[139]

db- Hz. Musa'nın bir mu'cizesini açıklayan: "*... Asanla taşa vur! demiştik. Bunun üzerine taştan oniki göz fışkırmıştı.*" (Bakara, 2/60) âyeti, yer altında gizli olan rahmet hazinelerinden çeşitli teknik aletlerle istifade edilebileceğine işaret etmekte ve çalışılıp uğraşıldığı takdirde bu tür teknik aletlerin icadının mümkün olduğunu göstermektedir. Bu gün yer altından su çıkaran motorlara ve en nihai şekline (yani külfetsiz masrafsız usullere)

---

[138] Nursî, *a.g.e.*, s. 238; Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler*, s. 54.
[139] Nursî, *a.g.e.*, s. 239; Nursî, *Sözler*, İstanbul, 1987, s. 237.

parmak bastığı gibi aynı metotla madenlerin, petrolün ve diğer yeraltı kaynakların bulunması hususunda insanlığın ufkunu açmaktadır.[140]

dc- Hz. İsa'nın bir mu'cizesini dile getiren, "*Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve alacalıyı iyi ederim, ölüleri diriltirim.*" (Al-i İmran, 3/49) âyeti ise en müzmin dertlere deva bulunabileceğine, tıpla ilgili araştırma ve incelemeler yapılıp gerekli teknik donanım sağlandığı takdirde her türlü derde şifa sağlanabileceğini ve hatta muvakkat da olsa ölüme hayat rengi verilebileceğini göstermektedir. Bu âyet, tıpla ilgili gelişmelerin nihai noktalarına işaret etmekte ve insanlığı o yöne doğru koşturmaktadır.

Peygamber mu'cizelerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelere temel teşkil etmesi ile ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hemen belirtelim ki bu mu'cizelerin gösterdikleri zirvelerin pek çoğuna henüz insanlık ulaşmış değildir. Eserimizin üçüncü bölümünü bu konuya tahsis edeceğimizden dolayı burada bu örneklerle yetiniyoruz.

e- *Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan 114 sûrenin bir kısmının adı tabiat olaylarına, astronomiye aittir*: Nûr, Ra'd, Duhân, Necm, Kamer, Şems, Burûc, Leyl, Me'âric, ve Asr sûreleri gibi. Bir kısmı da insan ve hayvan gibi canlı varlıkların adlarını taşır: İnsan, Nâs, Şuara, Enbiyâ', Nisâ', Ahzab, Bakara, Nahl, Neml, Ankebût ve Fil sûreleri gibi.[141] Sûre adı olarak seçilen bu isimler de Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknlojik gelişmelerle ilişkisine ışık tutacak bir yapı arzetmektedir.

2. Hadis-i Şerifler

Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisine ışık tutacak tarzda Hz. Peygamber'den nakledilen bir kısım rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerde Kur'ân âyetlerinin açık ve gizemli manalarının bulunduğu, garip kelimelerinin araştırılması gerektiği ve Kur'ân'ın anlamlarının hiç tükenmeyeceği ifade edilir.

a- Bunlar arasında Kur'ân'ın özelliklerini anlatan uzunca bir hadis-i şerifte, sayılan vasıflar arasında bir de şuna yer verilir: "... O Kur'ân'da

[140] Nursî, *Sözler*, s. 237-238.
[141] Mürüvve, Yusuf, *el-Ulûmu't-tabiiyye fi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1967, s. 74.

öncekilerin haberleri gibi, sonra geleceklerin haberleri de bulunmaktadır. Aranızda çıkacak ihtilafların hükmü de vardır. Bir de onun bedî' (orijinal) manaları tükenmez, çok tekrarlanmakla eskimez."[142]

Hadisteki "Kur'ân'da öncekilerin ve sonrakilerin haberleri vardır" ifadesinden hareketle âlimlerimiz "onda öncekiler ve sonrakilerin ilimleri olduğu neticesine varmışlardır.[143] Bizim savunduğumuz düşünce açısından, hadisin can alıcı noktası ise, "onun bedî' (orijinal) manalarının tükenmez" olmasıdır. Gerçekten de Kur'ân'ın varlıklarda bulunan gerçeklere ait, bilimsel gelişmeler ve teknolojik inkişaflara ilişkin bilgiler içeren müteşâbih âyetleri, her nesil ve her çağa yepyeni ve orijinal anlamlar sunmaktadır. Bu özellik, onun i'câz yönlerinden birini teşkil etmektedir. Hz. Peygamber bu sözleri ile, insanları ondaki o orijinal manaları anlamaya teşvik etmektedir.

b- Peygamberimiz, "*Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün peşpeşe gelmesinde akıl sahipleri için deliller vardır.*" (Al-i İmran, 3/190) âyeti hakkında, "bu âyeti okuyup da sonra bunun üzerinde düşünmeyen kimselere yazıklar olsun."[144] buyurmuştur.

Hadiste sözkonusu edilen âyet, dikkatlerimizi göklerin ve yerin yaratılması, gece ile gündüzün peşpeşe gelmesi gibi tabii olaylara çekmektedir. Peygamberimiz de bu tür tabiî olaylara dikkat çeken âyetler üzerinde derinlemesine tefekkür edilmesini tavsiye etmektedir. Bu tabiî olaylar ilk planda Allah Teâlâ'nın varlığını ve kudretini gösteren hadiseler olmakla; bunlar üzerinde tefekkür eden kimsenin Allah'ı tazim şuuruna erişmesiyle esas maksat gerçekleşmekle beraber, bu kudsî sözlerle, bu tür olayların nasıl oluştuğunu bilimsel olarak inceleyip ortaya koymanın da teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

c- Bir rivayete göre de Hz. Peygamber, "Kur'ân'ın zâhiri, bâtını, haddi ve matla'ı olduğunu"[145] bildirmiştir.

---

[142] et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, Sünen, Mısır, ts., *Fedâilü'l-Kur'ân*, 14; ed-Dârimî, Sünen, *Fedâilü'l-Kur'ân*, Dımaşk, 1949, 2/435.

[143] el-Gazzali, *Cevâhiru'l-Kur'ân*, Dımaşk, ts, s. 27; es-Suyutî, *el-İtkân*, 2/1027.

[144] İbn Kesir, *Tefsir*, 2/159-160, Al-i İmran 3/190. âyetin tefsirinde.

[145] el-Gazzali, *İhya*, 1/289.

Bu hadis-i şerif, Kur'ân'ın manalarının katman katman olduğunu, onu okuyan herkesin aynı sevide bir mana anlamasının mümkün olmadığını, kişilerin seviyelerine göre anlaşılan mananın da değişeceğini ifade etmektedir. Bir yoruma göre burada "zahir"den maksat Kur'ân'ın tefsiri, "batın" dan maksat te'vili, "had" sözün manasından en son anlaşılan sınır mefhum demektir. Matla' veya muttala' ise yükselinebilen ve sonsuzluğa kanat açılan son noktadır. Allah'ın delillerini şuhûda gidilen bir yüksek burçtur.[146]

Şimdi değişik bilimlere konu teşkil eden ve o bilimler hakkında tohumlar halinde temel bilgiler veren Kur'ân âyetlerini de herkes, her nesil aynı seviyede anlayamaz. Bu bilimsel sahalarda yeni yeni gelişmeler kaydedildikçe, bilgi seviyesi yükseldikçe ve gerekli şartlar oluştukça bu sahalarla ilgili âyetler daha iyi anlaşılacak ve onlardan daha derin manalar çıkarmak mümkün olacaktır. Bu düşünceyi açması bakımından Gazzali'nin, "*Hastalandığımda bana şifa veren O'dur.*" (Şuara, 26/80) âyetini, "Hastalığa şifa verme, önemli bir iştir ve bu işi ancak, hakkıyle tıp ilmini bilen kimseler anlar. Çünkü hastalıkları ve sebeplerini, ayrıca bu hastalıkların şifasını veya şifa yollarını ancak tıp ilmi bilebilir. Bunları bilmeyen bir tıbbın, hiçbir manası olmaz."[147] yani bu âyeti en iyi şekilde ancak hazik bir doktor anlar, şeklinde yorumlaması önemlidir.

3. Sosyal Saikler

Kur'ân âyetlerinin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle bağlantılı bir şekilde yoruma tabi tutulmasının dînî dayanak ve saiklerinin yanısıra, birtakım sosyal ve siyasal saiklerinin de bulunduğunu gözlemlemekteyiz. Başlangıçtan günümüze kadar farklı zamanlarda ve değişik şekillerde kendisini gösteren bu saikleri şu şekilde tasnif ve izah edebiliriz:

a- İslâm'ın hızla yayılmasıyla müslümanlar, diğer ülkelerin halklarıyla irtibata geçmişler,. bu ülkelerdeki Yunan, İran, Hind, Mısır ve Mezopotampa medeniyetleri gibi bazı eski medeniyetlerle karşılaşıp onlarla temas etme imkanını bulmuşlardır. Bu temas neticesinde müslümanlar, özellikle daha

[146] Parsâ, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Tevhide Giriş*, (Çev. Ali Hüsrevoğlu), İstanbul, 1988, s. 30.
[147] el-Gazzali, *Cevâhiru'l-Kur'ân*, s. 26-27.

önce pek tanışık olmadıkları felesefe, tıp, hendese, kimya, geometri vs. gibi bilimler alanında yeni yeni bilgiler elde etmişlerdir. Bu bilimleri önceleri Arapça'ya tercüme yoluyla nakil, daha sonraları bu tercümelerin tesiriyle bu sahalarda yüzlerce eser yazmışlardır. Bu tercüme faaliyetleri Emeviler döneminde başlamış, bilimsel tefsir de müstakil bir bilim olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır.[148] Emeviler yıkılıp Abbasiler başa geçtikten sonra da bu tercüme faaliyetleri hızla devam etmiş ve bu hareket, İslâm düşüncesine yeni bir istikamet vermiştir. Müslümanları tercümeye sevkeden amil ise onların bu tür aklî ve tecrübî bilimlere olan meyilleri olmuştur[149] ki, bu meylin kaynağı da, şahsi olduğu kadar, Kur'ân'ın, müslümanları tefekküre ve düşünmeye davet etmesi, hikmet ve tabiat olayları ile ilgili âyetlerin onları bu âyetleri anlamaya ve mahiyetlerini araştırmaya teşvik etmesidir. İşte tercümeler vasıtasıyla İslâm âlemine giren astronomi, matematik, tıp, fizik ve kimya gibi bu bilimleri, Kur'ân'daki bilimsel, fennî ve kevnî âyetlerin daha iyi anlaşılması için kullanma ve bunlar yardımı ile Allah'ın kudretini daha iyi gösterebilme gayreti bilimsel tefsir hareketini doğurup canlandıran sosyal saiklerin en önemlilerinden biri olmuştur.

Emevilerin yıkılıp Abbasilerin işbaşına geçtiği dönemde (M. 750-950) Yunan bilimleri başta olmak üzere İran, Hind, Mısır gibi yabancı medeniyetlere ait değişik bilimlerin Arapçaya tercüme edilme faaliyetinin başlayıp devam etmesini W. Montgomery Watt, ilk Helenizm dalgasına bağlasa da[150] bu, Helenizm'in kendiliğinden İslâm dünyasını sarıp etkisi altına alması anlamında olmamalıdır. Çünkü bu dönemde faal durumda olan müslümanlardır ve bu bilimleri, kendi hedefleri doğrultusunda kullanmak üzere almakta idiler. Nitekim de böyle olmuş, bu tercüme faaliyetleri neticesinde İslâm âlemine giren astronomi, matematik, fizik, kimya, tıp vs. gibi bilimlerde yüzlerce müslüman bilim adamı yetişmiş ve bu bilimleri, yeni bir takım keşif ve icatlarla geliştirmişlerdir.[151]

---

[148] Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devrinde Tercümenin Rolü*, s. 97. Ayrıca bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, 2/618-619.

[149] Barthold W., *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (Çev. Fuat Köprülü), Ankara, 1973, s. 143.

[150] Watt, W. Montgomery, *İslâmî Tetkikler/İslâm Felsefesi ve Kelamı*, (Çev. Süleyman Ateş), Ankara, 1968, s. 45 vd.

[151] Bkz. Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, İstanbul, 1969, s. 354.

VIII. ve XIII. asırlar arasında süren beş yüzyıl boyunca İslâm'ın yayılması bakımından askerî fetihler önemli olsa da, İslâm uygarlığının dönemin öteki uygarlıklarına üstünlük kurmasını sağlayan, müslüman bilginlerin başarılarıydı. Bu beş yüzyıl boyunca, İslâm uygarlığında, bilimin alevi parlak bir şekilde yanmıştır. Onlar olmadan, müslüman kültürün renkli mozayiği çok daha sönük, büyük bir dünya kültürü olma iddiası çok daha zayıf ve inandırıcılıktan uzak olurdu.[152] Avrupa'nın karanlık bir çağda yaşadığı, Avrupalıların büyücüleri yakmakla ve kilise doktrinine karşı gelenlerin bağırsaklarını dökmekle meşgul oldukları bir zamanda İslâm uygarlığı en parlak dönemini yaşıyordu. Bu dönemin çarpıcı başarılarını batılı ünlü tarihçiler de kabul etmektediler. Örneğin George Sarton'un bilim tarihi konusundaki ansiklopedik incelemesi bu gerçeği güçlü bir şekilde vurgulamaktadır:

"Sekizinci yüzyılın ikinci yarısından onbirinci yüzyılın sonuna kadar, Arapça, insanlığın bilimsel ve ilerici bir diliydi... Batı'da o dönemde emsalleri olmayan birkaç büyük ismi burada hatırlatmak yeterli olacaktır Cabir b. Hayyan, el-Kindî, el-Harezmî, el-Fergânî, er-Razi, Tabit ibn Kurra, el-Battani, Huneyn b. İshak, el-Farabi, İbrahim ibn Sinan, el-Mesudi, el-Taberi, Ebü'l-Vefâ, Ali ibn Abbas, Ebû'l-Kasım, İbn el-Cezzar, el-Birûnî, İbn Sina, İbn Yunus, el-Karkî, İbn Heytem, Ali b. İsa, el-Gazzali, el-Zarkali, Ömer Hayyam!.. Birisi size, ortaçağların bilimsel bakımdan kısır olduğunu söylerse, ona tümü de görece kısa bir sürede, 750-1100 yılları arasında başarı kazanmış bu adamlardan söz edin."[153] Bu müslüman bilim adamlarının, Kur'ân'ın dünya görüşünü tam olarak kavrayıp gerçekleştirdikleri köklü bilimsel çalışmalarla İslâm uygarlığı, evrensel çapta kendini gösterip hissettirme imkanına kavuşmuştur. Ayrıca bu bilim adamları tarafından yapılan keşif ve icatlar daha sonra çeşitli yollarla Avrupa'ya geçmiş ve oradaki bilimsel gelişmenin temelini oluşturmuştur.

Benzeri bir görüş açısı, saygın bilim dergisi Nature'nin bir sayısında

---

[152] Hodhboy, Perviz, *İslâm ve Bilim*, (Çev. Eser Birey), İstanbul, 1992, s. 163.

[153] George Sarton, Introduction to the History of Science, New York, Krieger, 1975, vol. 1, s. 17. Bu alıntıda ismi geçen bilim adamlarının ve daha başkalarının biyografileri ve yaptıkları çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Bayraktar, Mehmet, İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, Ankara, 1985, s. 235-257.

da dile getirilmiştir: "Müslüman dünya, bin yıl önce doruk noktasındayken, bilime, özellikle de matematik ve tıbba çarpıcı katkılarda bulunmuştur. Görkemli günlerindeki Bağdat'ta ve Güney İspanya'da binlerce kişinin akın ettiği üniversiteler inşa edildi. Yöneticiler çevrelerini, bilim adamı ve sanatçılarla doldurdular. Museviler, hristiyanlar ve müslümanlar, bir özgürlük ruhu içinde, yanyana çalışabilmişlerdir."[154]

Edward Said, İslâm'ın, kısa sürede önce askerî, daha sonra da kültürel ve dinî üstünlüğü müthiş bir şekilde büyüdüğünü; önce İran, Suriye, Mısır, sonra Anadolu ve Kuzey Afrikayı fethedip, VIII. ve IX. yüzyıllarda İspanya, Sicilya ve Fransa'nın bazı kısımlarını ele geçirdiğini, XIII. ve XIV. yüzyıllara gelindiğinde ta Hindistan'a, Endonezya'ya ve Çin'e hükmetmekte olduğunu kaydettikten sonra bu olağanüstü gelişmeler karşısında "Avrupa'nın tepkisinin korkudan ve bir çeşit huşudan ileri gidemediğini, İslâm'ın fetihlerine şahit olan hristiyan yazarların müslümanların bilimleri ile, yüksek kültürleri ve ihtişamları ile pek ilgileri bulunmadığını" belirtir.[155]

Gibbon'a göre bunlar "Avrupa günlüklerinin en karanlık ve durgun zamanına rastgelmişlerdir." Hristiyanların doğulu ordular hakkındaki alışılmış kanaatleri, onların arı kümeleri gibi olup, darbeleri ağır olan ve her şeyi yıkıp yok eden kimseler oldukları yönündeydi. Bu korkuları sebebiyle Avrupalılar, İslâm'ı "şiddet, yıkım, bela (şeytan) ve nefret verici barbar sürüleri şeklinde tanıtmışlardır. Avrupa'da "İslâm sadmesi" çok uzun sürmüş, XVII. yüzyılın sonuna kadar "Osmanlı tehlikesi" Avrupa'nın başucunda beklemiştir. Bu bütün hristiyan âlemi için sürekli bir tehlike demekti ve zamanla Avrupa medeniyeti o tehlikeye de, onun getirdiği kültüre de bünyesinde yer açmak durumunda kalmıştır. Avrupa'nın müslümanı, Osmanlı'yı yahut Arab'ı anlatış biçimi, her zaman o korku verici "Doğu"yu denetlemeye bir vesile kılınmıştır.[156]

İmdi yukarıda özellikle bir kısım oryantalistlerin ifadelerinden hare-

---

154 Hodhboy Perviz, *İslâm ve Bilim*, s. 131-132 (Francis Ghiles, What is Wrong With Muslim Science, Nature, 24 Mart, 1983'den naklen)

155 Said, Edward, *Oryantalizm*, (Çev. Selahattin Ayaz), İstanbul, 1999, s. 86.

156 Said, Edward, *a.g.e.*, s. 86-87.

ketle yapmış olduğumuz açıklamalardan rahatlıkla anlaşılacağı üzere VIII. ve XII. yüzyıllar arasında Avrupa henüz uykudayken ve karanlıklarla boğuşurken müslümanlar fevkalade bilimsel gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler kaydetmişler ve mükemmel bir İslâm uygarlığı kurmuşlardır. Avrupalılar, özellikle dehşetli askerî fetihler sebebiyle, bu gelişmeleri hep korku ve endişe ile karşılamışlar, fakat daha sonra bu gelişmelere bünyelerinde yer açmak durumunda kalmışlardır.

b- İslâm âlemindeki bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bir kısım araştırmacılara hakim olan, "İslâmî bilimlerin donuklaşması hicrî altıncı asırda başlamıştır." şeklindeki görüşün zıddına Fuat Sezgin'in de önemle kaydettiği üzere hicrî yedinci ve sekizinci asırlarda zirveye çıkmıştır. Buna örnek olarak İbnu'n-Nefîs'in kan dolaşımını keşfini, Lisânuddin İbnu'l-Hatib'in hastalıkların bulaşmasını gözden geçirmesini, batılıların müstakil bir bilim haline getirilmesini miladî 15. yüzyılda yaşamış olan Regiomontanus'a nisbet ettikleri trigonometriyi Nâsiruddin et-Tûsî'nin müstakil bir ilim halinde ele aldığını zikredebiliriz. Bütün bunlara, Şerefuddin et-Tûsî'nin dördüncü dereceden denklemler düzenleyip bunları çözmesi, Gıyasuddin el-Kâşî'nin matematik alanlarındaki birçok önemli buluşları ve yedinci ve sekizinci asırda sosyoloji ve tarih felsefesi ilimlerinin temellerinin atılmasını da ilave edebiliriz.[157]

Bu arada İslâm dünyasında gelişen bilim ve teknoloji ile batı dünyasının yavaş yavaş tanışmaya başladığını görmekteyiz. Şurasının altını önemle çizmeliyiz ki, özellikle Rönesanstan sonra batıda gelişmeye başlayan bilimlerin ve teknolojilerin temelinde müslümanların geliştirdikleri bilimin inkar edilemez büyük bir tesiri vardır. Yalnız bu tesir, Arapça kitapların Latinceye tercüme edilmesiyle veya Haçlı savaşlarının neticesi Şark'ın Garb ile temasa gelmesi neticesinde oluşmamış, bilakis bu büyük tesir miladî dokuzuncu asırda başlayıp birkaç asır devam eden yabancı bilgileri alma ve bunların şekillenmesi faaliyetiyle meydana gelmiştir. Öte yandan bu büyük tesir şu üç yolla: İspanya ve Sicilya, İtalya ve Bizans yoluyla tamamlanıp kemale ermiştir.[158]

[157] Sezgin, Fuat, "*Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri*", *İslâm ve Bilim*, İst., 1993, s. 209.
[158] Sezgin, Fuat, *a.g.m.*, s. 214.

Şu kadar var ki, Avrupa'da bilimlerin gelişmesinde İslâm dünyasında yazılmış olan mühim eserlerin Latince başta olmak üzere batı dillerine tercüme edilmelerinin ve bu eserlerin üniversite ve enstitülerde okutulmaya başlanmasının tesirini azımsayamayız. Roger Graudy, Avrupalı Batı'nın müslüman kültürüyle ilk defa tanışmasını şöyle ifade eder:

"Endülüs Emevilerinin önemli merkezlerinden Toledo'nun alınması Avrupalı batı için kültürel bir uyanışın başlangıcı oldu. Norman-müslüman karışığı Sicilya'yla birlikte Toledo, müslüman kültürüne açılan en önemli kapıydı. Toledo'nun işgalinden sonra, kültürel çekirdeği, sanatçıları, ilim adamları ve kitaplıkları, sağlam olarak hristiyanların eline geçti. Toledo yahudi ikliminin de merkeziydi. Hem İslâm hem de hristiyan dünyasıyla rahatça kaynaşan yahudiler olmasa, Toledo belki de bu kadar iyi bir kültür aracılığı yapamayacaktı. Onların Arapça'dan İspanyolca'ya yaptıkları tercümeleri hristiyanlar Latince'ye aktardı. Toledo'daki ortam, bütün hristiyanların Roma ülkelerinde bilimin gizli hazinelerini arıyan aydınlarını çekiyordu... Bu kültürel atılımların sonuçları, Avrupa'da onsekizinci yüzyıl ortalarına kadar etkili oldu... Beş yüzyıl boyunca İslâm dünyası karanlıkta yaşayan Avrupalılara bilgi saçtı..."[159]

Graudy'nin ifadelerinden de açıkça anlaşılacağı üzere Avrupalı bilginler, müslümanlarla ilk defa İspanya'da karşılaşmışlar ve Arapça eserlerin tercüme faaliyetleri de bu dönemde başlamıştır. C.H. Haskins, 1125 den 1280 senesine kadar devam eden tercüme döneminde Aristo'nun, Batlamyus'un, Euklidis'in, Yunan tabiplerin, İbn Sina'nın, doğu astronom ve riyaziyecilerinin eserleri ve kimyanın büyük bir kısmı özellikle İspanya'da tercüme edilerek batıya intikal ettirildiğini;[160] De Lacy O'leary de, Raymon'un Tuleytula'da bir mütercimler akademisi tesis ederek başına Diyaskus Dominic Gondisolvi'yi getirtip felsefe ve bilim sahasında Arapça yazılmış en önemli eserleri, bunlar arasında Farabi ve İbn Sina'nın eserlerini Latince'ye tercüme ettirdiğini kaydeder.[161] Diğer taraftan güney İtalya'da Salerno ve Sicilya'da Araplar ve Yunanlılar ile

---

[159] Graudy, Roger, "*İslâm ve İlim*", *İslâm ve Bilim*, s. 53-54.
[160] Adıvar, Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul, 1944, 1/119.
[161] De Lacy, O'leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, s. 165.

ticaret ve diplomasi sebebiyle buluşan batılılar, Yunanca ve Arapça eserleri buralarda da tercümeye başlamışlardır.

Şunu belirtelim ki, bizim burada yapmak istediğimiz şey, ne bilim ve teknolojinin tarihini yazmak, ne de müslümanların geliştirdikleri bilim ile batı bilmi arasındaki ilişkiyi bütün teferruatı ile ortaya koymaktır. Maksadımız, uğradığı her yerden içine birşeyler katıp çoğalarak akıp giden bir nehir misali insanlığın başlangıcından günümüze kadar ulaşan bilim ve teknoloji tarihinin bazı nirengi noktalarına temas etmek ve böylece kasıtlı veya kasıtsız birtakım yanlış değerlendirmelere yahut görmezlikten gelmelere dikkat çekmektir. Fuat Sezgin'in de belirttiği gibi müslüman bilim adamları, çok erken bir zamanda kendilerinden önceki bilginlerden ve yabancı kültürlerden bilgileri almaya başlamışlar, bunları kendi içlerinde şekillendirmişler, hicrî üçüncü asrın ortalarında orijinal şeyler meydana getirmişler, bu bilgileri aldıkları Greklerin ve diğer milletlerin ulaşamadıkları bilimsel neticelere ulaşmışlardır. Bunun neticesi olarak da hicri beşinci asrın ortalarına kadar kendilerini eski Yunanlıların öğrencileri addederken, artık bu tarihten itibaren, başarılarının devamından dolayı, kendilerini onların müslüman hocaları saymaya başlamışlardır. Müslümanların başkalarından ilim almalarında önemli iki unsur: "vuzuh" ve "sarahat" unsuru bulunmaktaydı; bilgiyi kimden aldıklarını belirtiyorlar, hataları varsa düzeltiyorlar ve üsulüne uygun tenkit ediyorlardı. Yani onların çalışmalarında açıklık ve şeffaflık esastı. Fakat Latinlerin yabancı malzemeyi alıp, şekillendirmesi faaliyeti, müslümanlardaki tarzın dışında başka bir şekilde tamamlanmıştır. Bir kere Latinler bu bilgileri, çeşitli müesseselerin sistemlerini ve üniversitelerin metot ve proğramlarını siyasî ve dinî düşmanları olan kimselerden almak zorunda kalmışlardı. Kendilerinden ilim aldıkları müslümanlara karşı düşmanlık ve kin duyuyorlardı. İşte bu da "bilgi alma" ameliyesi üzerine psikolojik bir kapalılık olarak yansıdı. Artık bundan sonra Latinlerin, müslümanların başkalarından ilim almalarında esaslı iki unsur olarak kabul ettiğimiz "vuzuh" ve "sarahat" unsurlarını yitirmeleri tabii bir durum olacaktır. Hatta daha da fazlası olmuş, Latinlerin müslümanlardan ilim alma faaliyeti, "intihal:tamamen kendine mal etme" şekline dönüşmüştür.[162]

---

[162] Bkz. Sezgin, Fuat, *a.g.m.*, s. 206 vd.

Mesela pozitif bilimlerde araştırma esası olan tecrübeye dayalı bilimsel metodun kurucusu olarak uzun zamandan beri Roger Bacon (1219-1290) olarak bilinirken, bir mantık tarihçisi olan C. Prantl, bu bilginin yanlış olduğunu, "R. Bacon'un, tabii ilimlerde kendisine nisbet edilen bütün bilimsel sonuçları Araplardan aldığını" ifade etmiştir. Miladi 1315'te ölen Raymundus Lullus, hayatını ve tüm gayretini Araplara ait olan her şeye mukavemete hasrettikten ve bir sürü kimya kitabı telif ettikten sonra, nihayet eserlerinin büyük bir kısmının Arap kaynaklı olduğu ortaya çıkmıştır. Yine birçok batılı bilim adamı, bilimlerin Arapların boyunduruklarından kurtarılmasının gerekliliği noktasında çağrıda bulunmuşlardır. Bütün bunların altında batıda uzun asırlardır müslümanlara ve onların bilimlerine karşı hakim olan düşmanlık ruhu yatmaktadır. Bu bakımdan batılılar, kasıtlı ve düşmanca, müslümanların bilim ve teknolojiye katkılarını görmezlikten gelmişler ve aksi istikametteki bazı cılız seslere rağmen bilimler tarihine şu görüşün hakim olmasını sağlayabilmişlerdir: "Miladî onbirinci asırdan sonra gözlenen bütün ilmî sonuçlar, Grek ilminin uyanması ile olmuş, neticede de Rönesans doğmuştur." [163]

Bu görüş, tarihi bir aldatmacadır. Batılı bilginler böyle bir realiteyi gizlemeye çalışsalar da Avrupa'da bilim, müslümanlardan yapılan tercümelerle canlanmaya başlamış ve batı bilminin temelini beş asırlık müslüman bilimi teşkil etmiştir. Bu sırada Avrupa Hristiyan ortodoksluğunun katı bir baskısı altında bulunuyordu. Rönesanstan önceki bin yıl boyunca, Hristiyan kilisesi Avrupa'yı demir bir yumrukla yönetmiştir. Hoşgörüsüzlük, önyargı, kuşku ve batıl inanç akademik öğrenimi imkansız kılmıştır. Bağımsız düşünceye yönelik hür girişimi kuşkuyla karşılayan kilise, kendi öğretileriyle tam uyum içinde olmayan her türlü öğretimi şiddetle bastırmıştır. Dini mahkemeler, onbinlerce zanlı büyücüyü ve kurulu dini düzenden ayrılan dini muhalifi ölüme mahkum etmişlerdir. Mahkumlar iki atın arasına bağlanarak parçalanmışlar, iç organları boşaltılmış, asılmış ve kazığa bağlanarak yakılmışlardır.[164]

Kilise Arapçadan Latinceye yapılan tercümelere karşı şiddetli tepki gös-

---

[163] Bkz. Sezgin, Fuat, *a.g.m.*, s. 215-216.
[164] Hodhboy, Pervez, *İslâm ve Bilim*, s. 44.

termiştir. Örneğin, 1163 senesinde Papa Alexandre III, fizik tahsilini bütün kilise mensuplarına –ki o vakit, okuyup yazma fırsatını bulan ancak bunlardı-, biraz sonra da yine papazlara tıp tahsilini yasaklamıştı.[165] 1209'da Paris'te toplanan ruhani mecliste alınan kararlar, 1215'de Papa'nın elçisi tarafından tasvib edilmiş, alınan bu kararlarla Aristo'nun tabiat felsefesini ve şerhini kullanmak yasaklanmıştır.[166] Kilisenin bilim ve özgür düşünceye karşı takındığı bu katı tavrın örneklerini çoğaltmak mümkündür. Kiliseyi buna iten sebepleri genel olarak şöyle değerlendirebiliriz:

ba- Tüm toplumsal düzen, Kilise'nin koyduğu belli kurallara harfiyen uymaya dayanıyordu. İbadet ayinlerinden yemeye içmeye, evliliğe kadar her şey için bir kural vardı. Ortaçağ hristiyanlığı tam kapsamlı bir hayat yasasıydı.

bb- Bu kurallar ve Kilise'nin bunları uygulatma gücü, Kilise dogmalarının tam ve sorgusuz kabulüne dayanıyordu.

bc- Bu kuralların bir tanesinin bile, bilimsel veya başka bir yolla reddi, dogmanın katılığı göz önünde bulundurulduğunda, tüm toplumsal düzenin çökmesine ve parçalanmasına yol açabilirdi. Bu nedenlerle, bilim ve özgür düşünce bir tehdit oluşturuyordu ve yasaklanmalıydı.[167]

Nitekim de böyle olmuş, "dünya dönüyor" diyen Galileo mahkum edilmiştir. Dünyanın yuvarlık olduğu ve bu nedenle, dünyanın öbür tarafında da varlıkların bulunduğu doktrinine şiddetle saldıran hristiyan teologlar: "Ürünlerin ve ağaçların aşağı doğru büyüyeceğine..., yağmurun ve karın yukarı doğru yağacağına inanacak kadar kafasız bir insan olabilir mi?" diye soruyorlardı. Aziz Augustine'in büyük otoritesi Kiliseyi bu fikri kabule zorlamıştır.

Aziz Paule'e göre hastalıklar, iblislerin uğursuz bir işiydi. Kilise ileri gelenlerinden Origen'e göre, açlığa, kısırlığa, havanın bozulmasına ve salgın hastalıklara yol açanlar cinlerdir. Bunlar alt atmosferin bulutları arasında gizlenerek dolaşmakta ve kendilerini tanrı olarak gören kafirlerin sunduğu kan ve tütsülere çekilmektedirler.

---

[165] Adıvar, Adnan, *a.g.e.*, 1/116.
[166] De Lacy, O'leary, *a.g.e.*, s. 167.
[167] Hodhboy, Pervez, *İslâm ve Bilim*, s. 45.

Kilise'ye göre çiçek hastalığı ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar, İlahi takdirden sayıldığı için, bunlara karşı aşılanma, ortodoks çevrelerde şiddetle kınanmaktaydı. Çiçek aşısının öncüsü Dr. Boylston'u barındıran bir adamın evine ateşlenmiş bir el bombası atıldı, aşının savunucuları, ruhban sınıfının düzenli küfür yağmuruna tutuldular. Ama gerçekler çok güçlüydü: İnsanlar aşılanınca yaşıyor, aşılanmayınca ölüyorlardı. Bu nedenle kilise aşılanmayı en sonunda kabul etti, ama aşılanmaya karşı direniş hiçbir zaman tümüyle kırılmadı.

Bilimsel tıbbın gelişiminin önünde duran bir başka ciddi engel de kadavraların parçalanmasına karşı çıkılmasıydı. Aziz Augustine anatomi bilginlerini "kasap" olarak tanımlayarak, bu uygulamayı açıkça kınamıştı. Bir cesedi parçalamanın, onu, bütün ölülerin dirildiği gün akıl almaz bir dehşete düşüreceği yönünde genel bir korku vardı.

Ortaçağ Kilisesi'nin din adamları ile teologları, kuyruklu yıldızların, kızgın bir Tanrı'nın günahkar dünyaya fırlattığı ateş topları olduğu görüşünü hararetle yayıyorlardı. Bu bakımdan 17. yüzyılın sonuna kadar, astronomi profesörleri, içtikleri ant yüzünden, kuyruklu yıldızların, fiziksel yasalara göre hareket eden, göksel kütleler olduklarını öğretemediler. Ama bilim bastırılamadı..

Bağnaz hristiyanlık, jeolojiyi de şeytanın hizmetinde, yıkıcı bir araç olarak görüyordu. Çünkü jeolojik kanıtlar başpiskopos Ussher'in dünyanın yaşıyla ilgili iddiasını yalanlamakla kalmıyor, altı günde yaratılışı mümkün olmadığını da ortaya koyuyordu.

Yine hristiyan dogmalarına göre fırtınalar şeytanî bir kökene sahipti ve iblislerin işi idi. Yıldırım ise şu beş günahın bir sonucuydu: Pişman olmamak, şüphecilik, kiliselerin onarımını ihmal etmek, din adamlarına ödenen aşar vergisinde hile yapmak ve astlarını ezmek. Daha sonra Benjamin Franklin 1752 yılında ünlü uçurtmasını gök gürültülü, yağmurla karışık fırtınalı bir günde uçururken, bu tehlikeli deneyinde, yıldırımın elektrikten başka bir şey olmadığını keşfetti. Daha sonra paratoner bulundu. Kilise buna da şiddetle karşı çıktı. Paratonersiz kiliseler, yıldırım düşmesi sonucu sık sık yıkılmış olmasalardı, hiç kuşkusuz bu muhalefet daha çok sürerdi.

Almanya'da sadece 1750-1783 döneminde, yıldırım düşmesi sonucu 400 kilise kulesi hasar gördü ve 120 çancı öldü.

İmmanuel Kant, yıldızlar yanında, nebulanın da var olduğunu savunan kuramını ortaya attığı zaman, teoloji dünyasının her yanından "bu ne tanrıtanımazlık" sesleri yükselmiştir. Çünkü Kutsal Kitap'ta bu konuya hiç değinilmemişti. Fakat gelişmeler karşısında Kilise bunun da karşısında duramadı.[168]

Kilisenin bilim ve hür düşünceye karşı olan bu bağnaz katı tavrı batıda kilise ile bilimin, dolayısıyla hristiyanlık dini ile bilimin arasında çekişmelerin başlamasına neden oldu. Özellikle Rönesansla birlikte başlayan yeni bir takım bilim ve fikir hareketleri neticesinde bazı bilim adamları, Kilise'nin bu tutumuna karşı değişik yönlerden saldırıya geçmişler ve bu anlayışı tenkide başlamışlardır. Roger Bacon (1214-1294), bilimlerin en doğrusunun tecrübeye dayalı bilimler olduğunu kabul etmekte, istidlale dayalı bilimlerden hiçbirinin tecrübi bilimler kadar doğru bilgiler ortaya koymadığını söylemektedir. Occamlı William (1280-1347) ise Kilise naslarının gayr-i aklî olduğunu belirtmektedir.[169]

Avrupa'da bilim ile din arasında meydana gelen en önemli çatışma, Kopernik'in, dünyanın hem kendi ekseni etrafında hem de güneşin çevresinde döndüğünü söylemesiyle, hristiyan dünyasında iyice yerleşmiş bulunan ve dünyanın merkeziliği ve sakinliği üzerine kurulan Batlamyus'cu kuramı yıkması sonucunda çıkmış; kilise onu ilhadî fikirler taşımakla mahkum etmiştir.[170]

Kilisenin bilim ve özgür düşünceye karşı olan katı tavrı ve bir kısım dünyevî amaçlarla dogmalarına sıkı sıkıya bağlı kalma arzusu, ortaçağda başlayıp günümüze kadar devam edegelen bir bilim-din (hristiyanlık) çatışmasına sebep olmuştur. Drapper'e göre bunun da sebebi, hristiyanlık dininin değiştirilmesi ve bozulmasıdır.[171] Dolayısıyle bilimin gerçek

---

[168] Hodhboy, Perviz, *İslâm ve Bilim*, s. 46-50 (Andrew Dickson, White'ın History of Thi Warfare of Science with Teology isimli eserinden naklen).

[169] Adıvar, Adnan, *a.g.e.*, 1/123.

[170] Russell, Bertrand, *Bilim ve Din*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, 1972, s. 16; Dapper, J.V., *Nıza-ı İlim ve Din*, (Çev. Ahmet Mithat), İstanbul, 1310, 3/58.

[171] Dapper, J.V., *Nıza-ı İlim ve Din*, 1/156.

neticeleriyle çelişen/çatışan bozulmuş hristiyanlık dinidir. Zira şu bir hakikattir ki, gerçek bir din ile bilimin kesinleşmiş gerçekleri arasında çatışmanın olması mümkün değildir

Şunu da belirtelim ki, batıda Kilise, her ne kadar bilimsel gelişmeleri engellemeye çalışmışsa da, kilisenin öngördüğü Tanrı inancı ve diğer dogmalar Rönesans insanına ters geliyor, bu dinin Kutsal Kitab'ının verdiği bilgiler, insan aklının buluşlarıyla bir bir yalanlanıyordu. Dolayısıyla –İslâm'ı da bilmedikleri ve ona kinle baktıkları için- herhangi bir dine inanıp bağlanmanın bir gereği olmadığı savunuluyordu. Bu sebeple insan ve tabiata yönelmek, hristiyanlığa kısmen karşı çıkmayı gerektiriyordu. Bu bakımdan bilim batıda, Abel Rey'in ifadesiyle insanların faraziyelerinden dini özelliğin atılmasıyla başlar, inancı içinde bir din-ilim kavgasıyla yola çıkıyordu.[172] Batıda bu şekilde yola koyulan bilim, orada büyük bir bilimsel ve teknolojik gelişmeye sebep olmuştur. Fakat şu var ki, bu bilimsel ve teknolojik ilerlemenin hristiyanlığa mal edilmesi sözkonusu değildir.

c- Doğudan fışkıran kaynak (bilim ve teknoloji), bütün varlık susuzluklarını gidersin diye ırmak ırmak batıya akmış ve kökü Asya'da olan ağacın meyveleri olgunlaştıkça batıya dökülmüştür. Bu meyvelerden istifadeyle batı, bir kısım zaruri şartların zorlamasıyla kendi akıl ve melekelerini de kullanarak bir yandan modern bilimlerini geliştirmiş, diğer yandan eski Yunan'ın materyalist, naturalist ve hazcı yanını tevarüs ederek tam bir dünya insanı haline gelmiştir. Bu bakımdan batının geliştirdiği bilim ve teknoloji bütünüyle dünyaya yönelik ve dünyayı ve insanları sömürme amacı üzerine kurulmuştur. Bu gelişmelerin bir ürünü olarak son üç dört asırdır maddi medeniyetin öncülüğü ve dünya hakimiyeti Avrupa'ya ve daha sonra da Amerika'ya geçmiştir. Böyle bir durum karşısında bazı müslümanlarda oluşan aşağılık duygusu, bilimsel tefsire yönelmeyi, ve Kur'ân'ın her türlü bilimsel gelişmeyi destekleyip teşvik ettiği şeklindeki düşünceyi sürekli canlı tutmayı ve bu konularla ilgili çalışmalar yapmayı intaç etmiştir,

---

[172] Ünal, Taha F., "B*atı Dünyasında Gelişme Sebepleri ve Kur'ân'ın Hüküm ve Değerlendirmesiyle Bilim*", Yeni Ümit, 1990, sy. 10, s. 12.

d- Avrupa'da bilim ve din arasındaki çatışma tüm hızıyla devam ederken, doğuda özellikle Osmanlı devletinin sınırları içinde bilimsel anlamda içe kapanma ve dışa açılmama durumu gözlenmektedir. Tabi bu arada batı, bilim ve teknoloji alanında hayli mesafe almıştır. Batı müthiş bir tazyik ile ısınıp kaynarken, doğuda peyderpey bir soğuma hissedilmektedir. Önce Osmanlı ordularının batı karşısında yenilmeye başlamasıyla, batının askeri üstünlüğü kabul edilmiş ve onlardan askerî teknikler alınmıştır. Daha sonra diğer sahalardaki teknikler, eğitim öğretim programları alınmış ve bu programları uygulayacak yabancı öğretmenler getirilmiş, okullarda yabancı dil öğrenme zorunluluğu konmuştu.[173] Diğer taraftan Avrupa'ya öğrenciler gönderiliyordu. Bunlar sadece belli branşlarda uzmanlaşmıyorlar aynı zamanda Avrupa'nın düşünce, kültür ve san'at yapısından da etkileniyorlardı. İşte bu kanalla özellikle Avrupa'da eğitim görmüş, yabancı dil öğrenmiş ve oradaki bilim ve kültürü benimsemiş öğrenciler aracılığıyla, batı kültürü İslâm dünyasını etkisi altına almaya başlamıştır. Yine aynı kanalla ve bunun dışında daha başka yollarla Avrupa'da yaşanan bilim-din çatışması İslâm dünyasına da aktarılmış, zihinlere İslâm'ın bilimle çatıştığı yönünde şüpheler ekilmeye başlanmıştır.

Şu da bir gerçektir ki İslâm âlemi, 13-19. asırlar arasında minyatür, süsleme sanatı, mimarlık, şiir ve musiki gibi alanlarda gelişme kaydederken, batı bilim ve teknolojide ilerlemeler sağlıyordu. Özellikle İslâm âlemi batının 16. yüzyıldan itibaren bilim ve teknik alanlarında kazandığı ilerlemeleri ve açılımları takip edememiş, 8-13. asırlardaki gelişme devam ettirilememiş, batı bu alanda hayli ilerlemiştir.[174] Bu bakımdan Avrupa ile temas halinde olan bazı kimseler, batıdaki bu gelişme karşısında İslâm âleminde yaşanan geriliğin ve hareketsizliğin sebebi olarak İslâm'ı görmüşler ve buralarda da İslâm-bilim çatışması vehimleri uyandırmışlardır. Bunlar Avrupa'da din aleyhinde yazılmış kitapları okuyunca, bundan İslâmiyetin kastedildiğini de sanmışlar veya maksatlı olarak böyle uygulamaya girişmişlerdir.

Şunun tekrar altını çizmek gerekir ki, gerçek din olan ve tahrif edil-

[173] Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1970, 5/184.
[174] Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1966, 1/40.

memiş bulunan İslâm'la, onun temel kitabı Kur'ân'la gerçek olan bilim arasında bir çatışma olamaz. Çünkü Kur'ân bilimsel çalışmalara ve özgür düşüncelere çok büyük imkanlar tanımış, eşya üzerinde düşünmeyi, sebep-sonuç ilişkilerini iyi kurmayı teşvik etmiş ve taklidi yasaklamıştır.

Gerçek dinle bilim arasında da çatışma olmaz, çünkü bilimler her ne kadar insanlığın problemlerini çözmeye çalışsalar da dinin çözmeyi üzerine aldığı büyük problemleri ele alma gücünden mahrumdurlar. Bu bilimler kainattan söz eder ve onu araştırmalarına hedef alırlar. Ama hiçbiri kainatın başlangıcından ve varlıkların gayelerinden bahsetmez. Şu kadar var ki, bu bilimlerin hepsi uzaktan veya yakından dinin gösterdiği amaca ulaşmaya yardımcı olurlar. Din de hiçbir zaman bu bilimlerin verilerinden kendini azade hissedemez. Ancak onları gayesinin vasıtaları ve delilleri olarak kullanır.[175] Şurası kesindir ki, bilinmeyene ancak bilinen yoluyla gidildiği, görülmeyen ancak görülenle mukayese edilerek anlaşıldığı gibi yüce/manevi hakikatlere de ancak dünyevi gerçekler basamağına tırmanmak suretiyle ulaşılabilir. Bu bakımdan bütün bilimler, bunların verileri ve tesbit ettikleri gerçekler hep dinin gerçekleştirmek istediği gayeye hizmetçi durumundadırlar. Böyle olunca gerçek dinle bilimin çatışması düşünülemez. Bu olsa olsa servet, nüfuz ve makam ihtirasına ve diğer geçici menfaatlere bağlıdır ve iki taraftan biri diğerinin ortaya koyduğu hususlara bütünüyle karşı çıkarak reddeder. Bunu yaparken de bir delile dayanma ihtiyacı hissetmez. Bu gibiler sırf inat olsun diye dine karşı çıkarlar. Bazı mes'eleler vardır ki burada din başka şey bilim başka şey söyler ise bu, dinin, mes'elenin ruhi ve manevi boyutuna yani bilimlerin baktığı sahanın dışındaki kısımlara bakmasından kaynaklanabilir. İlmin doğru kabul ettiği prensipler ve akl-i selimin benimsediği esaslarla uyuşup uyuşmaması nisbetinde her dinde belirli ölçüde bulunan sağlamlığın veya bozukluğun işaretidir. Eğer din gerçek bir din ise ilim de doğru ve gerçek bir sonuca varmışsa muhakkak birbirini destekler ve yardımlaşırlar. Ama birbirini yalanlayacak veya horlayacak olurlarsa ikisinden biri muhakkak batıl ve sakattır.

İşte Avrupa'da bunun savaşı verilmiş, Kilise'ye karşı savaş açan bilim

---

[175] Draz, M. Abdullah, *Din ve Allah İnancı*, (Çev. Bekir Karlığa), İstanbul, ts., s. 80-81.

adamları mücadeleyi kazanmış ve bilim ve teknikte ilerlemişlerdir. Burada kilise ve Hristiyanlık bilime yenik düşmüştür. Daha sonra Avrupa'da gelişen bilim ve teknik İslâm dünyasını da etkilemeye başlayınca bu kez İslâm âlemindeki geriliğin sebebi bizzat İslâm'ın kendisi görülmüş, İslâm'ın da Hristiyanlık gibi bilme ve ilerlemeye engel olduğu vehimleri ortaya çıkmıştır. Bu vehimlerin temelinde de yine batılı düşünürler bulunmaktadır. Sonra onların İslâm âlemindeki temsilcileri bu fikri savunmaya başlamışlar ve ilerlemek için İslâm'ı terketmek gerektiği üzerinde durmuşlardır.[176] İşte bu tür fikri hareketler ve etkileşimler sebebiyle ve bu tür düşüncelerin yanlış olduğunu ortaya koymak amacıyla bilimsel tefsire yönelinmiş, bir kısım âyetler baz alınarak Kur'ân'ın ve İslâm'ın bilimle ve terakkiyle çelişmediği dile getirilmeye çalışılmıştır.

e- Bilimsel tefsire etki eden sosyal saiklerden biri olarak da müslümanların tarihte Kur'ân'dan kaynaklanan büyük bir medeniyet gerçekleştirmiş olmalarını, Kur'ân'ın kıyamete kadar gelecek insanlığa, ilmi her şeyi ihata eden Allah tarafından bir rehber olarak gönderilmiş olmasını, dolayısıyla müslümanlar arasında beklenen uyanış ve dirilişin muharrikleri tarihte olduğu gibi günümüzde de Kur'ân'dan alınabileceği düşüncesini zikredebiliriz.

C- BİLİMSEL TEFSİRİN MAHZURLARI

Bilimsel tefsir anlayışının ortaya çıkışıyla birlikte, belki bazı konularda aşırıya gidilmesi sebebiyle bir kısım mahzurlar gündeme gelmiştir. Öncelikle Kur'ân'ın indiriliş maksadını göz önünde bulundurarak, bilimsel ve teknolojik alanlardaki gerçekleri ifade etmenin Kur'ân'ın güttüğü gayeler arasında yer almadığı düşüncesinden hareketle bir kısım bilginler, bu tür bir yönelişe sıcak bakmamışlardır. Bu bilginlerin başında bir fıkıhçı ve usulcü olan Ebû İshak İbrahim b. Musa eş-Şâtıbî (ö. 790/1388) gelmektedir. eş-Şatıbî "el-Muvâfakât" adlı eserinde Kur'ân'ın ilk hitap ettiği şahısların ümmî olmaları sebebiyle, İslâm şeriatinin de ümmi bir şeriat olduğunu, dolayısıyla onların menfaatlerini gözetmesi gerektiğini isbat etmeye çalıştıktan, Kur'ân'ın nüzûlü sırasında Araplar tarafından bilinen bilimleri ve

[176] Kırca, Celal, *Modern İlimler*, s. 103-104.

bu bilimlerden hangilerinin Kur'ân tarafından kabul veya reddedildiğini belirttikten sonra, Kur'ân'ın bilimlerle ilgisi noktasında görüşünü şu şekilde serdeder:

"... Bu şeriat ümmi bir şeriat olduğu ve ehline yani Araplara hitap ettiği halde, birçok kimse öncekilere ve sonrakilere ait tabiat, riyazât, hendese, mantık ve benzeri bütün bilimleri Kur'ân'a izafe etmekle haddi aşmışlardır. Oysa önceki anlattıklarımız dikkate alındığında bunun doğru olmadığı görülür. Çünkü Kur'ân'ı ve ihtiva ettiği bilimleri herkesten daha iyi bilen sahabe, tabiûn ve tebeu't-tabiîn alimleri, dünya ve ahiret hükümleri dışında Kur'ân'ın bütün bilimleri ihtiva ettiğine dair bize hiçbir görüş nakletmemişlerdir. Şayet bu konuda herhangi bir görüşleri bulunsaydı, onları bize bildirir, mes'eleyi açıklığa kavuştururlardı.. Ne var ki, onlardan bize bu konuda hiçbir şey ulaşmamıştır; bu ise, sözkonusu bu ilimleri bilmediklerini açık bir şekilde ortaya koyar. O halde onların bu ilimlerden habersiz olmaları, bilimsel görüş taraftarlarının iddia ettiklerinin aksine, Kur'ân'ın bu bilimleri ihtiva etmediğine delil teşkil eder. Kur'ân'ın bazı bilimleri ihtiva ettiği aşikardır; ancak bunlar o devir Araplarının bildikleri bilimlerden ibarettir. Bunların dışındaki bilimler ise Kur'ân'da mevcut değildir."[177]

Açıklamalarına devam eden eş-Şâtıbî bu husustaki görüşünü şu şekilde neticelendirir: "Gerekmeyen bir şeyi Kur'âna izafe etmek nasıl caiz değilse, aynı şekilde gerekli olan bir şeyi de inkar etmek doğru değildir. Dolayısıyla Kur'ân'ın anlaşılması hususunda, bilhassa Araplara izafe olunan ilimlerle yetinmek gerekir ve ancak bu şekilde ondaki şer'i hükümlere ulaşılabilir. Kim bundan başka bir yolla Kur'ân'ı anlamaya kalkışırsa, onu anlamamış, Allah ve Rasülüne yalan izafe etmiş olur."[178]

eş-Şatıbi'nin bu ifadelerinden, onun, Kur'ân'ı sadece Araplara hitap eden ve ancak indiği zamanda Araplarca bilinen ilimleri ihtiva eden mahalli bir kitap olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu ise yanlış bir düşünce olup, Kur'ân'ın evrensel bir kitap olduğunu ifade eden, "O (Kur'ân) bütün âlemlere gönderilmiş olan bir uyarıdan başka bir şey değildir", "Âlemleri uyarsın diye kuluna Furkan'ı indiren Allah yücelerin yücesidir." gibi âyet-

[177] eş-Şâtıbî, Ebû İshak, *el-Muvâfakât fî usûli'ş-şerî'a*, Mısır, 1975, 2/79-80.
[178] eş-Şâtıbî, *a.g.e.*, 2/81-82.

lere aykırı düşmektedir. Bu âyetlere göre Kur'ân bütün insanlığa hitap etmektedir. Arabın anlamadığını başkasının anlaması mümkündür. Hz. Peygamberin, "burada bulunan bulunmayana tebliğde bulunsun; çünkü kendisine tebliğ olunan bir çok kimse dinleyenden daha anlayışlıdır" sözü bu manada da yorumlanabilir. O halde Kur'ân'ı sadece indiği dönemin bilimini ve anlayışını aksettiren bir kitap olarak görmek; onu anlamamak, varmak istediği gayeden onu uzaklaştırmak demektir. Onda öyle âyetler vardır ki, o devirde Araplarca bilinen ilimlerle anlaşılması, ibret alınması asla mümkün değildir. Bu da onun mahalli bir eser olmadığını gösterir. M. Abdullah Draz, Kur'ân'ın bu özelliğini çok güzel ve veciz bir şekilde şöyle ifade eder: "Şüphesiz ki Kur'ânî doktrin, Arabistan'da ortaya çıkmış ve önce Araplar arasında yayılmıştır; fakat o, sadece Araplar için değil bütün insanlık içindir."[179]

eş-Şatıbî tarafından dile getirilen, asrımızda da M. Hüseyin ez-Zehebî ve Emin el-Hûlî başta olmak üzere bir kısım bilginler tarafından savunulan görüşlerden hareket ederek bilimsel tefsirle ilgili mahzurları birkaç ana başlık altında toplayıp değerlendirmek mümkündür. Bunlar arasında ciddi olanlar olduğu gibi, tutarsız olanlar da mevcuttur.

A- *Lugat açısından bilimsel tefsir sakıncalıdır, denilmektedir.* Bu şu anlama gelmektedir: Her dilde olduğu gibi Arapçada da kelimeler, zamanın geçmesiyle anlam kayması, genişlemesi veya daralması gibi durumlara maruz kalmaktadır. Bu bakımdan Kur'ân'daki lafızlar zamanımıza kadar aynı manada kullanılmamış; hayat şartlarının değişmesiyle lafızların manalarında da değişiklikler olmuştur. Fakat bu manalardan asıl güvenilir olanı, Kur'ân nazil olduğu sırada, herhangi bir Arap'ın anladığı mana olmalıdır. Lafızların, sonradan ortaya çıkan anlamlara uygulanması, bu manaların o lafızlara yamanması doğru değildir. Daha açık söylemek gerekirse, sonraları ortaya çıkan bilimsel buluşları, Kur'ân'ın indiği dönemde ifade eden bir lafız yoktu. Çünkü lafızlar zihinde veya dış dünyada var olan anlamları ifade etmek için kullanılırlar. Ne zihinde ne de dış dünyada var olmayan

---

[179] Akdemir, Salih, "*İlmî Tefsir Hareketinin Değerlendirilmesi ve Ondokuz Rakamı Üzerine*", (A. Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru* adlı eserinin tercümesinin girişi olarak hazırladığı yazı), Ankara, 1983, s. XIX.

bir anlamın lafzı olmaz. Modern anlam ve varlıkları ifade eden lafızlar, bu anlam ve varlıkların ortaya çıkışından önce başka anlamlarda kullanılıyorlardı; yeni anlamlar daha sonra onlara eklenmiştir. Aslolan ise az önce de temas edildiği gibi, ilk anlamlardır.[180]

Bu mahzurun değerlendirilmesi babında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'ân'ın sadece Araplara gönderilmiş bir kitap kabul edilmesi ve onun sadece belli bir devre ve insan topluluğuna hitap ettiğinin söylenmesi tasvib edilir bir düşünce değildir. Zira böyle bir düşünce, Kur'ân'ın evrensel olduğu, onun bütün nesillere ve çağlara hitap eden bir kitap olduğu gerçeğine aykırı düşmektedir.

Yukarıda Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerinin incelenmesine dayanak teşkil eden Kur'ânî delillerden biri olarak, onda müteşabih âyetlerin bulunmasını söylemiştik. Bir defa Allah Teâlâ'nın sıfatlarına dair müteşabihlerin bilinmesi ve bunların künhünün anlaşılması mümkün değildir. Bir de "izâfî müteşâbihler" vardır ki, bunların anlaşılması "duruma göre" farklılık arzedebilmektedir. Bu âyetlerle ilgili olarak, insanlığın bilimsel seviyesine göre değişik anlayışlar ortaya çıkabilir; ancak bu anlayışlar arasında çelişki söz konusu olamaz.

Şunu unutmamak gerekir ki, ezeli ve ebedi olan Allah'ın kelamı olup, fani insanların sözüne kıyas edilemez. Kur'ân, fani, aciz ve sınırlı insan bilgisinden kaynaklanmayıp, bilakis ilmi her şeyi kuşatan Allah'tan geldiği için, ondan kastedilen manaların beşer kapasitesiyle sınırlı olması mümkün değildir. Ayrıca her şeyin yaratıcısı, müdebbiri olan ve ilmi her şeyi kuşatan Allah, Kur'ân'ın, belirli bir zamana, belirli bir mekana ve belirli bir seviyeye değil, kıyamete kadar her yer ve seviyeye hitap eden bir kitap olduğunu bildirmiştir. Yani Kur'ân dersinde kıyamete kadar bütün nesiller birbiri arkasında saf saf dizilmiştir. Müteşâbih âyetler ve lafızlar vasıtasıyla Kur'ân, genel dersi içinde, asırlara göre bazı özel dersler de verebilir.[181]

Bu fikri, şöyle bir örnekle somut hale getirmek mümkündür. Kristal bir avizenin içinde yanan lamba ve voltajı değişmediği halde, kristal parça-

---

[180] Bkz. ez-Zehebî, M. Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 3/157; el-Hûlî Emin, *Menâhicu't-tecdîd fi'n-nahvi ve'l-belâğa ve't-tefsîr ve'l-adab*, Kahire, 1961, s. 290.

[181] Yıldırım, Suat, *Fennî Keşifler*, s. 17.

ları çok değişik açılar meydana getirecek şekilde traşlandığından, farklı açılardan bakıldıkça değişik ışın kırılmaları gösterir. Azıcık yer değiştirmekle ışınlar, renkler, parıltılar değişir. İşte müteşâbih âyetlerin de insanların bakış açılarına göre farklı parıltılar vermesi de buna benzer.

Bu bakımdan Allah Teâlâ'nın kelamının anlamları, belli bir topluluğun anlayışına sığdırılamaz ve onlara mahsus kalamaz. Bilakis onun Allah tarafından murad olunan manaları, yine Allah tarafından fizikî, sosyal ve fizik ötesi âlemlerde varedilen gerçeklere tam uygundur. Bundan dolayı, hangi bilim dalı olursa olsun, gerçek olup âyetle münasebeti de kurulabiliyorsa, insanların anlayışlarının ulaştığı veya ileride ulaşacağı nisbette, o bilimsel gerçeğin âyetten murad edildiği kesindir. Şu kadar var ki, bu irtibatı kurarken Arapçada mümkün mananın dışına çıkmamak, zahirdeki manadan bir delile dayanmadıkça uzaklaşmamak ve asıl mana dışına çıkıp aşikâr bir zorlama yapmamak gerekmektedir.[182]

Kur'ân manalarının nihayetsiz olduğunu bildiren âyetler[183] ve ondaki orijinal manaların asla bitmeyeceğini belirten hadisler[184] de, Kur'ân'ın manalarının belli bir nesle ve döneme münhasır olmadığını açıkça ifade etmektedirler. Bir de Kur'ân'ın özlü ifadelerle, ciltler dolusu kitapların ihtiva edeceği gerçekleri ifade etmesi, onun i'caz yönlerinden biri olup muhteva zenginliğini göstermektedir. Aslî manaları değişmeksizin tâlî derecedeki manalarının sürekli yenilenmesi onun mu'ciz vasfının bir gereği sayılmalıdır.

B- *Bilimsel tefsir belagat açısından sakıncalıdır, denilmiştir.* Belâgat, durumun gereğine göre uygun söz söyleme demektir. Kur'ân'ın, belâgat açısından erişilmez bir eser olduğu bilinmektedir. Buna göre, bilimsel tefsir anlayışı ile, Kur'ân'ın her türlü bilimleri ihtiva ettiğini, lafızların da bütün bu yeni manaları yüklenebileceğini söyleyecek olursak, tehlikeli bir yola gireriz ve Kur'ân'ın belâgatına zarar vermeden ve ona muhatap olan insanların ince zekalarını inkar etmeden bu işten kurtulmamız mümkün olmaz. Çünkü nüzûlü sırasında ilahî vahye muhatap olanlar bu manaları

---

182 İbn Aşur, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus, 1984, 1/145.
183 Bkz. Kehf, 18/109.
184 Bkz. Tirmizî, Sünen. *Fedâilü'l-Kur'ân*, 14.

bilmemiş olsalardı ve onlara hitap eden Allah da bu manaları murad etmiş olsaydı, bu takdirde Kur'ân'ın belîğ olmaması gerekirdi. Zira bu durumda, Kur'ân muhatabının durumunu dikkate almamış olmaktadır. Bu ise Kur'ân'ın en önemli özelliklerinin ortadan kaldırılması demektir.[185]

Böyle bir sakınca, gerçekleri yansıtmadığından dolayı önemsenecek cinsten bir sakınca değildir. Çünkü her şeyden önce vahye ilk muhatap olanların, Kur'ân'ı tam anladıklarını söylemek pek kolay olmasa gerektir. Ahkamı ilgilendiren konularda bile sahabenin ve ondan sonra gelenlerin Kur'ân lafızlarını farklı anladıkları bir gerçektir. İşte bu yüzdendir ki âyetler farklı yorumlanmış, çeşitli fıkhî ve itikâdî mezhepler ortaya çıkmıştır.

Şüphesiz sahabe ve ondan sonra gelen nesiller, bilgileri ve anlayışları nisbetinde Kur'ân'ı anlamaya çalışmışlar, anladıkları gibi yaşamaya gayret göstermişlerdir. Kur'ân'da ahkamla ilgili olanların dışında yeryüzü, gökler, denizler vs. ile ilgili öyle âyetler vardır ki, sahabenin bu âyetleri anlamış olduğunu tasavvur etmek bile mümkün değildir. Zira bu âyetlerden kastolunan manalar, ancak son zamanlarda anlaşılabilmiştir. O halde sahabenin bu âyetleri anlamamış olmasını, Kur'ân'ın belâğatini gidereceğini iddia etmek son derece gülünçtür. Aksine, zarar vermek şöyle dursun, bu durum, onun belâğatini daha da pekiştirir. Belâğî yönden bilimsel tefsiri eleştirenlerin yanıldıkları nokta, Kur'ân'ın sadece Araplara değil, bütün insanlığa gönderilmiş bir kitap olduğunu unutmuş görünmeleridir.[186]

Burada Kur'ân'ın belâğati ile ilgili şu noktayı önemle vurgulamak gerekir: Kur'ân'a, muhatap değil, mütekellim açısından bakmak gerekir. Kur'ân'ı indiği asırda yaşamış sıradan bir insanın anladığı manalar ile sınırlandırmak; Kur'ân'a sadece muhatap açısından bakmak olur. Halbuki mütekellim açısından bakınca; Allah, Allâmu'-guyûb: tüm gaybı bilen olunca, o günkü insanın anladığı ile beraber ondan sonra kıyamete kadar gelecek insanları da kastetmiş olması, onlara da hitap etmesi mümkün-

---

[185] ez-Zehebî, M. Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 3/158.
[186] Akdemir, Salih, *a.g.e.*, s. XXIII.

dür.[187] Böylece onun hitabı, sadece Arapları değil, kıyamete kadar gelecek bütün insanları içine alır ve her devrin insanı Kur'ân'dan ayrı bir mana anlar ve ondan daima istifade eder.

Kur'ân'ın belâğatini, onun bu özelliğinde aramak ve onun için yeni bir belâgat tanımı vermek gerekir. Buna göre, belâgati: "Kelamın, her zaman ve mekanda iktizay-ı hale (durumun gereğine) uygunluğudur."[188] şeklinde tanımlamalı ki, kanaatimizce, Kur'ân gibi kıyamete kadar bütün insanlığın saadet ve mutluluğunu hedeflemiş bir kitabın belîğ olması için, belâgatin bu şekilde anlaşılması gerekmektedir.

C- *İnanç yönünden de bilimsel tefsir mahzurludur, denilmiştir.* Kur'ân-ı Kerîm, bilgi objesi olmasının yanında bir de iman objesidir. Mü'minlerin, onun Allah katından gelen ilâhî ve gerçek bir kitap olduğuna; onda hiçbir şüphe ve yanlışlığın olmadığına; içerdiği bütün hükümlerin, ortaya koyduğu bütün esas ve prensiplerin insanlara faydalı ve ebedî olduğuna inanmaları gerekmektedir.

Şimdi biz, Kur'ân'ın bütün bilimleri içerdiğini savunan bilimsel tefsir anlayışından hareketle onu, tıp, hendese, felek, fizik, astronomi, kimya vs. gibi çeşitli bilimlerin kaynağı kabul edecek olursak, müslümanların inançlarına şüphe sokmuş ve akidelerini sarsmış oluruz. Çünkü bu bilimsel prensipler ve dayandıkları nazariyeler, sabit ve değişmez değillerdir. Bir zaman için bilimsel gerçek olarak kabul edilen nice nazariyeler, yanlış oldukları tesbit edilince terkedilmeye maruz kalmışlardır. Nitekim günümüz de bu tür değişikliklere rastlanmaktadır. Eğer bu sabit olmayan ve yanlış olan nazariyelerin Kur'ân'da varlığı kabul edilirse, müslümanların Kur'ân'ı bir inanç objesi olarak kabul etmesi ve ona inanması beklenebilir mi? Kevnî hakikatleri bildiren ve onlar üzerinde düşünülmesini emreden âyetlerin gayesi ise, insanları yer ve gökler ve bizzat kendileri hakkında düşünceye davet ederek, böylece onların, Yaratıcının kudretine, birliğine delalet eden delillerini görmelerini, bunlardan ibret almalarını sağlamaktan ibarettir; yoksa bilimsel kanunlar ve nazariyeler koymak değildir. Çünkü Kur'ân ne felsefe ne hendese ne de tıp kitabıdır. Dolayısıyla doğruluğu

[187] Aydüz, Davut, "*Fenni Tefsir*", Yeni Ümit, 1998, sy. 40, s. 36.
[188] Akdemir, Salih, *a.g.e.*, s. XXIII.

kesinleşmemiş nazariyelere dayanarak Kur'ân âyetlerini tefsire kalkışmak yanlış ve müslümanların itikatlarına zarar verecek bir tutumdur.[189]

Kanaatimize göre böyle bir mahzur sözkonusu olabilir. Fakat Kur'ân'ın bu tür âyetlerini yorumlayan kişilerin mutedil bir yol tutmaları sayesinde böyle endişeler bertaraf edilebilir. Bu da ancak, kesinleşmiş/ isbatlanmış bilimsel verilerle Kur'ân'ın bildirdiği hakikatleri karşılaştırmakla mümkün olabilir. Gerçi bilimlerde kesin gerçeklerin az, nazariye ve faraziyelerin daha çok olduğu ve bir çok bilginin âyetleri bu nazariyelere göre de yorumladığı doğrudur. Bu tür yorumları tamamen haksız ve yanlış olarak değerlendirmek de bilim insafına sığmaz. Dolayısıyla bu hususta şöyle bir yoruma gitmek daha mantıklı gözükmektedir:

Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelere ışık tutan âyetleri, daha önce de değindiğimiz gibi genellikle müteşâbih âyetlerdir. Bu müteşâbih âyetlerin gayesi her zaman nihâi gerçekleri değil, bazen izâfî gerçekleri bildirmek gayesine matuftur. Âyetin ifade ettiği mananın pek çok yönlerden sadece bir yönden doğru olması yeterlidir.[190]

Kur'ân'ın gayesi "tevhid"i gerçekleştirmek olup, nihai ve değişmeyen gerçek de bu tevhide götüren "nizam" gerçeğidir. Önemli olan, bulundukları bilimsel seviyeye göre insanların kâinattaki nizam gerçeğini kavrayıp, nizamdan nizamı kuran Yaratıcıya intikal ederek gaye olan tevhide ulaşmalarıdır. Bu nizama götüren vesilenin şu veya bu şekilde olması, Kur'ân'ın irşad gayesi bakımından pek önemli değildir. Örnek vermek gerekirse bir insan, yeri düz ve hareketsiz güneşi hareketli bilmekle bu nizam fikrine ulaşabilir. Senenin bütün günlerinde güneşin hiç şaşmaksızın aynı saatlerde doğup batması, bu dünyaya göre tam elverişli bir şekilde yerleştirilmesi, böylece istenilen şekilde ısıtıp aydınlatması gibi hususları düşünerek Yaratıcısını tazim ve tevhid eder. Dünyayı hareket halinde, güneşi ise sabit bilerek de bu niza ve netice itibariyle tevhid gerçekleştirilebilir. Güneş kendi etrafında dönüp, çekim kuvvetiyle gezegenlerini

---

[189] ez-Zehebî, *a.g.e.*, 2/158-160; el-Hûlî, *Menâhic*, s. 287-292. Ayrıca bkz. *er-Rûmî*, Fehd b. Abdirrahman b. Süleyman, *İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-karni'r-râbi' aşer*, Suudi Arabistan, 1986, 2/580-581; Jansen J.J.G., *Kur'ân'a Yaklaşımlar*, (Çev. Halilrahman Açar), Ankara, 1993, s. 102.

[190] Yıldırım, Suat, *Fennî Keşifler*, s. 20.

boşlukta tutması halinde de böyledir. Güneşi, güneş sistemiyle beraber hareket halinde bilme durumunda da aynı gaye gerçekleşir. Şair ruhlu birisi, güneşin masmavi sema okyanusunda altundan bir gemi gibi bereket saçarak dolaşması ile ilgilenir. Bir biyolog onun enerji dağıtarak dünyadaki hayata vesile olması üzerinde durur, bu nizamı kuranı tazim eder.[191]

Dolayısıyla bu tür müteşabih âyetlerin yorumunda, bilimsel gelişmelerle birlikte, "teşâbüh"ün kesafet nisbeti azalmakla beraber, büsbütün ortadan kalkmamaktadır. Kur'ân âyetleri tohumdaki rüşeym halinde eşyanın gerçeklerini ihtiva etmektedir. Rüşeymden nebat haline gelinceye kadar bütün safhalar, beşer ilminin farklı seviyelerini temsil edebilir. Bu bakımdan belli bir seviye, o âyetin ifade ettiği hakikati, kendi kapasitesi nisbetinde kavrayabilir. İlerideki safhalarda daha değişik durumlar ortaya çıkabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Kur'ân'ın çelişkili bilgiler ihtiva ettiği manasına gelmez. O hakikatlerin kaynağı olarak devam eder. Kur'ân her zaman doğruluğunu korur. Değişikliğin ise insanların anlayışlarından ileri geldiği ortaya çıkar. Bilimsel tefsirle ilgili telif eserleri ve pek çok makaleleri bulunan Celal Kırca bu hususu haklı olarak şu şekilde formüle eder:

"İman ve imanla ilgili konuların dışındaki hususların özellikle kainat ve içindekilerle ilgili konuların yorumlanması ve hatta çağlara göre bu tefsir ve yorumların farklı oluşu Kur'ân ve onun muhtevasına bir halel getirmez. Zira bunlar inanılması zorunlu gerçekler değil, Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren eserlerdir. Çağlara göre Kur'ân âyetlerinin tefsir ve yorumlarının farklı oluşu ise, Kur'ân'ın her çağa hitap ettiğini ve O'nun mu'ciz bir kitap olduğunu gösterir.

Bu tefsir ve yorumlarda Kur'ân lafızları aynen kalmakta, sadece müfessirlerin verdikleri farklı anlamlar değişmektedir. İnsan aklına ve zekasına dayalı pozitif bilimlerin gittikçe gelişmesi ve genişlemesi neticesinde meydana gelen değişikliklere göre Kur'ân lafızlarına ait tefsir ve yorumların da değişmesi gayet tabiîdir. Zira müfessir pek çok manaya muhtemil olan Kur'ân lafızlarını ve mücmel olan ifadeleri ancak elde mevcud bilimsel veriler ve neticelere göre yorumlamakta ve tefsir etmektedir.

---

[191] Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 21.

Bu nedenle bilimsel neticeler değiştikçe, konu ile ilgili tefsir ve yorumlar da değişmektedir."[192]

Bütün bu açıklamalardan, hangi çağda olursa olsun Kur'ân âyetlerini yorumlayan bilginlerin itidalli davranmaları gerektiği neticesi ortaya çıkmaktadır. Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelere ışık tutan âyetlerini hiç yorumlamayıp olduğu gibi bırakmak uygun olan bir davranış olmadığı gibi, bu âyetlerden Allah Te'ala'nın muradı kesinlikle budur şeklinde bir üslup da yanlıştır. En güzeli: bugünkü akıl, bilgi ve bilimsel seviyemize göre bu âyetlerden şunları anlayabiliyoruz, fakat ileride yeni gelişmelerle birlikte bu yorumlar değişebilir. Doğrusunu Allah bilir, şeklindeki bir düşünce ve anlayışla bu tür âyetlere yaklaşmalıyız. Böyle olunca, bu sahada verilen emeklerin hepsinin bir önemi olduğu, daha sonra yanlışlanan yorumların sahiplerinin de kınanmaması gerektiği neticesine varırız. İslâm, fıkhî konularda dahi ictihada izin vermişken, doğruya isabet ettirene iki, ettiremeyene ise bir sevap olduğunu bildirmişken, bu tür bilimsel konularla ilgili ictihâdî yorumlara müsaade etmediğini söylemek doğru olmaz. Ama yine de bu hususta itidalin elden bırakılmaması, duyulan her şeyin tahkik edilmeden Kur'ân'a tatbik edilivermemesi, yapılan yorumların dil yönünden, bağlam ve anlam yönünden mantıkî gerekçelerinin olması gereklidir.

---

[192] Kırca, Celal, *Modern İlimler*, s. 264.

İkinci Bölüm

KUR'ÂN'IN BİLİM VE TEKNOLOJİYE IŞIK TUTTUĞUNU GÖSTEREN KESİNLEŞMİŞ VEYA KeSİNLİĞE YAKLAŞMIŞ KONULARDAN ÖRNEKLER

KUR'ÂN'IN BİLİM VE TEKNOLOJİYE IŞIK TUTTUĞUNU GÖSTEREN KESİNLEŞMİŞ VEYA KESİNLİĞE YAKLAŞMIŞ KONULARDAN ÖRNEKLER

Bir kısım gerçekler var ki, bu hususlarda hem Kur'ân-ı Kerîm net açıklamalarda bulunmuş, hem de bilim yaptığı incelemeler neticesinde aynı sonuca varmıştır. İşte bu bölümde, bu fikrin doğruluğunu ispatlamaya çalışan örnekler sunulacaktır.

A- ASTRONOMİ

1. Göklerin ve Yerin Yaratılışı

Kur'ân-ı Kerîm göklerle yerin ilk olarak yaratılışı ile alakalı olarak şöyle buyurur:

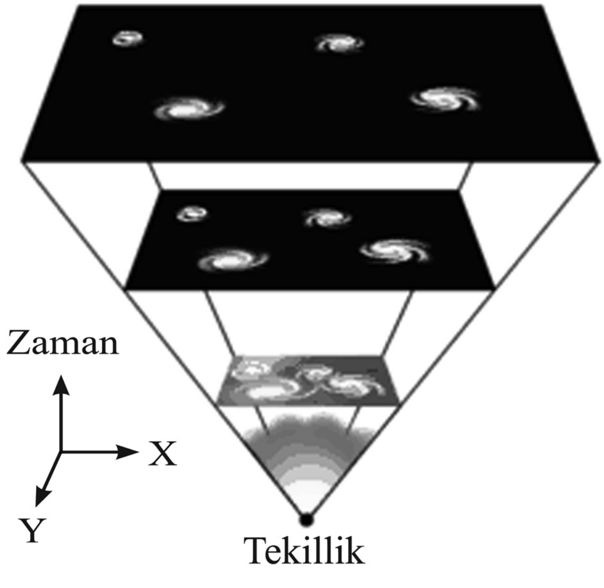
"*İnkârcılar bilmezler mi ki, göklerle yer birbirine bitişik idi; onları Biz ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık. (Bilip de) hâla îmân etmezler mi?*" (Enbiyâ, 21/30)

Âyette "birbiriyle bitişik" olarak tercüme edilen "ratk" kelimesi, Arapçada "birbiriyle iç içe, ayrılmaz durumda, kaynaşmış" gibi mânâlara gelir. "Ayırma" diye tercüme edilen "fatk" ise bitişik durumdaki bir nesneyi yarıp, parçalayıp dışarı çıkarmak demektir. Tohumun filizlenerek topraktan dışarı çıkması bu fiille ifade edilir.

Âyet-i kerimenin beyanına göre bugünkü haliyle yaratılmadan önce

gökler ve yer birbiriyle bitişik, âdeta patlamaya ve çatlamaya müheyyâ bir çekirdek, bir tohum gibi idiler. Allah Teâlâ bunun çatlatarak, birbirinden ayırarak gökleri, yeri ve içinde bulunan bütün varlıklarıyla kâinâtı yaratıyor.

Günümüzde göklerin ve yerin yaratılışı ile ilgili bilimsel teoriler ileri sürülmekte ve bunlar üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Bunların en önemlilerinden biri Big Bang (Büyük Patlama) teorisidir. Bu teori ile alakalı şu bilgileri hatırlatmak yeterli olacaktır:

Big Bang ya da Büyük Patlama, kâinatın yaklaşık 13,7 milyar yıl önce aşırı yoğun ve sıcak bir noktadan meydana geldiğini savunan teoridir. Big Bang modeli, ilk kez 1920'lerde Alexander Friedmann ve Abbé Georges Lemaître tarafından ortaya atılmıştır. Modern sürümü ise 1940'larda George Gamow ve mesai arkadaşları tarafından oluşturulmuştur. Big Bang modeline göre evren aşırı yoğun bir temel durumda iken hızla genişlemiştir. Bunun sonucunda yoğunluğu ve ısısı aşırı oranda azalmıştır. Hemen ardından -günümüzde de gözlenebildiği şekilde- maddenin anti-maddeye baskın gelmesi, proton çürümesi gerçekleştiği ihtimalini uyandıran çok

çeşitli süreçler sonucu gerçekleşmiş olabilir. Bu süreçler esnasında ortamda muhtemelen çok çeşitli ilkel atom altı parçacıklar vardı. Birkaç saniye sonra evren bazı çekirdeklerin oluşmasına imkan sağlayacak kadar soğudu. Belirli miktarlarda hidrojen, helyum ve lityum oluştu. Oluşan miktarların bolluğu günümüzde gözlenen miktarlar ile uyum içerisindedir. Yaklaşık 1 milyon yıl sonra evrenin sıcaklığı atomların oluşumuna imkan sağlayacak kadar düşmüştü. Evreni dolduran radyasyon ise boşlukta seyahat etmeye başlamıştı. Bu henüz çok genç olan evrenin kalıntıları, 1965'te Arno A. Penzias ve Robert W. Wilson tarafından keşfedilen mikrodalga artalan radyasyonudur.

Big Bang modeli temelde iki kabule dayanır: Albert Einstein'in genel izafiyet teorisi (görelilik kuramı) ve kozmolojik prensip. Genel görelilik kuramı tüm cisimlerin çekimsel etkileşimini hatasız olarak açıklar. Kozmolojik prensibe göre, gözlemcinin evreni gözlemlemesi, ne kendi konumuna, ne de baktığı istikamete bağlıdır. Bu prensip evrenin makro özelliklerini açıklamakla birlikte, evrenin sınırı olmadığını, bu nedenle Big Bang'in boşlukta belirli bir noktada değil, aynı anda tüm boşluk boyunca gerçekleştiğini ima eder.

Büyük Patlama teorisi, galaksiler, nebulözler ve yıldızlararası plazmanın ne şekilde meydana geldiğini açıklar. Bu ilk infilaktan bu yana çok daha küçük patlamalar (süpernovalar) halen devam etmekte ve evren, genişleyip büyümeye devam etmektedir. Gerçekten de dünyadaki gözlem evlerinden izlenen uzak galaksilerin ışığındaki kırmızıya kayış, bunun ispatı olarak kabul edilmektedir.[193]

---

[193] http://tr. Wikipedia.org. Bu günlerde "*Büyük Hadron Çarpıştırıcısı projesi*" adı altında bir çalışma yürütülmektedir. Bu projenin hedefi kainâtın ilk olarak nasıl meydana geldiğini anlamak olduğu söylenmektedir. Büyük Hadron Çarpıştırıcısı projesinin yeni güvenlik analizinde, yapılacak deneyin, dünyanın her gün yüksek enerjili kozmik ışınlarla çarpışmasından farksız olduğu vurgulanıyor. Deneyi yapacak olan Avrupa Nükleer Araştırmalar Örgütü'nden (CERN) beş fizikçinin hazırladığı analizde "Tabiat bugüne dek bu deneyi yaklaşık 100 bin kez yapmış durumda ve gezegenimiz hâlâ ayakta" deniyor. Özellikle internette dolaşan bazı mesajlarda, atom parçalayıcının 10 Eylül 2008 Çarşamba günü çalıştırılmasıyla bir kara deliğe yol açacak güçlü enerji alanlarının ortaya çıkacağı ya da garip bir parçacığın oluşarak, dünyayı sıcak bir sıvıya çevireceği söylentileri yer alıyor. Büyük Hadron Çarpıştırıcısı, Fransa-İsviçre sınırında, Cenevre yakınlarındaki 27 kilometre uzunluğundaki bir tünele yerleştirildi. Tünel Jura Dağları'nın altın-

İlk yaratılışla alakalı bir diğer âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

"*Sonra (Allâh'ın irâdesi) göğe yöneldi; o zaman gök duman hâlinde idi. Ona ve yerküreye; «İsteyerek veya istemeyerek, gelin!» buyurdu. İkisi de; «İsteyerek geldik.» dediler.*" (Fussilet, 41/11)

Bugün bilim adamları yıldızların dumandan -sıcak bir gaz bulutundan- oluşumunu gözlemleyebilmektedirler. Sıcak gaz kütlesinden oluşum, aynı zamanda evrenin yaratılışı için de geçerlidir. Bu bilimsel bulgular, âyette ifade buyurulan sıralamayı teyit etmektedir:

Yukarıdaki âyette "gök" olarak çevrilen "sema" kelimesi ile tüm evren kastedilmektedir. Âyette "duman" olarak çevrilen "duhan" kelimesi de, bugün bilim adamlarının kabul ettiği, evrenin şekillenmesinden önceki maddeyi, evrenin yaratılışındaki söz konusu kozmik ve sıcak bir dumanı tarif etmektedir. Katı maddelere bağlı uçan parçacıklar içeren, sıcak gaz halinde bir kütle olan bu duman şekli, âyette geçen kelimeyle tam olarak tarif edilmektedir. Görüldüğü gibi Kur'ân'da evrenin bu aşamadaki görünümünü tarif eden en uygun kelime kullanılmıştır. Bilim adamları ise evrenin, duman halindeki sıcak bir gaz kütlesinden oluştuğunu 20. yüzyılda keşfetmişlerdir. Günümüzde astro-fizikçilerin bu konuda sahip oldukları kanaat da, bu âyetlerin çizdiği çerçeveye uygun düşmektedir. Mesela

---

da, 50-175 metre derinlikte bulunuyor. Alet Çarşamba günü ilk kez çalıştırılacak ve birbirine zıt yönlerde hareket eden, iki paralel proton demeti yollayacak. Protonlar ışık hızına yaklaştığında, çarpıştırıcının içindeki süper iletken mıknatıslar ışın demetlerinin yönünü değiştirerek, protonları muazzam bir hızla birbiriyle çarpıştıracak. Maksat, 14 milyar yıl önce evrenin meydana geldiği Big Bang/Büyük Patlama'dan mikrosaniyeler sonraki ortamı yeniden ortaya koymak. Çünkü bugünkü evrenin temel taşlarının o anlarda şekillendiği düşünülüyor. Bilim adamları çarpışmadan doğacak "enkazı" inceleyerek, evrende bugüne dek sır olarak kalan bazı konulara ışık tutmayı umuyor. Örneğin madde, karşıt maddeye nasıl galip geldi? Karanlık madde nasıl oluştu? Hatta evrende daha da fazla boyut olduğunun kanıtları bulunabilir mi? CERN bilim adamlarının hazırladığı yeni güvenlik raporu, ortaya çıkacak kara deliklerin "mikroskopik" boyutlarda olacağını ve büyüyecek, hatta varlıklarını sürdürecek enerjiden yoksun olacakları için hemen yok olacaklarını savunuyor. Rapora göre "Her bir proton çarpışmasından ortaya çıkacak enerji, iki sivrisineğin çarpışmasıyla ortaya çıkacak enerjiden farklı değil." Fransa hükümeti ise resmi bir kuruluş olan Nükleer Güvenlik Kurumu'ndan ayrı bir rapor istedi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de 29 Ağustos'ta deneyin durdurulması için yapılan başvuruyu reddetmişti. Başvuruyu Almanya'daki Tübingen Üniversitesi'nden bir biyokimyacı liderliğindeki bir grup vatandaş yapmıştı. (http://www.ntvmsnbc.com/news/458508.asp) (Not: Aletin çalıştırılmasında bazı arızalar tespit edildi ve deney, ileri bir tarihe ertelendi.)

Tokyo İlmî Araştırmalar Merkezi Müdürü Prof. Dr. Yuşili Kozayn'a yerin oluşumu hakkında Kur'ânî bilgiler sunulduğunda sordu:

"– Bu kitap ne zaman indi?"

"– 1400 sene evvel."

Şok oldu ve büyük bir şaşkınlık içinde şöyle dedi:

"– Hiç şüphe yok ki bu kitap, kâinâta tepeden bakıyor. Baksanıza; ne var ne yok her şeyi bütün ayrıntılarına kadar görmüş ve hem de gücüne erişilemeyecek bir mükemmellikle tasvîr etmiş!.. O'na gizli kalabilen hiçbir şey yok!"

Prof. Dr. Yuşili, bir konferansında yerin ve gökteki diğer cisimlerin oluşumları hakkında bugün ilmin gâyet net tespitler yaptığını söylemekte ve bunların sâbit gaz kütlesi hâlinde iken patlama sonucu oluştuklarını anlatmaktaydı. İşte kendisini hayrete düşüren Kur'ânî bilgiyi de bu sırada öğrenmişti. Kur'ân, bu oluşum hâlindeki varlığa "duhan" diyordu ve bu tâbir profesöre idrâkini eritecek kadar tesir etti. Çünkü o âna kadar ilim, gaz kütlesinin patlaması neticesinde belirmeye başlayan şekli "sis" kelimesiyle ifâde etmekteydi. Oysa sis, bünyesinde bulunan soğukluk ve su gibi özellikleriyle bu hakîkati îzahtan çok uzaktı. Kur'ân-ı Kerîm ise "duhân", yâni "sıcak duman" demekle, hem gerçek târifi yapmış, hem de mevcut reaksiyona ışık tutarak patlamadaki harârete de değinmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm, ilmin tıkandığı bir kapıyı daha 1400 sene öncesinden aralayarak insanlığa -onların yeni fark ettiği- mükemmel bir hakîkat bilgisi kazandırmıştı.

Prof. Dr. Yuşili'ye, müsbet ilim, ancak bâzı hakîkat kırıntılarını tespit ve keşfedebildiği hâlde, Kur'ân'ın, bunları daha dakîk bir şekilde önceden nasıl haber verdiği soruldu. Şöyle dedi:

"Bu bilgilerin bir insan sözü olması mümkün değil! Çünkü biz ilim erbâbı, ancak bir mevzû üzerinde derinleşebiliyoruz. Oysa Kur'ân, bütün bir kâinat sahasındaki bilgileri, hattâ daha ötelerini en mükemmel bir şekilde ihtivâ ediyor ve îzah ediyor! Bu kadar geniş bir sahayı içine alan en doğru ve en mükemmel bir ilmî kudreti hiçbir beşer gösteremez! Bundan sonra ilmî hayâtımın rotası Kur'ân-ı Kerîm olacak! Önceki dar çerçevemi Kur'ân'la genişleteceğim!.."

2. Atmosfer

Yakın zamana kadar ısı derecesi müsâit olan her gezegende hayat olabileceği kanaati vardı. Araştırmalar gösterdi ki, bir gezegen için en zor hâdise, atmosfere sahip olmaktır. Zîrâ gezegenler ile atmosfer arasında akıl almaz bir zıtlık vardır. Atmosfer, yakın semâdaki gaz hâlindeki atomlar demektir. Bu atomlar, büyük gezegenlerin yüzeyleri tarafından emilir, küçük gezegenlerin câzibesi (yerçekimi gücü) ise bu atomları çekmeye yetmez. Dolayısıyla bu gazlar uzaya fırlar ve uçup gider. Yani gezegen ile atmosferin kendiliğinden bir araya gelmesi mümkün değildir. İşte:

"*... Semâya ve arza; «İsteyerek veya istemeyerek, gelin!» buyurdu. İkisi de; «İsteyerek geldik.» dediler.*" (Fussilet, 41/11) âyeti, aynı zamanda bu hakîkate de işâret etmektedir.

Atmosferin oluşması için, moleküllerin kaçış hareketleriyle yerçekimi kuvveti denge hâlinde olmalıdır. Diğer taraftan atmosfer mekânının ısısı ile arzın çekim kuvveti de dengede olmalı ve uzaydaki muhtelif enerjiler bu âhengi bozmamalıdır. Bu ise imkânsız denecek kadar zordur. Belki de kâinattaki gezegenler için bu şans, milyarda birden de azdır. Cenâb-ı Hak, insanlar için husûsî bir emirle târifi imkânsız bir denge kurmuş ve kullarına güzel bir hayat bahşetmiştir.[194]

3. Yedi Kat Gök

Kur'ân âyetlerinde kâinât hakkında verilen bilgilerden biri, gökyüzünün yedi kat olarak düzenlendiğidir:

"Sizin için yerde olanların tümünü yaratan O'dur. Sonra göğe istiva edip de onları yedi gök olarak düzenleyen O'dur. Ve O, her şeyi bilendir." (Bakara, 2/29)

"*(Allah) böylece onları iki gün içinde yedi gök olarak tamamladı ve her bir göğe emrini vahyetti..*" (Fussilet, 41/12)

Kur'ân'da pek çok âyette kullanılan "semâ" (gök) kelimesi iki mânâda kulanılır:

---

[194] Haluk Nurbaki, *Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler ve İlmî Gerçekler,* Ankara, 1998, s. 14-16.

1. Bütün kâinâtı ifâde etmek için,

2. Dünya göğünü ifade etmek için.

Birinci mânâ dikkate alındığında, günümüzdeki bir kısım bilimsel çalışmalara göre "yedi gök"le ilgili şu izahlar yapılabilir:

Bunlardan maksat uzay sonsuzluğuna doğru devam eden yedi manyetik mekandır. Onların kuşattığı alanlar ve bu alanların büyüklüğü ile ilgili günümüz astrofiziğinin verdiği tahmini bazı bilgiler şöyledir:

1. Gök: Güneş sistemi ile birlikte temsil ettiği uzay mekânı. Burası yaklaşık olarak 6.5 trilyon km'dir.

2. Gök: Galaksimizin temsil ettiği uzay mekanı. Burası 30-100 bin ışık yılıdır.

3. Gök: Galaksi grubumuzun temsil ettiği uzay mekanı. Yaklaşık 2 milyon ışık yılıdır.

4. Gök: Galaksi gruplarının ortaklaşa temsil ettiği kainatın merkez radio manyetik mekânı. 100 milyon ışık yılı çapındadır.

5. Gök: Kuasarların temsil ettiği evren mekanı. 1 milyar ışık yılıdır.

6. Gök: Kaçan yıldızların temsil ettiği genleşen evren mekânı. 20-100 milyar ışık yılıdır.

7. Gök: Bunun dışındaki evrenin sınırsız sonsuzluklarını temsil eden evren mekânı. Buna bir sınır tanımak mümkün olamamaktadır.

Bu göklerden birinden diğerine intikal, hem hız yetersizliği yüzünden hem de manyetik gerilimleri aşması yönünden imkansızdır. Bu göklere intikal için ışık hızını aşmak, maddî hüviyeti terk etmek gerekir.[195] İşte Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, mirac gecesi Allah'ın izniyle bu maddî hüviyeti terk ederek yedi kat semayı geçerek Rabbinin huzuruna çıkmıştır.

Kelimenin ikinci mânâsı düşünüldüğünde, Dünya göğünün, bir başka deyişle atmosferin, 7 katmandan oluştuğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bugün Dünya atmosferinin üst üste dizilmiş farklı katmanlardan meydana geldiği bilinmektedir. Kimyasal içerik veya hava sıcaklığı ölçü alınarak yapılan tanımlamalarda, Dünya'nın atmosferi 7 katman olarak

---

[195] Haluk Nurbaki, *İlmî Gerçekler*, s. 146-147.

belirlenmiştir. Bugün halen 48 saatlik hava durumu tahminlerinde kullanılan ve "Limited Fine Mesh Model" (LFMII) olarak adlandırılan atmosfer modeline göre de atmosfer 7 katmandır. Modern jeolojik tanımlamalara göre atmosferin 7 katmanı şu şekilde sıralanmaktadır:

1- Troposfer

2- Stratosfer

3- Mezosfer

4- Termosfer

5- Ekzosfer

6- İyonosfer

7- Manyetosfer

Bu konuyla ilgili bir diğer mucizevi yön ise Fussilet Sûresi'nin 12. âyetinde geçen "Her bir göğe emrini vahyetti." ifadesinde yer almaktadır. Yani âyette Allah'ın her tabakayı belli bir görevle görevlendirdiği belirtilmektedir. Yukarıda sayılan tabakaların her birinin insanların ve yeryüzündeki tüm canlıların faydası açısından çok hayati vazifeleri vardır. Yağmurların oluşmasından zararlı ışınların engellenmesine, radyo dalgalarının yansıtılmasından göktaşlarının zararsız hale getirilmesine kadar her tabakanın kendine özgü bir işlevi bulunmaktadır.[196]

Yedi kat gökten maksat ister kâinâtın yedi katmanı olsun, ister dünya semâsının yani atmosferin yedi katmanı olsun her iki durumda da bunların birbiriyle çok âhenkdâr, uyumlu, mutabakât halinde olduğu haber verilir:

"*Görmüyor musunuz; Allah, yedi göğü birbirleriyle bir uyum (tıbâkan) içinde yaratmıştır?*" (Nuh, 71/15)

"*O (Allah), biri diğeriyle tam bir uyum (tıbâkan) içinde yedi gök yaratmış olandır...*" (Mülk, 67/3)

Âyetlerde geçen "tıbâkan" kelimesine iki farklı mânâ verilebilir:

1. Birbirine mutâbık, uyumlu, âhenkli: Bu mânâya göre kâinattaki yedi manyetik mekânın ve atmosferin yedi tabakasının birbiriyle her bakımdan uyum içinde, son derece ahenkdâr bir yapıya sahip olduğu anlaşılır.

---

[196] Harun Yahya, *Kur'ân Mucizeleri.*

2. Tabakalar halinde: Buna göre bu yedi kat göklerin, tabakalar halinde birbirini izleyen, birbirini çevreleyen, kuşatan bir özelliğe sahip olduğu anlaşılır.

Her iki manaya göre de âyetlerden anlaşılacak olan "ahenk, dizi ve uyum"dur.

4. Kâinâtın Genişlemesi

Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

"*Semâyı kendi ellerimizle (kuvvetle) Biz binâ ettik ve Biz (onu) elbette genişletmekteyiz.*" (Zâriyât, 51/47)

Âyetteki "semâ" kelimesi, Dünyâ'nın dışındaki kâinâtı ifâde etmek için kullanılmıştır. Bu durumda Cenâb-ı Hak kâinâtı genişlettiğini haber vermektedir.

"لَمُوسِعُونَ: genişleticiyiz, genişletmekteyiz" kelimesinin başındaki "Le" edatı, kelimeye "çok fazla" mânâsı kazandırmaktadır.

Uzak galaksilerin ışık tayfaları üzerinde yapılan incelemeler, bu galaksilerin bizden uzaklaşmakta olduğunu, uzaklaşma hızlarının da, aramızdaki mesafe ile orantılı olarak arttığını göstermiştir. Bu da bütün galaksilerin birbirinden uzaklaşmakta olduğunu ortaya çıkarmakta, bu ise kainatın sürekli bir genişleme içinde olduğunu göstermektedir. Bu genişleme devam etmektedir. Âyet-i kerimede genişletme manasında kullanılan fiilin "genişletmekteyiz, hâlâ da genişletiyoruz" şeklinde hem şimdiki hem de gelecek zaman ifade etmesi de bu bakımdan ayrıca dikkat çekmektedir.[197]

Yaratıldığı günden beri büyük bir hızla genişlemekte olan kâinat, kütlesi belli bir miktara ulaşınca çekim kuvvetleri sebebiyle duracak ve kendi içine doğru çökmeye başlayacaktır. Stanford Üniversitesi'nden Fizik Profesörü Renata Kallosh ve Adrei Linde şöyle der:

"Kâinat bir küçülmeye ve yok olmaya doğru gidiyor. Gördüğümüz ve göremediğimiz bütün cisimler bir protondan bile daha küçük boyutlarda küçülecek. Sanki bir kara deliğin içindeymiş gibi…"

---

[197] Ümit Şimşek, *Bilime Yol Gösteren Âyetler*, İstanbul, 2005, s. 116; Vahidüddin Han, *İslâm Meydan Okuyor*, trc. Cihad H. Reşad, İstanbul 1996, s. 107.

İlmî keşiflerin yeni yeni ulaşmaya çalıştığı bu neticeye Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle işâret edilmiştir:

"(Düşün o) günü ki, yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi gökyüzünü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hâle getiririz. (Bu,) üzerimize aldığımız bir vaad oldu. Biz, (vaad ettiğimiz şeyi) yaparız." (Enbiyâ, 21/104)

"Onlar Allâh'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyâmet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir." (Zümer, 39/67)

5. Korunmuş Tavan

Kur'ân-ı Kerîm "semâ" ile alakalı olarak:

"Semâ'yı (göğü) korunmuş bir tavan kıldık; onlar ise bunun âyetlerinden yüz çeviriyorlar." (Enbiyâ, 21/32) buyurarak atmosferin önemli bir özelliğine açıkça dikkat çekmektedir.

Günümüzde bilimsel araştırmalar, Dünyayı çepeçevre kuşatan atmosferin, hayatın devamı için son derece mühim işleri yerine getirdiğini ortaya koymaktadır. Atmosfer, Dünya'ya yaklaşan irili ufaklı pek çok göktaşını parçalayarak yok eder ve bunların yeryüzüne düşerek canlılara büyük zararlar vermesini engeller. Bunun yanı sıra, uzaydan gelen ve canlılar için zararlı olan ışınları da filtre eder. Atmosferin bu özelliğinin en çarpıcı yönü, atmosferin sadece zararsız orandaki ışınları, yani görünür ışık, kızıl ötesi ışınlar ve radyo dalgalarını geçirmesidir. Bunların tümü canlıların yaşayabilmesi için lazım gelen ışınlardır. Örneğin atmosfer tarafından belirli oranda geçmesine izin verilen ultraviyole ışınları, bitkilerin fotosentez yapmaları ve dolayısıyla tüm canlıların hayatta kalmaları açısından büyük önem taşır. Güneş tarafından yayılan şiddetli ultraviyole ışınlarının büyük bölümü, atmosferin ozon tabakasında süzülür ve Dünya yüzeyine yaşam için gerekli olan az bir kısmı ulaşır. Yine Dünya, uzayın ortalama eksi 270 derecelik dondurucu soğuğundan yine atmosfer sayesinde korunur.[198]

---

[198] Harun Yahya, *Kur'ân Mucizeleri*, s. 57 vd.

Atmosferin yanı sıra "Van Allen Kuşakları" denilen ve Dünya'nın manyetik alanından kaynaklanan bir tabaka da, gezegenimize gelen zararlı ışınlara karşı bir kalkan görevi görür. Güneş'ten ve diğer yıldızlardan sürekli olarak yayılan bu ışınlar, insanlar için öldürücü etkiye sahiptir. Özellikle Güneş'te sık sık meydana gelen ve "parlama" adı verilen enerji patlamaları, Van Allen Kuşakları olmasa, Dünya'daki tüm yaşamı yok edebilecek güçtedir.

Van Allen Kuşakları'nın hayatımız açısından önemini Dr. Hugh Ross şöyle anlatmaktadır:

Dünya, Güneş Sistemi'ndeki gezegenler arasında en yüksek yoğunluğa sahiptir. Bu geniş nikel-demir çekirdeği büyük bir manyetik alandan sorumludur. Bu manyetik alan Van Allen radyasyon koruyucu tabakasını meydana getirir. Bu tabaka yeryüzünü radyasyon bombardımanından korur. Eğer bu koruyucu tabaka olmasaydı, Dünya'da hayat mümkün olmazdı. Manyetik alanı olan ve kayalık bölgelerden oluşan diğer tek gezegen Merkür'dür. Fakat bu manyetik alanın gücü Dünya'nınkinden 100 kat daha azdır. Van-Allen radyasyon koruyucu tabakası Dünya'ya özeldir.

Geçtiğimiz yıllarda tespit edilen bir parlamada açığa çıkan enerjinin, Hiroşima'ya atılanın benzeri 100 milyar atom bombasına eş değer olduğu hesaplanmıştır. Parlamadan 58 saat sonra pusulaların ibrelerinde aşırı hareketler gözlenmiş, Dünya atmosferinin 250 km üstünde sıcaklık sıçrama yapıp 2.500 ^{0}C'ye yükselmiştir.

Kısacası, Dünya'nın üzerinde, kendisini sarıp kuşatan ve dış tehlikelere karşı koruyan mükemmel bir sistem işler. İşte Dünya'yı çevreleyen gökyüzünün bu koruyucu kalkan özelliğini, Allah bizlere yüzyıllar öncesinden Kur'ân'da bildirmiştir.

6. Dünyâ'nın Yuvarlak Oluşu ve Dönüşü

Kur'ân-ı Kerîm'de Dünyâ'nın yuvarlak olduğuna işâret eden âyetlerden birinin meâli şöyledir:

"*Allah, geceyi gündüze, gündüzü de geceye doluyor!*" (Zümer, 39/5)

Bu âyette geçen tekvîr kelimesi, baş gibi kürevî bir cismin etrafında bir şeyi, meselâ sarığı döndürerek sarmak, daha açık bir tâbirle "dolamak"

demektir. Dolayısıyla âyette, gecenin ve gündüzün birbirlerinin üzerlerini sarıp-örtmeleri konusunda verilen bilgi, aynı zamanda Dünya'nın şekli ve biçimi hususunda da bize bir fikir ve bilgi vermektedir. O da Dünya'nın yuvarlak olması yönünde bizde oluşturduğu kanaattir. Çünkü tekvîr fiili ancak bu durumda gerçekleşmiş olabilecektir.

Bu günkü bilimsel araştırmalar, dünyanın şekli ve hareketleri noktasında yapılan açıklamalar ve dünyanın uzaydan çekilen fotoğrafları bu gerçeği ifade etmektedir. Bu izahlara göre kendi mihveri etrafında dönen dünyanın Güneş'e bakan kısmı, aydınlık, yani gündüz olmakta, hareket ettikçe aydınlık olan kısımlar karanlığa; karanlık olan kısımlar da aydınlığa bürünmektedir. Yâni devamlı bir şekilde gece gündüzün, gündüz de gecenin üzerine dolanmaktadır. Bu da, dünyanın yuvarlak olduğunu göstermektedir.

"*Sen dağları görür, onları hareketsiz, sâbit sanırsın. Hâlbuki onlar, bulutların yürümesi gibi yürümektedirler!*" (Neml, 27/88) âyetinin ise Dünyâ'nın döndüğüne ve dönüş istikametine işâret ettiği anlaşılmaktadır. Yeryüzünün takrîben üç buçuk-dört km. üzerinde bulunan ana bulut kümelerinin dönüş istikâmeti, hava şartlarından bağımsız olarak dâimâ aynı istikâmette yani Batı'dan Doğu'ya doğrudur. Dolayısıyla Dünyâ da aynı istikâmette dönmektedir.

Âyet-i kerîme başka bir hakîkate daha işâret etmektedir: Yeryüzündeki kıtalar, Dünyâ'nın ilk devirlerinde bir arada iken, her sene 1-5 cm. civarında farklı yönlerde sürüklenerek birbirlerinden ayrılmaktadır. 20. asrın başlarında Alfred Wegener'in yaptığı bu keşif, başta ciddiye alınmamış, ancak 1980'lerden sonra jeolojik bir hakikat olarak kabûl edilmiştir.[199]

7. Ay ve Güneşin Yapısı ve Dönmesi

Kur'ân-ı Kerîm, Güneş ve Ay'ın farklı cisimler olduğunu da belirtmektedir:

"*Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbirleriyle âhenkli olarak nasıl yaratmış? Bunların içinde Ay'ı bir nûr, Güneş'i de bir kandil yapmış!..*" (Nûh, 71/15-16)

---

[199] Power of Nature, *National Geogrophic Socitey*, Washington D.C. 1978, s. 12-13.

"*Güneşi aydınlatıcı (ziyâ), ayı da aydınlık (nûr) kılan O'dur…*" (Yûnus, 10/5)

"*Üstünüzde yedi sağlam gök binâ ettik. (Oraya) parıl parıl parlayan, yanıp tutuşan bir lamba astık.*" (Nebe, 78/12-13)

Âyet-i kerîmelerde Ay, "nûr" (aydınlamış cisim) olarak vasıflandırılmıştır. Güneş ise, bir kandile (sirâc) veya ışık kaynağı, aydınlık (ziyâ) ya da parıl parıl parlayan, yanıp tutuşan bir lambaya (vehhâc) benzetilmiştir.

Sözlük mânası bakımından ziya "güçlü ışık", nur ise "güçlü olsun olmasın ışık" demektir. Bilimsel araştırmalar güneşin ışığının kendinden olduğunu, ayın -güneşe nispetle zayıf olan, gece gerektiği kadar aydınlık veren, ama istirahatı de engellemeyen- ışık ve aydınlığının ise güneşten geldiğini ve aydan yansıdığını ortaya koymuştur. Yine günümüzdeki ilmî gelişmeler, uzayda ısı ve ışık kaynağı olan gök cisimlerine "yıldız", bağlı bulunduğu yıldızdan aldığı ısı ve ışığı yansıtan gök cisimlerine de "gezegen" demektedir. Buna göre Güneş, Samanyolu Galaksisi içinde yer alan bir yıldız; Dünyâ, Güneş sistemi içinde bir gezegen; Ay da Dünyâ etrafında dönen bir uydudur. Yani Dünyâ ve Ay'daki ısı ve ışığın kaynağı Güneş'tir; onlar ise sadece bir yansıtıcıdır.

Ay ve güneşin hareketleri, birbirleriyle münâsebetleri ve kendi yörüngelerinde dönmeleriyle alakalı olarak şöyle buyrulur:

"*Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, Azîz ve Alîm olan Allâh'ın takdîridir. Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tâyin ettik. Nihâyet o, eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner. Ne Güneş Ay'a yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir! Her biri (belli) bir yörüngede yüzerler (döner dururlar).*" (Yâsîn, 36/38-40)

"*Düzenli seyreden güneş ve ay'ı da sizin emrinize âmâde kıldı; geceyi ve gündüzü de istifâdenize verdi.*" (İbrahim, 14/33)

Ay'ın hareketlerinin ise zamanın tayini için düzenlendiğini şu âyet-i kerime açıkça beyan eder:

"*... Yılların sayısını ve (vakitlerin) hesâbı(nı) bilmeniz için Ay'a birtakım menziller takdîr eden O'dur. Allah bunları (boş yere değil), ancak bir gerçeğe (ve bir hikmete) binâen yaratmıştır. (Allah), âyetlerini bilen kimseler için açıklamaktadır.*" (Yûnus, 10/5)

Dünya kendi etrafında günde bir, güneş etrafında ise yılda bir defa dönmektedir. Günlük dönüş gece ile gündüzü, yıllık dönüş ve eğim ise mevsimleri oluşturmaktadır, Ay, yörünge düzlemine oranla 83 derece 30 dakikalık eğime sahip bir eksen etrafında döner. Dönüş süresi ayın, yer etrafındaki dolanım süresine eşittir. Yerin, ay üzerindeki çekim etkisinin sebep olduğu gelgit olayı bu eşitliği sağlamıştır. Bu sebeple ayın yeryüzünden daima aynı yüzü gözlenir. Ayın yer etrafındaki dönüşü 27 gün 7 saat 43 dakika 25 saniyedir; fakat yerin, güneşin çevresinde dönmesi sebebiyle bu hareketini 29 gün 12 saat 44 dakika 3 saniyede tamamlar. Ay, güneş ve dünyanın birbirine nispetle açısal durumu, konumu ve ışık etkisi sebebiyle biz ayı, o değişmediği halde her gece ayrı bir yerden doğarken ve farklı şekillerde görürüz. Ayın gökyüzündeki hareketi için, her biri bir günlük yola tekabül etmek üzere 13'er derecelik yaylardan oluşan 28 menzil tespit edilmiş ve bu kavram, aynı safhalarını tanımlamak için kullanılmıştır.[200] Güneş ve ayın doğup batması, ayın menzil ve şekil değiştirerek görünmesi insanların takvim yapmalarını, gün, ay ve yıl hesapları yapabilmelerini, işlerini plan ve programa bağlayabilmelerini mümkün kılmıştır. Sahip oldukları zihnî melekelerini doğru kullanabilenler, varlığın ve hayatın anlamını derinden kavramaya çalışanlar; gerçek, kararlı ve iyi niyetli arayış içinde olanlar için Allah'a imana götüren deliller, işaretler ve imam güçlendiren kanıtlar vardır. Bilimin her keşfi, her buluşu âlemdeki ilâhî sanatı, incelikleri, güzellikleri gittikçe daha açık ve detaylı olarak, gören gözlerin önüne sermektedir.

8. Yıldızlar Yol Gösterir

Yıldızların yaratılma hikmetlerinden biri, insanların yol ve yönlerini bulmaya yardımcı olmalarıdır. Âyet-i kerimelerde buyrulur.

"*(Allah) O'dur ki, karanın ve denizin karanlıklarında yolu bulmanız için yıldızları yarattı. Gerçekten, bilen kimseler için âyetleri iyice açıkladık.*" (En'âm, 6/97)

"*(Allah, yol bulmak için yararlanılacak) işâretler de (yarattı. İnsanlar), yıldız(lar)la da yol bulurlar.*" (Nahl, 16/16)

[200] "Ay", DİA, 6/182-186; "Güneş", DİA, 14/288-284.

Allah, yıldızları da kara ve denizin karanlıklarında yönlerini, gidecekleri istikameti bulmalarına yardımcı olmak üzere insanlar için yaratmıştır. Meselâ Kutup Yıldızı dâimâ kuzeyi gösterir. Dolayısıyla bunlar, insan üzerinde hakimiyeti olan ve mabud sayılabilecek varlıklar değil, aksine insana hizmet eden birer lamba ve rahmet alâmetleridir. Şüphesiz ilim ehli olanlar Allah'ın varlığının delilleri olan bu ibretli hâdiseler üzerinde derinlemesine tefekkür ederek daha çok istifade edebileceklerdir. Âyetlerin haber verdiği bu varlıkların ve hâdiselerin kâinat kitabında, toprak ve denizde, yer ve gökte, bitkilerde ve hayvanlarda, uzayda ve astronomide o kadar fazla tafsilatı vardır ki, bunlardan tam olarak faydalanabilmek de yine ilmî kabiliyeti olup, bu sahalarda sistemli bir şekilde ve derinlemesine araştırma yapabilecek kişilere mahsus durumdur. Bu sebeple Müslümanların âyetlerin işaret buyurduğu bu ilmî sahalarda araştırma yapma ve bunları öğrenmeye çalışma vazifeleri vardır.

9. Beyaz Delikler ve Kara Delikler

Cenâb-ı Hak Vâkıa Sûresi'nin 75 ve 76. âyetlerinde azamet-i ilâhiyyesini bildiriyor, kudret tecellîsini gösteriyor ve:

"Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bilirseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir." buyuruyor.

Âyet-i kerîme, büyük bir yeminle yıldızların mevkîlerine dikkat çekiyor. Günümüz fizik ve astrofizik uzmanları, "yıldızların mevkîleri"nden maksadın, onların doğduğu "beyaz delikler" ve ölüp kaybolduğu "kara delikler" olduğunu ifâde ederler.

Beyaz delikler, akıl almaz bir enerji deposudur. Bünyelerinde milyarlarca yıldız doğuracak kadar enerji mevcuttur. Bunlar, âdeta galaksilerin tohumlarıdır. Kara delikler ise, esrârengiz bir yıldız mezarlığıdır. Bunlar da civarlarında bulunan maddî bütün varlıkları ve zamanı, kendi bilinmezliğinde yok ederler.

1950'lerden sonra keşfedilen kara delikler, enerjisi tükenen bir yıldızın kendi içine doğru büzülmesi ve neticede "0" hacim ve sonsuz yoğunlukta çok büyük bir çekim alanının teşekkül etmesi demektir. Bu esrarengiz teşekküllerin kütle çekimi o kadar kuvvetlidir ki, ne ışık, ne madde, ne de

herhangi bir şey onun tesirinden kurtulamaz. Bu yüzden teleskopla görülemez ve sadece kara bir delik olarak tezâhür ederler. Ancak çevrelerinde meydana getirdikleri tesir ile varlıkları anlaşılabilir.[201]

10. Kâinatta Müşâhede Edilen Hassâs Denge

Allah Teâlâi bütün kâinâtı milimetrik ölçülere dayalı olarak eşsiz bir denge ve benzersiz bir ahenk içinde yaratmıştır. Âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

"*Biz, her şeyi bir ölçüyle yarattık.*" (Kamer, 64/49)

"*O'nun katında her şey ölçü iledir.*" (R'ad, 13/8)

"*... Gözünü çevir de (göklere) bir bak; bir bozukluk (ve bir son) görebiliyor musun?.. Sonra gözünü tekrar çevir bak; (her defâsında da göreceksin ki) göz, âciz ve bitkin bir hâlde sana dönecektir!..*" (Mülk, 67/3-4)

Bu ve benzeri onlarca âyet-i kerim kâinattaki ölçüyü, düzeni, ve ahengi açık bir şekilde haber verdiği, bakanlar da çıplak gözleriyle bile bunu net bir şekilde gördüğü gibi, bu alanlarda yapılan ilmî çalışmalar ve deneyler sayesinde bütün yıldız ve gezegenleriyle şu kâinâtın ne kadar ince bir âhenk ve uyum içinde olduğu, gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Dünyâ'nın hacmi, kütlesi, Güneş'ten uzaklığı, Güneş'in kütlesi, ısı derecesi, Dünyâ'nın kendi ekseni üzerindeki ölçülü eğikliği, hem kendi yörüngesindeki hem de Güneş etrafındaki seyir hızı, Ay'ın Dünyâ'dan uzaklığı, hacmi ve kütlesi, karaların ve denizlerin Dünyâ üzerindeki dağılımı ve daha binlerce ölçü ve nisbetler, kâinatta muazzam bir ilâhî nizam ve dengenin varlığını açık bir şekilde ifâde etmektedir.

Şimdi kainatta mevcut bu ölçü ve ahenkten günlük hayatımızda da bizleri yakından ilgilendiren bazı misaller vermek istiyoruz:

Havada % 21 nisbetinde olan oksijen, birazcık fazla olsaydı, Dünyâ'daki her şey ilk kıvılcım ile tutuşurdu. Dünyâ ile Güneş arasındaki mesafe birazcık artsa veya eksilseydi bütün canlılar donarak veya yanarak yok olurlardı.

Normal bir yağmur damlası 1500-3000 metre yükseklikteki buluttan

---

[201] Haluk Nurbaki, *İlmi Gerçekler*, s. 22-23.

inse, yere fevkalâde sert bir iniş yapar. Lâkin yağmur damlası, buluttan itibâren ufak zerreciklerden oluşa oluşa büyümekte; tam yere yaklaşırken paraşüt açmış gibi havanın kaldırma kuvvetine yakın bir hızla inmektedir.

Eğer yer çekimi kuvveti bir trilyon kat daha güçlü olsaydı, o zaman kâinât çok daha küçük bir yer olurdu ve ömrü de çok kısa sürerdi. Ortalama bir yıldızın kütlesi, şu anki Güneş'imizden bir trilyon kat daha küçük olurdu ve ömrü de bir yıl kadar olabilirdi. Diğer taraftan, yer çekimi kuvveti birazcık zayıf olsaydı, hiçbir yıldız ya da galaksi asla teşekkül edemezdi.

Dünyâ'nın kendi etrafında dönme hızı biraz yavaş olsa, gece-gündüz arasındaki ısı farkları çok yüksek olurdu. Daha hızlı olsaydı, atmosfer rüzgârları çok çok büyük hızlara ulaşır, kasırgalar ve tufanlar hayâtı imkânsız kılardı.

Yer kabuğu, yâni toprak tabakası, şimdikinden biraz daha kalın olsaydı, canlıların hayâtı için elzem olan oksijen bulunmayacaktı. Kalın toprak tabakası, mevcut oksijeni emecek ve hayat imkânsız hâle gelecekti.

Kezâ, denizler, bugünkü hâllerinden bir miktar daha derin olsaydı, bu fazla sular karbondioksit ve oksijeni çekeceğinden, yeryüzünde hayat olmayacak, bitki bile yetişmeyecekti.

Dünyâ'nın etrafındaki hava tabakası, biraz daha ince olsaydı, meteorlar her gün Dünyâ'mızın kabuğunu delip geçecek, her tarafı yakacak, kasıp kavuracaktı.

Canlı varlıkların hayâtı, oksijen, hidrojen, karbondioksit ve muhtelif şekilleriyle diğer karbon gazlarının birbirleriyle kurdukları âhenkli terkiplere dayanır. Bu gazların, istenilen nisbette ve hayat için elverişli bütün husûsiyetleriyle belli bir gezegende tesâdüfen birleşmeleri için on milyonda bir de olsa ihtimal yoktur.

Fezâda çakan her şimşek, nitrojene muayyen miktarda oksijen katar ve bundan meydana gelen nitrojen terkibi, yıldırımdan sonra yağan yağmurlar vâsıtasıyla tarlalara düşer. Böylece tarlaların bu terkipten her sene kolaylıkla elde ettikleri miktar, toprağa kimyevî gübreler vâsıtasıyla verilen nitrat sodyumun 60 misline eşittir.[202]

---

[202] Örnekler için bkz. Vahidüddin Han, *İslâm Meydan Okuyor*, s. 113-138.

İçtiğimiz suyun birtakım husûsiyetleri incelendiğinde, onun insan için özel bir rızık olarak yaratıldığı, kimyevî bir madde olması bakımından oldukça câlib-i dikkat husûsiyetleri olduğu görülür.[203]

Cenâb-ı Hak, bu nizâmı insanın hizmetine vermiştir. Âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

"*O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lutfu olmak üzere) size âmâde kılmıştır. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.*" (Câsiye 45/13)

Âyetten, göklerde ve yerde var olan her şeyin insanın hizmetine tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Son yıllarda kozmolojide "Antropik Prensibi" çerçevesinde yapılan çalışmalarda varılan netice de bu hükmü desteklemektedir. Şöyle ki: Bütün kâinâtın, içindeki tüm galaksileri ve yıldızlarıyla, bu büyüklükte ve bu yaşta bulunması; Güneş Sistemi gibi bir sistemde, Dünyâ gibi bir gezegende, insan gibi şuurlu bir varlığın ortaya çıkması ve yaşayabilmesi için zarûrîdir.[204]

Kâinattaki bu muhteşem âhenk ve gâyelilik, her şeyi muazzam bir ölçüyle yaratan Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî sanat hârikasıdır. Bunu tesâdüfle îzah etmek mümkün değildir. Nitekim Prof. Dr. Edwin Conqlin şöyle der:

"Hayâtın, tesâdüf eseri meydana geldiğini iddiâ etmek, bir matbaada rasgele vâkî olan bir patlama neticesinde muazzam bir ansiklopedinin ortaya çıktığını iddiâ etmek gibidir."[205]

On adet kuruş alarak üzerlerine sırayla birden ona kadar bir rakam yazsak, sonra bunları cebimize atarak iyice karıştırsak, sonra da rakamların sırasına göre birden ona kadar birer birer çıkarmaya çalışsak, cebimizden çıkaracağımız her kuruşu tekrar içeri koymak şartıyla üzerinde 1 yazan kuruşu ilk teşebbüste çıkarma ihtimâli onda birdir. Üzerinde 1 ve 2 yazan kuruşları sırayla çıkarmak yüzde bir ihtimaldir. Fakat 1, 2, 3, 4 numaralı

---

[203] Bkz. Şâkir Kocabaş, *Kur'ân'da Yaratılış*, s. 157.

[204] Şâkir Kocabaş, *Kur'ân'da Yaratılış*, s. 104. Bkz. Barrow, J. D. ve Tipler, F. The Anthropic Cosmological Principle, Oxford University Pres, 1996, s. 5.

[205] The Evidence of God, P. 174; Vahidüddin Han, *İslâm Meydan Okuyor*, s. 129.

kuruşları sırayla, ardı ardına çıkarma ihtimâli on binde birdir. Bütün kuruşları 1'den 10'a kadar sırasıyla ardı ardına çıkarma ihtimali ise on milyarda birdir.

Bu misâli veren Amerikalı meşhur âlim Gressy Morrison, sözlerine şöyle devâm eder:

"Böylesine basit bir misâli tercih etmemdeki hedef, gerçeklerin tesâdüf karşısında ne derece imkânsız hâle geldiğini îzah etmekten başka bir şey değildir."[206]

B- BİYOLOJİ, ANATOMİ, BOTANİK

1. Canlı Varlıkların Sudan Yaratılması

Hayatın kaynağına çok genel bir planda bakan Kur'ân, onu son derece özlü bir ifade ile bir tek âyette bildirir. Bu âyet aynı zamanda kainatın oluşumu ile de ilgilidir:

"*İnkar edenler görmediler mi ki göklerle yer bitişik idi, biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan meydana getirdik. Hâlâ inanmıyorlar mı?*" (Enbiyâ, 21/30)

Biz buradaki incelememizi, âyetin her canlı şeyin sudan yaratıldığından bahseden kısmı üzerinde sürdüreceğiz.

Burada menşe' kavramına yer verildiğinde şüphe yoktur. Bu cümleden, her canlı varlığın temel maddesi itibariyle, su ile yapıldığı manası çıktığı kadar, her canlı varlığın kaynağında suyun bulunduğu manası da çıkabilir. Bu husus ile ilgili olarak Zemahşeri'nin âyette geçen "ce'alnâ" fiili hakkındaki şu açıklaması dikkat çekicidir:

"Ce'alnâ fiili bir veya iki meful alabilir. Bir meful alırsa buna göre mana: 'Biz sudan her canlıyı yarattık' anlamında olur ve 'Allah her hayvanı sudan yarattı' (Nûr 24/45) âyetiyle aynı manayı ifade eder. Yine bir meful alışına göre şu manayı da içerir: 'Biz, mahlukatın suya olan aşırı ihtiyacından, onu sevdiğinden ve ona karşı çok sabırsız olduğundan, onları sudan

---

[206] Vahidüddin Han, *İslâm Meydan Okuyor*, s. 130-131.

yaratmış gibiyiz'. Bu durumda âyet, 'İnsan, aceleden yaratılmıştır' (Enbiyâ, 21/37) gibi olur. Eğer iki meful alırsa, 'Biz her şeyi su sebebiyle canlı kıldık, binaenaleyh her canlı için mutlaka su lazımdır. Bu manaya işaret etmek üzere bir kıraata göre 'hayyin' kelimesi, ikinci meful olarak 'hayyen' şeklinde okunmuştur."[207]

Mümkün olan bu manaların hepsi, bilimsel verilere tamamen uygun düşmektedir. Hayat sudan kaynaklandığı gibi, canlı her hücrenin temel unsuru da sudur. Susuz hiçbir hayat mümkün değildir. Herhangi bir gezegende hayatın mümkün olup olmadığı tartışılırken, ilk sorulan soru, orada hayat için yeterli miktarda su olup olmadığıdır.

Âyette geçen "her canlı şey" ifadesinin içine bitkiler ve ağaçlar da dahildir. Çünkü bunların hayatı da suya bağlıdır. Bunlardaki nem, tomurcuk ve meyveler sudandır.[208] Yine âyette geçen "mâ'" kelimesi, Türkçeye "su" diye tercüme edilmektedir. Bu hem gökten gelen su, hem denizlerin suyu, hem de herhangi bir sıvıyı belirtir. Birinci anlamda su, her bitkinin yaşaması için zaruri olan bir unsurdur. Bu gerçeği Kur'ân şu şekilde dile getirmektedir: "... (Allah O'dur ki) gökten su (el-Mâ') indirdi. Biz o su ile her çeşit bitkiden çiftler çıkardık." (Tâhâ, 20/53) İkinci anlamda, yani mâ'nın bir sarahat olmaksızın, "sıvı" manasını taşımasına gelince: Mâ kelimesi, her canlının meydana gelmesinin temelinde ne bulunduğunu belirtmek için nekra olarak kullanılır. Nitekim şu âyet de bu gerçeğe işaret etmektedir: "Allah, her canlıyı sudan (min mâin) yarattı." (Nûr 24/45)[209] Bu kelime (mâun) aynı zamanda sıvı olan nutfe için de uygundur. Nitekim Taberi bu âyetteki nekra olan "min mâin" kelimesini "min nutfetin" diye açıklamıştır.[210] Zemahşeri ise: "Bu âyette mâ' kelimesinin nekra kılınışı şu anlamı ifade eder: Allah Teâlâ, her canlıyı, o canlıya mahsus bir tür sudan veya özel bir sudan yaratmıştır ki o da 'nutfe'dir. Enbiyâ, 21/30. âyette mâ' kelimesinin "el-mâ'" şeklinde gelmesi ise şu manayı ifade eder: Bütün canlı cinsleri, su cinsinden yaratılmışlardır. Nûr, 24/45. âyette ise

---

[207] ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2/570, Enbiyâ, 21/30. âyetin tefsirinde.
[208] er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 22/164, Enbiyâ, 21/30. âyetin tefsirinde; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3352, Enbiyâ, 21/30. âyetin tefsirinde.
[209] Bucaille Maurice, *Kitab-ı Mukaddes*, Kur'ân ve Bilim, s. 227.
[210] et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 18/119, en-Nûr 24/45. âyetin tefsirinde.

bu su cinsinin, her canlı için ayrı özellikte bir nutfe anlamında pek çok nevilere ayrıldığını göstermektedir.[211]

Bu açıklamalardan şu neticeye ulaşabiliriz ki, Enbiyâ sûresindeki âyet, hayatın ve canlılığın menşeinin su olduğunu, bütün canlı varlıkların ilk olarak sudan neş'et ettiklerini açıklarken, Nûr sûresindeki âyet de akıllı akılsız bütün canlıların (insan dahil bütün hayvanların, çünkü dâbbe kelimesi kullanılıyor, buna bitkiler ve ağaçlar dahil değildir) kendilerine özgü birer sudan (nutfeden) yaratıldıklarını ifade etmektedir. Bu açıklamalar ise günümüzdeki bilimsel açıklamalarla uyum halindedir, aralarında zıtlık yoktur.

2. İnsanın Yaratılışı ve Yaratılış Safhaları

İnsanın yaratılışı ve bu yaratılış esnasında geçirdiği evreler Kur'ân'ın üzerinde hassasiyetle durduğu ve modern tıp ve biyoloji ilimlerinin de üzerinde çokça durduğu oldukça girift konulardan birisidir. Şunu hemen belirtelim ki, bu konuda eskiden yazılan kitaplarda pek çok yanlış telakkiler olduğu gibi, bize fazla uzak olmayan yakın zamanlarda da konuyla ilgili yoğun efsane ve hurafeler bulunmaktaydı. Zira insanın yaratılışının karmaşık mekanizmasını anlayabilmek için insanoğlunun anatomiyi bilmesi, mikroskopu keşfetmesi ve fizyoloji, embriyoloji, doğum hekimliği ve benzeri bilimlerin gerektiği şekilde teşekkül etmesi gerekmekteydi.

Maurice Bucaille'nin de isabetle kaydettiği gibi, Kur'ân açısından durum tamamen değişiktir. Kur'ân birçok yerinde, okuyucu nazarında yanlışlık ihtiva eden en küçük bir ifadeye yer vermeksizin, insanın yaratılışının mekanizmalarından bahsetmekte ve onun iyice belirlenmiş safhalarını bildirmektedir. Onda her şey, insanlar tarafından kolayca anlaşılabilecek sade bir dille ve çok sonraları keşfedilecek bilgilere uygun olarak ifade edilmektedir.

Şimdi biz bu başlık altında insanın yaratılışı ile alakalı olarak Kur'ân'ın verdiği bilgilerle modern tıp ve biyoloji bilimlerinin verdiği bilgileri karşılaştırmak suretiyle bir neticeye ulaşmaya çalışacağız.

---

[211] ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3/71, en-Nûr 24/45. âyetin tefsirinde.

Kur'ân-ı Kerîm, bir önceki başlıkta da açıklamaya çalıştığımız gibi öncelikle bütün canlı varlıkların sudan yaratıldıklarını,[212] özellikle insanın da sudan yaratıldığını ifade etmektedir.[213]

Kur'ân-ı Kerîm sonra insanın topraktan yaratıldığını ve onun topraktan yaratılışının merhalelerini anlatır. Kısaca ifade edecek olursak onun "türab: toprak"tan[214], "tın: çamur"dan,[215] "sülale min tın: çamurdan bir öz"den,[216] "tının lazib: yapışkan bir çamur"dan,[217] "salsal kelfehhar: ateşte pişmiş gibi kuru çamur"dan,[218] "salsal: kuru balçıktan ve "hamein mesnun: bekletilmiş, kokuşmuş cıvık çamur"dan[219] yaratıldığını söyler. Âyetlerde geçen bu kelimeler, Hz. Âdem'in yaratılıncaya kadarki ilk maddesinin geçirdiği merhaleleri anlatmaktadır. Buna göre insanın başlangıcı kendisinde hiçbir hayat eseri olmayan anorganik bir toprak iken, gökten indirilen su ile o toprağa canlılık verilmiş, su ile birleşince çamur halini alan toprak, zamanla halden hale geçerek insanı meydana getiren hücreleri teşekkül ettirmiş, böylece Hz. Âdem'in bedeni ve organları teşekkül etmiş sonra da ona Rabbı ruhundan üflemiştir. Sonra ondan kendi eşini yaratmış, bundan itibaren ise eşeysel üreme yoluyla insan nesli devam etmeye başlamıştır: "*Ey insanlar, sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp, ikisinden pekçok erkek ve kadınlar üreten Allah'tan sakınınız...*" (Nisâ' 4/4/1)

İnsanda eşeysel üremenin ilk maddesi "nutfe"dir. Erkeğin vücudunda üreyen bu madde, cinsel temas yoluyla annenin yumurtasıyla birleşir. Döllenmeden sonra da ana rahminde gelişmeye, tavırdan tavıra geçerek büyümeye başlar. Fakat "nutfe" denilen bu maddenin de oluşmasının bir alt yapısı vardır. Bu, topraktan yetişip insan vücüduna gelen besinlerle beslenme sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani yaratılan her insan, ilk olarak

[212] Bkz. Nûr 24/45.
[213] Bkz. Furkân 25/54.
[214] Bkz. Kehf 18/37; Rûm 30/20; Fâtır 35/17; Gâfir 40/67.
[215] Bkz. En'âm 6/2; Secde, 32/7.
[216] Bkz. Mü'minûn 23/12.
[217] Bkz. Saffât 37/11.
[218] Bkz. Rahmân 55/14.
[219] Bkz. Hicr 15/26, 28.

nutfe haline gelinceye kadar toprak ve çamur içinde geçen uzun bir serüven yaşamakta, birçok merhaleden geçmekte ve nihayetinde erkeğin üreme organından kadının yumurtasına geçip insan canlılığının başlangıcını oluşturacak bir kıvama erişmektedir. Durum böyle olunca müfessirlerin pek çoğunun sadece Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili sayıp o şekilde yoruma tabi tuttukları yukarıdaki âyet-i kerimeleri her bir insanın yaratılışı için de geçerli saymak mümkün olacaktır. Bu bağlamda el-Mü'minûn sûresinin 12. âyeti konuya yeteri derecede ışık tutmaktadır:

"Andolsun ki Biz, insanı çamurdan bir özden yarattık". Burada "sülale min tın" ifadesi geçmekte, tın kelimesi çamur anlamını, sülale ise öz, hülasa, bir başka şeyden çıkarılmış öz ve bir şeyin en iyi parçası[220] manalarını ifade etmektedir. Aynı sûrede bu âyetin devamındaki âyetleri dikkate aldığımız takdirde buradaki "çamurdan bir öz"ün, embriyonun oluşmasında birinci derecede etkin rolü olan "nutfe"yi oluşturan madde olduğu anlaşılacaktır. "*Allah sizi yerden bir nebat olarak bitirdi, sonra sizi yine oraya döndürecek ve (kıyamet günü) yeniden oradan (insan olarak) çıkaracaktır.*" (Nûh, 71/17-18) âyetinin "sizi yerden nebat olarak bitirdi" kısmı da bu toprak faslına işaret etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, insanın yaratılışının temelini oluşturan "nutfe" hakkında şu açıklamalarda bulunur:

"*Sonra o (insanı) 'nutfe' halinde bir karar-ı mekine: sağlam ve sabit bir yere yerleştirdik*" (Mu'minûn 23/13)

"*(Allah) insanı 'bir nutfe'den yarattı.*" (Nahl, 16/4)

"*(İnsan) dökülen meniden bir nutfe değil miydi?*" (Kıyâme 75/37)

Bu âyetlerde "meni" ve "nutfe" kelimeleri geçmektedir. "Nutfe"nin, azar azar akmak, sızmak, damlamak anlamlarına gelen bir fiilden türediğini görmekteyiz. Bu kelime, boşaltılan bir kovada kalan azıcık yaşlığı da ifade eder.[221] Şu halde son derece az miktardaki sıvıyı belirtir ki, keli-

---

[220] Asım Efendi, Kamus, 3/1386.

[221] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 9/335; Rağıb, *el-Müfredat*, s. 496. Nutfe kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de oniki yerde geçmekte ve bazen hakir su, bazen atılan su ve bazen de meni kaydı ile geçmektedir. Bu kelimeler asla birbiriyle eş anlamlı değillerdir. (Bkz. Muhammed Fuad Abdülbaki, el-Mu'cemu'l-müfehres li elfazı'l-Kur'ân, ilgili kelimeler).

menin ikinci anlamı olan "su damlası" veya âyette de geçtiği üzere "meni damlası" buradan gelmektedir.

Meni ise nutfeyi de içinde taşıyan erkeğin üreme salgılarına ve husye, prostat ve meni keseciğinin ifrazlarına denmektedir. Dolayısıyla meni iki kısımdan meydana gelmektedir: Birincisi husyede bulunan meni kanalcıklarının içinde oluşan meni hayvancıkları (canlı, hücreler, spermler), işte esas nutfe budur. İkincisi ise bu hayvanları taşıyan, besleyen ve içinde yüzdürerek rahme kadar götüren sıvıdır.[222]

Burada dikkati çeken husus şudur ki, Kur'ân-ı Kerîm, meni ile nutfeyi ayrı ayrı şeyler olarak anlatmakta; meniyi bütün, nutfeyi ise onun bir parçası saymaktadır. Yani nutfeyi, meninin içerisinde bulunan sperm hücreciğinin ismi, meniyi ise hem spermayı meydana getiren hem de onun canlılığını muhafaza eden ve onu içinde taşıyan sıvının adı olarak tanımlamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu gerçeği, henüz tıp ve biyoloji bilimlerinin ismi bile geçmeyen bir dönemde açık bir dille ortaya koymuşken, meni hayvancıkları ve meniyi oluşturan şeyler, meni hayvancıklarının, insanın yaratılışında ne gibi rolü olduğu modern tıp ilminin ışığı altında ancak 17. asrın son çeyreğinden itibaren öğrenilmeye başlanmıştır. Mesela spermatozoidler ilk defa 1677'de Hamm tarafından görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm, insanın yaratılmasına mebde teşkil eden "atılıp dökülen sıvı"nın "sulb ve teraib" arasından çıktığını ifade ederek: "*Şimdi, insan neden yaratıldığına ibretle baksın! O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır ki o su, sulb ile teraib arasından çıkıyor.*" (Tarık 86/5-6) buyurmaktadır. Sulb sözlüklerde kuyruk sokumuna kadar olan sırt ve omurga kemiğine verilen isim,[223] teribetün kelimesinin çoğulu olan teraib ise iki meme ile boyun halkası arasındaki kemiğe, kaburga kemiklerine ve gerdanlık mevziine verilen isim olarak geçmektedir.[224]

Bu âyet-i kerime ile ilgili olarak müfessirlerin temel iki görüşü bulunmaktadır. Birinci görüşe göre sulb kelimesiyle erkeğin sırt bölgesi, teraible

---

222 el-Bâr, Muhammed Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı*, (Çev. Abdülvehhab Öztürk), Ankara, 1996, s. 38.

223 Asım Efendi, Kamus, 1/340.

224 Asım Efendi, Kamus, 1/147.

de kadının kaburga kemikleri[225] veya erkeğin cinsel organıyla kadının cinsel organı ve bunlardan çıkan su[226] kastedilmiştir. İkinci görüşe göre ise sulb ve terâib kelimeleriyle hem erkeğin sırt ve kaburga kemikleri, hem de kadının sırt ve kaburga kemiklerinin arası kastedilmiş, üremede rol oynayan nutfenin buralardan neş'et ettiğini söylemişlerdir. Müfessirlerden İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350)[227] ve son devir müfessirlerinden Ahmed Mustafa el-Merağî (ö. 1953)[228] bu görüşün doğruluğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Bu sahada uzman olan doktor Muhammed Ali b. el-Bâr da aynı görüşü paylaşarak bunun, modern tıbbın bu gün geldiği nokta ile paralellik arzettiğini şu şekilde açıklamaya çalışmaktadır:

"Âyet-i kerime fışkıran suyun, meninin sulb ile teraib arasından çıktığını söylüyor. Biz ise bu suyun husye vs. üreme organlarından oluştuğunu söyledik. Nitekim kadının yumurtası da yumurtalıkta meydana geliyordu. Bu ilmi gerçek ile Kur'ân-ı Kerîm gerçeği nasıl uyuşabilir denirse şunlar söylenebilir:

Husye ile yumurtalık ceninin sulbu ile teraibi arasında gelişir. Sulb omurga, teraib de eğe kemikleri manasınadır. İşte husye (er bezi) ile yumurtalık tam bu bölgede oluşur. Husye daha sonra hamileliğin yedinci ayında yavaş yavaş vücudun dışındaki torbaya, yumurtalık ise leğen boşluğuna iner. Bu böyle olmakla beraber şu da var ki, husye ile yumurtalık, her ikisi de gıdasını esas yerlerinden, yani omurga ile eğe kemiği arasındaki yerlerinden alırlar. Husye ile yumurtalığa giden atar damarlar karın aortundan gelir ki burası da tam tamına belkemiği (omurga) ile eğe kemiği arasıdır. Nitekim husyeye ait kirli kan damarı da aynı bölgeye dökülür. Bu kirli kan damarı sol böbrek damarına, sağ kirli kan damarı ise alttakine çıkar. Nitekim husyeyi ve yumurtalığı besleyen sinirler de mide altındaki sinir kümesinden gelir ki, bu da tam anlamı ile belkemiği ile eğe arası bölgededir. Lenf damarları da aynı bölgeye yani sulb ile teraib arasına çıkarlar.

---

225 Bkz. et-Taberi, *Cami'u'l-beyan*, 30/92.
226 Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim*, s. 307.
227 el-Cevzi, İbn Kayyim, *İ'lamul-muvakı'în*, Mısır, 1960, 1/145-146.
228 el-Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merağî*, 10/113 vd.

Bütün bunlardan sonra husyenin veya yumurtalığın gıdasını, kanını ve sinirlerini sulb ile teraib arasındaki bölgeden aldığında şüphe kalmaz. Bu demektir ki, erkeğin meni hayvancığı veya kadının yumurtalığı oluşabilmek için gerekli malzemelerini buradan alarak beslenirler. Zaten menşeleri de burasıdır. Âyet "bel kemiği ile eğe kemiğinden" demeyip de "bel kemiği ile eğe kemiği arasından" demekle tam bir i'caz göstermiş olmaktadır. Bu durumda ara manasına gelen "beyn" kelimesi sadece edebi yönden değil, bilhassa bilimsel incelikler yönünden de önemli olmaktadır."[229]

Demek ki husye ile yumurtalık, ilk olarak sulb ile teraib arasında oluşup buralardan geçen damarlardaki kanla, bir de işlerini görebilmeleri için vücutta sulb ile teraib arasından bulunan sinirlerle beslenince Kur'ân-ı Kerîm'in ifadelerinin ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Halbuki bilim bu gerçeği Kur'ân'ın inişinden onüç asır sonra keşfedebilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, erkeğin sperm hücresiyle kadının yumurtalık hücresinin birleşmesi sonucu meydana gelen "döllenmiş yumurta" (fertilized ovum) ya da "nutfetun emşac: karışık nutfe" demektedir.[230] "Emşac" kelimesi sözlükte, bir şeyi başka bir şeye karıştırmak manasına gelen meşc ve meşic kelimelerinden türemekte ve karışık, kan ile karışık nutfe, Allah'ın çeşitli kuvvelerden meydana getirdiği nutfe anlamlarını ifade etmektedir.[231]

Müfessirlerin pek çoğu bundan maksadın, erkeğin suyu ile kadının suyunun birleşmesi sonucu meydana gelen ve henüz "alaka" safhasına gelmeyen karışım olduğunu söylemişlerdir.[232] Biz de yaptığımız inceleme sonucu Kur'ân'da erkeğin nutfesi sperm hücresi), kadının nutfesi (yumurta-ovum) ve emşac nutfe olmak üzere üç çeşit nutfe olduğu; emşac nutfenin ise, spermle ovumun birleşmesi sonucu ortaya çıkan karışımı, modern bilmin tabiriyle zigotu, diğer bir ifade ile embriyonu meydana getirmek üzere ana rahmine yerleşen canlıyı ifade ettiği kanaatine ulaşmış bulunmaktayız. Bu karışık nutfede erkeğin sperması ile kadının yumurtasında

229 el-Bâr, *a.g.e.*, s. 41.
230 Bkz. İnsan, 76/2.
231 Bkz. Ragıb, *el-Müfredat*, MSC maddesi.
232 Bkz. et-Taberi, *Cami'u'l-beyan*, 29/126; İbn Kesir, *Tefsir*, 8/310; Elmalılı, *Hak Dini*, 8/549.

saklı bulunan irsiyet özellikleri de bulunabilir ki bilimsel tabirle bunlara "gen" denmektedir. Bu genler, önce insan cinsinin sıfatlarını, sonra da ceninin ailevi özelliklerini taşıyan birimlerdir. Ana rahmindeki ceninin, herhangi başka bir hayvan değil de insan olmasını temin eden de bu genlerdir. Aileye özgü nitelikleri belirleyenler de bu genlerdir. Dolayısıyla emşac, bütün bu irsiyet mefhumlarını içine alan bir tabir olabilir. Konuyla ilgili bilimler de benzer şeyleri söylemektedirler.

Kur'ân-ı Kerîm, insanın nutfe (emşac nutfe: döllenmiş yumurta) halinde anne rahmine yerleştirildiğini[233] belirtir ve bu yeri iki âyette "karar-ı mekin" olarak niteler.[234] Bu tabir "oldukça sağlam ve güvenli bir yer" manasında olup, rahmin, hiçbir dış ve iç etkiye maruz kalmadan döllenmiş yumurtayı koruyup yetiştirebilecek özellikte sağlam ve güvenli bir yer olduğunu ifade etmektedir. Bugün insan anatomisiyle ilgilenen bilim dalı da rahmin, dıştan gelebilecek tehlikelere maruz kalmaktan korunması kolay olan bir boşluğa (bony pelvis) yerleştirildiğini, sağlam yapılı kaslarla bu boşluğa tutturulmakla, gebelik süresince normal hacminin 3000 katı fazla büyümeye imkan vermekte olduğunu ve annenin aldığı vücuda zararlı maddelerin pek çoğundan cenini koruyabildiğini söylemektedir.[235] Her iki kaynağın verdiği bilginin, birbiriyle ne kadar uyum arzettiği hiçbir şüpheye meydan bırakmayacak şekilde açıktır. Üstelik Kur'ân'ın bu bilgiyi çok önceleri vermiş olması da onun vahiy mahsülü ilahi kelam olduğunu açıkça göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, ana rahmine yerleştirilen döllenmiş yumurtanın (zigot) geçirdiği safhalardan ayrı ayrı bahseder. Bu hususu ele alan iki önemli âyetin mealleri şöyledir:

"*Sonra o (insanı) nutfe halinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra nutfeyi alaka haline dönüştürdük. Sonra alakayı mudğa yaptık, sonra mudgayı kemiklere dönüştürüp, kemiklere et giydirdik, sonra da başka bir yaratılışına başladık...*" (Mü'minûn 23/14)

---

[233] Bkz. Hacc, 22/5.

[234] Bkz. Mü'minûn 23/13; Murselât, 77/20.

[235] Arısan, Kazım, *Doğum Bilgisi*, İstanbul, 1978, s. 86 vd.; Duman, Zeki, *Kur'ân-ı Kerîm ve Tıbba Göre İnsanın Yaratılması ve Tüp Bebek Hadisesi*, İzmir, 1991, s. 22.

"*Ey insanlar, eğer siz öldükten sonra tekrar dirilme hususunda herhangi bir şüphe içindeyseniz, şu kesindir ki Biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, daha sonra muhallaka ve gayr-i muhallaka mudgadan yarattık ve bunları size kudretimizi açıkça gösterelim diye böyle yaptık...*" (Hac 22/5)

İnsanın yaratılışının toprak ve nutfe safhasıyla ilgili bilgi vermeye çalışmıştık. Şimdi önemli noktaları itibariyle diğer safhalar üzerinde duralım:

'Alaka safhası: Hz. Peygamber'e ilk olarak inen sûrenin ismi "Alak"tır ve ilk defa bu sûrenin beş âyeti nazil olmuştur ki ilk iki âyette:

"*Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir 'alaka'dan yarattı*" ('Alak 96/1-2) buyurulmuştur. el-Hac sûresinin 5. âyetinde ve el-Mü'minûn sûresinin 14. âyetinde 'nutfe' safhasından sonra 'alaka' safhası geldiği ifade edilmektedir. Bunların dışında iki âyette daha 'alaka' safhasından bahsedilir.[236] Dolayısıyla 'alaka', karışık nutfe oluşumundan sonraki safhadır. Bu safha karışık nutfenin (döllenmiş) yumurtanın rahme asılması ile başlamaktadır.

"Alaka" sözlük olarak ilişmek, yapışıp tutunmak, bağlı olmak anlamlarına gelen bir kökten türemektedir.[237] Eski müfessirler ve yeni bir kısım Kur'ân yorumcuları 'alaka'nın "pıhtılaşmış kan" olduğunu söylemişlerdir.[238] Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri de alakanın donmuş kan yani koyu kan (clot) olduğunu söylemişlerdir. Ancak Dr. Hamid el-Gavvabi "İslâmiyet ve Tıp" adlı kitabında, Dr. Muhammed Vasfi "Kur'ân-ı Kerîm ve Tıb" adlı kitabında ve Dr. Seyfeddin es-Sıbai "Fıkıh, Tıb ve Kanun Nazarında Düşük" adlı kitabında 'alaka'ya verilen bu manaya karşı çıkmışlar ve bunlar 'alaka'nın, karışık nutfenin rahim çeperlerine asıldığı ve orada takılı kaldığı safha olduğunda görüş birliğine varmışlardır.

Doktorların bu kanaatini kitabında zikreden ve buna katıldığını ifade eden Dr. Muhammed Ali el-Bâr şu açıklamayı yapmaktadır: "Alaka sözcüğünde daima tutmak ve asılmak manası vardır. Bahsimize konu olan ala-

---

[236] Bkz. Mü'min, 46/67; Kıyâme, 75/38.
[237] İbn Manzur, *Lisanu'l-arab*, 9/267; Rağıb, *el-Müfredat*, ALAK maddesi.
[238] Bkz. et-Taberi, *Cami'u'l-beyan*, 18/8; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3436..

kada da aynı mana vardır. O da rahim duvarına tutunur ve asılır. Alakanın etrafı kan havuzcuğu ile çevrilidir. Onun rahim duvarına asıldığı zamanki hacminin milimetrenin dörtte biri kadar olduğunu göz önüne alırsak eski müfessirlerin ona neden koyu kan manası verdiklerini daha kolay anlarız. Demek ki alaka çıplak gözle görülemeyecek kadar küçüktür. Etrafı her taraftan kan havuzcuğu ile çevrilmiş olduğundan çıplak gözle görülmez. Ama dıştaki kan havuzcuğu ise gözle görülebilir. Onun koyu kan ile açıklanması da bu sebebe dayanabilir."[239]

Yine bir doktor olan Maurice Bucaille konu ile ilgili şu açıklamayı yapar: "Yumurtanın döl yatağına yerleşmesi, onun pürtüklü özelliği sayesinde gerçekleşir. Bu pürtükler, yumurtanın gerçek uzantıları olup, toprağa yerleşen kökler gibi, yumurtanın gerekli gelişimini sağlamak amacıyla, ihtiyacı olan elemanları almak üzere organın derinliklerine doğru dalarlar. Bu oluşumlar, yumurtayı kelimenin tam anlamıyla döl yatağına yapıştırır. Bunların bilinmesi ise, ancak çağımızda gerçekleşmiştir. Bu kelimeye 'kan pıhtısı' veya 'yapışıklık' anlamı vermek uygun değildir. İnsan, asla kan pıhtısı safhası geçirmemiştir. Dolayısıyla kelimenin ilk anlamı 'asılıp tutunan bir şey' demek olup, bugün iyice tesbit edilen gerçek duruma da tam tamına uygundur."[240]

Bu açıklamalar ışığında 'alaka'nın, insanın yaratılışının döllenme tamamlandıktan sonra rahmin duvarına asılıp, tutunduğu yerden beslenmesini ve gerekli gelişimini sağlayan safhasını oluşturmakta olduğunu söyleyebiliriz ki, bugün modern tıp da bu konuda benzer şeyleri kaydetmektedir.

Mudğa safhası: Yine Hac sûresi 5 ve Mü'minûn sûresi 14. âyetlerde 'alaka' safhasından sonra 'mudğa' safhasının geldiği ifade edilerek: "... alakayı da mudğaya dönüştürdük" buyurulmaktadır. Dolayısıyla alaka safhasının tedrici olarak gelişmesi ve değişmesi sonucu ceninin mudğa safhası başlamaktadır.

Ağızda çiğnemek demek olan DMĞ kökünden türetilmiş bir isim olan

---

[239] el-Bâr, *a.g.e.*, s. 84.
[240] Maurice Bucaille, *a.a.g.*, s. 300-301.

'mudğa', çiğnem büyüklüğündeki et parçası anlamına gelir.[241] Lisanu'l-Arab müellifi İbn Manzur, "mudğa, bildiğimiz normal etten başka bir ettir."[242] diyerek ceninin bu safhadaki özelliğini daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Çünkü Araplar normal taze et için 'lahm' kelimesini kullanırlar. Dolayısıyla 'mudğa' normal bir et olmayıp, kendine özgü özellikleri bulunan bir et parçasıdır. Son dönem müfessirlerden Alusi (öl. 1270/1854) mudğayı "kısmen kemik özelliği taşıyan bir et parçası"[243] olduğunu söyler. Çünkü bu safhanın sonunda cenin, tamamen veya kısmen kemiğe dönüşüp iskeletin kütlesini teşekkül ettirmektedir. İşte doktor Maurice Bucaille'nin şu yorumu da bu inceliğe ışık tutacak niteliktedir: "(Çiğnenmiş gibi olan) et, metindeki mudğa'nın, (taze et gibi olan) et ise metindeki lahm kelimesinin tercümesidir. Bu ayırım, göz önüne serilmeye değer. Embriyon başlangıçta küçük bir kitledir ki, gelişmesinin belirli bir döneminde, çıplak gözle bakılacak olursa, çiğnenmiş et görünümünde olduğu tesbit edilir. Kemik sistemi, bu kitlenin içinde mezoderm denilen yerde gelişir. Şekillenen etlere kaslar giydirilir: İşte lahm kelimesi, bu kaslar için anlaşılmalıdır."[244]

Bilim ve teknolojinin geliştiği günümüzde ceninin çekilen fotoğrafları incelendiğinde mudğa safhası gerçekten çiğnenmiş ve üzerinde diş izleri bulunan bir görünüm arzetmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'ın bu safhayı ifade etmek üzere özellikle 'mudğa' kelimesini seçmesi gayet yerinde ve oldukça ilginçtir.

Bir de Hac sûresi 5. âyette bu 'mudğa'nın 'muhallaka' ve 'ğayr-i muhallaka' oluşundan bahsedilir. Kur'ân tercümeleri birinci kelimeye 'belirli', ikincisine ise 'belirsiz' anlamını vermektedirler. Tefsirlerde ise bu kelimeler hakkında farklı yorumların yapıldığını görmekteyiz. Çoğunluk 'muhallaka'ya hılkati kısmen belirmiş ve uzuvları ortaya çıkmış anlamını; 'gayr-i muhallaka'ya ise sınırları ve şekilleri tam olarak belirlenmemiş bir et parçası manasını vermişlerdir. Bir kısmı ise 'muhallak'ın yaratılan, kemik ve diğer safhaları tamamlanarak sağlam olarak doğanlara; 'gayr-i muhalla-

---

241 Rağıb, *el-Müfredat*, s. 469.
242 Bkz. İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 8/451.
243 el-Alûsî, *Ruhu'l-me'ani*, 18/14.
244 Maurice Bucaille, *a.g.e.*, s. 303.

k'ın ise mudğa halindeyken düşen, tamamlanmayan ceninlere işaret ettiğini savunmuşlardır ki bu manada bir hadis de rivayet edilmektedir.[245]

M. Ali el-Bâr ise şu yorumu yapar: Alaka safhasına gelen cenin, yedinci gün iki tabakaya ayrılır. Bunlardan biri dış tabakadır. Bunun görevi, rahim hücrelerini kemirmek ve onlardan gerekli gıdayı alabilmek için kan gölcükleriyle doğrudan temas kurmaktır. İkincisi ise iç tabaka olup, görevi cenini ve eşini oluşturmaktır. İşte bu iki tabakadan iç tabaka hilkati belli olan (muhallaka), çünkü cenin ve eşi ondan yaratılacaktır; dış tabaka ise hilkati belli olmayan (gayr-i muhalleka) tabakadır. İşte âyette geçen bu lafızların bize verdiği birçok mana ve delaletlerden biri de budur. Ancak bununla birlikte geriye birçok mana ve delalet kalmaktadır.[246]

Yapılan açıklamalardan ortaya çıkan netice şudur ki, mudğa, cenin haline dönüşürken iki farklı aşamadan geçmektedir. Muhalleka ve gayr-i muhalleka kelimeleri de bu aşamalara işaret etmektedir. Bu günkü bilimsel seviyeye göre ancak bu kadarlık bir açıklama yapılabilmektedir. Ama tıbbi tekniğin gelişmesi ve embriyonun ana rahmindeki gelişiminin safahatı daha ince ölçülerle incelenip ortaya konulması halinde bu husustaki açıklamalar daha da netlik kazanacaktır.

Kemik haline gelmesi ve kemiklere et giydirilmesi safhası: Mü'minûn sûresinin 14. âyetinin devamında mudğa safhasından sonraki safha olarak, "... mudğayı kemik haline çevirdik ve kemiklere et giydirdik" buyurularak, mudğanın ceninde iskeleti meydana getiren kemiklere dönüştürüldüğünü ve peşisıra bu kemiklere et giydirildiği belirtilmektedir. Kadı Beydavi (ö. 685/1286) gibi önceki müfessirlerin bir kısmı mudğanın tamamıyle kemiğe dönüştüğünü söylerken,[247] Alûsî (ö. 1270/1854) gibi çağımıza yakın müfessirler ise, mudğanın sadece bir kısmının iskeleti meydana getiren kemiklere dönüştüğünü, diğer kısmının ise kemiklere et olarak giydirildiğini belirtirler.[248]

---

[245] Bkz. et-Taberi, *Cami'u'l-beyan*, 18/8; el-Kurtubi, *el-Câmi*, 12/8.
[246] el-Bâr, *a.g.e.*, s. 86.
[247] Bkz. el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, 2/103.
[248] el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, 18/14.

Modern biyolojiye göre ise notochord denilen iskelet mihveri ta alaka döneminde görülmeye başlar. Bu omurgadan önce görüldüğünden omurga öncesi organı olarak da bilinir ve üç merhale geçirir. Birinci merhale doku merhalesi (kemik öncesi dokusu) olarak bilinir. Rahim hayatının beşinci ve altıncı haftalarında görülür. Bunu kıkırdak merhalesi takip eder. Bu da kendini altıncı hafta sonlarında gösterir. Daha sonra rahim devresinin yedinci haftasında (mudğa başlangıcı) kıkırdak omurlarda kemikleşme merkezleri görünür. Sekizinci haftada ise omur yaylarında kemikleşme noktaları meydana çıkar ve kaburgalar ilk defa o zaman görülmeye başlar. Sonra da kemiklerin etrafında kaslar oluşur ve âyet-i kerimede belirtildiği gibi üzerlerine et giydirilir.[249]

Bu açıklamalardan Kur'ân'ın ve bilimin aynı konularda benzer şeyler söylediklerini rahatlıkla takip edebiliyoruz. Fakat kullandıkları dilin ve bu konulardan bahsederken hedefledikleri noktaların birbirinden farklı olduğu da gözden kaçmamaktadır. Kur'ân bu gerçekleri Allah'ın büyüklüğü ve yeniden dirilişin varlığını ispat sadedinde ele alırken, bilim sadece doğal bir gerçeği araştırıp anlaşılır hale getirme gayreti içindedir.

Burada şu inceliğe yer vermek faydalı olacaktır. Embriyonun ana rahminde geçirdiği safhaları bildiren Mü'minûn sûresindeki âyetlerde, nutfenin rahme yerleşmesinden sonra alaka, mudğa, kemik ve kemiklere et giydirme safhalarını belirten lafızlar, Arapça'da "fa-i takibiyye" denilen bağlaçla birbirlerine bağlanmışlardır. Bu lafızların birbirine "tertip ve takip" ifade eden bağlaçlarla bağlanmaları, belki de bu safhalar arasında hiç zaman periyodu olmadan; alaka safhası tamamlanır tamamlanmaz mudğa, mudğa safhası tamamlanınca kemik ve kemiklere et giydirilmesi bütün bir zaman dilimi içinde ve peşpeşe meydana geldiklerini ifade etmektedir. Aynı âyette, kemiklere et giydirilmesini ifade eden kelime ile, cenine ruhun üflenmesi manasında anladığımız "diğer yaratılışına başladık" cümlesi arasındaki bağlaç "sümme"dir. Bu bağlaç da Arapça'da iki fiil ve oluşum arasında "tertip ve terahi" yani zamanda fasıla manasını ifade etmektedir. Bu durumda, ceninde iskeletin meydana gelmesiyle ruhun

249 Bkz. Han, Fethullah, *Kur'ân ve Kainat Âyetleri*, (Çev. Safiye Gülen-Oya Morçay), İstanbul, 1988, s. 132-133; el-Bâr, *a.g.e.*, s. 117-118.

üflenmesi arasında, önceki safhalar arasında mevcut olmayan bir zaman sürecinin mevcudiyetinin sözkonusu olduğu söylenebilir.[250]

Ruhun üflenmesi safhası: Müfessirlerin hemen hepsi Mü'minûn sûresindeki âyette geçen "Sonra o cenini bambaşka bir yaratık olarak meydana getirdik" kısmı, cenin dört aylık olduktan sonra ona ruhun üflenmesi olarak açıklamışlardır. Bunu açıklayan başka âyetler de bulunmaktadır. Örneğin Secde sûresinin 7-9. âyetlerinde "Yarattığı her şeyi güzel yapan Allah, insanı başlangıçta çamurdan yarattı, sonra onun soyunu (nesl) bir özden, değersiz bir suyun özünden (sülale) var etti. Sonra onu düzeltip tamamladı. İçine ruhundan üfledi. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yarattı. Buna rağmen ne az şükrediyorsunuz?" buyurularak ruhun üflenmesi sözkonusu edilir. Hz. Peygamber de: "Her birinizin yaratılışı ana karnında kırk gün nutfe olarak derlenip toparlanır. Sonra aynı şekilde (kırk gün daha) alaka olur. Sonra yine öyle mudğa haline gelir. Ondan sonra ona bir melek gönderilir ve ona ruh üfler."[251] buyurmaktadır.

Demek ki, cenin ana rahminde belli aşamalardan geçip, gelişimi belli bir noktaya gelince ona ruh üflenmekte ve bu da, ceninde iradi hareketlerin başlamasına temel teşkil etmektedir. Modern biyolojiye göre mudğa safhasından sonra kemikler teşekkül edip üzerleri etle kaplanırken bir taraftan da kalp, karaciğer, kol ve bacaklar, kulak, göz ve dimağ gibi sistemleri gelişir. Üçüncü ayın sonunda ceninde iradi (istemli) hareketler başlar. Parmağını emer, göbek kordonunu tutar, çokça hareket eder, rahim içinde döner, uyur, uyanır ve sesleri işitir. Bu ayda insan özellikleri görülür. Yüz hemen hemen gelişmesini tamamlamıştır. Kemikler adele ile kaplanır, adele sinirlerle beslenir. Sinirler beyinden emir ve kumanda alırlar. Kaslarda istemli hareketler devreye girer. Hatta ceninin yüz ifadesinden halini ve keyfini anlamak bile mümkündür. Bu ayın sonunda cenin işitmeye başlar. İsteği ile hareket eder. Memnun olup olmadığı yüzünden okunabilir. Yine bu ayın sonlarında oğlan mı kız mı olduğu anlaşılabilir. Kendisini diğer insanlardan ayıran özel şahsiyeti ortaya çıkar.[252] Bize

---

[250] Duman, Zeki, *a.g.e.*, s. 35-36.
[251] el-Buhârî, *Bed'u'l-halk*, 6; *Kader*, 82; Müslim; *Kader*, 1.
[252] Bkz. el-Bâr, *a.g.e.*, s. 150.

göre bütün bunlar cenine ruh üflendiğini, can verildiğini gösteren işaretler olmalıdır.

Yeri geldikçe ifade ettiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılışı ile ve diğer bir kısım bilimsel konular ile ilgili ifadeler, çağdaş dönemde tesbit edilmiş bilgilerle karşılaştırıldığında birbirleriyle uyum arzettikleri görülmektedir. Fakat öte yandan, Kur'ân'ın vahyedildiği zamanda bu konu hakkında muteber olan ve herkesce makul inançlarla karşılaştırmak da son derece önemlidir. O zamanın insanlarının, bu mes'eleler hakkında, Kur'ân'da açıklanan bilgilere benzer görüşler taşımaktan ne kadar uzak olduklarını hesaba katmak için, böyle bir mukayese kaçınılmazdır. Hiç şüphe yok ki, o devrin insanları Kur'ân'ı, bugün bizim anladığımız gibi anlamamışlardı; çünkü çağdaş bilimsel sonuçlar, bu hususta bizim işimizi kolaylaştırmaktadır. Bütün dünyada bu mes'eleler hakkında az çok açık bir görüşe sahip olmak, ancak 19. yüzyılda mümkün olmuştur.

Maurice Bucaille'nin de belirttiği gibi bütün ortaçağ boyunca, efsaneler ve temelsiz tasavvurlar çeşitli düşüncelere kaynaklık etmiş ve bu telakkiler asırlarca devam etmiştir. Embriyolojinin tarihinde belli başlı aşamanın, 1651 yılında Harvey'in ortaya attığı "Her canlı başlangıçta bir yumurtadan meydana gelir" sözü olup, embriyonun yavaş yavaş ve merhale merhale geliştiği fikri bilinmiyordu. Mikroskop icad edilip bu hususlarda kullanılmasına rağmen üreme konusunda hâlâ yumurta ile sperma hücresinin karşılıklı rollerinin ne olduğu tam olarak bilinememekteydi. Büyük tabiat bilgini Buffon, ovistlerin (yumurtanın rolünü savunanlar) safında yer alırken ve yine bu bilginlerden Bonnet, tohumların kutulandığı tezini yani insanlığın anası olan Hz. Havva'nın yumurtalığı, bütün insanların tohumlarını, birbirine geçerek kutulanmış olarak ihtiva ettiği görüşünü savunuyordu ki bu hipotez, 18. yüzyılda hayli itibar görmüştü.[253]

İşte o çağdan bin yıldan fazla bir zaman önce, hayali ve akıl almaz inançların muteber olduğu bir dönemde, insanlık Kur'ân'ı tanımıştır. Kur'ân, insanların keşfetmek için yüzyıllarını harcayacakları, insanın üremesi konusundaki temel gerçekleri, sade bir anlatımla insanlığa açıklamıştır.

---

[253] Maurice Bucaille, *a.g.e.*, s. 305.

3. Anne Sütü ve Süt Akrabalığı

İnsanın yaratılması ve doğumunu yakından ilgilendiren bir konu da anne sütüdür. Anne sütü bebeğin büyümesi, bedenen ve ruhen gelişmesi açısından son derece önemlidir. Kur'ân-ı Kerîm'de:

"*Emzirmenin tamamlanmasını isteyen kimse için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler...*" (Bakara, 2/233)

"*Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur…*" (Lokman, 31/14) buyrularak çocukların iki tam yıl emzirilmeleri tavsiye edilmiştir.

Bugün gelişen tıp ilmi de, annenin çocuğunu emzirmesinin, hem kendi sağlığı hem de bebeğin sağlığı açısından fevkalâde önemli olduğunu ispat etmiştir.

Anne sütünde, insanın beslenmesi açısından temel unsur olan protein, şeker, yağ, fosfor ve vitaminlerin tümü, bebeğin bünyesine uygun gelecek şekilde çok âhenkli bir nisbet ve ölçüde mevcuttur. Bunlar ilâhî olarak tanzîm edilmiştir. Yine anne sütünde, bebeği ilk altı ayda tüm mikroplu hastalıklardan koruyan bağışıklık maddeleri vardır. Bu ve diğer başka sebeplerle bebeğin özellikle ilk altı ayda sadece anne sütü ile beslenmesi, biyolojik bir zarûrettir.

İçerdiği koruyucu maddeler nedeniyle anne sütü alan bebeklerde kulak enfeksiyonu, allerjiler, kusma, ishal, bronşit, bronşiolit, menenjit daha az sıklıkta görülür. Anne sütünün içeriği bebeğin değişen ihtiyaçlarına göre değişim gösterir. Sütün sabah ve akşam içeriği farklıdır. Bebek prematüre doğmuşsa prematüre bebeğin ihtiyaçlarına göre farklılık gösterir. Bebek için sindirilmesi en kolay olan besindir. Bu nedenle bebekler daha sık beslenmek ister ve daha iyi kilo alırlar. Ayrıca karın ağrısı, gaz sancısı ve kabızlık daha az sıklıkta görülür. Anne sütü alan bebeklerde 'ani beşik ölümü sendromu (SIDS)' daha az sıklıkta görülür. Temas, sıcaklık ve yakınlık sağlayarak emzirme ile anne ve bebek arasında özel bir bağ oluşur. Bebeğin ruhsal gelişimi için faydalıdır. Emzirme çene ve dişeti

gelişimi için de oldukça faydalıdır. Annede bulunan süt, annenin kalori yakmasını sağlayarak doğum öncesi kilosuna dönmesine yardım eder. Yumurtalık ve göğüs kanseri riskini azaltır. Kemik yoğunluğunu artırır. Adet kanamalarının başlamasını geciktirir. Doğum sonrası uterusun normal boyutlarına dönmesine yardım eder.[254]

Gelişen tıp ilmine göre de, emzirme süresi iki tam yıldır. Çünkü karaciğerin kan yapması dolayısıyla çok yüklü oluşu ve diğer organların gelişim hâlinde olması sebebiyle anne sütüne olan mecbûrî ihtiyaç, iki yıl devâm etmektedir. Ayrıca çocuğa âit gelişmenin en önemli safhasında da gerçek biyolojik maddelere olan ihtiyaç süresi iki yıldır. Zîrâ tıp, bebeğin ilk iki yılda gerçekleştireceği gelişmenin en mühim devre olduğunu mutlak bir sûrette kabûl etmektedir. Yine tıp, bebeğini 1-2 yıl emziren annelerde biyolojik bir yenilenmenin meydana geldiğini, bu sebeple onlarda göğüs kanserinin çok az görüldüğünü, çocuğuna süt vermeyen annelerin ise, sıhhat bakımından tehlike altında bulunduğunu ifâde etmektedir. Bütün bu faydaların kâmil mânâda gerçekleşmesi için emzirmenin iki yıl olması îcâb eder ki, bu da büyük bir Kur'ân mûcizesidir.[255]

Diğer taraftan Nisâ Sûresi'nin 23. âyetinde evlenilmesi haram olan kadınlar arasında "süt bacılar" da sayılmaktadır.

İslâm fıkhına göre, çocukluğun ilk iki yılı içerisinde vukû bulan emzirmelerle süt kardeşliği meydana gelir. İki yıldan sonraki emzirmelerde bu kardeşlik mevzubahis değildir. Demek ki, iki yıl sonra anne sütü, taşıdığı aslî özelliğini büyük ölçüde yitirmektedir.

Anne sütü, çocuğun rahimde meydana gelmesiyle oluşur. Bir başka çocuk, iki seneye kadar bu sütten çok az bir şey dahî emse, süt kardeşliği tahakkuk eder. Bu süt, çocuğun oluşmasıyla meydana geldiği için, onu emen diğer çocuğa da aynı karakter intikal eder. Yani ortak vasıflara hâiz bir kardeşlik karakteri gerçekleşir. Bu sebeple İslâm'da, zikri geçen âyet-i kerîme ile süt kardeşlerinin evlenmesi haram kılınmıştır. Normal batın kardeşliği gibi süt kardeşliği de aynı mahremiyet ölçülerine tâbîdir.

---

[254] http://www.samanyoluhaber.com/haber-119320.html. (02.Ekim.2008 11:39:42).

[255] Haluk Nurbaki, *İlmî Gerçekler*, s. 327-329.

4. Yaratılmış Bütün Varlıkların Çift Oluşu

Kur'ân âyetleri canlıların, bitkilerin ve hatta bütün varlıkların çift çift yaratıldığını haber vermektedir. Bu âyetlerden birkaçı şöyledir:

"*(Allah O'dur ki) gökten bir su indirdi. Onunla (topraktan) her çeşit bitkiden çift elemanlar çıkardık.*" (Tâhâ, 20/53)

"*... Ve O (Allah), orada (yerde) meyvelerin hepsinden iki eş yaratmıştır.*" (Ra'd, 13/3)

"*(Allah) O'dur ki, bütün çiftleri O yaratmıştır...*" (Zuhruf, 43/12)

Bitkiler ve hayvanlar âleminde bu çift elemanların bulunduğunu sık sık tekrarlayan Kur'ân, bu çift kavramını, sınırları belirtilmemiş olarak, çok genel bir çerçeveye de yerleştirir. Şu âyet bu genel çerçeveyi göstermektedir:

"*Ne yücedir O (Allah) ki, toprağın bitirdiklerinden, kendilerinden (insanlardan) ve daha bilmedikleri nice şeylerden olan bütün çiftleri O yaratmıştır.*" (Yâsîn, 36/36)

Bu âyet-i kerimelerde, varlıklar âleminin tümünü kapsayan bir "çift yaradılış"tan bahsedilmekte ve bu çift yaradılışı ifade etmek üzere hep "zevc", "zevceyn" ve "ezvâc" kelimeleri kullanılmaktadır. Öncelikle bu kelimelerin anlamları üzerinde duralım:

"Zevc" kelimesi, lugat olarak "bir şeyi bir şeye yaklaştırmak, yakın kılmak" anlamını ifade etmektedir. Bu bakımdan erkek kadının zevci (eşi), kadın da erkeğin zevcesi (eşi, yakını)dır. Bu kelimede aslolan mana budur.[256] Bu kelimede koca, karı, ferd'in hilafı ve renk anlamları bulunmaktadır.[257]

İbn Seyyidih, zevci, karîni, yakını, eşi, çifti olan fert olarak tanımlamaktadır. Bu kelimede "isnân: iki" anlamı da vardır. Araplar bir varlıktan "erkek ve dişi"yi kastetmek üzere "zevcân" derler. Bu kelimeyle erkek ve dişi'nin yanısıra birbirine zıtlık arzeden sağ-sol, beyaz-siyah, tatlı-acı gibi manaları da ifade ederler.[258]

---

[256] Ebû'l-Hüseyin, Ahmed b. Faris b. Zekeriya, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, Mısır, 1970, 3/35, 'zevc' maddesi.

[257] el-Fîrûzâbâdî, *el-Mu'cemu'l-muhît*, s. 246,'zevc' maddesi.

[258] İbn Manzur, *Lisânu'-Arab*, 2/291-292, 'zevc' maddesi; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, 6/21-22, 'zevc' maddesi.

Kur'ân-ı Kerîm'de, "*Şurası muhakkak ki, (rahime) atıldığında nutfeden, erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti(ez-zevceyni: ez-zekera ve el-ünsâ) O (Allah) yarattı.*" (Necm, 53/45-46) âyetlerinde "zevceyn", insanın erkek ve dişisi anlamında kullanılmıştır. "*Her şeyden çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız.*" (Zâriyât 51/49) âyetinde ise her şeyin çift olarak yaratıldığı belirtiliyor ki, bu âyeti yorumlayan önceki ve sonraki bilginler gökle yerin, yazla kışın, geceyle gündüzün, lezzetle acının, sevapla ıkabın... birer çift oluşturduklarını söylemişler böylelikle bu âyetin genel olarak bütün zıdlar ve birbirine mukabil olan şeylere işaret etmekte olduğunu belirtmişlerdir.

Elmalılı Hamdi Yazır ise, bu âyette kullanılan lafızların her ferdi içine alacak bir yapıda olduğunu (istiğrak), dolayısıyla burada her şeyin âfâkî ve enfüsî, yahut haricî ve zihnî olmak üzere iki durumunu ifade eden ve hariç ile nefis arasında müzdeviç bir ıntıbak ile tecelli eyleyen idrak mes'elesine de bir işaret olduğunu söyler. Gerçekten de her şey bize, nefis haricindeki sûretini hikaye eden bir ıntıba' ile tecelli eder ve hakikat bu iki sûretin yekdiğerine mütabakatıyla bilinir. Herhangi bir şeyden hasıl olan her şuur hadisesinde bu ikilik kaçınılmazdır. Bu ikilik içinde birleştirilmeden hiçbir şey tasdik olunamaz. Dolayısıyla "zevciyet: çiftlik"ten maksat yalnız hariçteki tenevvü' ve tekabül değil, hem hariç hem zihinlerdeki suretlerle afâk ve enfüsteki tenevvü' ve tekâbüle şamildir.[259]

Yukarıda bir kısım âyetlerin, varlıkların çift çift yaratıldığını ifade ettiklerini, Yasin sûresi 36. âyetin ise bütün bunları birleştirip genel manada ele aldığını söylemiştik. Dolayısıyla biz, konuyu bu âyeti baz alarak incelemek istiyoruz:

Öncelikle âyet "sübhân" kelimesiyle başlıyor. Bu kelimeyle Allah, kendisinin eşi ve benzeri olmadığını, tek olduğunu, bütün eksikliklerden uzak olduğunu ifade etmektedir. Bütün yaratıkların çift çift, ama Yaratıcı'nın tek olduğunu vurguluyor.

Sonra çift olarak yaratılan varlıkları üç genel kategoride sunuyor:

Arzın bitirdiklerinden: Arzın bitirdiklerini önceki müfessirler sadece

[259] Elmalılı, *Hak Dini*, 6/4543-4544, Zâriyât, 51/49. âyetin tefsiri.

değişik nevi ve renkteki bitkiler olarak yorumlamışlardır.[260] Bu yorumun eksik kaldığı kanaatindeyiz. Çünkü Allah dileseydi, âyetin bu bölümünde "arzın bitirdiklerinden" demez, doğrudan doğruya "bitkilerden" derdi. Âyette, bitkilerdeki "zıt eşler" sırrına işaret edildiği muhakkaktır. Ancak bunun dışında da arzın çıkardığı zıt eşler mevcuttur. Bunlar:

a- Karakter açısından zıd eşler: Metal olanlar ve metal olmayanlar.

b- Biyolojik açıdan zıt eşlerler: Bitki ve hayvanların dişi ve erkek türleri: Hayvanların ve her türlü canlı varlığın erkek ve dişi türleri olduğu gibi bitkilerin de erkek ve dişi türleri bulunmaktadır. Her meyvenin çiçeğinde hayvanların erkek ve dişisi mesabesinde bir çift eş vardır ki, o meyve bunların birleşip aşılanmasından meydana gelir. Bu aşılamayı da rüzgarlar yapmaktadır. Meyvelerdeki bu çiftler de iki kısımdır. Bir kısmı ayrı ayrı yerlerde mesela incirin erkeği başka ağaçta, dişisi başka ağaçta çıkar. Bir kısmı ise hem erkek uzvu hem de dişi uzvu haiz olan hünsa halinde aynı yerde (bitki, ağaç) bulunur ki çiçeklerin pek çoğu böyledir. İşte Ra'd sûresi 3. âyetteki "zevceyn isneyn" ifadesinden zevceyn kelimesiyle her meyvede çiftleşen mutlak manada erkek ve dişi, isneyn: iki kelimesiyle de bunların hünsası ve hünsa olmayanı kastedilmiş olabilir. Bitkilerin bu şekilde erkekli dişili oldukları ancak yakın zamanlarda fizyoloji biliminin araştırmaları ile keşfedilmiştir.[261]

c- Fizik açıdan zıd eşler: Artı ve eksi yüklü iyonlar, dolayısıyla elektriksel yapı zıdlıkları. Manyetik zıt eşler, kuzey ve güney diye tanımlanan manyetik etki uçlarıdır. Çağımızın büyük fizik bilginlerinden Anderson'un "pozitron"u keşfetmesi, bilim çağı için büyük bir dönüm noktası sayılır. Çünkü bu sayede Maurici Draç, paritenin (çift yaratılma) temel ilkelerini kurmuştur. Parity denilen kural şudur: Evrenin bir noktasında bir kvant, belli yönde bir sipin yapar, bir parçacık meydana gelince aynı anda otomatik olarak ikizi, yani zıt olanı doğar. Varlıklar daima ikizi (çift zıddı)

---

[260] Bkz. et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 23/4, Yasin 36/36. âyetin tefsirinde; er-Râzî, *a.g.e.*, 26/69, Yasin 36/36. âyetin tefsirinde.

[261] Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2956, Ra'd, 13/3. âyetin tefsirinde; Bucaille Maurice, *Kitab-ı Mukaddes*, s. 281, Kur'ân ve Bilim, (Çev. Suat Yıldırım), İzmir, ts.

ile beraber yaratılır. Bunların en meşhurları, elektronun zıt ikizi pozitron, protonun zıt ikizi anti proton, nötronun zıt ikizi anti nötron, nötrinonun zıt ikizi anti nötrinodur. Böylece nükleer fiziğin temel ilkelerinden biri, her varlığın zıt ikizi ile beraber var oluşu gerçeğidir.

d- Toprakta ölüm ve hayatı iç içe değiştiren sentez ve analiz olayları: Yaratıcı ve öldürücü (azot işleyen bakterilerin) sentezle bitkilere can vermesi ve çürütücü diye bilinen ve analiz yapan bakterilerin öldürüp dağıtıcı etkileri gibi zıtlıklar kastediliyor olabilir.[262]

2- Kendi nefislerindeki çiftler: Âyetin bu kısmından anlaşılan en açık mana, insan nevinin erkek ve kadın çiftidir. Bunun ötesinde nefislerdeki zalim-merhametli, cesur-korkak, cömert-cimri vs. gibi birbirine zıt karakterler, ayrıca vahşet-cesaret, mudara-riya, hilm-cahillik gibi birbirine benzeyen fakat değer hükmü zıd olan hasletler de kastediliyor olabilir.

3- Daha nice bilmediğiniz şeylerden çiftler: Önceki müfessirler, Allah'ın bilemediğimiz nice varlıkları çift çift yaratmaya kadir olduğunu söylemişlerdir. Razi, "Göğün her yerinde olanlar ile yeryüzünün en ücra köşelerinde bulunanlar bunun içine girer" der.[263] Zemahşeri ise âyetin bu kısmını şöyle yorumlar: "Allah'ın kullarını muttali kılmadığı çiftler, herhangi bilimsel metotla bilinmesi mümkün olmayan çiftler... Allah Teâlâ'nın canlı ve cansız varlıklardan, beşerin bilemeyeceği şeyleri yaratmış olması tabiidir. Çünkü ne din ne de dünyaları bakımından kulların onu bilmelerine ihtiyaçları yoktur. Eğer onların zaruri ihtiyaçları olsaydı, bir kısmını öğrettiği gibi, bilmediklerini de onlara öğretirdi. Kulların bilip bilmedikleri şeylerin çokluğu Allah'ın kudretinin büyüklüğünün bir delilidir."[264] Tantavi ise bu âyetle Allah Teâlâ'nın kullarını mikrobik hayvanlar, gizli bitkiler, kandaki kırmızı ve beyaz kürecikler vs. gibi bilinmeyen şeyleri araştırmaya teşvik ettiğini savunur.[265] Bizim de kanaatimiz şudur ki, Allah Teâlâ, "Bilmedikleri daha nice şeylerden çift çift yarattım." sözüyle insanları bu bilinmeyen şeyleri araştırmaya, bunları ortaya çıkarıp

---

262 Nurbaki, *a.g.e.*, Ankara , 1987, s. 27-28.
263 er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 26/69, Yasin 36/36. âyetin tefsirinde.
264 ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3/322, Yâsîn, 36/36. âyetin tefsirinde.
265 Tantavi, el-Cevâhir, 9/153, Yâsîn, 36/36. âyetin tefsirinde.

istifade etmeye ve ondan daha önemlisi Allah'ın büyüklüğünü tanımaya teşvik etmektedir.

Bilmediğimiz şeylere, bugün fizik ve astrofiziğin yeni yeni farketmeye çalıştığı bir kısım olayları örnek olarak vermek mümkündür. Enerji emilip salınma olayları. Bu sır henüz tam olarak tanınmamaktadır. Ancak uzayda enerjinin emildiği, yok edildiği "kara delikler" de (Black Holes), enerjiyi akıl almaz bir güçle toplayan Quasarları tanımaktayız. Bu iki mekan da birbirine ikiz gibi benzeyen fakat tam zıt etkide bulunan noktalardır.

İkinci örnek olarak da çeken ve iten kuvvetleri verebiliriz. Evrendeki dönme hareketleri ancak bu çeken ve iten kuvvetler (gravidasyon) sayesinde dengelenir. Bu kuvvetler arasındaki zıt kuvvet olmasa, tüm gezegenler ya uzayın boşluğunda dağılıp gider, ya da üstüste tüm yıldızlar çakışır. İşte evrende çekim (gravidasyon) ile jiroskobik dönme hareketi, göz kamaştırıcı bir denge sistemi teşkil etmektedir. Bu dengeyi, dünyamız ve evren açısından inceleyecek olursak, akıl almaz bir ahengi görürüz. İşte bu dengeli dönüşü sağlayan "çeken" ve "iten" kuvvetler, birbirine zıt iki kuvvettir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda hem konu ile ilgili âyetleri yorumlayan müfessirlerin görüşlerini, hem de bu âyetlerin işaret ettiği konu ile ilgili bilimlerin günümüz imkanları ölçüsünde ortaya koymaya çalıştıkları sonuçları kaydettik. Şurası açık ki Kur'ân, bizim bildiğimiz bilmediğimiz bütün varlıkların çift olarak yaratıldıklarını sarahatle ifade etmektedir. Bu konularla ilgili araştırma yapan bilimler de bu çift yaratılışın küçük büyük bütün varlıklarda kendini gösterdiği yolunda bilimsel neticelere varmaktadırlar. Dolayısıyla Kur'ân'la bilimin birbirleriyle asla çelişmediğini, bilakis birbirlerini onayladıklarını, hatta "bilmedikleri daha nice varlıklardan çiftler yarattı" ifadesinden de rahatlıkla anlaşıldığı üzere Kur'ân'ın bilimsel araştırmalara ışık tutup ufuk açtığını söyleyebiliriz.

5. Rüzgarların Aşılayıcı Olması

Kainatta olup biten hadiselerden değerleri ölçüsünde bahseden Kur'ân-ı Kerîm, rüzgarlardan ve onların fonksiyonlarından da söz etmektedir. Öncelikle Kur'ân rüzgara, Allah'ın varlığının delillerinden biri olarak

bakar ve onun değişik yönlerden esişinde pek çok hikmetlerin bulunduğunu ifade eder.[266]

Kur'ân'ın rüzgarla alakalı olarak önemle vurguladığı nokta, onun bulutlarla ve yağmurun yağışıyla olan ilişkisidir. Örnek olarak şu âyet meallerini verelim:

"*O (Allah) ki rüzgarları rahmetinin (yağmurun) önünde müjdeci gönderir. Nihayet onlar ağır ağır bulutları yüklenince, onu ölü bir ülkeye yollarız; onunla su indirir ve türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız.*" (A'râf, 7/57)

"*Rüzgarları gönderip de bulutları harekete geçiren Allah'tır. Biz onu ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.*" (Fâtır, 35/9)

"*O (Allah), rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgarları müjdeci gönderdi ve gökten tertemiz bir su indirdik.*" (Furkân, 25/48)

Mealleri verilen bu âyetler, rüzgarların, bulutun ve yağmurun teşekkülüyle yakın bir irtibatı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bugün bilimsel araştırmaların da ifade ettiği gibi, yağmurun oluşması için farklı yüklü bulutların birleşmeleri gerekir. Yani bir taraftan pozitif yüklü, diğer taraftan negatif yüklü bulutlar rüzgar sayesinde birleşirler. Rüzgarlar bulutları birbirine sürtüştürür. Bu sürtüştürmeden elektron akımı sonucunda gök gürültüsü ve şimşek olur. Böylece sıkışan bulutların içerdiği sular süzülmeye, yağmur olarak yeryüzüne inmeye başlar. Burada âyetlerin ifade ettiği anlam ile bilimin açıklamaları birbirine uyum sağlamaktadır.[267]

Bizim burada dikkatimizi çeken ve üzerinde özellikle durmak istediğimiz husus, "rüzgarların aşılayıcı olduğunu" açıkça bildiren âyet-i kerime ve buna bağlı olarak konuyu tartışmaktır. Bahsettiğimiz âyetin meali şöyledir:

---

[266] Bkz. Câsiye, 45/5.

[267] Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/61, İstanbul, 1990; Hicr 15/22. âyetin tefsirinde; Karaçam, İsmail, *Sonsuz Mucize Kur'ân*, s. 292-294, İstanbul, 1986; Okuyan, Mehmet, "*Kur'ân'ın Tabiat İlimlerine Bakışı*", Kur'ân Mesajı (İlmî Araştırmalar Dergisi), İstanbul, 1999, sy. 16-17-18, s. 163.

"Biz, rüzgarları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık..." (Hicr, 15/22)

Bu âyet-i kerimede eserimiz açısından önem arzeden iki kelimenin tahlilini yapmamız gerekmektedir. Bunlardan biri "riyâh" kelimesi, diğeri ise "levâkıh" kelimesidir.

1- "Riyâh" kelimesinin tahlili: Riyâh, rîh kelimesinin çoğuludur. Rîh lugat itibariyle galebe, kuvvet, rahmet, nusret, devlet, güzel şey ve koku gibi anlamlar taşımaktadır.[268] Bu kelimenin çoğulu riyâh, eryâh, ve ervâh şekillerinde gelir.[269]

Rîh, gökle yer arasında akıp giden havaya/rüzgara verilen isimdir. Rüzgara "rîh" denmesi, onun esişiyle bir rahatlık ve huzur getirmesi; esişi durduğu zaman ise etrafı bir sıkıntı, zorluk ve darlık kaplaması sebebiyledir. Dolayısıyla bu kelime rahatlık ve huzur anlamına gelen "ravh"tan türetilmiştir. Hz. Peygamber rüzgar estiği zaman, "Allahım bunu riyâh yap, rîh yapma" diye dua ederdi. Zira Araplar bulutların "riyâh" ile aşılandığını kabul ederlerdi. Bu bakımdan Hz. Peygamber, esen rüzgarın bulutları aşılayan bereketli bir rüzgar olmasını talep eder, onun bir azap olmasını istemezdi.[270] Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de rahmet âyetlerinde bu kelime "riyâh" şeklinde hep çoğul olarak, azap âyetlerinde ise "rîh" şeklinde tekil olarak kullanılmıştır.[271] Burada bir manada rüzgarın çoğul sigasıyla zikredilişi onun bereketli oluşuyla, tekil kalıbıyla zikredilişi ise onun kısır ve bereketsiz oluşuyla eşleştirilmiştir.

Türkçemizde yaygın olarak kullandığımız "rüzgar" kelimesi ise, Farsça kökenli bir kelime olup, yeryüzüne yakın yüksekliklerde havanın genel olarak yatay şekilde bir yöne doğru yer değiştirmesinden doğan her türlü hava akımını ifade eder.[272] Hava da diğer gazlar gibi genişler, ısınınca hafifler ve yükselir. Birbirine komşu iki bölgeden çok ısınanda, bu

---

268 el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-muhît*, Beyrut, 1986, s. 282, 'ravh' maddesi.

269 el-Cevherî, *es-Sıhâh*, 1/367, 'ravh' maddesi.

270 İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 2/455, 'ravh' maddesi; ez-Zebîdî Seyyid Muhammed Murteza, *Tâcu'l-arûs*, (Thk. Hüseyin Nessar), 1976, 'ravh' maddesi.

271 Bkz. Abdülbaki, *a.g.e.*, "rîh" ve "riyâh" maddeleri.

272 *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 9/3308; *Meydan Larousse*, 10/783.

ısınma ve yükselmeden ötürü alçak basınç (siklon) oluşur. Diğer tarafta soğuk ve sıkışıklıktan dolayı yüksek basınç oluşur. Havanın yüksek basınç alanından alçak basınç alanına doğru akımı rüzgarları oluşturur.

2- "Levâkıh" kelimesinin tahlili: Levâkıh, devenin aşılanıp gebe kalmasını ifade için kullanılan "lakıha en-nâkatü" fiilinden türetilmiş çoğul bir kelimedir. Tekili "lâkıh" olup, "aşılanmış" anlamındadır. Mesela döllenmiş deveye "nâkatün lâkıhun" denilir. Dolayısıyla levâkıh "aşılanmışlar/gebeler" anlamını ifade etmektedir.[273] Erkek devenin dişisini aşılaması "elkaha el-fahlu en-nakate" ibaresiyle, rüzgarın bulutu aşılaması ise "elkaha er-rîhu es-sehâbe" sözüyle ifade edilir.[274]

Likâh, damızlık atın ve devenin erlik suyu demektir. İbn Abbas'a, bir erkeğin iki hanımının emzirdiği erkek ve kız çocuklarının birbirleriyle evlenmelerinin caiz olup olmadığı sorulur. O da "likâh"ın bir olması sebebiyle bunun caiz olmayacağını belirtir. Burada "likâh"tan maksat erkeğin suyu olup İbn Abbas, o iki kadının hamile kaldıkları suyun tek olduğunu, ikisinin de emzirdikleri sütün aslının tek erkeğin suyu olduğunu, dolayısıyla emzirilen iki çocuğun kardeş hükmünde olup birbirleriyle evlenmelerinin caiz olmayacağını kastetmiştir. Burada geçen "likâh"tan maksat "ilkâh" yani dölleme, aşılama manası da olabilir.[275]

Yapılan bu sözlüksel tahlilden, lakıha fiilinde bir aşılanma ve aşılama manası olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Şimdi burada üzerinde durulması gereken en önemli mes'ele, âyet-i kerimede rüzgarların "aşılanmışlar/gebeler" anlamındaki "levâkıh" kelimesiyle nitelenmiş olmalarıdır. Halbuki önceden de şimdi de bilindiği üzere rüzgarlar hem bulutları hem de bitkileri aşılamaktadırlar. Yani rüzgarlar aşılayıcıdırlar. Bu hususa ilk dönem müfessirlerinden ve dil bilginlerinden Ebû Ubeyde şu şekilde bir izah getirir:

"Levâkıh" kelimesi burada "aşılayıcı" anlamında olan "mulkıha" kelimesinin çoğulu olan "mulkıhât: aşılayıcılar, aşılayanlar" anlamındadır.

---

273 el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-muhît*, s. 306, 'lakıha' maddesi

274 el-Cevherî, *es-Sıhâh*, 1/401, 'lakıha' maddesi; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, 7/91-92, 'lakıha' maddesi.

275 İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 2/579, 'lakıha' maddesi.

Çünkü Araplar bu kalıbı, fail manası ifade etmek için de kullanırlar. Mesela bir şiir beytinde "tavâih" kelimesi, "mutavvıhât: uzaklaştıranlar, zayi edenler" anlamında kullanılmıştır. İbnü'l-Enbari de Arapların bazen, "muf'il" vezni yerine "fâil" veznini kullandıklarını, dolayısıyla "lâkıhun" kelimesinin "mulkıhun" anlamında gelmesinin caiz olduğunu belirtmiştir.[276]

Bu açıklamalardan şu neticeye ulaşmak mümkün gözükmektedir: "Levâkıh" sigasının hem fail hem de mef'ul manasına ihtimali bulunduğundan, bu kelime ile nitelenen rüzgarların hem "aşılanmış", hem de "aşılayıcı" olduklarını söylemek lugat itibariyle imkan dahilindedir. Dolayısıyla rüzgarlar hem aşılanıyorlar, hem de aşılıyorlar.

Rüzgarların aşılanmaları, onların bulutları ve suyu yüklenmeleri ve hayırlar getirmeleri ile açıklanabilir.[277]

Rüzgarların hem bulutları hem de bitkileri "aşılayıcı" olmalarına gelince, ilk dönem müfessirlerinden başlayarak günümüze kadar tefsir bilginleri bu gerçeği dile getirmişlerdir. Mesela İbn Abbas: "Rüzgar bitkileri ve bulutları aşılamaktadır." der. Abdullah b. Mesûd ise şunu söyler: "Allah, bulutları aşılayıp da, onların su yüklenmesi ve suyu bulutun içine bırakması için rüzgarları gönderir. Sonra o bulut sıkışır ve sütü bol devenin sağılması gibi, onu şarıl şarıl akıtır". İbn Abbas ve İbn Mesûd'dan bu açıklamaları nakleden Taberi, rüzgarların, Allah Teâlâ'nın vasfettiği gibi bizzat aşılanmış olup, aynı zamanda bulutları ve bitkileri aşıladıklarını, dolayısıyla onların hem aşılanan hem de aşılayan olduklarını kaydeder. Rüzgarların aşılanmalarını suyu yüklenmeleri olarak, bulutları ve bitkileri aşılamalarını ise onlarda icra ettikleri fiil/iş olarak izah eder.[278]

Sonraki asırlarda gelen müfessirler tarafından da bu görüşler tekrar edilir. Razi, önceki müfessirlerin, rüzgarların bulutu aşılamasını izah ettiklerini ve fakat ağaçları aşılamalarına gerekli yeri vermediklerini söyler,

---

[276] ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 19/175, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde.

[277] İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 2/583, 'lakıha' maddesi; et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 14/14, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 19/176, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde.

[278] et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 14/15, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde.

ama kendisi de bu konu da fazla bir şey söyleyemez.[279] Elmalılı ise, yakın zamana kadar bitkilerde rüzgarların yapabileceği bir aşılamanın bilinmediğini, "*O (Allah) her meyveden yine kendilerinin içinde ikişer çift yaratmıştır.*" (Ra'd 13/3) âyetinin ifade ettiği bitkilerdeki çifterlik: erkeklik dişilik yani bütün bitkilerin çiçeklerinde erkek dişi çifti bulunduğu ve erkeğin dişiyi aşılamasıyla meyveler meydana geldiği anlaşıldıktan sonra, rüzgarların bir aşıcı görevi yaptıklarının anlaşıldığını ifade eder.[280]

Şunu kabul etmek gerekir ki, burada bilimsel bir gerçeğe açıkça işaret edilmektedir. Fakat olayın bilimsel olarak araştırılıp ortaya konulması ve izah edilmesi, bu konu ile ilgili bilimlere ve bilginlere düşmektedir. Bu konularda günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmalarda şu neticelere ulaşılmıştır:

Rüzgarların bulutları aşılamaları: Atmosferde tonlarca ağırlığa sahip bulunan büyük yağmur bulutlarını sürükleyen rüzgar, onları hava ile sürterek negatif ve pozitif elektrik yüküyle aşılanmalarına sebep olur. Su buharından meydana gelen bulutları rüzgarlar birbirine çarpıştırır. Bu çarpışmadan, bulutlarda pozitif-negatif elektron geçişmesi olur; şimşek meydana gelir. Rüzgarlar bulutlara elektriği aşılar. Aynı zamanda bulutları sıkıştırarak yere yağmuru aşılar. Bulutların elektrik yüklü olduğunu 1752 yılında ilk olarak Benjamin Franklin ispat etmiştir.[281]

Rüzgarların bitkileri aşılamaları: Canlılar biliminin bitkileri inceleyen bölümüne botanik (Fr. botanique) denilmektedir. Botanik uzun süre sadece tarımla, eczacılıkla, sanayiyle hatta büyü işleri ile ilgili tanımlama, sınıflandırma ve bitki türlerini kullanma bilimi olarak kalmıştır. XVII.-XVIII. asırda Tournefort cins kuramını öne sürmüş, Jussieu'lar (Bernard ve Anteune Louvent) familya kuramını betimlemiştir. Bitki anatomisi ve fizyolojisi daha yeni bilimlerdir. XVII. yüzyılda İngiliz Nehemiah Grew erkek organlarla dişi organın işlevlerini belirlemiştir. Besisuyunun dolaşımı 1727'de A. Von Haller tarafından ve bitkilerin oksijen çıkardıkları

[279] Bkz. Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 19/176, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde.
[280] Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3053-3054, Hicr, 15/22. âyetin tefsirinde.
[281] Altay Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Fen Bilimleri*, s. 54, İstanbul, 1993.

1779'da J. Ingen-Housz tarafından ortaya çıkarılmıştır 1854 yılında da G.A. Thwet su yosunlarında döllenme olayını, 1898 yılında da Rus Navaşin kapalı tohumlularda çifte döllenmeyi ortaya çıkarmıştır.[282]

Bitkilerin ve hayvanların üremesinde, aynı cinsten iki eşey hücresinin (gamet), yani erkek bireyin spermatozoon'u ile dişi bireyin yumurtasının birleşip kaynaşması olayına döllenme denilmektedir.[283] Yüksek yapılı bitkilerde bu olay çiçek tozu (pollen yani erkek gamet)nun çekirdeğinin (nucleus) yumurtaya girerek onun çekirdeği ile birleşip kaynaşması ile olur. Bu olay yosunlarla eğrelti otlarında da meydana gelir. Şu farkla ki bunlarda, kendiliğinden hareketli olan spermatozoonun yumurta hücresi ile birleşip kaynaşması, yumurta odasının (arkheponium) boynundan aşağı doğru yüzerek inmesiyle olur.[284]

Bitkilerde bir çapraz döllenme, bir de doğrudan döllenme sözkonusudur. Çapraz döllenme aynı türden başka başka bitkilerde ya da aynı bitkinin değişik iki çiçeğinde oluşan anterozoit ve oosferin, çapraz tozlaşmadan sonra kaynaşması sonucunda meydana gelen döllenmedir. Doğrudan döllenme ise aynı çiçekte oluşan antrozoit ve oosferin kaynaşmasıyla meydana gelen döllenmedir. Doğrudan döllenmeden önce doğrudan tozlaşma olur.[285]

İşte bitkilerde meydana gelen bu tozlaşma ve döllenme esnasında erkek çiçek tozlarının dişi organ tepeciği üzerine taşınması ve böylece döllenmenin sağlanması rüzgarlar aracılığı ile olmaktadır. Rüzgarların bitki hücrelerini sağa sola savurarak karşı hücrelerle buluşmasını sağlaması, kainatta sayısı belirsiz bitkilerin meydana gelme ve çoğalma nedenini ortaya çıkarmaktadır. Bu günkü bilimsel sonuçlar bu yönde açıklama yapmaktadırlar.[286]

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Kur'ân, bir yandan hem de temel gaye ola-

---

[282] *Büyük Larousse*, 3/1834.

[283] *Türk Ansiklopedisi*, 14/38; *Büyük Larousse*, 6/3347.

[284] *Türk Ansiklopedisi*, 14/38.

[285] *Büyük Larousse*, 6/3347-3348.

[286] Bkz. *Türk Ansiklopedisi*, 7/429-435; *Büyük Larousse*, 16/9992; Ebû'l-Ata Nazmi Halil, *İ'câzu'n-nebât fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* , s. 81-84, Ayn-i Şems Üniversitesi, ts..

rak Allah'ın insanlara olan nimetlerini sayarken ve böylece onları Allah'a kulluğa davet ederken, diğer yandan da biyoloji, botanik, coğrafya bilimlerinin araştırma konuları arasına giren bir bilimsel gerçeğe de seçmiş olduğu özel bir kelime: levâkıh kelimesi ile işaret etmiştir. Bu kelimenin ifade ettiği manalardan hareketle çok önceleri rüzgarların bulutları ve ağaçları aşıladığı söylenmişse de, bunların bilimsel olarak izahları ancak XVIII. yüzyıldan sonra yapılabilmeye başlamıştır. Fakat yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Kur'ân'ın işaret ettiği mana ile bugün bu konuyla ilgili bilimlerin yaptıkları açıklamalar arasında güzel bir uyum bulunmaktadır. Şu kadar var ki, Kur'ân kendi maksatları açısından en uygun olacak bir tarzda konuya temas etmiş, bilimler de kendi maksat ve durumlarına göre açıklamalarda bulunmuşlardır.

C- DAKTİLOSKOPİ

Parmak İzleri

Kur'ân-ı Kerîm'de el-Kıyâme sûresinin ilk âyetlerinde şu şekilde buyurulur:

"*Kıyamet gününe yemin ederim...*

Kendini kınayan (pişmanlık duyan nefse) yemin ederim (ki muhakkak diriltilip hesaba çekileceksiniz).

İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır?

Evet bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter.

Fakat insan önündekini (kıyameti) yalanlamak ister.

'Kıyamet günü ne zamanmış?' diye sorar." (Kıyame 75/1-6)

Bu âyet-i kerimelerde kıyametin mutlaka olacağı ve insanın orada muhakkak hesaba çekileceği fakat insanın bunu kabule yanaşmadığı dile getirilmektedir. Kıyamet günü, bir kısım âyetlerde "hesap günü", "din günü" vs. şekillerde de isimlendirilir. Demek ki bu günde kulların hesaba çekilmesi ve amellerin karşılığının verilmesi sözkonusudur.

Bu âyetler içerisinde özellikle "İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır? Evet bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter." (Kıyame, 75/3-4) âyetleri bilimsel açıdan dikkatimizi çekmektedir: Niçin özellikle "benân: parmak uçları?"

Öncelikle bu âyetin lugat ve tefsir kitaplarını esas alarak yorumunu ve bu yorumun tarihi gelişimini ortaya koymamız gerekmektedir.

Âyetin iniş sebebi: Âyetin inişiyle ilgili açıklamalar, bunun, "Muhammed, Allah'ın bu kemikleri çürüdükten ve darmadağın olduktan bir araya getireceğini mi ve onları yeni baştan yaratacağını mı sanıyor" demesi üzerine[287] veya Adiy b. Ebî Rabîa'nın aynı şekilde yeniden dirilişi inkar etmesi üzerine,[288] yahut Ömer b. Ebî Rabîa hakkında[289] indiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu âyetler, ilâhî kudretin insanı yeni baştan yaratıp, hesaba çekmek üzere onu yeniden dirilteceği üzerinde düşünmeye çağırmaktadır.

Bu âyet-i kerimede çalışmamız açısından üzerinde durulması gereken iki önemli kelime var: Bunlardan biri "nüsevviye", diğeri ise "benân" kelimeleridir.

1- "Nüsevviye" kelimesinin tahlili: Bu kelime lugat kitaplarında iki temel manada kullanılmış, müfessirler de bu manalara göre âyeti yorumlamışlardır. Bunlardan birincisine göre "sevvâ", kelimesi "iki şey arasını eşitleme, düzleme" anlamına gelir.[290] Bu manadan hareketle et-Taberi âyeti, İbn Abbas ve Hasen Basrî'den yapmış olduğu nakillerle, eğer Allah dileseydi parmakları bir araya toplar, aralarında boşluk bırakmaz ve onu devenin ve eşeğin ayakları gibi tek bir şey halinde yaratırdı. Fakat Allah Teâlâ böyle yapmamış, onu el şeklinde yapmış, ona değişik işleri yapmak üzere açılıp kapanacak parmaklar takmış ve onu en güzel şekilde yaratmıştır[291] şeklinde yorumlamıştır.

---

[287] Ebû Hayyan, Abdullah Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrut, 1990, 8/384-385, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[288] ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 4/190, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[289] el-Vahidî, Ebû Hasen Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-nuzûl*, Mısır, 1959, s. 296, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[290] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, sevvâ maddesi.

[291] et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 29/110, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

"Sevvâ"nin ikinci lugat manası ise, "bir şeyi tam ve en güzel şekilde yapmak, yaratmak"tır.[292] Kelimenin birinci manasını ve âyeti buna göre yorumlamayı uygun görmeyen bir kısım tefsir bilginleri bu ikinci mana ile âyeti yorumlamışlardır. Örneğin Zemahşeri şu açıklamayı yapar: "Biz kemikleri bir araya getiririz; onların hepsini bir araya getirmeye, onları ilk hallerine çevirmeye, parmaklarının etraflarını ve onun, yaratılışı tamamlayan uç noktalarını en güzel şekilde ortaya koymaya kadiriz. Veya küçüklüklerine ve inceliklerine rağmen onun parmaklarının kemiklerini noksanlaştırmadan ve karıştırmadan dünyada iken nasılsa o hale getiririz."[293] Razi'de ve çağımız müfessirlerinden İbn Aşur'da da benzer yorumları okumaktayız.

Şunu söylemek gerekir ki, Kıyame sûresini başından aşağıya doğru okuyup âyetlerin sevkediliş maksatlarına baktığımız zaman, bu âyetin "sevvâ" kelimesinin ikinci lugat manası esas alınarak yorumlanması gerektiği, birinci mana ile bu noktada bir münasebetinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zira burada sözkonusu edilen husus,"yeniden dirilişi" isbattır. Buna uygun düşen açıklama da, Allah'ın kıyamet günü insanları, dünyadaki gibi, büyük küçük bütün organları ve evsaflarıyla yeni baştan yaratacağını ifade etmektir.[294] Taberi'nin yorumu ise, Allah'ın insanlara verdiği nimetlerin ve yaptığı iyiliklerin anlatıldığı bir makama uygun düşer. Burada ise nimetlerin zikri değil, yeniden dirilişin isbatı sözkonusudur. Dolayısıyla biz de âyetin ikinci mana ile yorumlanması gerektiği kanaatindeyiz.

2- "Benân" kelimesinin tahlili: "Benâne" kelimesinin çoğulu olan "benân" lugatlerde parmaklar, parmakların uçları, eller, ayaklar, bedenin bütün organları gibi manalara hamledilmiştir.[295] Müfessirlerin çoğunluğu ise bu âyette bu kelimeden maksadın "parmaklar" olduğunu söylemişlerdir. Bazıları bununla el ve ayak parmaklarını.[296] bazıları ise

---

[292] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, sevvâ maddesi.

[293] ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 4/190, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[294] Şelebî Hind, *et-Tefsîru'l-ilmiyyü li'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyati ve't-tatbîk*, Tunus, 1985, s. 127.

[295] İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 'benân' maddesi.

[296] ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 4/190, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

özellikle günümüz müfessirleri, bundan maksadın, kişiden kişiye değişen ve asla birbirine benzemeyen parmak uçları ve parmak uçlarındaki çizgiler olduğunu söylemişlerdir.[297] Bu bakımdan çağdaş müfessirlerden Tahir b. Aşûr, bu kelimeyi: "cesedin en nihayetinde bulunan en küçük uzuv, parmak uçları" diye tarif etmiştir.[298] Sâbûnî ise âyetle ilgili şu açıklamayı yapar: "Şüphesiz biz, insan bedenin en küçük kısımlarını ve en ince noktalarını oluşturan parmak uçlarını bir araya getirmeye kadiriz. Dolayısıyla büyük kemikleri daha kolay bir araya getirebiliriz. Burada Allah Teâlâ, parmak uçları anlamına gelen "benân" kelimesini zikretmiştir ki bunda bir kısım yaratılış incelikleri ve kapalılıklar sözkonusudur."[299]

"Benân" lafzını ister mafsallar, tırnaklar, ince kemik ve damarlar içeren parmaklar olarak, isterse bir çok yaratılış incelikleri ihtiva eden parmak uçları diye yorumlayalım, her iki duruma da kelimenin lugat manası açık bir şekilde müsaade etmektedir. Dolayısıyla biz, özellikle burada kıyamet günü herbir insanın hesap vermek üzere yeniden diriltilmesi sözkonusu edildiğinden, dolayısıyla bu iş için kimliklerin belirlenmesinin büyük önem arzetmesi sebebiyle, ayrıca bilimsel çalışmaların, parmak uçlarında bulunan, kişiden kişiye değişen, kişilerin kimlik tesbitlerinde büyük önem arzeden ve asla birbirine benzemeyen izler hakkında ortaya koyduğu gerçekleri de göz önünde bulundurarak bu kelimenin "parmak uçları"şeklinde yorumlanmasını uygun görüyoruz.

Çağdaş araştırmacılar ve yorumcular, bu âyette yeniden dirilişin doğruluğunu anlatmak üzere başka bir kısmın değil de özellikle "benân" kelimesinin zikredilmesinin hikmetleri üzerinde durmuşlar ve önceki müfessirlerin kullanmadığı bir kelimeyi "basame" ve "basamât" kelimelerini yalın halde veya "besamâtu'l-esâbi'" (fr. empreintes digitales) ve "besametü'l-benân" (ing. finger print) şeklinde kullanmaya başlamışlardır.[300]

---

[297] es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Saffetu't-tefâsîr*, Mekke, 1982, 3/484, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[298] İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 29/339-341, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[299] es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Saffetu't-tefâsîr*, 3/484, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[300] Bkz. el-Fendî Cemaluddin, *el-Kur'ân ve'l-ilm*, Kahire, 1968, s. 301; Mahmud Mustafa, *el-Kur'ân muhaveletün li fehmin asriyyin*, Beyrut, 1973, s. 233.

Bu kelimeyi, "örgüsü belirgin ve sık olan elbise."[301] lugat manasından hareketle parmak uçlarının düz bir satıh üzerinde bıraktığı izler ve işaretler anlamında bir kavram haline getirmişlerdir. Halbuki lugat kitaplarında bu anlamı çok daha rahat ifade eden "tabi'un usbu'iyyün" veya "tâbi'u'l-esâbi'" gibi başka kelimeler mevcuttur. Fakat Kur'ân'ın kullandığı "benân" kelimesi, bütün bu manaları ihtiva eden bir anlam genişliğine sahip olduğu için bu kadar zorlamalara gerek bulunmamaktadır. Kur'ân bu kelimeyle, aynı zamanda bu günkü "daktiloskopi" bilminin konusunu teşkil eden "parmak izi" gerçeğini de anlatmaktadır.

Gerçi insan hayatı açısından elin ve özellikle de parmakların ne kadar önem arzettiği açıktır. İnsan en önemli işlerini elleriyle yaptığından el, güç ve kudretin sembolü sayılmıştır. Elin bütün kıymeti parmaklarda olduğu gibi, parmakların bütün incelikleri de uçlarındadır. Parmak ve parmak uçlarında öyle enteresan bir sanat ve öyle ince bir duyarlılık vardır ki anatominin ve doku biliminin incelikleri bile onu kavramaya yeterli olamamaktadır. Dokunma duyusunun hemen hemen bütün incelikleri parmak uçlarında toplanmıştır. Karanlık bir gecede bir odada gezinirken, elimizdeki bastonla şuraya buraya dürttüğümüz zaman şu taş, şu toprak, şu tahta vs. diye eşyaları birbirinden ayırabiliriz. Bütün bunlar bastona gelen türlü titreşimlerin nevilerinin parmaklarımızın sinir uçlarıyla aldığı duyum ağının incelikleridir[302]. Ayrıca insanlık yazı, nakış, resim vs. gibi en ince çizgiler çizen ince ve zarif kâlemleri, fırçaları, iğneleri yapmaya ve yönetmeye alet olan parmaklar ve uçları hemen hemen insanlardan meydana gelen işlerin en önemli bölümünün ortaya çıkmasına sebep ve vasıta olan organlardır.

Bu bilinen gerçekler yanında bir de daha önce bilinmeyen ve günümüzde bilimin gelişmesiyle yeni yeni ortaya çıkan gerçekler bulunmaktadır. Bu gerçeklerden biri de parmak uçlarının hassasiyeti ve kimliklerin belirlenmesinde parmak izlerinin taşıdığı önemdir. Âyet-i kerimede bu gerçeğe sadece işaret edilmiştir. Şimdi biz bu gerçeği, bilimsel araştırmaların müsaade ettiği oranda ortaya koymaya çalışacağız:

---

301 ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, 'besame' maddesi.

302 Elmalılı, *Hak Dini*, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

Parmakların, özellikle parmak izi denilen deri üzerindeki şekillerin incelenmesine daktiloskopi denilmektedir.[303] Şu kadar var ki parmak izi, rastgele her yerden değil, parmağın özel olarak hazırlanmış bir kağıt veya yağlı, renkli yumuşak bir zemin üzerine basılmasıyla elde edilir.[304] Bugün antropometride[305] en çok kullanılan usullerden biri olan daktiloskopi, parmak izleri, el ve el ayasındaki çizgilerin, kişinin yaşı ne olursa olsun hemen hiç değişmeden kalması özelliğine dayanır. Balmumu veya bardak, mobilya ve benzeri gibi herhangi bir eşya üzerinde kalan baş parmak izi, bu izi bırakan elin sahibini kesinlikle ayırdetmeyi sağlar. Daktiloskopi, suçluların bulunmasında son derece önem taşır. Bu bakımdan bugün polis teşkilatında daktiloskopi yaygın olarak kullanılmaktadır.[306]

Parmak izlerinin bütün insanlarda farklı olduğu, dolayısıyla hüviyet tesbitinde şaşmaz bir ölçü olarak kullanılabileceği eski çağlardan beri bilinmektedir. Konu üzerindeki bilimsel araştırmalar, gerçekten de insanların parmaklarındaki bütün izlerin birbirinden farklı olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymuştur. Anatomik olarak parmak uçları incelendiğinde, dış deri (epidermis) üzerindeki ter gözeneklerinin, iç deri üzerinde de derin izler meydana getirdiği görülür. Dış derinin yanması, soyulması vs. gibi tahribatlar iç deriyi etkilemez. Yeni çıkan deri, önceki izleri aynen taşır. İç derinin de tamamen zarar görmesiyle parmak izi kaybolur.[307] Parmak izlerinde olduğu gibi, ayak parmakları ve elin diğer kısımlarındaki izler de birbirine benzemez ve hüviyet tesbitinde kullanılabilir. Ancak olay yerinde bırakılan izlerin daima parmak izleri olması, el parmak izlerinin kolay alınması ve saklanmasının pratik ve ekonomikliği, bugün bütün dünyada hüviyet tesbitinin en şaşmaz yolu olmasını sağlamıştır.

Bilimsel anlamda parmak uçlarının inceliğine ilk defa XVII. yüzyılın sonlarında dikkat çekilmiştir. Uçlardaki çizgileri bilimsel açıdan ilk incele-

---

303 *Meydan Larousse*, 3/348; Altay, Şakir, Hukuk ve *Sosyal Bilimler Sözlüğü* , s. 79, Ankara, 1983.

304 Bağdatlı, Selahattin, *Hukuk Sözlüğü*, İstanbul, 1997, s. 360.

305 Antropometri, insan vücudunun çeşitli kısımlarını ölçme tekniği anlamına gelen bir kavramdır. (*Meydan Larousse*, 1/586).

306 *Meydan Larousse*, 3/348.

307 *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, 8/3005.

yen, ünlü İtalyan biyoloji ve anatomi bilgini Marcello Malpigh'i olmuştur. 1665 yılında Napoli'de yayınlanan "Dış Dokunma Organının Anatomisi Konusunda Gözlem" adlı kitabında, parmak ucu derisinin girintili çıkıntılı şekillerinin bir takım özelliklerini anlatmıştır. Bir buçuk asır sonra Çek bilgini Jan E. Purkyne, parmak ucu kabartısının değişmediğini ortaya koymuş ve bunları dokuz gruba ayırmıştır.[308]

1858 yılında İngiliz James Herschel, insanların elleriyle temas ettikleri bir belgeye, imzaladıkları belgelerden daha sadık kalacaklarını umarak Hindistan'da kontratlara yerlilerin parmak basmaları şartını koymuştur. Uzun süre bu işlemi uygulayan Herschel, seneler sonra dahi aynı insanların parmak izlerinin sabit kaldığını, hiç değişmediğini görmüş ve hem hapishanelerde hem de nüfus işlerinde parmak izi uygulamasına başlamıştır. Londralı bir doktor olan Henry Faulds ise parmak izlerinin şekillerini inceleyerek şahıstan şahısa farklılıklar gösterdiğini, hiçbir şahsın parmak izinin bir başkasına benzemediğini ve herhangi bir şahsın parmak izinin de değişmeyip sabit kaldığını görmüş ve bu buluşunu 1880 yılında Nature dergisinde yayınlamıştır.[309] Bu iki bilim adamı, yaptıkları çalışmalar sonucunda, parmak izlerinden istifade edilerek suçluların yakalanabileceğini ispat etmişlerdir. Ayrıca insan genetiği açısından da konu incelenmiş ve İngiliz biyoloji bilgini H. Galton, parmak izlerinin veraset yoluyla hiç kimseye intikal edemeyeceğini ortaya koymuştur. Daha sonra, kendinden sonra gelecekler için fevkalade faydalı olacak, parmak izi tasnifinin ilk örneğini yapmıştır. 1884 yılında İngiltere de parmak izleri vasıtasıyla bir şahsı tanımak için resmî olarak parmak mührü kullanılmıştır. Bütün ülkeler de bu usulü takip etmişlerdir.[310]

XX. asrın hemen başında İngiliz Sir Edward R. Henry ve Arjantin'li polis memuru Juan Vucetich, mevcut parmak izlerini tesbit ederek, kendi

---

[308] Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, İstanbul, 1991, 12/6484, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

[309] Günaydın, Hasan, *Kur'ân ve Hadislerde Günümüzde Ortaya Çıkan İlmî Gerçekler*, s. 19, İstanbul, 1998.

[310] Tantavi, Cevheri, *el-Cevâhir*, 12/309-310, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde; es-Sabuni M. Ali, *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'ân*, s. 189, Mekke, 1408; Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 12/310, Kıyame, 75/4. âyetin tefsirinde.

isimleri ile anılan sınıflandırma sistemlerini kurmuşlardır. 1900 yılında yayınlanan ve aynı yıl İngiliz polis teşkilatınca da kabul edilen Henry Sistemi'nde parmak izleri beş ana tipte toplanmıştır: yay, fitilli yay, radyo ilmik, ulnar ilmik ve demet. Bütün parmak izlerinin % 65'ini ilmikler, % 30'unu demetler, kalan % 5'ini diğerleri teşkil etmektedir. Vucetics Sistemi'nde ise (1904), parmak izleri dört temel biçimde ele alınıyordu yay, iç ilmik, dış ilmik, ve demet. Bu gün bütün dünyada bu iki sistemde sınıflandırma yapılmaktadır.[311]

Parmak izlerinin alınması için konunun uzmanı olmak gerekir. Değişik satıh ve eşyalarda bulunan izlerin tesbiti için, özel hazırlanmış pudralar ve kimyevi maddeler kullanılır. Parmak izleri düz ve parlak yüzeylerden daha kolay alınır. Bunun için emniyet görevlileri önce masa, kapı tokmağı, silah, telefon vb. eşyaları incelerler. Parmak izi suçlular ve siviller için ayrı ayrı arşivlenir. Özellikle yangın, kaza vs. gibi kitle facialarında, kurbanların hüviyetlerinin tesbitinde çok yararlanılır. Ölümün üzerinden aylar bile geçse, parmak izlerinden hüviyet tayini yapılabilmektedir.

Ceza işlerine ait tahkikat maksadıyle yahut suçluyu teşhis ve tayin dolayısıyle zaruri görüldüğü takdirde, rızası olmasa bile, parmak izleri ve fotoğrafı alınabileceği gibi ölçmek vesair tedbirler de tatbik olunabilir. Bu usul yalnız cezai tahkikat sırasında değil, polis hizmetlerine taalluk eden hukukta dahi maznunları teşhis ve tayin için caridir.[312]

Burada kısaca parmak izlerinin mahiyeti hakkında bilgi vermek uygun olacaktır. Ayak ve el parmaklarının iç kısımlarında, alçak ve yüksek kısımlar olmak üzere muntazam aralıklarla dizilen bir takım çizgiler vardır. Bu çizgiler, henüz insan, annesinin karnında üç aylık cenin iken teşekkül eder. Kabarık çizgiler şeklinde görülen bu hatlara papil hatları adı verilmektedir.[313] Binlerce ter deliğinden çıkan terin analizi neticesinde bunun tuz, üre, albumin, uçucu yağ asitleri ve su ihtiva ettiği bulunmuştur. Herhangi bir temas neticesinde bu ter, eşya üzerinde ince bir tabaka halinde iz bırakır.

---

311 Büyük *Türk Ansiklopedisi*, 8/3005.
312 *Türk Hukuk Lugati* (Haz. Türk Hukuk Kurumu), s. 277, Ankara, 1991.
313 Korhan, Ertuğrul, *Parmak İzleri ve Henry Galton Tam Tasnifi*, s. 1, Ankara, 1967.

Papil hatlarındaki ter bezleri ve sinir yumakları, alt deri tabakalarında nasıl sıralanmışsa, üst deri tabakalarında da aynı şekilde sıralanır. Dolayısıyla sıyrılma veya yanma gibi herhangi bir sebeple tahrip olan üst deri tabakası, birkaç gün sonra tekrar eski şekline uygun olarak yapılır. Bu demektir ki, alt deri tabakasını da tahrip edecek kadar büyük olmayan az miktardaki tahribatlar neticesinde parmak izlerinde herhangi bir değişim olmaz. Fakat alt deri tabakası tahrip olsa dahi yeni bir parmak izi ortaya çıkmaz ve aynı parmak izi üzerinde sadece bir yara izi vuku bulur. Yani iyi bir incelemeyle böyle durumlarda bile neticeye varmak mümkündür. Parmak izleri doğumdan itibaren cesedin çürümesine kadar sabit kalır ve üzerinde binlerce ter çıkış deliği bulunan sahte bir parmak izi mührü yapmak mümkün değildir.[314]

Parmak izleri birbirlerine benzemez. Bir parmak ucunda "karakteristik noktalar" denilen takriben yüz çeşit papil hat arızaları görülmektedir. Bunlardan bir kısmı çatal, noktalı hat, odacık, nokta, durak, hat kesilmesi, göz, kesik hat, üç hat birleşmesi vs.dir. Papil hatlarındaki bu arızaların bulundukları yer ve sıra öyle farklı şekillerde dizilmiştir ki, ihtimali hesaplara göre yeryüzünde bu arızaların sıra ve yerlerinin aynı olduğu iki farklı kişiyi tesbit edebilmek imkansızdır.[315] Senelerce yapılan incelemelerde, şimdiye kadar alınan milyonlarca parmak izleri üzerindeki araştırmalarda, bütün detaylarıyla birbirine benzer iki papil şekline rastlanmamıştır. Bir elde yanyana iki parmaktaki papil şekilleri, iki eldeki aynı cins parmakların izleri, ikiz kardeşlerin parmaklarındaki papil şekilleri dahi hiçbir zaman birbirine benzememektedir.[316]

Papil hattı çizgilerine göre genel şekiller tesbit edilebilir. Temel çizgiler, kenar çizgileri ve merkez çizgiler ve bunların birleştikleri yerlerde meydana gelen şekiller ve bunların sayısı tasnifte dikkat edilen hususlardır. Parmaklar en iyi, cilalı satıhlara, porselen ve cam eşya üzerine iz bırakırlar. Cilasız tahta ve duvar üzerinde parmak izi görülmekle beraber

---

314 Korhan, Ertuğrul, *a.g.e.*, s. 2; Günaydın, Hasan, *Kur'ân ve Hadislerde Günümüzde Ortaya Çıkan İlmî Gerçekler*, s. 20.
315 Günaydın, Hasan, *a.g.e.*, s. 21.
316 Korhan, Ertuğrul, *a.g.e.*, s. 3.

bu satıhların pürüzlü ve kesik kesik olması izlerin tanınmasını zorlaştırır. Parmak izleri normal şartlar altında görülemiyorsa, bunlar boyayarak ve tozlayarak belirlenebilir veya fotoğrafları çekilebilir. Tasnifleri yapılan izlere belli formül ve numaralar verilir. Yeni alınan herhangi bir parmak izi incelenerek hangi formül veya numaraya uyuyorsa ona uygun fiş dolaplarındaki muayyen yerlere konur. İkinci bir defa alınacak parmak izi tekrar aynı işleme tabi tutulacağından fiş dolabında yine aynı yere girecektir. Daha önce alınan parmak izinin sahibi belli olduğu için böylece yeni alınan izin kimliği kolayca tesbit edilebilecektir. Bütün bunlar gösteriyor ki parmak izi analizi suçluların bulunmasında, kati, emin ve kolay bir yoldur.

Buraya kadar, âyette geçen kelimelerin manalarının ve tefsir bilginlerinin bu manalara istinaden yapmış oldukları yorumların yanısıra, bu konuda zamanımıza kadar yapılan bilimsel araştırmaların sonuçlarına da temas etmiş olduk. Burada dikkatimizi çeken en önemli husus ve tartışmaların etrafında odaklandığı nokta, Kur'ân'ın seçtiği üslup ve kullandığı kelimedir. Bu kelime "benân" kelimesidir ve bunun kıyamet günü yeniden "tesviye" olunmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in özelliklerinden biri de, ifade etmek istediği manayı tam olarak anlatacak ve onu en açık bir şekilde zihinlere ulaştıracak lafızları seçmektir. Bu aynı zamanda onun belîğ bir kelam oluşunun da bir tezahürüdür. İşte "benân" kelimesi de özellikle seçilmiş bir kelime olup, Kur'ân bununla bir yandan insanın kıyamet günü hesaba çekilmek üzere eksiksiz ve kusursuz olarak yeniden yaratılıp diriltileceğini haber vermekte, diğer yandan ise bütün insanların olduğu gibi özellikle de anatomi ve fizyoloji bilginlerinin dikkatlerini parmak uçlarına ve oradaki izlere çekmektedir. Ama şunu hemen belirtelim ki, Kur'ân'ın buradaki birinci maksadı "yeniden dirilişi"n gerçekliğini isbattır. Parmak izleri konusunda bilimsel gelişmelere ışık tutmasına gelince, o da âyetin kapsamı içinde bulunmaktadır ama ikinci derecededir. Zira Kur'ân'ın güttüğü esas gaye, dinî gayedir, diğer hususlar önem sıralarına göre bunu takip ederler..

Yapılan bu açıklamaların bir hülasası olarak, âyetin ifade ettiği mana-

lar ile, bu konudaki bilimsel araştırmaların ulaşmış olduğu tesbitler arasında herhangi bir çelişkinin bulunmadığını, bilakis aralarında hiçbir endişeye mahal vermeyecek tarzda bir uyumun olduğunu söyleyebiliriz.

D- COĞRAFYA

1. En Alçak Bölge

Yapılan son araştırmalarda, deniz seviyesinden aşağıda bulunan Dünyâ karalarının en derininin şu âyette buyrulan yer olduğu tespit edilmiştir:

"*Elif. Lâm. Mîm. Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın ve seviyesi en düşük bir yerde yenilgiye uğradılar...*" (Rûm, 30/1-3)

Lût Gölü'nün bulunduğu bu mekân, ahlâksızlıklarından ötürü helâk edilen Sodom-Gomore'nin yerin dibine geçtiği yerdir. Deniz seviyesinden yaklaşık 400 metre daha aşağıdadır. Lût Gölü'nün yüzeyi, deniz seviyesinin yaklaşık 400 metre altındadır ve gölün en derin kesimi de 300 metre civârındadır. Buna göre göl tabanı, deniz seviyesinden yaklaşık 700 metre daha aşağıdadır.

On dört asır evvel, daha Dünyâ coğrafyası tam olarak tespit edilememişken Kur'ân-ı Kerîm'in bu mekândan "seviyesi en düşük yer" olarak bahsetmesi, ayrı bir Kur'ân mûcizesidir.

Jeoloji uzmanı Prof. Dr. Balmar, bir seminerinde araştırmacı Abdülmecîd ez-Zindânî'den mevzû ile alâkalı âyeti duyduğunda baştan îtirâz etmiş, daha sonra yaptığı ilmî tetkiklerin ardından şöyle demiştir:

"Hayret! Hayret! Bu Kitap, hem mâzîyi hem hâli hem de istikbâli anlatıyor!.. Buna hiçbir beşerin gücü yetemez!"

Daha sonra bu Profesör, Mısır'da «Jeoloji Alanında Kur'ân'ın İ'câzı» adlı bir teblîğ sundu. Son olarak şöyle dedi:

"–Ben Hazret-i Peygamber'in yaşadığı asrın hayat husûsiyetlerini bilmiyorum! Ancak sâde bir hayat yaşadığı husûsunda bilgim var! Bir bu duruma ve bir de içindeki erişilmez bilgilere bakınca anlıyorum ki,

Kur'ân'ın o döneme âit bir kültürün eseri olabileceğini düşünmek çok yanlış! Bu kitap, semâvî bir eserdir!.."

İşte görülüyor ki akl-ı selîm, ilimle birleştiği zaman ilâhî hakîkatleri kabûl etmekten başka çâre bulamaz. Dolayısıyla onlara bu gerçekleri aksettirecek parlak ilim aynalarına ihtiyaç vardır. Elbette kıyâmete kadar bütün zamanlarda birçok yeni keşifler olacak ve Kur'ân mûcizeleri, ilim adamlarını hayretler içinde bırakacaktır.

2. İki Deniz Arasındaki Engel

Kur'ân-ı Kerîm'de iki denizden bahsedilmektedir. Bunlardan birinin suyu tatlı, susuzluğu giderici, diğerinin ki ise acıdır. Bu iki deniz arasında, iki denizin sularının birbirine karışmasına engel olan bir perde (berzah) bulunmaktadır. Bu husus, iki âyet-i kerimede dile getirilmektedir:

"*O (Allah) iki denizi birbirine salmıştır, bu tatlı, susuzluğu giderici, şu tuzlu ve acıdır. Ve ikisinin arasına, birbirine kavuşmalarına engel olan bir perde koymuştur (hiç birbirine karışmazlar).*" (Furkân, 25/53)

"*İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar (temas ediyorlar), aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar.*" (Rahmân, 55/19-20)

Görüldüğü üzere Rahman sûresindeki âyetlerde iki denizin salıverildiği, bunların birbirlerine temas ettiği ve fakat aralarında bulunan bir engel sebebiyle birbirlerine karışmadıkları anlatılırken, Furkan sûresindeki âyette, bu iki denizin acılık ve tatlılık vasıfları önplana çıkarılarak, aralarında bulunan engelin bu vasıflara dayalı bir engel olduğuna dikkat çekilmektedir.

Şimdi Rahman sûresindeki âyetlerde geçen kavramlara geçelim:

Merec: Lugat olarak "karıştırdı" ve "salıverdi" anlamlarını taşımaktadır. Araplar, bir kişinin devesini serbest bırakmasını bu kelime ile ifade ederler. Demek ki Allah, bir kişinin devesini istediği yere gidebilecek şekilde serbest bırakması gibi, iki denizi de istedikleri yere akıp gidebilecekleri şekilde salıvermiştir.

Bahrayn: İki deniz demektir. "Bahr" kelimesi "büyük su kütlesi" demek olup, okyanus için kullanılabildiği gibi, mesela Nil, Dicle ve Fırat

gibi büyük ırmaklar hakkında da kullanılabilir.[317] Dolayısıyla bu iki denizin, hangi iki deniz olduğu konusunda farklı yorumlar bulunmaktadır: Gök ve yerin denizi, biri tatlı diğeri tuzlu olan iki deniz, yeryüzünün kuşattığı deniz ile yeryüzünü dışından kuşatan deniz...

Yeltekıyân: "O iki deniz birbirine kavuşuyorlar" demektir.

Berzah: Araplar, iki şey arasında bulunup engel teşkil eden her şeye "berzah" derler. Bu bakımdan dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında bulunan hayata da berzah denilir.[318] Dolayısıyla berzahta "engel, perde" anlamı bulunmaktadır. Bu engel de bazısında bizzat Allah'ın kudretidir; bazısında ise Allah'ın kudreti ile olandır. Çünkü bu iki deniz arasında bazen gözle görülür, elle tutulur, yere ait bir mania bulunur, bazen ise böyle olmaz.[319]

Lâ yebğıyân: Bu kelime zulmetme anlamında olan "bağy" kökünden olup: "Onlardan biri diğerine zulmetmez, birbirinin sınırını aşmazlar" manasını ifade eder. Taberi bu ifadeyi, "lâ yehtelıtân: biri diğerine karışmazlar, Allah'ın kendileri için koyduğu sınırları aşmazlar" şeklinde yorumlar.[320] Zemahşerî ise, "Allah tuzlu denizle tatlı denizi, birbirlerine komşu ve mücavir olarak ve birbirine kavuşmuş halde salıvermiştir. İkisi arasında da gözle görülür bir fark, ayrılık yoktur. İkisi arasında Allah'ın kudretiyle bir "engel" vardır. Onlar hadlerini aşmazlar, biri diğerine karışmaz"[321] şeklinde tefsir eder.

Aralarında engel olarak yeryüzü bulunan gökle yer denizi ve yine aralarında büyük kara parçaları bulunan diğer denizler bizim burada ilgi sahamızın dışında kalmaktadır. Esasen biz, birbiriyle iç içe, yanyana bulundukları halde birbirine karışmayan denizlerden, bunların arasında bulunan engelden ve bu engelin nasıllığından bahsetmek istiyoruz. Bir defa bu engelin "Allah'ın kudretiyle konulmuş bir engel" olduğunu başından beri bütün tefsir bilginleri ifade etmişlerdir. Ayrıca bu tabiî durum,

---

[317] Bucaille Maurice, *a.g.e.*, (Çev. Suat Yıldırım), İzmir, ts, s. 266.
[318] et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 27/76, Rahmân, 55/20. âyetin tefsirinde.
[319] er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 29/101, Rahmân, 55/20. âyetin tefsirinde.
[320] et-Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 27/76, Rahmân, 55/20. âyetin tefsirinde.
[321] ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 4/45, Rahmân 55/19-20. âyetin tefsirinde.

asırlardan beri insanlar tarafından bilinegelmektedir. İki nehir bir yerde aktıkları halde birinin suyu diğerine karışmaz; birinin suyu diğerinin içinde yok olmaz. Vahidüddin Han buna kendi tecrübelerine dayanarak şu örneği verir:

"Doğu Pakistan'ın Erkan şehrine doğru akan iki nehir vardır. Her iki nehri birbirinden ayrı görmek mümkündür. Karşıdan bakılınca iki nehri birbirinden ayıran bir çizgi görülür, bir yanda tuzlu su, öbür yanda tatlı su tam bir ahenk içinde akar giderler. Bu manzara tıpkı sahile yakın olan nehirleri andırır. Med anında denizin suları nehrin sularına girer, fakat katiyyen karışmazlar. Tatlı sular, acı ve tuzlu suların altında varlıklarını muhafaza ederler. Ben bu gerçeği Allahâbâd şehrinde Gange (Ganj) ve Dijamma nehirlerinin birleştiği yerde bizzat müşahede ettim. Nehirler birbirine kavuştuğu halde, suları karışmıyor ve aralarında ayırıcı bir çizgi bulunuyor."[322]

Bu bakımdan âyetin ifade ettiği anlam açıktır ve bunu anlamada bir zorluk sözkonusu değildir. Belki bu engelin nasıllığı ve bunun kanunu konusunda ancak günümüzde bir kısım bilimsel izahlar yapılabilmektedir. Çağımız bilginleri buna "yüzey gerilimi/sathın uzaması" kanunu demektedirler. Buna göre hareketli iki sıvı kütlesini birbirinden ayıran bu engel, molekülleri birarada tutan kohezyon kuvvetinin her iki sıvıda farklı olması sebebiyle meydana gelmektedir. Bu sayede iki sıvı, kendi sahalarında özelliklerini (hüviyetlerini) muhafaza edebilmektedirler. Bunun basit bir örneği, su ile dolu bir bardakta herkes tarafından görülebilir. Su, bardağın sathında muayyen bir miktar yükselmedikçe taşmaz. Suyun üstündeki yüzey gerilimi, esnek bir zar gibi sıvıyı kaplamaktadır. Bu şeffaf perde gözle görülebilecek bir zar değildir. Zaten Kur'ân'ın konumuzla ilgili i'câzı burada gizlenmektedir. Suyun bardaktan, şeffaf perdenin kalınlığı kadar olan belirli bir mesafeyi aşarak dışarı çıkmasına mani olan, işte bu esnek zardır. Bu zar kuvvetli olup, muayyen bir dereceye kadar cisimleri kaldırarak batmalarına mani olur. İşte bu, zeytin yağı ile suyun karışma-

---

[322] Vahiduddin Han, *Bilim ve Uygarlık Açısından İslâm*, (Çev. Bekir Karlığa), İstanbul, 1989, s. 195; Karaçam, İsmail, *a.g.e.*, s. 267-271.

sını önleyen, tatlı su ile acı suyun arasını ayıran "Surface Tension: Yüzey gerilimi" kanunudur.[323]

Bu kanuna göre moleküler yapısı, sıcaklığı ve tuzluluğu ile birbirinden farklı olan su kitleleri, büyük okyanuslar ve denizlerde olduğu gibi yanyana, iç içe bulunsalar da biri diğerine karışmamakta, hüviyetlerini muhafaza edebilmektedirler. Bu konuyla alakalı olarak, denizler arasındaki engelle ilgili araştırmalarıyla ün salmış olan Kaptan Cousteau'nun açıklaması şöyledir:

"Bazı araştırmacıların, farklı deniz kütlelerini birbirinden ayıran engellerin bulunduğuna dair ileri sürdükleri görüşleri inceliyorduk. Araştırmalar sonunda gördük ki, Akdeniz'in kendine has sıcaklığı, tuzluluğu ve yoğunluğu var. Aynı zamanda kendine has canlıları barındırıyor. Sonra Atlas Okyanusu'ndaki su kitlesini inceledik ve Akdeniz'den tamamen farklı olduğunu gördük. Bu iki su kütlesi, Cebel-i Tarık Boğazı'nda birleşiyor ve bu birleşme binlerce yıldan beri sürüyordu. Buna göre iki denizin karışması ve sonuç olarak tuzlulukta, yoğunlukta, ihtiva ettiği madde oranında eşit veya eşite yakın bir durumda olmaları gerekiyordu. Oysa ki, böyle bir durumun mevcut olmadığını, yani su kütlelerinin birbirine karışmadığını ve her iki denizin yakın kısımlarında dahi, ayrı bir yapıya sahip olduğunu hayretle müşahede ettik. Bunun üzerine yapmış olduğumuz araştırmalarda bizi şaşkına çeviren bir durumla karşılaştık. Çünkü bu iki denizin karışmasına, birleşme noktasında bulunan harika bir su engeli mani oluyordu. Aynı türdeki bir su engeli, 1962 yılında Alman ilim adamları tarafından Aden Körfezi ile Kızıl Deniz'in birleştiği Mendep Boğazı'nda da bulunmuştu. Sonraki araştırmalarımızda, farklı yapıdaki bütün denizlerin birleşme noktalarında aynı su engelinin bulunduğunu müşahede ettik."[324]

---

[323] Vahiduddin Han, *a.g.e.*, s. 196; Yıldırım, Suat, "*Denizlerdeki Su Engeli Konusunda Bir Araştırma*", Gerçeğe Doğru, İstanbul, 1996, 1/7 (Rabıtatu'l-Âlemi'l-İslâmî dergisinin 1401 Safer/1980 Aralık nüshasında Dr. Abdullah A. Hıdr tarafından yazılan "*Yüzey Gerilimi Hakikati*" adlı makalesinden naklen).

[324] Ural, Abdurrahim Ali, "*Maurice Bucaille ve Jacques Cousteau'dan Mesaj*", (Abdülmecid Aziz Zindanî'nin "*Kur'ân ve Hadislerdeki İlmî Mucizele.*" adlı eserinden tercüme), Gerçeğe Doğru, s. 5-6.

Görüldüğü üzere konu ile ilgili âyetler hiç değişmediği ve öylece devam ettiği halde, asırlarca bilimsel seviyemize göre, bizler bu âyetlerin manalarının geniş sahalarından ancak belirli miktarları kavrayabiliyoruz. Kur'ân-ı Kerîm, bu tür müteşâbih âyetleri ile insanlara kıyamete kadar fikir ilham etmekte ve onun orijinal manaları tükenmemektedir. Bu da Kur'ân'ın mu'cizevi yönlerinden birini teşkil etmektedir. Fakat şurasını belirtelim ki, âyetin ifade ettiği manalar ile, bu konu ile ilgilenen bilimlerin vardığı neticeler arasında bir çelişkinin olması mümkün gözükmemekte, bilakis tam bir uyumun varlığı dikkat çekmektedir.

3. Denizlerdeki Karanlıklar

Gary Miller'in nakline göre, birkaç sene evvel bir müslüman, Toronto şehrinden marina (yat limanı) ticâreti yapan ve hayatını denizlerde geçiren bir kimseye, okuması için bir Kur'ân-ı Kerîm tercümesi hediye etmişti. Bu denizci, İslâm tarihi hakkında hiçbir bilgiye sahip değildi. Fakat Kur'ân'ı okuyunca onun son derece tesiri altında kaldı. Kur'ân'ı kendisine hediye eden müslümana:

"(Hz.) Muhammed bir denizci miydi?" diye sordu. Zîrâ bu zât, Kur'ân'ın tasvirlerinden son derece etkilenmişti. Çünkü kendisi denizdeki fırtınaları yaşayan biriydi ve denizdeki fırtınayı yazıya döken kimsenin de aynı şekilde bu fırtınayı yaşaması gerektiğine inanıyordu. Şu âyetteki tasvir ise, bir kişinin denizdeki fırtınayı sırf zihninde tasarlayarak yazabileceği bir şey değildir:

"*Yâhut o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları derin bir denizdeki yoğun karanlıklara benzer. Öyle bir deniz ki onu, dalga üstüne dalga kaplıyor... Üstünde de koyu bulut. Üst üste binmiş karanlıklar... İçinde bulunan insan, elini uzatsa neredeyse kendi elini bile göremiyor. Öyle ya, Allah birine nûr vermezse artık onun hiçbir nûru olamaz!*" (Nûr, 24/40)

Bu tasvir, ancak denizdeki fırtınanın nasıl olduğunu gayet iyi bilen biri tarafından yazılmış olmalıdır. Bu sebeple:

"Hayır, Hz. Muhammed bütün hayâtını çöl iklîminde geçirmiş olan bir insandır." denildiğinde şaşkınlığı iyice arttı. Ömrünü denizlerde geçirmemiş bir kimsenin bilemeyeceği tasvirler, en güzel şekilde Kur'ân'da

mevcuttu. O hâlde Kur'ân, her şeyi bilen bir kudret tarafından vahyedilmiş olmalıydı. Bu düşüncelerle vakit kaybetmeden İslâm'ı kabûl etti.[325]

E- JEOLOJİ

1. Dağların Yeryüzü Dengesi Bakımından Rolü

Kur'ân-ı Kerîm'de "dağ" anlamında cebel, cibal,[326] ravâsî,[327] tavd[328] ve a'lâm[329] kelimeleri geçmekte ve dağlar, nimetleri hatırlatma, yaratılış gerçeğinin büyüklüğünü gösterme, ibret olma, kıyamet gününü vasfetme vs. gibi maksatlarla zikredilmektedir. Biz bu maksatlar içinde sadece dağların yeryüzünün dengesini sağlamada üstlendikleri rolü ele alacağız. Önce Kur'ân-ı Kerîm'in kullandığı lafızların, dağların yeryüzünde oynadıkları rolle ilgili doğal realiteyi tasvirini ortaya koyup, daha sonra bu tasvirin, bugünkü jeofizik biliminin ulaştığı neticeleri mukayese edeceğiz.

Kur'ân-ı Kerîm'in dağlardan ravâsî, evtâd, tavd ve a'lâm olarak bahsetmiş olmasında üzerinde düşünülmesi gereken ince manalar bulunmaktadır. Şöyle ki:

Ravâsî kelimesinin türediği "rasâ", yeryüzü üzerinde hiç sarsılmayacak şekilde sapasağlam ve sabit durmak demektir. Bu da ancak, sabit duran o şeyin kökünün derinlere kadar inmesini gerektirir. Bu lafzın kullanılması bizim gözümüzde "yere bir kazığın çakılması" manzarasını canlandırır. Dolayısıyla "*dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi (ersâhâ)*" (Naziât, 79/32) âyetiyle "*dağları da birer kazık yapmadık mı?*" (Nebe', 78/7) âyeti arasında önemli bir irtibat bulunmaktadır.[330] Şimdi dağlardan "ravâsî" olarak bahsedilmesi ve dağların yeryüzüne yerleştirilmesi de aynı kökten gelen "ersâhâ" fiili ile ifade edilmesi, Kur'ân'ın anlayışına göre zaruri olarak dağların yer üstündeki yüksekliklerine göre yerin derinliklerinde köklerinin bulunduğunu açıklar.

---

325 Gary Miller, *The Amazing Qur'an*, s. 22-23.
326 Bkz. Haşr, 59/21; Nahl, 16/81.
327 Bkz. Ra'd 13/3; Hicr, 15/19.
328 Bkz. Şuara, 26/63.
329 Bkz. Şûra, 42/30; Rahmân, 55/22.
330 Rağıb el-Isfehani, *el-Müfredat*, "rasâ' maddesi.

Aynı şekilde Araplar, geminin sahilde demirleyip durmasını "rasâ" fiili ile ifade edip "raset es-sefine" derler. Buna göre dağlar yeryüzünde, geminin deniz sahilinde demirlediği gibi demirlemişlerdir. O halde ikisi arasında bir benzerlik ve uyuşma olmalıdır. Şimdi gemi, akıcı madde üzerinde yüzen katı bir cisim olduğu gibi dağlar da yerin derinliklerinde "sima" denilen akıcı madde üzerinde yüzen sert cisimdir. Geminin su üzerinde sabit bir şekilde durabilmesi için hacmine ve ağırlığına uygun olarak bir kısmının suyun içine batmış olması gerektiği gibi, yerin içinde sima denilen yumuşak ve mai madde üzerinde yüzen dağların da sabit ve istikrarlı kalabilmeleri için, yer üstündeki hacim ve ağırlıklarına uygun olarak yer içinde köklerinin bulunması zaruridir.[331]

Yine Kur'ân-ı Kerîm, dağların arza yerleştirilmesini "... dağların nasıl dikildiğine (nusıbet)... bakmazlar mı?"[332] âyetinde "nasb" lafzıyla anlatır ki, bu kelime de mızrak, taş, bina vb. şeyleri dikip yukarıya kaldırmak manalarını ifade eder.[333] Dolayısıyla bu kelime de dağların yer altında kökleri bulunduğunu çağrıştırır.

el-Mürselât 77/27. âyetinde de, "Biz yeryüzüne yüce dağlar yerleştirdik." denilmiş ve burada "ravâsî" ve "şâmihât" kelimeleri kullanılmıştır ki, az önce de belirtildiği gibi "ravâsî" dağların, yerin derinliklerine inen uzun kökleriyle sabit ve sağlam nesneler olduğunu, "şâmihât" ise yine dağların yer üstünde görünen kısımlarıyla oldukça yüksek nesneler olduğunu açıklamaktadır. Yine el-İra' 17/37. Âyette "Yeryüzünde azametle yürüme; çünkü sen (dağlar gibi) ne arzı yırtabilirsin, ne de boyca dağlara yetişebilirsin" buyurularak, bir bakıma burada da dağların kökleriyle yerin derinliklerine indiğini ve sanki yer üstündeki istikrarını sağlamlaştırıp artırmak için yeri yararak içine girdiğini ifade etmektedir.[334]

Hasılı Kur'ân-ı Kerîm, yeryüzünde dengeyi sağlamada, onu sallantı-

---

331 Bkz. el-Bennâ, Mansûr Muhammed Haseb, *el-Kur'ânü'l-Kerîm ve'l-ilmü'l-hadîs*, Mısır, 1991, s. 57-58; Hıdır, Abdülalim Abdurrahman, *ez-Zevahiru'l-coğrafiyye beyne'l-ilmi ve'l-Kur'ân*, Mekke, 1400h., s. 12-15.

332 el-Gaşiye 19.

333 Bkz. *Lisanu'l-Arab*, nasb maddesi; Isfehani, *el-Müfredat*, aynı madde, s. 725.

334 Şelebi, Hind, *et-Tefsiru'l-ilmi li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 114-115; el-Bennâ, Mansur Muhammed Haseb, *a.g.e.*, s. 59.

lardan ve sarsılmalardan korumada ve yeryüzü sakinlerinin orada rahatça yaşamalarında dağların büyük bir rolünün olduğunu; eğer dağlar olmasaydı bu istikrarın sözkonusu olamayacağını bildirmektedir ki, bu âyetlerin bir kısmının mealleri şöyledir:

"*Yeryüzüne de sizi sarsmaması için büyük dağlar yerleştirdi.*" (Nahl, 16/15)[335]

"*Onları sarsmasın diye de yeryüzüne büyük dağlar yerleştirdik.*" (Enbiya, 21/31)[336]

"*Dağları kazıklar yapmadık mı?*" (Nebe' 78/7)

İlk dönemlerden günümüze kadar gelen tefsir bilginleri de bu âyet-i kerimelerin yorumunda, dağların dıştan ve içten gelen baskılar karşısında yeryüzünün dengesini sağlayan, titreme ve sarsıntıları önleyen birer unsur olduğunu ifade etmişlerdir.[337]

Kainatın yaratılışı ile ilgili özet ve temel bilgiler veren Kur'ân-ı Kerîm, yeryüzünün canlıların ve özellikle insanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli imkanlarla donatıldığını, uzay boşluğu içerisinde durmadan dönen bu kürenin, geçici bir süre için de olsa kendini yok edecek içsel ve dışsal yıkıcı güçlerden korunduğunu, bu bağlamda içinde bulunan yolcuların rahat seyahat edebilmeleri için yüce dağlarla pekiştirildiğini söylemekte ve bunları birinci derecede Allah'a kulluk ve O'na teşekkür edilmesi gerektiği maksadıyla dile getirmektedir. Yani Kur'ân-ı Kerîm bu tür mes'eleleri, bir bilim kitabı gibi bilimsel gerçekleri anlatmak için değil, ilk planda insanlara Allah'ın büyüklüğünü, kudretini, rahmet ve merhametini hatırlatmak için zikreder. Fakat bunun yanında, bizim fikrimize göre, maddi-manevi, tabii-tabiatüstü hangi konu ile alakalı olursa olsun Kur'ân-ı Kerîm'in ifade ettiği her bilginin nihai noktada şüphesiz bilimsel bir gerçekliği vardır. Ama bu gerçekliği kendi çabalarımızla ortaya çıkarmak bazen mümkün

---

335 Benzeri bir âyet için bkz. Lokman, 30/9.

336 Bu ve benzer manaları ifade eden âyetler için bkz. Ra'd, 13/3; Hicr, 15/19; Neml, 27/61; Fussilet, 41/10; Kaf, 50/7.

337 Bkz. Elmalılı, *Hak Dini*, 7/5532; el-Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, 30/8; Hanefi Ahmed, *et-Tefsiru'l-ilmî li'l-ayati'l-kevniyye*, Mısır, 1960, s. 381.

olabilir, bazen olmayabilir; şimdi olmayabilir fakat ileride olabilir. Kur'ân-ı Kerîm hem kendini indiren Allah Teâlâ'yı hem de bizzat kendini 'hakk' olarak vasfeder. 'Hakk' ise gerçek ve doğru olan, hayali ve vehimsel olmayan, muhakkak surette gerçekliği bulunan şey, demektir. Yine Kur'ân-ı Kerîm, âyetlerinin "*ciddi sözler olduğunu ve asla şaka olmadığını.*" (Tarık, 86/13-14) bildirir. Dolayısıyla onun dağlar ve onların yeryüzü açısından önemi ile ilgili verdiği bilgilerin de jeolojik ve coğrafi açıdan iyi değerlendirilmesi gerekir.

Jeofizik bilminin bugün verdiği bilgilere göre arzın kabuğu sayılan toprak ve kaya tabakasının altı, erimiş madenler ve ateşten meydana gelen bir çekirdekten oluşur. Gerek bu yapı gerekse evrende gözlenen yıldızların yapısı göz önüne alınarak arzın ilk yaratıldığı zaman çok yüksek ateş kümesi ve eriyik metallerin temsilcisi olduğu sanılmaktadır. Buna karşın arzın toprak ve kaya tabakası ile büyük okyanusların nasıl kurulduğu pek iyi bilinmemektedir. Gerçi uzun süre içinde bir soğumanın bugünkü arzı meydana getirdiği söylenmekte ve bir kısım hipotezler ileri sürülmektedir.

Ancak arzın kabuk kısmını teşkil eden toprak yapısının yani silisyum bileşiklerinin varlığı bir gerçektir. Allah'ın ilahi bilim proğramı dayanıklı silisyum bileşiklerini arzın yüzeyine monte etmiş ve belli bir kazan kapatma olayı meydana gelmiştir. Böylece arzın en üst yüzeyi ateş yapısını kapatarak suyun çukurlarda kalabilmesini sağlamıştır. Böyle bilinçli bir kapatma olayı olmasa arzda katiyyen su birikimi olmayacak ve denizler kurulamayacaktı. Eğer arzın bu kabuğu gereken sağlamlıkta olmasaydı, bu ince kabuk içerdeki fırtına etkisi ile yırtılır, tüm alev ve ateş çekirdek kabuğu yırtıp taşarak her şeyi yok ederdi.[338]

İşte Allah Teâlâ bu kabuğu sabit tutmak için onun üzerine adeta büyük ağırlıklar koymuştur. Bunlar yapısında potasyum, silisyum ve birçok metallerin yığınak yaptığı 'sıra dağlar'dır. Gerek okyanusların yüzeyinde, gerekse karalarda fevkalade ince hesaplarla adeta bir fizik tablo gibi sıralanmış sıra dağlar bulunmaktadır. İşte bu sayede arzın merkezin-

---

[338] Nurbaki, Haluk, *a.g.e.*, s. 190-191.

deki o kaynar ateş, disiplin altına alınabilmiştir. Bu dağlar aynı zamanda depremleri perdeleyen bir nevi paratonerdir. Eğer dağlar olmasa arzın çekirdeğindeki sonu gelmez patlamalar, hızlı akışlar yeryüzünde bir saniye oturmamıza fırsat vermezdi. Her an zelzele içinde olurduk.

İşte Allah, koyduğu ince kanunlarla bu dengeyi sağlamıştır. Vahidüddin Han'ın ifadesine göre modern bilim, on üç asır bu realiteden habersiz yaşamıştır. Fakat coğrafya sahasında yapılan yeni araştırmalar neticesinde bugün bu hakikat "Denge Kanunu" (Isostasy) adı altında tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bu kanuna göre suda yüzen cisimlerin, istikrarlarını devam ettirebilmeleri için, su üstünde kalan kısımlarıyla suya gömülen kısımları arasında sürekli bir denge mevcuttur. Bu denge, dağların yer üstündeki kısımları ile yerin derinliklerine girmiş kökleri arasında da bulunmaktadır. Modern bilim ise hâlâ bu kanunun esrarına nisbetle çok gerilerde bulunmaktadır.[339] Nitekim profesör C.R. Von Anglen şöyle demektedir:

"Şimdi iyice anlaşılmıştır ki, gayet hafif bir madde yüzeye çıktığı zaman, büyük maddeler yerlerini korkunç hendeklere terkederler. Şu anda biz onları denizler olarak görüyoruz. İşte bu iniş ve çıkışlar dünyanın dengesini sağlar.

Karalarda olduğu gibi denizlerde de vadiler vardır. Fakat denizlerdeki vadiler, karadeliklerden çok daha çukur ve derindir. Üstelik insanın tecrübe sahasından da uzaktır. İlk nazarda denizlerde büyük geçitler olduğu fikrini verir. Bazen bu vadilerin derinliği, deniz seviyesinden 35.000 metre derinliğe ulaşır. Bu derinlik, yükseklik bakımından dünyanın en yüksek dağından daha yüksektir. Bazen denizlerdeki vadilerin derinliği o kadar büyük olur ki, şayet yüksekliği 29.002 km olan Himalaya sıradağlarının "Everest' tepesini buraya koyacak olsanız, deniz seviyesiyle tepe arasında daha bir mil mesafe kalırdı.

Hayretleri mucip hadiselerden birisi de, denizlerdeki derinliklerin, denizlerin ortasında bulunması icap ederken karaya yakın sahillerde

[339] Vahidüddin Han, *a.g.e.*, s. 202. Ayrıca bkz. Hıdır, Abdülalim Abdurrahman, *Hendesetü'n-nizami'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* , s. 167-169, Cidde, 1984; Şelebi, Hind, *et-Tefsiru'l-ilmi*, s. 117-120.

görülmesidir. Fakat denizlerin diplerinde bu derin yarıkları oluşturan bu korkunç basıncın dozajını kim, nereden bilecektir? Bu vadilerin adalara ve yanardağlara yakın olması; dağların uzunluğu ile denizlerde görülen derinliklerin, ilerde çıkacak bir adaya işaret olabileceğini belirtir. Bunun da sebebi şudur: Gerek denizden ve gerekse karadan gelen çeşitli tortular bu vadilere çökecek ve bir zaman sonra vadilerin büyük bir kesimi bu kalıntılarla dolacaktır. Eğer bu ameliyelerde görülen ölçüsüzlüğe bakılacak olursa, bir an için yeni bir dağın çıkması veya yepyeni bir adalar takımının zuhuru mümkündür. Sahile uzanan dağ sıralarında, deniz tortularına ait bazı izlerin bulunması, bu fikri doğrular mahiyettedir. Şu anki bilgiler ışığı altında, hiçbir nazariye denizlerdeki vadilerin izahını yapamaz. Dondurucu soğukların, zifiri karanlıkların ve santimetrekareye düşen yedi ton gibi bir basıncın tehdidi altında duran bu vadiler, diğer muammalar gibi, hâlâ insanoğlunun önünde bir bilmece olarak durmaktadır."[340]

Şimdi biz burada dağların yeryüzü dengesi bakımından üstlendikleri rolle ilgili hem Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ifadeleri açıklamaya çalıştık, hem de bugün bu konularla ilgili açıklama yapan coğrafya ve jeofizik bilimlerinin açıklamalarını vermeye çalıştık. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Kur'ân-ı Kerîm, hiç tereddüte düşmeden ve herhangi bir yanlış yaparım kaygısı taşımadan gerçeği en sade ve anlaşılır bir dille ortaya koymuştur. Her şeyi bilen Allah, bunu kolayca ifade etmiştir. Evet, dağlar yeryüzünün dengesinden ve güvenliğinden sorumludur. Fakat bilimin bu noktada işi oldukça zordur. Ne yaratılışın başlangıcına gidebiliyor, ne yerin derinliklerine inebiliyor. İmkanları oldukça mahdut ve gücü oldukça sınırlı. Buna rağmen yine elinden geldiği kadar, bir kısım ipuçlarından ve hipotezlerden hareketle bir şeyler söylemeye çalışıyor. Şu güzel ki, söylediği şeyler, az ve kısmi de olsa, gerçeğin bir yönünü ortaya koymaya, aydınlatmaya yarıyor. Ama şu da kesin ki, Kur'ân bilimden önde gidiyor, bilim onu sendeleye sendeleye, düşe kalka takip etmeye gayret ediyor. Olacak bu kadar: Allah nerede kul nerede; mahza ilim olan Allah kelamı nerede kul sözü nerede?!.

---

[340] Anglen, C.R. Von, Geomorphology, Newyork, 1948, s. 26.vd..

2. Kömür ve Petrolün Teşekkülü

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurur:

"*O Rabbin ki, otlakları çıkardı, sonra da onları karamsı bir sel köpüğüne çevirdi.*" (A'lâ, 87/4-5)

Bu âyetin tefsîrinde Hamdi Efendi şöyle der:

"Cenâb-ı Hak önceleri otlak, yayla, bahçe ve ormanlardaki her türlü ağacı yetiştirdi ve daha sonra da bunları kapkara bir gübre ve kömür hâline getirdi." Çünkü âyetteki "ahvâ" kelimesi; karamsı, esmer, koyu yeşil, isli, duru renklere verilen bir isimdir. Burada siyah, esmer ve yeşil mânâlarıyla tefsir edilmiştir.[341]

Jeoloji âlimleri, yeryüzünün ilk devirlerde geniş bitki örtüsü ile örtülü olduğunu söylemektedirler. O zamanın bugünküne nazaran daha sıcak ve bol yağışlı ikliminde yetişen dev cüsseli ağaçlar, yer hareketleri neticesinde toprağın altında kalmış ve fosilleşmiştir. Neticede bugünkü kömür yatakları teşekkül etmiştir. Bu âyetin aynı zamanda petrolün meydana gelişine de işaret ettiği düşünülmektedir. Nitekim âyette bitkilerin siyahımsı ve koyu yeşil bir sel suyuna çevrildiği haber verilmektedir. Yıllardır yapılan ilmî araştırmalar neticesinde de petrolün, yerin tabakaları arasında bir dere gibi aktığı tespit edilmiştir. İşte âyet-i kerîmenin, kömür ve petrolün oluşumuyla birlikte, bilim dilinde "Petrol Göçü" denilen bu hâdiseye de işâret ettiği düşünülmektedir.[342]

Fizik

1) Yükseldikçe Hava Basıncının Düşmesi

Bugünkü tespit ve tecrübelerimize göre normal atmosfer basıncı 1013 milibardır. Deniz seviyesinden itibaren göğe doğru yükseldikçe ortalama her 10,5 metrede basınç 1 milibar azalır. Sıcaklık ise yükseldikçe ortalama her 100 metrede 0,5 derece düşer. Aynı şekilde, yerden yükseldikçe atmosfer yoğunluğu ve tozların, dolayısıyla oksijen yoğunluğunun

[341] Bkz. *Elmalılı*, 8/5747-8.
[342] Haluk Nurbaki, *İlmî Gerçekler*, s. 33-35.

da azaldığı görülür. Bu sebeple, yükseldikçe nefes darlığı, konuşma ve görme zorlukları, baygınlık hâlleri meydana gelir. Hattâ 20.000 metreyi geçince özel cihaz kullanılmadığı takdirde nefes alınamadığından ölüm söz konusu olmaktadır. Bu sebeple yüksek uçuşlarda oksijen tüpü kullanılır. Henüz yeni keşfedilmiş sayılabilecek bu gerçeğe Kur'ân-ı Kerîm on dört asır önce:

"*Allah, kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse onun göğsünü, o kimse gökte yükseliyormuş gibi dar ve tıkanık yapar!*" (En'am, 6/125)

2) Dermatoloji

Tayland, Cayn-Mayn Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tajaket Tajason'a bir tıp konferansında Kur'ân-ı Kerîm'deki ilmî hakîkatlerden bahsedildiğinde, önce bunları kayda değer bulmamış ve:

"Buna benzer bilgiler, bizim oralardaki Buda dîninin kutsal kitaplarında da var." demişti.

Ancak, bunun ispatının istenmesi üzerine yaptığı araştırmalarda iddiâ ettiği bilgilerin hiçbirine rastlayamadı. Tekrar Kur'ân-ı Kerîm'deki açıklamaları inceledi ve önceki sözlerinden pişman oldu. Bu hususta tartıştığı müslüman ilim adamlarından özür dilemek zorunda kaldı.

Daha evvel azapla alâkalı bir çalışma yapan Tajason, şu neticelere ulaşmıştı:

Azâbın uzun müddet devâm edebilmesi için, deriler ateşte yanıp hissiyat yok olduğunda, onlara yeniden aynı kâbiliyeti kazandırmak gerekir. Çünkü azap, deriler üzerinde gerçekleştiği için, deriler yana yana içindeki sinirler tahriş olur ve devre dışı kalır ki bu, azâbın artık hissedilmemesi demektir. Zîrâ beyin, idâre ettiği hissetme işini deri vâsıtasıyla yapmaktadır. Diğer bir ifâdeyle deri, sinirlerin vazîfesini icrâ ettiği bir alandır. Dolayısıyla deriler yanarak kömürleştiğinde, sinirlerin vazîfe yapması artık mümkün değildir. Yeni bir deri giydirilmesi zarûrîdir. Yâni azâbı tadacak sistem, ancak yeni bir deri yaratılıp vücûda giydirildiğinde tekrar kurulmuş olur.

Bu ilmî neticelere varan Tajason'a şu âyet gösterildi:

"*Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek ateşe sokacağız! Onların derileri yanıp acı duymaz hâle geldikçe de, derilerini yenisiyle değiştiririz ki, azâbı iyice tatsınlar! Allah dâimâ üstün ve Hakîm'dir.*" (Nisâ, 4/56)

Âyet-i kerîme, Tajason'a şok tesiri yaptı. Kur'ân-ı Kerîm'in bir beşer kelâmı olamayacağını îtirâf etti. Memleketine döndüğünde yaptığı ilk konferansında talebelerinden beş kişi îmân etti. Nihâyet kendisi de Riyad'da yapılan sekizinci tıp kongresinde kelime-i şehâdet getirdikten sonra sevinçle; "Ben de müslüman oldum!" diye haykırdı ve bundan sonraki ömrünü Kur'ân'a adadı.

Üçüncü Bölüm

KUR'ÂN'IN BİLİM VE TEKNOLOJİYE IŞIK TUTMASINA HENÜZ KESİNLEŞMEMİŞ KONULARDAN ÖRNEKLER

KUR'ÂN'IN BİLİM VE TEKNOLOJİYE IŞIK TUTMASINA HENÜZ KESİNLEŞMEMİŞ KONULARDAN ÖRNEKLER

Kur'ân-ı Kerîm'de, insanın düşünce ufkunu genişletici ve bir takım yeni buluşların gerçekleşmesine ışık tutup teşvik edici âyetler bulunmaktadır. İşte bu bölümde, bu tür âyetleri esas alarak, Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisine ışık tutmaya çalışacağız.

1. Işınlamayla Eşya Nakli

Hz. Süleyman, kendisine hem peygamberlik hem de saltanat verilen bir kişiydi. O, hayvanların dilinden anlamakta, cinleri emrinde çalıştırmakta, rüzgara binerek havada dolaşmakta idi. Bir defasında Hz. Süleyman, insan, cin ve kuşlardan meydana gelen ordusuyla yola çıkmıştı. Yemen taraflarına yapılan bu seferde "Karınca Vadisi" diye bilinen bir vadiye geldiğinde, ordunun yaklaştığını gören dişi bir karınca, tebaasını uyarmış, farkında olunmadan çiğnenmeden sakındırmıştı. Bunu işiten ve durumun nezaketini anlayan Hz. Süleyman tebessüm etmiş, böyle bir nimeti kendine bahşettiği için Allah'a şükretmişti.

Hz. Süleyman'ın Hüdhüd adında bir erkek kuşu vardı. Bu kuşun vazifesi, ordu seferde iken su bulmaktı. Aynı zamanda ileri gözcü olarak istihbaratçılık da yapıyordu. Göreve çıktığı bir gün iyice gecikince Hz. Süleyman çok kızmış, geç kalışının sebebini açıklayan açık bir delil getirmediği takdirde onu cezalandıracağına ve hatta boynunu keseceğine yemin etmişti.

Hüdhüd, su keşfine çıktığı bu uçuşunda, kendi cinsinden dişi bir kuşla karşılaşmış; ondan çok enteresan şeyler duymuştu. Anlattıklarının doğru olup olmadığını araştırmak için, birlikte Sebe' ülkesine uçtular. Hüdhüd, bu ülkeyi Belkıs adında bir kadın hükümdarın yönettiğini, halkıyla birlikte Güneş'e taptığını ve çok kıymetli bir tahtta oturduğunu görmüştü.

İstediği bilgileri aldıktan sonra hızla geri dönüp, olanı biteni Hz. Süleyman'a haber verdi ve affedildi. Hz. Süleyman, Hüdhüd'le gönderdiği bir mektupta, Belkıs'ı ve halkını İslâmiyete davet etti. Belkıs durumu araştırmak ve Hz. Süleyman'ın askeri gücünü öğrenmek için kıymetli hediyeler eşliğinde bir heyet göndermeyi kararlaştırdı.

Hüdhüd bütün duyduklarını gelip Hz. Süleyman'a anlattı. Hz. Süleyman, heyeti karşılamak üzere bütün ordusunu toplayıp saf saf dizdi. Gelen heyet bu manzara karşısında şaşırıp kaldı. Korkularını belli etmemeğe çalışarak, hükümdarlarını övdüler ve getirdikleri hediyeleri Hz. Süleyman'a takdim ettiler.

Hz. Süleyman, Allah'ın kendisine ihsan ettiği güç ve zenginliğin yanında bu küçük hediyelerinin bir kıymet ifade etmediğini söyleyip, bunları geri götürmelerini ve hükümdarlarına, halkı ile birlikte Güneş'e tapmaktan vazgeçip Allah'a iman etmeye gelmesini istediğini bildirmelerini emretti. Kabul etmediği takdirde, ordusuyla gelip orasını yerle bir edeceğini ihtar etti.

Elçiler geri dönüp olanı biteni Belkıs'e anlattılar. Belkıs durumun ciddi olduğunu anladı. Harp meclisini toplayarak görüşlerini sordu. Böyle bir ordu ile savaşamayacaklarına karar verdiler. Belkıs, aldıkları bu karar üzerine, Hz. Süleyman'ı ziyaret etmek için hazırlıklara başladı.[343]

Belkıs'ın heyeti ile birlikte geldiğini haber alan Hz. Süleyman, emrindeki insan ve cinlerden ileri gelenleri etrafında topladı. Belkıs'la heyetinin iman etmelerini kolaylaştırmak istiyordu. Hüdhüd'ün anlattığı, yakut ve zümrütlerle işlenmiş altın taht aklına geldi. Etrafındaki ileri gelenlere:

"*Ey heyet! Kendisi teslim olarak bana gelmezden evvel, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?*" (Neml, 27/38) diye sordu.

[343] Bkz. Neml, 27/16-35.

"*Cinden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz, dedi.*" (Neml, 27/39)

"*Nezdinde Kitap'tan bir ilim bulunan zat ise: Onu sana, gözünü kırpmadan evvel getiririm, dedi. Derken onu yanında duruyor görünce (Süleyman): Bu, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir, dedi.*" (Neml, 27/40)

Neml sûresinin 15-44. âyetleri arasında anlatılan bu kıssada, Belkıs'ın tahtının, saniye ile ifade edilebilecek kısa bir sürede çok uzun bir mesafeden getirildiği açıkça ifade edilmektedir. Maddi bir eşya olan taht, uzak bir mesafeden çok kısa bir zaman diliminde getirilmiştir. Bunu da, kendisinde Kitap'tan bir ilim bulunan biri getirmiştir.

Tahtı getiren kişi hakkında tefsir kitaplarında değişik ihtimaller üzerinde durulmuştur. Bunun meleklerden Cebrail veya Hz. Süleyman'ı destekleyen başka bir melek olduğu; diğer taraftan bunun İbn Mesud'a göre Hızır, İbn Abbas'ın en meşhur görüşüne göre Hz. Süleyman'ın veziri Asaf bin Berhiya, Katade'ye göre ism-i azamı bilen bir insan, bir kısmına göre ise bu Hz. Süleyman'ın bizzat kendisi olduğu söylenmiştir. Çoğunluk vezir Asaf üzerinde ittifak etmesine rağmen Razi ve Elmalılı gibi müfessirler bunun Hz. Süleyman'ın bizzat kendisinin olmasının âyetlerin siyak ve sibakına daha uygun düştüğünü kabul ederler[344] ki biz de bu görüşü desteklemek istiyoruz. Şu kadar var ki hepsinin de ortak görüşü, Kur'ân'da da açıkça belirtildiği gibi, bu işi başaran kişinin bilim adamı olduğu ve onun Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını iyi bildiği, Kitap'tan bir bilgiye sahip olduğudur. Bu kitaptan maksadın da Levh-i mahfuz, Hz. Süleyman'ın kitabı veya ism-i azam olduğu da kaydedilmiştir.

Bazı müfessirler olayın meydana geldiği sırada Hz. Süleyman'ın Şam'da bulunduğunu söylerler. Belkıs'ın tahtı ise Yemen'de Sebe' krallığının merkezinde ve kapalı kapıların ardındadır. Bu iki mekan arasında 2000 km dolaylarında bir mesafe sözkonusudur. Maddi bir eşya olan

[344] Bkz. Razi, *Mefâtîhu'l-gayb*, 24/197; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3679.

taht, o kadar uzak mesafeden bu kadar kısa mesafede nasıl getirilmiştir? Bu konuda Kur'ân'da fazladan bir bilgi yoktur. Hz. Peygamber'den de bir açıklamaya rastlamıyoruz. Dolayısıyla söylenenler ya tahminden veya ehl-i kitaba dayanan rivayetlerden ibarettir. Bir kısımları onun yer altından nakledildiğini savunurlar. Endülüslü müfessir Kurtubi'nin Kuşeyri'ye dayanarak verdiği bilgiye göre, Allah bir nesneyi en uzak doğuda yok edip sonra onu en uzak batıda yeniden varedebilir veyahut da Allah, iki nokta arasındaki yerleri ortadan kaldırır ve sonra bu yerleri yeniden varlığa dönüştürebilir. Bu olayda da durum böyle olmuştur. Mücahid gibi bazıları da tahtın havadan getirildiği görüşünü savunmuşlardır.[345]

Bu âyetleri yorumlayan bütün müfessirler, âyetlerden böyle bir olayın kesin olarak gerçekleştiği neticesini çıkarmışlar, bunu getiren kişinin kim olduğuna göre olayın ya bir keramet veya bir mucize olduğunu savunmuşlardır.

Bir kısmı ise olaya aklî bazı izahlar getirmişlerdir. Mesela Razi: "Aradaki mesafe böylesine uzak iken, o tahtın bu kadarcık zaman içinde taşınması nasıl mümkün olabilir? Bu taşınma işi, ya, o tahtın sıçrayarak buraya konduğunu veyahut da aynı cismin, aynı anda iki yerde bulunduğunu söylemeyi gerektirir" şeklindeki itiraza şöyle cevap verir:

"Mühendisler demişlerdir ki, güneş küresi, yer küresinden yüzaltmış dört kez daha büyüktür. Buna rağmen güneşin doğma zamanı, çok kısa sürer. Binaenaleyh biz, güneş yuvarlağının doğuş zamanını, Şam ile Yemen arasındaki zamana taksim ettiğimizde, o lemha (o kısacık an), uzamış olur. Binaenaleyh, böylesine hızlı bir hareketin varlığı aklen sabit olup, Allah Teâlâ'nın da bütün mümkinata kadir olduğu sabit olunca, bu soru ortadan kalkar."[346]

Muhyiddin İbn Arabi olaya şöyle bir açıklama getirmiştir: Asaf, tahtın bizzat kendisinde tasarruf etti de, onu mevziinde yok edip her an hasıl olmakta bulunan "halk-ı cedid"i bilenden başka kimsenin hissedemeyeceği

---

[345] Görüşler için bkz. et-Taberi, *Câmi'u'l-beyan*, 19/100 vd.; Kurtubi, *el-Câmi'*, 13/202 vd, Ahmed b. Muhammed b. Tâhûn, *Süleymanü'l-Hakîm ve Belkısu Meliketü sebe'*, s. 103-104, Kahire, 1993.

[346] Razi, *Mefâtîhu'l-gayb*, Neml, 27/38-40. âyetin tefsirinde.

bir şekilde Süleyman'ın yanında icad ediverdi. Tahtın Süleyman'ın yanında var olma zamanı, kendi mekanında yok olma zamanının aynı idi, ikisi bir anda idi ve Asaf'ın sözü, zamanda fiilin aynısı idi. Zira Kamil'den sadır olan söz, Allah Teâlâ'dan sadır olan "Kün: Ol!" emri gibidir. Bu tahtın, çok kısa sürede getirilmesi mes'elesi, çözümü en zor konulardan biridir. Ancak zikrettiğimiz icad ve idamı bilen kişiler müstesna. Taht, ne mesafe katetti ne de onun için arz dürüldü veya yarıldı.[347]

Muhyiddin İbn Arabi'nin bu açıklamasını değerlendiren Elmalılı, halk-ı cedid mes'elesinin buraya tatbikinin âyetin zahirine uygun düşmediğini, zira burada 'yaparım' denmeyip 'getiririm' dendiğini ve burada tahtın getirilmesi için lemh-ı basar, tarfetü'l-ayn yani bir an değil, bir saniyeyi aşan bir zaman diliminden bahsedildiğini, dolayısıyla Şeyh'in yorumunun eksik olduğunu belirttikten sonra kendi görüşünü şöyle ifade eder: "Tahtı getiren kişinin, 'onu sana gözünü kırpmadan önce getiririm' sözünü söylemesi ile getirmesi bir olmuştur. Yani söyleyinceye kadar getirmişti. Zira ilmini biliyordu. Bir saniyede binlerce kilometre sür'at, zamanımız efkarı fenniyesinin mülahazasına alışmış olduğu mesaildendir. Mühim olan nokta ancak bu hareketi yapmak için tatbik olunacak kuvveti bilmekten ibarettir. Bir saıkada, bir cereyanda, bir telgrafta görülen bu sür'at bir kütlede de görülebilir. Yakından icra-yı tesir ettiğini gördüğümüz iradenin bir telsiz gibi uzakta da amil olabildiğini gösteren misaller de yok değildir. Bir cazibe ile ecrâmın fezada uçuştuğu bir irade ile a'zanın bedende oynadığı gibi bir irade ile afaktaki bir cismin tayy-ı mekan etmesi de Kitap'ta, Levh-i mahfuzda sabit olan ilimdendir."[348]

Bu olayı *"Uzay Âyetleri Tefsiri"* adlı kitabında "Yeryüzü Ortamında Gökyüzü Hızını Gerçekleştirmek" başlığı altında inceleyen Celal Yeniçeri, tahtın nasıl getirildiği ve getirilmesinin zorluğu ve yöntemleri konusunda şu açıklamayı yapar:

"Tahtın hangi yöntem kullanılarak getirildiğini bilemiyoruz. Fakat ortada bir şey varsa o da bu işte sesten hızlı bir gücün devreye sokulmuş olduğudur. Bilmediğimiz diğer şey de, tahtın alınıp getirilmesini gerçek-

---

[347] Konuk, Ahmed Hamdi, *Fususu'l-hikem Tercеme ve Şerhi*, 2/230, İstanbul, 1990 vd.
[348] Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3678.

leştiren kişinin bu yöntemi uygulamak için Yemen'e gidip gitmediğidir. Eğer o bu kısa sürede ayrıca oraya gidip geldiyse mesafe bir kat daha uzamış ve insanın şaşkınlığı da bir kat daha artmış olacaktır. Bu iş oraya gitmeden gerçekleştirildiyse o takdirde uzaktaki bir eşyayı onun yanına gitmeden çekip alma nasıl mümkün olmuştur? Bu bizim şaşkınlığımızı bütün bütüne artıran bir şey olacaktır. Müfessirlerin dediği gibi taht, ard arda kapalı ve kilitli mekanlardaysa, bunun mücessem olarak kapılar açılmadan oradan çıkarılışı ve eğer Hz. Süleyman o sırada kapalı bir mekandaysa tahtın mücessem haliyle oraya sokuluşu nasıl mümkün olur? Bu, ancak onun, maddeyi delip geçen bir ışığa veya bir enerjiye dönüştürülmesi ile mümkün olabilir. Eğer tahta böyle işlem uygulandıysa bu sefer de bu enerjinin istenen yerde aynı tahta dönüştürülebilmesi bizi başka bir hayret içine sokar. Fakat ne olursa olsun taht gelmiştir ve tabiatıyla bütün bunlar ancak Kur'ân'a inananlarca düşünülecek olan şeylerdir. (.....) Bu bir ışınlama yöntemi midir, bilemiyoruz. Fakat şunu söyleyebiliriz ki sözkonusu yöntemi bulup kullanabilirsek eşya naklinde günümüzde ondan faydalanmak mümkün ve hatta hârika bir şey olacaktır."[349]

Dolayısıyla insanın aklına şöyle bir soru geliyor: Bu olay, günümüzde bilimkurgu yazarlarına ilham olan "ışınlama ile insan ve eşya nakli"ne işaret eden bir hadise olabilir mi? Hüseyin Atay diyor ki: "Bana öyle geliyor ki, bu, "Uzay Yolu" filminde gösterilen bir insanı, bir nesneyi veya maddeyi uzak bir yere ışınlamak yoluyla nakletmeye çok benzemektedir. Ancak bu ışınlama ilerler ve gerçekleşirse, bu olayı anlatan âyet-i kerimelerin daha iyi anlaşılacağına inanıyorum. Işınlama metodu henüz bir hayal ve deney safhasındadır. Bunu söylemekle ışınlamanın Kur'ân'dan alındığını iddia etmiyoruz. Bunu icad edenlerin Kur'ân'daki bu olaydan haberleri yoktur. Ama ışınlama veya onun yerine geçecek başka veya daha geliştirilmiş bir nakil aracı veya mesafeyi katetme metodu ortaya çıkacak olursa, bu âyetin anlaşılmasında daha faydalı olacağında şüphe yoktur. Bu gibi ilmi keşif ve veriler ile münasebeti devam ettirmek ve onlardan istifade etmek, Kur'ân'ı anlamak için doğru bir tutum ve kaçınılmaz bir görev kabul edilmelidir."[350]

---

[349] Yeniçeri, Celal, *Uzay Âyetleri Tefsiri*, s. 184, İstanbul, 1995.
[350] Atay, Hüseyin, *Modern İlim ve Kur'ân-ı Kerîm İlişkisinde Metot*, s. 268.

Şimdi biz, konunun daha iyi anlaşılması için günümüzde bilimin bu alanda ne tür gelişmeler kaydettiğini ve bu hususta hangi noktalara ulaştığını ortaya koymak, sonra da bu gelişmelerle âyet-i kerimenin ifade ettiği manalar arasında bir ilgi kurmak istiyoruz.

Şurası kesin ki, bilim adamları, insanı ve eşyayı ışınlayarak yani mikro dalgalara yükleyerek uzak mesafelere nakletmeyi henüz başaramadılar ama, onun basit bir örneği olan ses ve resmi radyo dalgalarına yükleyerek uzak mesafelere nakletmeyi başardılar. Hepimizin bilip gördüğü gibi telefon ve radyo aracılığı ile ses, televizyon aracılığı ile ise hem ses hem de görüntü anında nakledilmektedir.[351] Fakat bu cihaz ve aletlerin icadı da ancak yakın zamanlarda gerçekleştirilebilmiştir:

Telefon (Yunanca tele: uzak, phone: ses), iletken bir tel aracılığı ile uzaklara ses naklini gerçekleştirmede kullanılan bir sistemdir. Sesi elektrik sinyallerine dönüştüren bir mikrofon, bu sinyalleri iletmede kullanılan kablolar, bu kabloların toplanıp organize olduğu bir santral ve elektrik sinyallerini yeniden sese dönüştüren bir alıcıdan ibarettir.[352]

Telefonun icadı konusunda çeşitli denemeler olmuştur. Önceleri borulu veya akuistik telefon, birinin önünde konuşulduğu zaman sesi titreşimler halinde öbürüne ileten bir sicimle birbirine bağlı iki zardan meydana gelmiş sicimli telefon kullanılmıştır. 1854'te Fransız Bourseul, yalnız teoriye dayanan bir açıklama yapmış, 1861'de Alman Philipp Reis, telefon hattı üzerinden ilk başarılı konuşmayı gerçekleştirmiştir. 1876'da Amerikalı Graham Bell telefon alıcı ahizesini, 1877'de de Hughes, kömür tanecikli mikrofonu imal etmişlerdir. Bu iki buluş, telefon tekniğinin temelini oluşturmuştur. 1892'de Amerikalı Strowger, rotatif sistemini bulmak suretiyle otomatik bağlantı tekniğini geliştirmiştir. Ülkemizde ancak 1908'de Meşrutiyetin ilanından sonra telefondan istifade edilmeye başlanmıştır.[353]

Radyo, elektromanyetik dalgalarla, çok uzak mesafelerden, telsizle haberleşme sistemidir. Bu haberleşme, işaretleşme, ses iletimi veya görüntü iletimi şeklinde olabilir. Televizyon, radyonun özel bir şeklidir.

---

[351] Seren, Sami, "*Kurgubilim ve Peygamber Kıssaları*", sy. 135, s. 26, Zafer, 1988.
[352] *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 10/4033, İstanbul, 1985.
[353] *Türk Ansiklopedisi*, 31/61; *Meydan Larousse*, 12/29.

Radyonun esası, bir elektrik devresinden ivmeli olarak akım geçirilince, yani akımın yönü ve şiddeti zamanla değişince, elektromanyetik dalgalar meydana gelmesiyle ilgilidir. Böyle elde edilen kuvvetli radyo dalgaları, sesten elde edilen akım ile birleştirilip modüle edildikten sonra uygun bir antenle yayılır. Bu dalgalar, radyo alıcıları tarafından alınarak yeniden sese dönüştürülür. Radyo haberleşme sisteminin ana hususları olan vericiler ve alıcılar, yapıları ve işleyişleri karmaşık elektronik devrelerden ibarettir. Yayının ulaşabileceği mesafeler, vericinin gücüne, yayın frekansına, yayının yapıldığı mevsime, saate ve başka faktörlere bağlıdır.

Radyonun esası olan elektromanyetik dalgaların varlığı, 1867'de Maxwell tarafından tahmin edilmiş, 20 yıl sonra (1887) Alman Hertz ve İngiliz Lodge, birbirlerinden habersiz, bu dalgaları laboratuvarda elde ederek işaretleşmede kullanmayı teklif etmişlerdir. Amerika'da oturan Hırvat bilgin Tesla ve İngiltere'de çalışan İtalyan Markoni, XIX. asrın son yıllarında, radyo dalgaları ile çalışan telsiz telgrafı yapmayı başardılar. XX. yüzyılın ilk 10 yılı içinde, bugünkü modern radyo ve diğer telekominikasyon tekniklerinin tamamı prensip olarak biliniyordu. Radyo dalgaları, boşlukta ışık hızı ile yayılırlar. Frekanslarına bağlı olarak, değişik yansıma özellikleri gösterirler. Özellikle yüksek frekanslı radyo dalgalarının bir kısmı, iyonosfer tabakasından yere ve yerden yine bu tabakaya yansıyarak onbinlerce kilometre uzağa ulaşabilirler.[354]

Televizyon, hareketli görüntüleri ve bunların çıkardıkları sesleri elektromanyetik dalgalara dönüştürerek uzaklara ileten ve bu dalgalardan, yeniden görüntü ve ses elde eden sistemin adıdır. Televizyon sisteminin amacı, görme ve işitme duyularını tabii sınırlarının ötesine genişletmektir.

İnsanın görme duyusu, görüntüleri gözün ağ tabakasından (retina) beyine iletirken, optik sinirler yolu ile yüz binlerce ayrı elektrik devresinden yararlanır. Televizyon sisteminin gelişimi sırasında da, aynı ilkeden elektronik yolla yararlanılması öngörülmüştür. Ancak bu yöntem, alıcı ile verici arasında yüz binlerce elektrik devresinin bulunmasını gerektirdiğinden, pratik açıdan kullanılması imkansızdır. Bu yüzden televizyon sistemi, apayrı bir yöntem oluşturan "görüntü analizi ve sentezi" ilkesinden yararlanır. Bu

[354] *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 8/3167, İstanbul, 1985.

ilkenin uygulanmasında, ışık değerlerinin elektriksel değerlere dönüştürülmesi tekniği kullanılır. Analiz yöntemi ile görüntünün bütününde bulunan değişik ışık değerlerinden elde edilen bu elektrik değerleri, radyo dalgaları aracılığı ile iletilebilen elektrik işaretlerine dönüştürülür. Aynı işlemin alıcı tarafından tersinden tekrarlanması görüntüyü oluşturur.

Hareketli görüntülerin bu yolla iletilmesi, görme duyusunun kalıcılık özelliğine dayanır. Gözün ağ tabakasına düşen görüntü, ışık kaynağı ortadan kalktıktan sonra 1/10 saniye kadar bir süre daha görme duyusunu etkilemeyi sürdürür. Böylece televizyon sistemlerinde, görüntüler birbiri ardından 1/10 saniyeden daha kısa aralıklarla analiz ve sentez işlemlerinden geçirilirse, insan gözü tek tek görüntüleri ayırt edemeyecek ve görüntü hareketlerinin sürekli olduğu izlenimine kapılacaktır.[355]

Bir televizyon sisteminde beş önemli unsur bulunur: Yayınlanacak sahneyi görüntüleyecek kamera, görüntüdeki ışık sinyallerini elektrik sinyallerine dönüştüren bir transduser, bu elektrik sinyallerinden radyo dalgaları üreterek antenden atmosfere yayınlayan verici (transmitter), atmosferde yayılan görüntü taşıyıcı elektromanyetik dalgaları alıp yükselttikten sonra elektrik sinyallerine dönüştürerek (alıcı anten, amplifikatör ve birinci dedektör) ve elektrik sinyallerini ışığa dönüştürerek, ekran üzerinde görünür resim veren transduser.[356]

Televizyonun teorik temelleri, daha XIX. yüzyıl sonlarında biliniyordu. Televizyon tekniğinin hareket noktasını oluşturan ışığın elektriğe dönüştürülmesi olgusu, 1873'te İngiliz telgraf teknisyeni L. May tarafından keşfedildi. May, üzerine düşen ışık miktarı arttıkça, selenium elementinin elektriğe direncinin azaldığını gördü. Fakat seleniumun foto-iletkenliği o kadar zayıftı ki, 1950'ye kadar foto-iletkenlik olgusuna dayanan bir televizyon sistemi gerçekleştirilemedi.

Televizyon sisteminin temel ilkesi olan görüntü analizi ve sentezi işlemi, 1884'te Alman P. Nipkow tarafından ortaya kondu. 1888'de W. Hallwachs, aydınlatılmış bir yüzeyden elektron emisyonu anlamına gelen "fotoelektrik etkisi"ni buldu. Bu etki ve Nipkow'un sistemi, elektronik

---

[355] *Türk Ansiklopedisi*, 31/65-66.
[356] *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 10/4035.

yükselteçlerin de yardımıyla, 1923'te Amerika'da C.F. Jenkins, İngiltere'de de J.L. Bair tarafından hareketli gölgelerin görüntülerinin iletilmesi amacıyla kullanıldı. Baird ve Jenkins, 1925'te yarımtonların da kullanılması ile, görüntünün iletiminde başarı sağladılar. Bu tarih, teknolojik bir uygulama alanı olarak televizyonun doğuşu sayılır.

Modern elektronik televizyonun temelleri, 1907'de Rus Boris Rosing ve İngiliz A.A. Campbell Swinton tarafından ortaya konulmuştur. Bu iki bilim adamı, birbirlerinden ayrı olarak, görüntünün sentezi için katot ışınlarından yararlanılmasını teklif etmişlerdi. Bu teklif ancak 1925'te Amerika'lı V.K. Zworykin tarafından "ikonoskop" adlı bir cihazın yapılması ile gerçekleştirilebildi. Böylece ilk elektronik televizyon kamerası da yapılmış oldu.

Bu yayınlarda, Baird tarafından geliştirilmiş, görüntüyü 240 yatay çizgiye ayrıştıran ve saniyede 24 görüntü değiştiren karmaşık bir mekanik sistemden yararlanılıyordu. Fakat birkaç ay gibi kısa bir süre sonra bu sistem bırakıldı ve İngiltere'de bugün de geçerli olan 405 çizgili elektrik görüntü analizi ve saniyede 25 görüntü sistemi kullanılmaya başlandı. Baird ve Penkins'in başarılı deneylerinden sonra, 1925'te deneme yayınları yapılmaya başlandı. Ondan sonra da gelişerek devam etti.[357]

Işınlayarak insan ve eşya nakline göre çok daha basit olan ses ve görüntü nakli bile henüz yeni sayılacak kadar yakın bir zamanda gerçekleştirilebilmiştir. Bunun bir asırlık bir mazisi sözkonusudur. Bugün bilim adamları ışınlayarak insan ve eşya/madde naklinin mümkün olup olmadığı konusunda çalışmalar yapmaktadırlar. Bununla ilgili kurgubilim filimleri yapılmaktadır. Yıllardır kitap ve sinemalarda malzeme olarak çokça kullanılan bu hadisenin temelinde, yine bilim-kurgu yazarlarınca kabul edilegelmiş genel görüşe göre şu olaylar zinciri bulunmaktadır:

Nakledilecek asıl nesne hakkındaki bütün bilgiler en ince ayrıntısına kadar elde edilecek şekilde etraflı bir tarama (scanning) işleminden geçirilir. Daha sonra bu bilgiler, bir şekilde nesnenin yeniden belireceği yere aktarılır ve burada mevcut bulunan atomların ve moleküllerin kullanılıp, belli bir düzen içinde sıralanarak nesnenin tıpatıp bir suretinin inşası işleminde kulla-

[357] Bkz. *Türk Ansiklopedisi*, 31/66; *Meydan Larousse*, 12/29.

nılır. Işınlanma cihazı temelde bir faks makinesine benzer, fakat faks makinesi yalnız kağıt üzerinde yaklaşık bir takım bilgileri aktarabilirken, ışınlanma cihazı tüm üç boyutlu nesneleri transfer edebilir. Işınlanma cihazı, yaklaşık bir faks çıktısından daha ziyade nesnenin tıpatıp bir suretini üretir. Ayrıca tarama işlemi (scanning) sırasında nesnenin aslı tamamen yok edilir.

1993 yılında, aralarında IBM Araştırma Enstitüsü araştırmacılarından Charles H. Bennet'in de bulunduğu altı kişilik bir uluslar arası araştırma komisyonu, orijinal nesnenin tamamen yok edilmesi şartıyla madde transferinin teoride mümkün olduğunu onayladı. Yalnız bütün bunlar atom ve foton dediğimiz atomdan çok daha küçük enerji paketçikleri için geçerlidir. Yani, nesne nakli hiçbir temel fiziksel kanuna aykırı olmayıp teoride mümkün olsa dahi, günümüz teknolojisinin imkanlarıyla şu an için mümkün olmamakla beraber yakın gelecekte de gerçekleştirilebilecek gibi görünmüyor.

1997 yılına gelindiğinde ise, bilim dünyasında parçacık fiziği alanında kaydedilen gelişmelerle madde naklinin teoride olduğu kadar pratikte de mümkün olduğu gerçeği ortaya çıktı. Avusturya Insbruck Üniversitesi'nde bir grup araştırmacı madde transferi ile ilgili yaptıkları deneyin sonuçlarını Nature adlı bilim dergisinin 11 Aralık 1997 tarihli sayısında yayınladılar.[358] Yine benzer bir rapor Roma'da Francesco De Martini başkanlığında çalışmalarını sürdüren bir araştırma gurubu tarafından yayınlanmak üzere Physical Review Letters adlı araştırma dergisine gönderildi.[359] Deney sonuçları bilim dünyası tarafından olumlu karşılandı, ancak bütün bu deneylerle ispatlayabildikleri küçük bir başlangıçtan ibaret bulunmaktadır. Zira şu anda bir toplu iğneyi bile kısa bir mesafede transfer etmeye muktedir değiller. De Martini ve diğerlerinin şu ana kadar ispatlamış oldukları foton dediğimiz atomik düzeyde küçük bir parçacığın özelliklerinin, galaksinin bir ucundan diğer ucuna dahi olsa, nakil edilebilmesinin pratikte mümkün olduğudur.[360]

---

[358] Sudburry, Tony, "*Teleporting*", Nature, 1997, vol. 132, s. 586-587.

[359] Bkz. Bennett, C.H., Brassand, G., Crepeau, C., Jozsa, J., Pereo, A., Wouters, W., "*Teleporting quantum particles via clossical dual and EPR channels*", Physical Review Letters, vol. 70, s. 1895-1899.

[360] Bkz. Peterson, Ivars, "*Scientific News*", Nisan 10, 1993, s. 229; Bennett, C.H., "*Scientific*

Konu ile ilgili çalışmaların devam edeceğinde kuşku yoktur. Hürriyet gazetesinin 5 Haziran 2001 Salı günkü sayısında "Işınlama gerçek oluyor" başlıklı haberinde, ışınlama ile ilgili en son gelişmeler dile getirilmektedir. Haberde şu bilgilere yer verilmektedir:

"Bilim kurgu klasiği Uzay Yolu'ndaki ışınlama konusundaki ilk somut sonucu Massachusetts Institute of Technology (MIT) elde etti. Yaklaşık 10 yıldır moleküler aktarım konusundaki araştırma yapan MIT labarotuvarlarında, bir miktar su, moleküllere ayrılarak bir başka yere transfer edilebildi. Bu, ışınlama konusunda yapılan araştırmalarda elde edilen ilk somut sonuç özelliğini taşıyor.

Suyun moleküler yapısının son derece basit olduğunu bu nedenle bu teknolojinin henüz canlıların moleküler transferine imkan vermediğini belirten MIT uzmanları, araştırmalardaki hedefin canlı transferi olduğunu belirttiler. Uzmanlar yakın bir gelecekte canlıların da aynı yöntem ile yolculuk yapabileceklerini belirtiyorlar. Bu gerçekleştiği takdirde, ulaşım ve turizmde devrim niteliğinde değişimler olacak. Bu teknoloji ile, sabah kahvaltısını Japonya'da, öğlen yemeğini Paris'te yedikten sonra akşam da Brodway'da bir müzikali izlemek mümkün olacak. MIT'ın moleküler transfer çalışmaları konusunda ABD hükümetinin de önemli desteği bulunuyor. Bu teknolojinin, sadece ulaştırma ve turizm değil, askeri olarak da kullanılabileceği tahmin ediliyor. Moleküler transfer ABD'nin dünyanın her yerine müdahalesini kolaylaştıracak. Yapılan planlar, ABD'nin müttefik ülkelerde kuracağı transfer merkezleri ile saniyeler içinde istediği sayıda askeri sorunlu bölgeye ulaştırmayı hedefliyor.

Moleküler transfer çalışmalarının yakın gelecekte yeni tartışmalara da neden olması bekleniyor. Bu transfer sırasında, canlıların görebileceği zararların bir kısmının uzun vadede ortaya çıkabileceği kaydediliyor. Bu nedenle, şimdilik suyu transfer eden MIT'de canlılara yönelik çalışmaların uzun yıllar alacağı tahmin ediliyor."[361]

Sonuç olarak bilim dünyası şu ana kadar madde nakli konusunda küçümsenmeyecek bir aşama olan, madde transferinin teori ve pratikte

---

American", Kasım, 1992.

[361] Hürriyet, 5 Haziran 2001, Salı, s. 13.

mümkün olduğunu ispatlamış ve suyu moleküllerine ayrıştırarak ışınlamayı başarmıştır. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi içerisinde de konuyla ilgili deneyler yapılmaya devam etmektedir. Zaten görüldüğü üzere, teorinin temelinde de bir nesneyi bir yerden alıp başka bir yere götürebilecek bir düzenek bulunmamaktadır. Teoride asıl amaçlanan nesnenin aslının yok edilip, transfer edilmek istenilen yerde mükemmel bir suretinin inşa edilmesidir. Dolayısıyla bir kopyalama mekanizmasından öteye gidememektedir.

Kur'ân-ı Kerîm ise bu işin mümkün olduğunu ondört asır önce haber vermiş ve bununla ilgili canlı bir olay ta Hz. Süleyman zamanında, hem de onun ümmetinden biri tarafından gerçekleştirilmiştir. Kanaatimize göre Kur'ân'da haber verilen bu olay, bilime bir ışık tutmakta, çalışılıp kanunları keşfedildiği takdirde, ses ve resim naklinde olduğu gibi, eşya naklinin de ışınlama suretiyle mümkün olabileceğini haber vermektedir. Moleküler yapısı son derece basit olan suyun ışınlanması ise, bu haberin bilimsel açıdan da gerçek olduğunu gösteren küçük bir örnek sayılabilir.

2. Koku Nakli

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamber mu'cizeleri olarak pek çok hârikulâde olaydan bahsedilir. Daha önce de yeri geldikçe değindiğimiz gibi, bir kısım bilginler, bu olayların, insanlığın bilimsel ve teknolojik sahada ilerlemelerine mesned teşkil ettiğini, dolayısıyla insanlığın bunlardan istifade ile gelişmeler kaydettiğini savunurlar. Bunlardan biri olan Bediüzzaman, İşârâtü'l-i'câz adlı eserinde: "Evet şu terakkiyât-ı hâzıra, tamamıyle dinlerden alınan işaretlerden, vecizelerden hasıl olan ilhamlar üzerine vücuda gelmişlerdir."[362] demektedir. Gerçekten de insanlık, demiri işlemeyi Hz. Davud'dan, gemi inşa etmeyi Hz. Nuh'tan, tıp ilmini Hz. İsa'dan öğrenmiştir. Son peygamber Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mu'cizesi ise, Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Kur'ân-ı Kerîm, ileride meydana gelecek pekçok bilimsel ve teknolojik gelişmeye ışık tutmakta ve işaret etmektedir. Bunlardan bir kısmı bilim tarafından keşfedilip ortaya konduğu gibi, pek çoğu henüz keşfedilmek

---

[362] Bediuzzaman, *İşârâtü'l-i'câz*, s. 238.

üzere sıra beklemektedir. Bunlardan biri de, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf arasında cereyan eden "koku nakli"nden bahseden âyet-i kerimedir.

Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kıssaları, kıssaların en güzelini anlatan Yusuf Sûresinde uzun uzadıya anlatılmaktadır. Hz. Yusuf'un çocukluğu, gördüğü rüya, babasının rüyasını yorumlaması, kardeşlerinin kendisini kıskanması, onu götürüp kuyuya atmaları, Yusuf'un köle olarak satılması, Zeliha ile karşılaşması, zindana atılması, Melik'in rüyasını yorumlaması, zindandan kurtulması, Mısır'a hükümdar olması, ortalığı kasıp kavuran kıtlık yıllarında kardeşlerinin erzak talebiyle Hz. Yusuf'a gelmesi, kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyması, bir daha geldiklerinde ise kendisinin kardeşleri Yusuf olduğunu açıklaması detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.[363]

Burada üzerinde önemle durulması gereken, oğlunu elinden aldıran dertli baba Hz. Yakub'un durumu ve çektiği çiledir. Oğlu Yusuf ilk olarak kendisine: "*Babacığım! Ben rüyamda onbir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.*" (Yusuf, 12/4) dediğinde, Peygamber Yakup, sanki oğlunun başına gelecekleri önceden bilmişcesine: "*Yavrucuğum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*" (Yusuf, 12/5-6) demişti.

Kardeşleri onu kötü niyetle ve fakat kendileriyle birlikte gezip eğlenmesi teklifiyle almak istediklerinde: "*Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersiz iken onu bir kurdun yemesinden korkarım.*" (Yusuf, 12/13) demiş, kardeşleri yalandan onu bir kurdun yediğini haber verince de: "*Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyle sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan, ancak Allah'tır.*" (Yusuf, 12/18) diyerek sabr-ı cemil yolunu tutmuştu.

Özellikle erzak almak üzere gittikleri Mısır azizi tarafından Bünyamin'in de alıkonmasından sonra sevdiği iki yavrusundan da mahrum kalan Hz. Yakub'un hüznü oldukça artmış, onun, yaptığı hırsızlık sebebiyle alıkon-

[363] Bkz. Yusuf, 12/1-111.

duğunun söylenmesine rağmen buna inanmamış ve: "*Hayır, nefisleriniz sizi böyle bir işe sürükledi. (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*" (Yusuf, 12/83) dedikten sonra oradakilerden yüz çevirmiş, "Ah Yusuf'um ah!" diye sızlanmış ve kederini içine gömmesi yüzünden gözleri ama olmuştu.[364] Kendisine "*Allah'a andolsun ki sen hâla Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helak olacaksın.*" (Yusuf, 12/85) denilince de: "*Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arzediyorum ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahy ile) biliyorum.*" (Yusuf, 12/86) serzenişinde bulundu ve oğullarına dönerek: "*Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kafirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.*" (Yusuf, 12/87) diyerek onları Yusuf ve kardeşini aramaya gönderdi.

Bu kez gelişlerinde Yusuf, kardeşlerine kendini tanıttı ve kendisinin kardeşleri Yusuf, yanındakinin de Bünyamin olduğunu açıkladı. Kardeşleri buna şaştılar, çok da mahcup oldularsa da, Yusuf: "*Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.*" (Yusuf, 12/92) diyerek onları rahatlattı. Kardeşlerini engin bir merhametle afveden Yusuf (aleyhisselâm), gömleğini babasının gözlerinin şifası için göndererek kardeşlerine:

"*Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin.*" (Yusuf, 12/93) dedi.

İşte bu noktada, bizim şimdi üzerinde durmak istediğimiz olay vuku buldu: "*Kafile Mısır'dan ayrılınca, babaları (Hz. Yakup, yanındakilere): 'Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum' dedi. Onlar da: Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın, dediler.*" (Yusuf, 12/94-95)

Bu olay vuku bulduğu esnada, kafile henüz Mısır'da, Hz. Yakup ise Filistin topraklarında bulunuyordu. İki yer arasında seksen fersah yani 400 km'lik bir mesafe bulunmaktaydı.

---

[364] Bkz. Yusuf, 12/84.

Hz. Yakub'un bu kadar uzak mesafeden, aynı anda oğlunun kokusunu alması nasıl gerçekleşmişti? Yüzlerce km'lik mesafeden bu kokuyu taşıyan araç ne idi? Bunu duyan algılama gücü ne idi, nasıl bir güçtü? Bilinen hava akımlarının buna yetmeyeceği şüphesizdi. Kafilenin Mısır'dan ayrılması anında Yakup'un beri tarafta duyduğu bu kokulu esintinin hızı en azından bir şimşeğin hızına eşit olmalıydı. Bir de Yakup'un hassasiyeti ne kadar incelmiş ve hüznü ile gözleri ağardıktan sonra koku alma duygusu ne kadar gelişmiş olursa olsun, kafilenin Mısır'dan ayrılmasından önce duymayıp da ayrıldıktan sonra duymuş olması gösterir ki, bunun sırrı ve hikmeti onun hassasiyetinden kaynaklanan bir olay da değildir.[365]

Tefsir bilginleri, Hz. Yakub'un Yusuf'un kokusunu o kadar uzak mesafeden bir anda duyması ile ilgili olarak iki ayrı yorum yapmaktadırlar. Bunlardan birine göre, Allah Teâlâ bu kokuyu, bir mu'cize olmak üzere o kadar uzak mesafeden Yakub'un vicdanına ulaştırmıştır. Diğer yoruma göre, Allah Teâlâ, o anda o kokuyu Yakub'un vicdanında icad etmiştir.[366]

Bu yorumlara göre, olay bizzat Allah'ın iradesiyle gerçekleşen bir mu'cizedir ki, bunun böyle olduğunda şüphe duymaya gerek yoktur. Hatta Allah Teâlâ'nın, Yakub'un hafızasını yeniden harekete geçirip, daha önceden bildiği Yusuf'un kokusunu ona kendi vicdanında yeniden duyurması da ihtimal dahilindedir. Üstelik bunun gerek Mısır'dan gönderilmesi, gerekse böyle bir hızlı titreşimin Yakup tarafından algılanabilmesi ve o kokunun Yusuf'a ait olduğunu kestirebilmesi doğrudan doğruya ilahî tasarrufu gösteren harikalardır ve olayın mu'cizevi yönü açıktır. Fakat âyetin ifadesinden açıkça ortaya çıkan mana, bu kokunun rüzgar içinde duyulması ve gömleği taşıyan müjde kafilesinin Mısır'dan ayrıldığı sırada iletilmiş olmasıdır. Bu ise kokunun da havadan bir telsizle şimşek gibi naklinin ve iletilmesinin mümkün olabileceğini, yaratılışta bunun da gizli bir kanunu olabileceğini düşündürür.

Bu gibi ruhsal olaylar psikolojide "telepati" adı altında incelenmektedir. "Tele" kelimesi uzak, "pati" de etkilenme anlamına geldiğinden

---

365 Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2917.

366 Bkz. Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, 13/38-39, Yusuf, 12/94. âyetin tefsirinde.

telepati, "uzaktan etkilenme" demek olur. Telepati, birbirlerinden uzakta oldukları için, alışılmış duyumlarla haberleşmeleri imkansız iki rûhî varlığın veya zihnin dolaysız yoldan haberleştikleri iddiasına dayanan psikolojik olayın adıdır.[367] Telepati, insanların tabii sezişlerinin, duyuşlarının ve vehimlerinin mübalağa edilmesinden kaynaklanan bir inanç ve gerçekliği herkesçe kabul edilmemiş bir psikolojik olaydır. Dolayısıyla bu tarife göre, herhangi bir hava akımı içinde duyulabilecek koku gibi olaylar, telepati cinsinden sayılabilecek kadar fevkalade olaylardan değildir.

Dolayısıyla bu âyet, Elmalılı'nın da belirttiği gibi, bize yalnızca ruh ilimleri ve mu'cize cinsinden bir harikayı tesbit ile kalmamakta, bugünkü teknolojik gelişme açısından dikkate değer ilhamlar da vermektedir. Bir defa âyette koku kelimesi, rüzgar anlamına gelen "rîh" kelimesiyle ifade ediliyor. Bu kelimede iletme anlamı daha belirgindir. Halbuki, kafilenin Mısır'dan ayrıldığı anda Yakub'un vicdanına bu kokunun ulaşması rüzgar hızından daha hızlı bir iletişimle olmuştur.

Bugünkü bilgimize göre, bu iletişimin fizikî olarak meydana gelmesi, havanın normal ve kütlevî akımı ile değil de elektrik dalgaları şeklinde olması ihtimali sözkonusudur. Ancak bir kokunun havada yayılması, koku zerreciklerinin hava içinde hareket edip yayılması sonucuna dayandığı bilindiğine göre, bu zerrelerin bir elektrik akımı halinde ve elektrik hızı ile akıp gelmesi, fizik açıdan aklın almayacağı bir olay olacaktır. Bunun için bir tahlile daha ihtiyaç vardır ki, o da o zerrelerdeki kokunun tıpkı ısı ve ışık gibi yayılma kabiliyetine sahip bir kuvvet olduğunu bulmaktır. Gerçekten de kokunun, mesela bir gül suyu zerrelerinin kendilerinden ziyade onlardaki bir kuvvet ve özellik olması ve ince bir titreşimle yayılıyor şeklinde ele alınması daha akla yatkın ve koku alma duyularımızdaki bedahete daha uygun düşmektedir. O halde meseleyi kimya veya atom fiziği sahasında izleyerek ses naklinden daha ince bir kanun ile koku kuvvetinin ve hareketinin zaptedilmesi ve nakledilmesi dahi elektrik akımından yararlanarak mümkün olabileceği sonucuna varabiliriz.[368]

Demek ki, olaya fiziksel bir izah getirmek gerekirse bunun ancak

---

[367] *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 31/4034; *Meydan Larousse*, 12/33.
[368] Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2920.

elektrik akımı yoluyla gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim bir önceki konuda ele aldığımız Süleyman (aleyhisselâm) kıssasında geçen Belkıs'ın tahtını getirme hadisesi, aynı iletim vasıtası yani elektrik ile açıklanabilmektedir. Bu mu'cizelerin bir kısmını gerçekleştiren televizyon cihazı, çok uzaktaki görüntü ve sesleri çok kısa zamanda bize ulaştırırken, bu bilgiler bize elektrik akımı yoluyla gelmektedir. Bu noktada, kokunun bilgilerinin de, tıpkı görüntü ve ses gibi elektrik akımı şeklinde iletilebileceğini söyleyebiliriz.

Bugün bu hususta bilimsel ve teknolojik çalışmalar hızla ilerlemektedir. Bununla ilgili özel araştırmalar yapan Paul Keller ve ekibi, Hz. Yakub'un mu'cizesi olan koku naklini hayata geçirecek olan elektronik bir sistemi geliştirmeye çalıştı. Prof. Keller'in tarifiyle bir "elektronik burun" ve uzaktaki bir "koku üretici"den müteşekkil olan sistem, bilim dünyasında büyük bir hayret uyandırdı. Geliştirilen bu elektronik araçla, önce girilen koku, kimyevi alıcılara verilir. Kimyevi alıcılar (sensor) kokuyu alarak yapay sinir ağına iletir. Yapay sinir ağına gelen koku burada belirli işlemlerden ve döngülerden geçirilir. İşlemler sonunda kokunun, hangi kokuların (bileşenlerin) hangi oranlarda birleşmesiyle oluştuğu tesbit edilir. Sinir ağında sayılaştırılan koku bileşen bilgileri, elektrik akımı vasıtasıyla uzaktaki koku birleştiricisine iletilir. Her koku bileşen kanalına gelen bilgiler değerlendirilerek doğru oranlarda bileşenler üretilir. Bileşenler bir araya getirilerek koku yeniden elde edilir.[369]

Bu gelişme, belki de hayatımıza tesir edecek büyüklükte yenilikleri beraberinde getirmektedir. Örneğin yakın bir gelecekte, televizyonda seyrettiğimiz güllerin kokusunu duyabiliriz. Veya bilgisayar ekranından gezdiğimiz süper marketteki yiyeceklerin kokusunu yerimizden kalkmadan alabiliriz. Daha şimdiden, birçok alandaki dünya devi firmalar buluştan faydalanmak ve insanlığı faydalandırmak için sıra beklemektedir.

Fakat henüz bu icad, teknolojide kullanılmaya başlanmamıştır. Henüz ilkel ve deneme safhasındadır. Kur'ân-ı Kerîm'in bunu ondört asır önce dile getirmiş olması, onun bilim ve teknolojiye önderlik etmekte olduğuna bir örnek olamaz mı?

---

[369] Arsay, Zafer, "*Koku Nakli Mucizesi*", Zafer, 1998, sy. 257, s. 4-5.

3. Nakil Vasıtaları

Kur'ân-ı Kerîm ilk olarak ondört asır önce, nakil ve taşıma araçları at, katır, eşek, deve gibi tabii yaratıklardan oluşan bir topluma hitaben inmiştir. Dolayısıyla kendisini anlaşılır kılıp kabul ettirebilmek için bir şekilde ilk muhataplarının bilgi ve kültür seviyelerini de gözeterek hitap etmek mecburiyetinde idi. Fakat Allah kelamı olması cihetiyle çağlar ötesi bir mesaj hüviyetinde bulunduğundan, daha sonra gelecek insanların bilgi seviyesini ve ona hitabı da ihmal etmeyecek hatta onu aşacak bir üslup belirlemek durumunda bulunuyordu. İşte Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok yerinde müşahede edilen bu durum, nakil vasıtalarından bahsettiği bir âyette açıkça görülmektedir. Âyet-i kerime mealen şöyledir:

"*(Allah) atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) zinet olsun diye yarattı. Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır.*" (Nahl, 16/8.)

"Kur'ân Mesajı" isimli güzide eserin müellifi Muhammed Esed, âyetin "Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nicelerini yaratır." kısmıyla ilgili şu özlü yorumu yapar:

" 'Yahluku' müzari fiil (şimdiki zaman) fiil çekimi burada önceki âyetlerde geçen 'halaka' mazi (geçmiş zaman) çekimiyle bir kontrast oluşturacak biçimde geniş zaman ('yaratır') anlamı vermektedir. Allah'ın sürekli yaratmasına ilişkin bu atıf, tabii nakil vasıtalarının (yani bu maksat için insan tarafından evcilleştirilen hayvanların) bahsinden hemen sonra geldiği için, belli ki, aynı kategoriden ama henüz bilinmeyen başka şeylere: yani, insan zekasına kazandırdığı icat yeteneği yoluyla Allah'ın yaratmakta devam edeceği yeni yeni ulaşım araçlarına işaret etmektedir. Uygarlık tarihinin birbirini izleyen her safhası, ulaşım araçları alanında önceden hayal bile edilemeyen yeni yeni buluşlar göz önüne koyduğuna göre 'bilmediğiniz daha neler yaratacaktır' yolundaki Kur'âni ifade insanlık tarihinin 'geçmiş-şimdi-gelecek' her dönemi için geçerlidir."[370]

Elmalılı Hamdi Yazır da: "Daha ne acaip şeyler halkeder ve edecektir

---

[370] Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, İstanbul, 1999, (Çev. Cahid Koytak-Ahmet Ertürk), 5. Baskı, 2/529, Nahl, 16/8. âyetin tefsirinde.

ki şimdi bilemezsiniz, filvaki eslafın görmediği, bilemeyeceği şeylerden biz şimendiferler, otomobiller, tayyareler gibi türlü binitler gördük. Kim bilir, bundan böyle de Allah Teâlâ bizim bilemediğimiz ve bilemeyeceğimiz daha neler yaratmış ve yaratacaktır. Şüphe yok ki bütün bu 'merakib'den istifade etmek için yol da lazımdır."[371] demektedir.

Seyyid Kutup ise bu tür âyetlerin müslümanları ve bütün insanları zihinsel ve eylemsel donukluk ve durgunluktan kurtarıp her türlü bilimsel ve teknolojik gelişmeye teşvik edici olduğunu söyleyerek özetle şu açıklamayı yapmaktadır:

Allah Teâlâ 'sizin bilmediğiniz daha nicelerini yaratır' buyruğuyla insanların zihinlerini yeni gelişmeleri kabule hazırlamakta, içinde bulundukları zaman ve mekanın sınırları dışında kalan zaman ve mekanlara karşı düşünsel olarak tıkanmalarını engellemeye çalışmaktadır. Çünkü mevcut her bir zaman ve mekanın dışında başka bir takım şekiller vardır. Allah Teâlâ bunların üretilmesini ve kullanılmasını istemektedir. Dolayısıyla atalarımız davarları, at, katır ve eşeği kullanmıştı, bizler onların yaptığından başka bir şey yapamayız, denmemesini; bilakis İslâm'ın açık, esnek, hayatın bütün şart ve imkanlarına, ihtiyaçlarına cevap vermeye elverişli bir din olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm zihin ve kalpleri imkanların, bilim ve tekniğin ortaya çıkaracağı her şeyi olumlu şekilde karşılamaya hazırlamaktadır. Yaratmanın, ilmin ve hayatın hayret verici yenilikleri açık dini bir duyguyla karşılaması içir hazır hale getirmektedir. Bugün o dönemin insanlarının bilmediği nakil vasıtaları meydana getirir. Bugün bilmediğimiz bir takım şeyler de yarın ortaya çıkacaktır.[372]

Yukarıda açıklamalarına yer verdiğimiz üç önemli tefsir bilgini âyetin yorumuyla ilgili hemen hemen aynı şeyleri dile getirmektedirler. 'Allah sizin bilemediğiniz ve bilemeyeceğine nice vasıtalar yaratır' ifadesinde yer alan ve hem şimdiki hem de gelecek zamanı kapsayan 'yahluku: yaratır' sözü onlara bu fikri ilham etmektedir.

Gerçekten de dünyanın yaratılışından ve insanoğlunun burada yaşamaya başlamasından bugüne kadar at, katır, deve, eşek vb. doğal olanları

[371] Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3088.
[372] Bkz. Kutup, Seyyid, *Fi Zılal*, 14/47-48, Beyrut, 1968.

hariç nakil vasıtalarının zamanla gelişerek ortaya çıktığını görmekteyiz. Örnek olarak araba, gemi ve uçağı ele alalım:

Araba: Ticaret ve ulaşım açısından önemli buluşlardan biri olan araba, günümüze değin teknolojinin ilerlemesine paralel bir gelişme göstermiştir. Belgeler arabanın M.Ö. 3500'lerde Mezopotamya'da kullanıldığını göstermektedir. Tekerlekli taşıtla ilgili en eski belge Erek'te Geç Uruk tabletlerinde yer alan bir betimlemedir. Savaş arabalarına ait ilk belge Diyala bölgesinde bulunmuştur. Bir başka örnek ise, çivili ve üç parçalı tekerlekleri olan M.Ö. 2800 yıllarına ait Tel Acreb arabasıdır. Tekerlekli taşıtlar Sümerlerden Asya ve Avrupa'ya yayılmıştır. M.Ö. 2500'lerde İndus vadisinde ve Orta Asya steplerinde, 2200'lerde Kuzey Suriye, Habur ve Yukarı Fırat'ta, 2000'lerde Orontes'te, 1500'lerde Çin'de tekerlekli taşıtlara rastlanıyordu. M.Ö. 2000'lerde atın evcilleştirilmesi ve çubuklu tekerleğin yapılması araba kullanımını kısa zamanda yaygınlaştırmıştır.

Çinliler M.Ö. 1450'lerden önce savaş arabaları kullanmışlar, 300'lerde milli araba yapımını gerçekleştirmişler, 200'lerde, hayvanın çekiş sırasında nefes borusunu rahatlatacak göğüs kayışları kullanmaya başlamışlardır. Batı'da göğüs kayışının ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir. Yazılı Slav kaynaklarında M.S. 6. yüzyılda göğüs kayışıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ortaçağ Avrupasında omuz çemberi, çivili at nalı, eğik çubuklu tekerlek kullanılmış ve atlar peşpeşe dizilmiştir. Bu çağda gelişim daha çok Doğu Avrupa'da görülmüştür.

Geç ortaçağda araba kullanımı çoğalmış, 14. yüzyıla değin iki tekerlekli binek arabaları çoğunlukla olmakla birlikte, zamanla dört tekerlekliler yaygınlaştı. Yine ağır yük taşıyan büyük arabalar ortaçağda yaygınlaştı. Arabanın tarihsel gelişiminde, Fransa kralı VI. Charles'in karısı Kraliçe Isabeau'nun 1405'te yaptığı Paris ziyaretinde Damerot denilen üstü sırma örtülü yaylı bir arabaya binmesidir ki, bu, yaylı binek arabasının öncüsü sayılır. 15. yüzyılda dört tekerlekli arabaların sayısı arttı.

1662'de Blaise Pascal Paris'te, belirli duraklar arasında ve belirli zamanlarda yolcu taşıyan, 'carrosses a cing sous' diye tanınan araçlar işletti. 17. yüzyılda lüks araba kullanmak soylular ve orta sınıf arasında büyük bir tutku halini aldı. Teknik yenilikler çoğaldı. Arabaların rahat olması için

yaylar kullanılmaya başlandı, arabanın ön bölümünün hareketini kolaylaştıran 'beşinci tekerlek' ve 'kuğu boynu' gibi çeşitli yenilikler dışında sürgülü, storlu, camlı pencereler ve kapılar yolculuğu daha rahat hale getirdi. 18. yüzyılda araba tasarımı ve üretiminde önde gelen ülke İngiltere idi ve 1739'da İngiltere'de araba yapımcıları 40 bin araba üretmişlerdi. 1775'te Fransa'da devlete bağlı bir taşımacılık işletmesi 'Regie des Messageries' kuruldu. Diligence adı verilen bu arabaların içinde hem yatılıp hem de yemek yenebildiği için, geceleri de yola devam edilebiliyordu. Bu dönemde posta arabaları 10 kişi taşıyabiliyordu. 19. yüzyılın sevilen arabası 'fayton' oldu. Aynı asırda motorlu taşıtların gelişmesi ve demiryollarının kurulmasıyla, araba yapımında da hızlı bir düşüş başladı.

Türkiye'de de arabalar, şehirler arasında ve büyük mesafelerde yapılan yolculuklar ve eşya taşıma işleriyle ordu hizmetlerinde kullanılmış, şehir içinde taşıt olarak kullanılması Tanzimat devrine kadar padişahtan başka yalnız şeyhulislâm ve kazaskerlere hak olarak tanınmış, bunlar dışında olanlara yasak edilmişti. Yüksek memurlar İstanbul'da ancak ata veya derecelerine göre katıra veya eşeğe binebilirlerdi. 1834'te İstanbul ile İzmit arasında ilk posta yolu yaptırılınca Avrupa'da daha önceki yüzyıllarda işletilmeye başlanmış olan posta arabalarının ve Tanzimat'ın ilanından sonra İstanbul'da ve başka büyük şehirlerde özel veya kira taşıtı olarak türlü tipte ve adda binek arabalarının kullanılması yaygınlaşmıştır.[373] Günümüzde ise insan ve yük taşıyan her türlü lüks araba çoğalmış durumdadır.

Gemi: İnsanlar önce, tomrukları birleştirerek yaptıkları sallarla su üzerinde yol almayı öğrendiler. Daha sonra ağaç gövdelerini oyarak ilk kayıkları yapmaya ve kısa kürekler kullanmaya başladılar. Çok sonraları rüzgarın yardımıyla seyreden yelkenli gemiler ortaya çıktı. Girit'te yapılan kazılar M.Ö 5000'lerde Akdeniz'in doğu kesimlerinde denize açılabilecek gelişkinlikte teknelerin yapıldığını göstermiştir. M.Ö. 2800'lerde, teknenin çaprazlamasına ve uzunlamasına dayanıklılığını artırmaya yönelik yeni birleştirme teknikleri geliştirildi. Gelişmeler böyle devam etti. Ortaçağda yelken tasarımında önemli ilerlemeler oldu ve Akdeniz dışındaki bütün Avrupa ülkelerinde küreklerin yerini tümüyle yelken

[373] Bkz. *Ana Britannica*, 2/209-211; M.E.B. *Türk Ansiklopedisi*, 3/195-196.

aldı. 18. yüzyılda yelkenlerin yerini buhar makineleri, ağacın yerini de demir aldı. Bir süre sonra ise demirin yerine ondan daha dayanıklı ve hafif olan çelik kullanılmaya başlandı. 20. yüzyılda ise buhar makinesi yerini buhar türbinine bıraktı. 20. yüzyılın ilk on yılında ağır yakıtlar kullanan motorlar kullanıma sokuldu. 1912'den başlayarak deniz dizel motorlarının kullanımı yaygınlaştı. Daha sonra da gaz türbini ve nükleer enerji sistemleri de kullanılmaya başlandı. Bu sayede gemiye daha fazla yük ve yolcu, savaş gemisi ise daha fazla silah koyma imkanı doğmuş ve daha rahat seyahat etme mümkün olmuştu.[374] Günümüzde ise oldukça büyük yük ve yolcu gemileri ülkeler içi ve ülkeler arası taşıma ve ulaşımda kullanılmaktadır.

Uçak: Yunan mitolojisinden başlayarak insanlar uçma fikrine sahip olmuşlardı. Leonardo da Vinci ve Hezarfen Ahmed Çelebi batıda ve doğuda uçmak konusu üzerine eğilen kişiler olarak tarihe geçmişlerdir. Mongolfie kardeşlerin ilk başarılı balon denemelerinden sonra aletli uçuşlar için çalışmalar başladı. 1890'da Clement Ader, 1894'te Hiram Maxim, 1896'da Samuel Pierpont Langley, buharlı motorlarla çalışan ilk uçak modellerini yaptılar. Ancak buharlı motorlar uçuş için uygun olmadığından bu iki deneme de başarısızlığa uğradı. Sonunda iki Amerikalı genç, Wilbur ve Orville Wright kardeşler 18 Aralık 1903'te 12 beygir gücünde 4 silindirli, içten yanmalı motorla ilk başarılı denemeyi yaparak 'Flyer' adlı uçakla 36 metre uçtular. Daha sonra 25 Haziran 1909'da Calais ile Dover arasındaki 35 km'lik yolu 27 dakikada alarak uçağı insanlığın hizmetinde kullanılır hale sokmuşlardır.

1. Dünya savaşında kısa bir duraklamadan sonra uçak sanayisi, 1919'da ticari amaçlı hava taşımacılığının başlamasıyla birlikte yeniden canlandı. 1930'ların başında tümüyle metalden yapılmış ilk uçaklar geliştirildi. Yine bu yıllarda uçak motorlarının gücü ve pervanelerin verimi artırılarak daha çok yolcu ve yük taşıyabilmek için büyük uçaklar inşa edildi. 2. Dünya savaşından sonra jet motorlu uçak yapımı alanındaki çalışmalar hız kazandı ve 1940'ların sonlarında sesüstü hıza ulaşan ilk askeri uçaklar geliştirildi. 1950'lerin başlarında 'Boeing 707', 'Vickers VC 10' gibi çok

---

[374] Bkz. *Ana Britannica*, 9/360-361; M.E.B. *Türk Ansiklopedisi*, 17/233 vd..

sayıda jet yolcu uçağı geliştirildi. 1960'larda uçak üretiminde kullanılan daha dayanıklı ve daha hafif yeni metal alaşımları da geliştirildi. 1970'lerde ses hızının üç katını aşabilen askeri uçaklar ve sesüstü uçuş yapabilen yolcu uçakları kullanılmaya başlandı. 450 yolcu taşıyabilen çok büyük 'jumbo-jet'ler de 1970'lerde geliştirildi.[375]

Günümüzde ise kalkış ağırlığı (uçağın kendi ağırlığı, yakıt ağırlığı ile mürettebat, yolcu ve yük ağırlığının toplamı) 400 tonu aşan çok büyük yolcu ve kargo uçakları, yakıt ikmali yapmadan 1000 km uçabilen çok uzun erimli uçaklar, saatte 1000 km'ye varan hızlara ulaşabilen yüksek hızlı sesüstü askeri uçaklar yapılmakta ve kullanılmaktadır.

Biz, araba, gemi ve uçak hakkındaki bu ansiklopedik bilgileri sadece, insanlığın nakil vasıtaları alanındaki çalışmalarının gelişim seyrini bir kısım örneklerle ve anahatlarıyla anlatmak ve 'bilemeyeceğiniz daha neler yaratacak' âyetinin insanlık bilim ve teknoloji tarihindeki tecellisini göstermek için verdik. Hasılı bu gelişmeler devam edecektir. İleride bugün bizim bilemeyeceğimiz daha değişik şekil ve keyfiyette nakil vasıtaları icad edilecektir. Allah Teâlâ insan beynine ve aklına bu kapasiteyi vermiştir. Dolayısıyla âyet-i kerimenin nakil vasıtaları alanında geleceğe ışık tutmakta olduğunu, mevcutla yetinmeyip daha gelişmiş vasıtalar icad etmeye teşvik ettiğini rahatça söyleyebilir, Kur'ân-ı Kerîm'in de bu hususlardaki tavrını daha net bir şekilde anlayabiliriz.

4. İnsanın Uzun Süre Uyutularak, Öldürülerek Tekrar Hayata Döndürülmesi

1- *İnsanın uzun bir süre uyutularak tekrar normal hayata döndürülmesi:*

Bu konuyla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de "Ashab-ı Kehf" kıssası anlatılır. Kur'ân'ın 18. sûresine isim olarak verilen bu kişilerin kıssaları, aynı sûrenin 9-26. âyetleri arasında şöyle anlatılır:

"*9- (Resûlüm!) Yoksa sen, bizim âyetlerimizden sadece Kehf ve Rakim sahiplerinin ibrete şayan olduklarını mı sandın?*

[375] Bkz. M.E.B. *Türk Ansiklopedisi*, 32/4776-477; *Ana Britannica*, 21/453-454.

10- O yiğit gençler mağaraya sığınmışlar ve: 'Rabbimiz, bize tarafından rahmet ver ve bize, şu durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla!' demişlerdi.

11- Bunun üzerine Biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık).

12- Sonra da iki guruptan (Ashab-ı Kehf ve hasımlarından) hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edelim diye onları uyandırdık.

13- Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık.

14- Onların kalplerini metin kıldık. O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına tanrı demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

15- Şu bizim kavmimiz Allah'tan başka tanrılar edindiler. Bari bu tanrılar konusunda açık bir delil getirseler. (Ne mümkün!) Öyle ise Allah hakkında yalan uyduran dan daha zalimi var mı?

16- (İçlerinden biri şöyle demişti:) Madem ki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın.

17- (Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. Böylece onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın geniş bir köşesinde (rahatça uyurlardı). İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.

18- Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağarının girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.

19-Böylece Biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyan-

dırdık. İçlerinden biri: 'Ne kadar kaldınız?' dedi. (Kimi): 'Bir gün yada günün bir parçası kadar kaldık', dediler; (kimi de) şöyle dediler: 'Rabbiniz kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca nazik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.

20- Çünkü onlar eğer size muttali olurlarsa, ya sizi taşlayarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki, o zaman ebediyyen iflah olmazsınız.'

21- Böylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın va'dinin hak olduğunu, kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler. Hani onlar aralarında Ashab-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: 'Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir'. Onların durumuna vakıf olanlar ise: 'Bizler kesinlikle onların yanıbaşlarına bir mescid yapacağız' dediler.

22- (İnsanlardan kimi): 'Onlar üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir' diyecekler; yine: 'Beş kişidir, altıncıları köpekleridir' diyecekler. Bunlar bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de:) 'Onlar yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir' derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashab-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme.

23, 24- Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşaellah demedikçe) hiçbir şey için 'Bunu yarın yapacağım' deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an ve: 'Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir' de.

25- Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl (yani 309 yıl) kalmışlardır.

26- De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin bilgisi O'na aittir. O'nun görmesi de işitmesi de şayan-ı hayrettir. O (gökte ve yerde olanların hepsinin), O'ndan başka bir yöneticisi yoktur. O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez." (Kehf, 18/9-26)

Meal olarak sunduğumuz bu kıssada, ibret ve ders alma açısından bizleri ilgilendiren bütün önemli noktalara temas edilmiş, bizler için fayda

mülahaza edilmeyen kısımlara ise değinilmemiştir. Burada "Ashab-ı Kehf ve Rakim" kelimeleri geçmektedir. Ashab, Arapça bir kelime olup, sahib kelimesinin çoğuludur. Sahib ise dost, arkadaş, yaran manalarına gelmektedir. Kehf ise, dağlarda oyulmuş ev gibi yerlere denir ki genellikle bunu ifade için mağara kelimesi kullanılır. Bu kelimenin Türkçe karşılığı ise "in"dir. Dolayısıyla "Ashab-ı Kehf", Mağara dostları, mağara arkadaşları, mağara yaranı anlamlarına gelir. Kelime olarak sayı, yazı, ruhaniyet gibi anlamlar ifade eden Rakim ise, genel kabüle göre, Ashab-ı Kehf'in isimleri, nesepleri ve başlarından geçen olaylar yazılarak mağaraya bırakılan bakır bir sandık içinde iki adet kurşun levha demektir.[376] Kavram olarak ise, zamanın hükümdarının zulmünden kaçarak bir mağaraya sığınıp, orada 309 yıl uyuyan, uyandıktan sonra da tekrar vefat eden ve Kur'ân'da bahsi geçen gençleri ve bir de köpeklerini ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yukarıda arzettiğimiz üzere anahatları ve en önemli kısımlarıyla sunulan Ashab-ı Kehf'in kıssası, ilgili kaynaklarda detaylarına varıncaya kadar açıklanmıştır.[377] Bizim buradaki maksadımız, Ashab-ı Kehf kıssasını her yönüyle incelemek değil, konumuz açısından kıssanın Kur'ân'da yer aldığı şekliyle önem arzeden kısımlarını mercek altına alıp, bunların bilim ve teknolojiye ışık tutabilecek bir nitelik taşıyıp taşımayacağını irdelemektir. Şu kadar var ki, kıssanın bizi ilgilendiren kısımlarını ele alırken, kaynaklardaki bilgilerden ihtiyaç nisbetinde istifade edilecektir.

Bu kıssa, Kur'ân-ı Kerîm'de özetle zor şartlar altında da olsa, Allah'a iman ve kulluktan asla taviz verilmemesi gerektiği, bu takdirde Allah'ın gereken yardımı yapacağı ve öldükten sonra dirilişin varolduğu hakikatlerini ortaya koymak böylece o dönemde şiddetli sıkıntılar içinde kıvranan Hz. Peygamber ve ashabını teselli etmek amacıyla anlatılmıştır.

Bu kıssada bizi ilgilendiren husus, mağaraya çekilen bu gençlerin burada, yüzyıllarla ifade edilen bir süre uyku halinde kalmaları ve sonra da

---

[376] Miras, Kamil, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, 1984, 9/200; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3225.

[377] et-Taberi, er-Razi, el-Alusi vb. gibi mufassal tefsirlerin ilgili kısımlarıyla birlikte ayrıca bkz. Akgündüz, Ahmet, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Ashab-ı Kehf*, s. 385 vd., İstanbul, 1993; Sünbüllük, Esat Sezai, *Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn Hikayesi*, s. 5 vd., İstanbul, 1943.

hiçbir şey olmamış gibi, sanki bir gün veya bir günün bir parçası geçmiş gibi yeniden hayata dönmeleridir:

Bir defa bu gençler mağaranın geniş ve rahat bir yerinde uyutulmuşlardır. Öldürülmemişler, uyutulmuşlardır. Âyetteki "ve hüm rukûd" bunu açıkça ifade etmektedir. Bunlar burada tamamen havasız ve ışıksız kalmamışlardır. Bilakis mağaranın açık kısmından içeri hava giriyor; güneş doğduğu zaman mağaralarından sağ tarafa meyilleniyor, battığında da onları soldan makaslıyor, kırkıyor. Yani üzerlerine gün bile değmiyor, değse değse nihayet batış sırasında sol taraflarına gelen yönden biraz kırkıp geçiyor. Demek ki mağaranın ve oraya giren hava ve ışığın durumu farklı bir özellik arzetmektedir. Ama bunlar her halükarda ışık, sıcaklık ve havadan istifade etmişlerdir. Üstelik bu gençler oldukları yerde bırakılmıyorlar, çürümemeleri için Allah tarafından veya Allah'ın görevlendirdiği melekler tarafından ihtiyaç halinde sağa sola çevriliyorlar. İçeri birileri girip onları rahatsız etmemesi veya bir zarar vermemesi için köpekleri de kollarını sermiş, mağaranın girişinde bekliyor. Biri baksa onları (köpekleri dahil) uyanık sanacak. Durumları öyle heybetli, öyle korkunç idi ki, yanlarına varacak olan kimse –eğer varırsa- mutlaka döner kaçar ve mutlaka korkudan dolardı. Demek ki, kendilerine kimsenin ulaşması, yanlarına girmesi ve onlara zarar vermesi mümkün değildi. Yine Kehf sûresi 25. âyetten ve pek çok müfessirin bu âyeti yorumundan anladığımıza göre bu gençler mağarada bu halde tam 309 sene kalmışlardır.

Şimdi temel soru şudur: Bu gençler, böyle rutubetli ve loş bir mağarada 309 sene sapasağlam nasıl kalabilmişler ve sonunda sanki bir gün veya daha az bir süre kalmış gibi hayata dönebilmişlerdir? Bunun, Allah'ın bir mucizesi olduğunda şüphe yoktur. Zaten Kehf sûresi 17. Âyette "zalike min ayatillah: bu Allah'ın âyetlerinden, mucizelerinden veya varlığının delillerinden yahut kainata koyduğu gizli kanunlarından biridir" denilerek bunun sıradan bir durum olmadığı vurgulanmıştır.

Peki bunu, Allah'ın tabiata koyduğu bir kanun kabul edip, bunu keşfetmek suretiyle bilim ve teknolojik gelişmelerde bu kanundan istifade etmek mümkün olabilir mi? Neden olmasın!

Bu olaya bilimsel olarak iki farklı bakış açısından yaklaşmamız müm-

kündür. Fakat her iki bakış açısı da 'zaman'la ilgilidir. Birinci bakış açısına göre bu hadisede zaman ileriye geriye alınmamış, fakat zaman içerisinde bulunan bu gençler, zaman bakımından dondurulup ölüm dahil bunların bütün faaliyetleri durdurulmuş ve 309 yıl sonra bunlar yeniden zaman akışına bırakılmışlardır.[378] Bugün "hibernasyon" diye bir bilim dalı ortaya çıkmıştır. "Canlıları dondurarak saklama", zamanı gelince yeniden "ısıtarak hayata döndürme" projesi olan hibernasyon, canlıların konservatif dondurulması demektir. Bir de canlının değil de zamanın dondurulduğu ve durdurulduğu zaman konservasyonu anlamındaki hibernasyon vardır ki, işte Ashab-ı Kehf olayının bu şekilde olduğu düşünülmektedir.[379] Bugün bilim ve teknik, hibernasyon ve criyoloji gibi bilimlerin araştırmalarından istifade ile özellikle binlerle ifade edilen uzun zamanlı ölçeklerle uzaya insan gönderme konusunda çalışmalar başlatmış durumdadır. Fakat henüz bu konuda fazla bir gelişme kaydedilememiştir. Sadece teori ve çalışma safhasındadır.

İkinci bakış açısına göre olay, bugün fizik biliminin ispat ettiği zamanın değişik koordinatlar ve kütlelere göre farklı akış hızına sahip olduğu gerçeği ile alakalıdır. Ünlü relativite (izafiyet) teorisine göre, içinde yaşadığımız kainatta zamanın değişik hızlarla aktığı değişik yerlerin varlığı görülmüş ve gözlenmiştir. 'Kütle' ve 'hız' gibi iki önemli faktör, zamanı değiştirebilmekte ve ortaya inanılması güç sonuçlar çıkmaktadır.

Zamanın akışı, hareketlerin hızı arttıkça yavaşlar. Bu prensip hem mekanik olarak ispatlanmış ve hem de fizik olarak gözlenmiştir. Buna göre faraza ışık hızının 0.90'ı kadar bir hızla uzayda yol alan bir roketteki yolcular, dünyada bıraktıkları her şey 10 yıl ihtiyarlarken, sadece 4,2 yıl ihtiyarlanacaklardır. Roketin hızının ışık hızının 0,99 katına erişmesi halinde yapılan hesaplara göre, bu hızda hareket eden bir rokette 30 dünya yılı 2,9 roket yılına eşdeğer olmaktadır. Yani 30 yaşındaki baba, 3 yaşındaki oğlunu bırakıp yola çıkıp dönse: oğlu 33 yaşında, kendisi de 33 yaşında olacaktır.

---

[378] Aiberg, Hans von, *Arzdan Arşa Sonsuzluk Kulesi*, s. 144, İstanbul, 1994; Yeniçeri, Celal, *Uzay Âyetleri Tefsiri*, s. 185.

[379] Aiberg, Hans von, *Arzdan Arşa Sonsuzluk Kulesi*, 1/144; Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Müsbet İlimler*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1987, cilt: 2, sayı: 2, s. 193.

Bunlar modern fiziğin ileri yorumlarının matematik sonuçlarıdır. Zaman bir koordinat sisteminde başka, bir diğer koordinat sisteminde ise başkadır. Zamanın izafiyeti, saatlerin değişik hızda çalışmasından ileri gelir. Saatlerin yavaşlaması veya hızlanması, mekanik bir zembereğin ağır veya hızlı işlemesinden değil, bütün sistemin atom-altı seviyedeki parçacıklara kadar değişik hızdaki hareketinden ileri gelir. Zamanın kısaldığı böyle bir ortamda insan vücudundaki kalp atışları, hücre bölünmeleri, beyin faaliyetleri vs. hep 'ağır' işlemektedir. Siz, zamanın yavaşlamasını hiç farketmeden günlük hayatınızı sürdürürsünüz. Size göre 3 yıl ama dünyaya göre tam 30 yıl geçmiştir.[380]

Bu konu ile ilgili ünlü fizik bilginlerinden biri olan Robert K. Adair örneklendirmek suretiyle şu açıklamayı yapmıştır: "Alfa Centeur, dünyamıza en yakın sabit yıldızdır ve ışığı bize 4 yılda gelir. Eğer biz uzay gemisine biner ve V=0,866 C (C:ışık hızı) hızıyla yola çıkarsak, bir iki gün sonra kaptandan yolun yarısına geldiğimizi ve önümüzde 2 ışık yılı uzaklığın bulunduğunu öğrenecektik. (Aslında uzay gemisi az bir yol almıştır, fakat uzay-zaman sıkışması 1/2 faktör kadar azalmıştır). Birkaç gün sonra, uzay gemisinin V= 0.99C hızı ile hareket ettiğini düşünelim. Bu durumda hedefimize 0.4 ışık yılı uzaklığa kadar yaklaştığımızı öğrenecektik. (Aslında daha dünyamızdan fazla uzaklaşmış sayılmayız). Bundan sonra, uzay gemisinin hızı V=0.9999C'ye kadar ulaşırsa, 20 gün sonra Alfa Centeur'a ayak basmış olacağız demektir.

Unutmayalım ki, Alfa Centeur'a günümüzün saatte 800 km yol alan en hızlı uçakları ile gitmiş olsaydık, bu yolculuğumuz tam 5 milyon yıl sürmüş olacaktı. 20 gün nerde, 5 milyon yıl nerde? 1 gün uzunluğu, tam 90 milyon gün uzunluğuna eşit olmaktadır[381]."

Yine zaman, kütlesi büyük cisimlerin etrafında daha 'yavaş' geçmektedir. Zaman ile çekim (gravitasyon) arasında son derece garip bir bağlantı bulunmaktadır. Kütlesi fazla cisimlerin (mesela güneşin) yakın çevresindeki zaman daha yavaş akıyor. İnanılması imkansız gibi görülen fakat matematik

---

[380] Tuna, Taşkın, "*Uzay, Kur'ân ve Modern İlim*", Zafer, 1990, sy., 160, s. 8-9.

[381] Adair, Robert K., *The Great Design (Büyük Düzenleme)*, University Press, USA, 1987, s. 117.

formüllere dayanan bu kanunun en geniş uygulamalarını 'kara delik' diye dilimize çevrilen ve astronomide 'black hole' diye bilinen küçük hacimli, fakat büyük kütleli gök cisimlerinde görürüz. Buna göre, kütlesi büyük olan gök cisimlerinin etrafındaki uzay-zaman yüzeyi 'eğrilmekte' ve karakterini değiştirerek bambaşka bir geometrik şekil almaktadır. Dolayısıyla zaman da, tıpkı ışık gibi, bükülmüş bir uzayda farklı hızlarla akarak, alışılmışın üstünde bir yorum ihtiyacı ile zihnimizde şekillenmektedir. Zamanın bir boyut, belki bir enerji, uzayın ayrılmaz bir parçası (bileşeni) yahut maddenin içine nüfuz etmiş bir özellik olarak, ancak geniş düşünce ve muhakeme ufuklarının ötesinde kavranabileceği anlaşılmaktadır.

Demek ki büyük kütleli gök cisimlerinin etrafındaki kuvvetli çekim alanlarının bulunduğu bölgelerde zaman daha yavaş geçiyor. Mesela güneşin hemen yakınına koyacağınız bir saat, güneşten çok uzaktaki bir saate göre daha yavaş işleyecektir. Bu yavaşlayış, her şeyden önce güneşin (veya ağır kütleli bir yıldızın) kütlesi ile orantılıdır. Güneşten de ağır bir yıldızın yakın çevresindeki saatin saniyeleri ile çekim alanı dışında kalmış bir saatin saniyeleri arasındaki zaman farkı, belki dünya dakikası, hatta dünya saati hatta yılı kadar uzun periyotlu olacaktır.

Kütle ne kadar büyükse, uzay-zaman dürülmesi (distorsiyon) o kadar belirli olacak, iyice eğrilmiş bir mekanda saniyeler arasındaki zaman aralığı gittikçe uzayacaktır. Düz bir çarşafa serbestçe bırakılan ağır güllenin düşmesiyle çarşafın çukurlaşması güllenin kütlesi ile ilgili olduğu için, uzayda 'Karadelikler'in yakın çevresindeki saniyeler arasındaki zaman aralığı mübalağasız belki 100 dünya yılına eşdeğer olacaktır. İşte Kur'ân'da Ashab-ı Kehf olarak zikri geçen ve bir mağarada 309 dünya senesine göre kalan, uyandıklarında ise, sanki bir gecelik uykudan kalkmış gibi kendilerini genç hisseden kişiler, koordinat sistemi değişikliği ile zamanın 'yavaş' işlediği bir ortamda kalmışlar; dolayısıyla kendilerine göre 8-10 saatlik bir zaman sıkışması, relativite teorisine göre 309 senelik bir genişlemeye eşdeğer olmuştur.[382]

Bu da gösteriyor ki, eğer fizik imkanları kullanılabilir ve insan, zamanın oldukça yavaş işlediği farklı bir koordinata taşınabilirse, dünya yılı

[382] Tuna, Taşkın, *a.g.m.*, s. 10-11.

olarak yüz yıllar ve bin yıllarla ifade edilebilecek bir süre o koordinatta kalır ve dünya şartlarına döndürüldüğü zaman da, sanki aradan o kadar yıl geçmemişcesine, kaldığı yerden hayatına devam eder. İşte Ashab-ı Kehf'te de bu durum tahakkuk etmiştir.

Burada şu soruya da cevap arama zarureti hasıl olmaktadır: Acaba daha başka yöntemler kullanılarak insanın normalin ötesinde ömrünü uzatmak mümkün müdür?

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Nuh'un kavmi içinde 950 sene kaldığını "*Andolsun ki, Nuh'u kavmine gönderdik de o, bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayıverdi.*" (Ankebut, 29/14) haber vermektedir. Yine tarihi bilgiler önceki peygamberlerin ve halkların şimdikine göre daha uzun yaşadığını ifade etmektedirler. Biz bu hususta en kesin delil olarak yukarıdaki âyet-i kerimeyi zikretmiş olduk. Bugün ise insanların ortalama ömrü 60 yaş civarında seyretmektedir. Gerçi Hz. Nuh'un uzun bir müddet yaşadığını haber vermekten maksat, ilk planda, insanları uzun zaman yaşamaya ve bunun yollarını aramaya teşvikten öte, müşriklerin inkardaki inatları ve eziyetleri karşısında zor durumda kalan Hz. Peygamber'i teselli etmek ve tebliğ görevinin ifasında sabırlı olmasını sağlamaktır. Ama burada yine de normalin ötesinde uzun müddet yaşamaya bir çare olup olmadığı hususunda zihinleri harekete geçiren bir mesajın bulunduğunu söylemek durumundayız.

Günümüzde tıp bir hayli gelişme kaydetmiş, daha önce yığınlarca ölüme sebebiyet veren pek çok tehlikeli hastalığın tedavisini keşfetmiş ve keşfetmeye de devam etmektedir. Ama bunun yanısıra daha önce hiç bilinmeyen yeni yeni hastalıklar da zuhur etmektedir. Tıpla bu hastalıkların savaşının böylece devam edeceği, buna nihai bir noktanın konulmasının zor olacağı görülmektedir.

Bununla birlikte öldürücü hastalıklar için daha etkili tedavi yöntemleri bulup belli bir süre de olsa insanı ölmekten kurtarmak için bilimsel ve tıbbi metotlar uygulanmaya çalışılmaktadır. Burada, konumuzla direk bağlantısı bulunduğundan "insan genom projesi" ve "genlere müdahale" hakkında kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir:

Uluslararası bir araştırma projesi olan "İnsan Genom Projesi"ni, insanlarda bulunan genetik malzemelerin tümünün bir haritası çıkarma çabasıdır. Proje, insan genomunun fiziksel ve genetik haritalarının ayrıntılı bir biçimde çıkarılması, insan genomundaki sayısının 50 binle 100 bin arasında olduğu tahmin edilen genlerin yerlerinin belirlenmesi; ayrıca, model sistem olarak kullanılan pek çok öteki organizmanın genomlarına benzer analizler yapılmasını içermektedir.

İnsan Genom Projesi tamamlandığında, insan DNA'sının yapısı, düzeni ve işlevleri konusunda ayrıntılı bilgiler içeren bir kaynak hazır olmuş olacaktır. Bu bilgiler, bir insanın gelişmesi ve işlev göstermek için gerekli ve kalıtım yoluyla edinilmiş bir tür 'kullanma kılavuzu' olarak düşünülebilir. Proje tamamlandığı zaman, bir sonraki adım, bu bilgilerin ışığında biyomedikal araştırmalar için yeni teknolojilerin geliştirilmesi olacaktır. Ortaya çıkarılan bilgiler, sonuçlarının toplum yararına kullanılabilmesi için, tüm bilim adamlarının, doktorların ve ilgilenenlerin kullanımına sunulacaktır.

1980'li yılların ortalarında tasarlanan İnsan Genom Projesi, o zamandan beri hem bilimsel çevrelerde, hem de basında kapsamlı tartışmalara konu oldu. Genetik şifremizin elde edilmesi, hem bireyler hem de toplum açısından büyük önem taşıyor. Bu yüzden, zamanımızın en önemli biyolojik keşiflerinin son noktası olan bu elektronik veri tabanının halka ve profesyonellere sunulmasıyla ilgili politik düzenlemeler yapılması gerekeceği düşünülmektedir. İnsan genom araştırmasıyla ilgili çabaların önemli bir yönünü de, bu genetik bilgilerin etik, yasal ve sosyal çıkarımların analizi ve toplum için politik seçimlerin geliştirilmesi oluşturmaktadır.

ABD'de, projenin geliştirilmesinden ve planlanmasından Enerji Bakanlığı ve Ulusal Sağlık Enstitüleri sorumludur. Proje, bu iki kurum ve İngiltere'deki Welcome Trust tarafından desteklenmektedir. Aralık 1999'da projenin üyelerinden bir konsorsiyum, insanlarda 22. kromozomun DNA diziliminin çoğunun tamamlandığını açıkladı ve bu bilgiler yayımlandı. İnsanlarda, kanserden sinir sistemi hastalıklarına kadar en azından 27 hastalığın 22. kromozomdaki değişikliklerle ilintili olduğu sanılmaktadır. En önemlisi de, henüz yeri bulunamamış olsa da, şizofre-

niyle ilgili olan bir gen de bu kromozomda bulunmaktadır. Üç yıl içinde, insan DNA'sının diziliminin tam olarak ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Genom haritası, insan hücreleri içindeki DNA sarmalları üzerinde bulunan üç milyar baz çiftinin tam yerlerini gösterecektir. O zaman, ilk kez bir insanı oluşturan 200 binle 300 bin kadar proteini tanıyabileceğiz.

İnsan Genom Projesiyle aynı amaç için çalışan özel laboratuvarlar da var. Bunlar Celera Genomics adlı Amerikan şirketi, insan genom haritasını Projeden çok daha önce tamamlayacağını açıkladı. Şirketin bu haritada bulunan 'özel genler'i patentleme planları tartışmalara konu oldu.[383]

26 Haziran 2000 akşamı Türk televizyonlarının haberlerlerine ve 27 Haziran 2000 sabah, bütün Türk gazetelerinin manşetlerine bomba gibi bir haber düştü: Artık yüzyılın gen devrimi yapılmış, gen haritası çözülmüş, insan kimyası keşfedilmişti; buna göre ölümcül hastalıkların hepsi tarih oluyor, insan ömrü uzuyor ve insan için ikinci, üçüncü baharlar sözkonusu oluyordu.

Bu haberler şüphesiz ABD başkanı Bill Clinton ile İngiltere Başbakanı Tony Blair'in konu ile ilgili birlikte yaptıkları açıklamaya dayanmaktadır:

"ABD başkanı Bill Clinton, uluslarası çalışmalar sonucu insanların genlerinin haritasının çıkarıldığını bir törenle resmen açıkladı ve araştırma sonuçlarının, insanoğlunun bu konudaki 'en harika' çalışması olduğunu söyledi. Clinton, araştırmaların ABD ayağını yürüten 'Human Genome Projet' (İnsan DNA Projesi) adlı kuruluşta yaptığı konuşmada, 'Bugün Tanrı'nın yarattığı hayatın dilini öğreniyoruz' dedi. Washington'daki törene uydu aracılığıyla Londra'dan katılan İngiltere başbakanı Tony Blair de varılan aşamadan duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Törende, ABD'deki çalışmaları yürüten diğer kuruluş olan Celera Genomics başkanı J.Craig Venter de hazır bulundu.

ABD'nin yanısıra araştırmaların yürütüldüğü iki ana merkezden biri olan İngiltere'nin başkenti Londra'da yapılan açıklamada da, insan vücudunun gen haritasının yüzde 97'sinin çözüldüğü resmen doğrulandı."[384]

---

[383] Zulal, Aslı, "*Gen Mühendisliği ve Etik Kaygılar*", s. 36, Bilim ve Teknik, Haziran 2000.

[384] Yeni Binyıl, 27 Haziran 2000 Salı, s. 17. Aynı haber için ayrıca bkz. aynı tarihli gazeteler, Milliyet, s. 4; Sabah, s. 22-23; Yeni Şafak, s. 20.

İnsanlık tarihinin en önemli buluşu olarak nitelenen "gen haritası"na ait açıklama, araştırmanın İngiltere ayağını gerçekleştiren Sanger adlı Genetik Araştırmalar Merkezi ve araştırmalara katkıda bulunan Welcome Vakfı tarafından yapıldı. İnsan vücudunun gen haritasının çözüldüğüne dair açıklama, insan genlerinin yüzde 97'sinin çözüldüğüne ve bu genlerin yüzde 85'nin de doğru şekilde sıralandığına işaret ediyor. Bulguların kanser ve kalp hastalıkları başta olmak üzere çeşitli hastalıkların tedavisinde de çığır açacağına dikkat çeken uzmanlar, gelişmeleri insanlık tarihinin en önemli devrimlerinden biri olarak tanımlıyor. Welcome Vakfı başkanı Dr. Michael Dexter, 'Bu buluş, aya gitmekten de önemli bir gelişmedir' diyor.

Dr. Dexter, gen haritasıyla insanlığın bir gecede bütün hastalıklara çare bulmasının beklenemeyeceğini, ancak pek çok hastalığın tedavisiyle ilgili gelişmelerin sırada olduğunu vurgularken, genlerin sıralanmasıyla ilgili bilgilerin bilim adamlarına hangi hastalıktan hangi genin sorumlu olduğunu öğrenme imkanı sunacağını belirtti. Dr. Dexter, kanserden kalp hastalıklarına kadar geniş yelpazedeki pek çok hastalığın önlenmesinin mümkün olabileceğini söyledi.

Bu haberlere göre DNA haritasının çıkarılmasının tıpta sağlayacağı tüm nimetlerden yararlanmak için yaklaşık 50 yıl daha beklemek gerekmektedir. ABD'deki Ulusal Genetik Araştırmalar Enstitüsü'nün öngördüğü takvime göre, genetik bilimi sayesinde insan ömrü 2050'de 95(doksan beş) yıla ulaşacak. Birçok ölümcül hastalığın tedavisinin 25 yıl içinde sağlanmasını öngören genetik takvimdeki bazı dönemeçler şöyle:

2002-2003'te insan DNA haritasının yüzde 100'ü çıkarılmış olacak. ABD vatandaşlarını her türlü genetik ayrımcılığa karşı koruyacak yasalar yürürlüğe girecek. 2002-2010'da kanser, şeker hastalığı ve felce yakalanma riskini ortaya çıkaracak ilk genetik testler yapılmaya başlanacak. Hemofili, bazı kanser türleri ve kalp hastalıklarının tedavisinde gen terapisi uygulanmaya başlayacak. 2015'de her insana kendi genetik yapısına göre uyarlanmış ilaç tedavisi uygulanacak. Böylece kanser dahil bir çok ölümcül hastalıkla başa çıkılabilecek. 2025'te tıp, genetik bozuklukları düzeltebilecek, anemi gibi bazı doğuştan gelen hastalıkları tarihe gömecek. 2050'de bir çok hastalık ilerlemeye vakit bulamadan henüz molekül halindeyken teşhis

ve tedavi edilecek. Ortalama insan ömrü 64 yıldan 90 ile 95 yıla çıkacak. İnsanda yaşlanmaya neden olan genlerin sırrı çözülerek insan ömrünü daha da uzatmak için çalışmalara hız verilecek. Ayrıca ırkların oluşumu ve göç yoluyla birbirleriyle karışımı ile ilgili sırlar aydınlığa kavuşturulacak.

Gen haritasının açıklanması, bir takım siyasi, ekonomik ve ahlaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Fakat konunun bu yönü bizi fazla ilgilendirmektedir.[385] Konu ile ilgili yapılan bu açıklamalardan anlaşıldığına göre modern genetik, biyoloji ve tıp bilimleri insan sağlığı, hastalıkların tedavisi ve insanın ömrünün uzatılması konularında hızla çalışmakta ve bu konularda somut bir takım adımlar atmaktadırlar.

Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in bir kısım insanların ömrünün bin yıla yakın olduğundan sarahatle bahsetmesi, bazılarının değişik yollarla uzun süre uyku halinde yaşatılmasını nakletmesi sadece tarihi birer bilgi olarak algılanmamalı veya bunlara "mu'cize" denip geçilmemeli, bilakis bu ilahi sözlerde daha sonra keşfedilecek bilimsel ve teknolojik gerçeklere de temel teşkil edecek nurlu mesajlar bulunduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

2- *İnsanın öldürülüp uzun zaman bekletildikten sonra tekrar hayata döndürülmesi:*

Kur'ân-ı Kerîm'de bununla ilgili olarak, Allah Teâlâ'nın ölüleri diriltmeye kadir olduğunu ifade etme bağlamında şöyle bir olay anlatılır: "*Yahut o kimse gibi ki bir şehre uğramıştı; altı üstüne gelmiş ıpıssız yatıyor. 'Bunu (bu memleketi) bu ölümünden sonra Allah nereden diriltecek?' dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz sene öldürdü, sonra diriltti; 'Ne kadar kaldın?' diye sordu. 'Bir gün yahut bir günden eksik kaldım' dedi. Allah buyurdu ki: 'Hayır! Yüz sene kaldın, öyle iken bak yiyeceğine, içeceğine henüz bozulmamış! Hele merkebine bak! Hem bunlar, seni insanlara karşı kudretimizin canlı bir âyeti kılayım diyedir. Hele o kemiklere bak, onları nasıl birbirinin üzerine kaldırıyoruz; sonra onlara nasıl et giydiriyoruz!'*

[385] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Allen, G.E., "Science misapplied: The eugenics a.g.e. revisited", http:/ www.techireview.com/articles/as96/alen html; Hogan, J., "Eugenics reviseted", Scientific American, Haziran 1993; Bloom, B.R., "The future of public health", Nature, 2 Aralık, 1999; Caplan, A. L., "If gene thrapy is the cure, what is the disease?", htttp:/www.med.upenn.edu/bioethic/genetics/articles/.caplan.gene therapy.html; Zülal, Aslı. Agm, s. 34-38

Bu suretle vakta ki ona gerçek açıkça belli oldu, 'Şimdi biliyorum' dedi; 'hakikaten Allah her şeye kadir!' (Bakara, 2/259)

Bu olayın kahramanının kim olduğu ve olayın nerede geçtiği hususunda tefsirlerde farklı bilgiler verilmektedir. Taberi (ö. 310/922) olayın kahramanının Hz. Üzeyr, olayın geçtiği yerin ise Babilli Buhtunnasr tarafından yerle bir edilen Kudüs civarında bir kasaba olduğunu kaydeder. Adamın bozulmamış yiyecekleri de bir sepet üzüm ve bir sepet incirden ibarettir; içecek olarak da meyve suyu muhtemelen taze üzüm suyu bulunmaktadır.[386]

Burada bizim için önemli olan noktalar, olayın tarihi detayları değil, ilk olarak o kişi ve eşeğinin yüz sene öldürüldükten, etleri ve kemikleri birbirinden ayrılıp çürüdükten sonra yeniden diriltilmeleri ikincisi de adamın yiyecek ve içeceklerinin bozulmadan yüz sene kalmış olmasıdır.

Önce yiyecek ve içeceklerin yüz sene bozulmadan kalmasını ele alalım: Bunu ifade etmek için âyette "lem yetesenneh" ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifade iki türlü tefsir edilmektedir: Birincisi, "üzerinden geçen seneler onu bozmadı", ikincisi ise "üzerinden seneler geçmedi ki o bozulsun". Bu ikinci yorumdan hareketle Celal Yeniçeri şu neticeye varmaktadır:

"*Sözkonusu yiyecek ve içecekler üzerinde yüzyıllık bir süre için zaman durdurulmuş olmaktadır. Eğer bizler de aynı şeyi başarabilirsek, yiyecekleri asırlarca bozulmadan saklama imkanını elde edebiliriz.*"[387]

Bugün gelişen teknik sayesinde meyve sebzeler konserve yapılarak derin dondurucularda bir müddet bozulmadan saklanabilmektedir. Fakat bu müddet, bir-iki yıl gibi kısa zaman dilimini içermekte olup, henüz yüzyıllarla ifade edilebilecek bir konumdan oldukça uzaktır. İşte Kur'ân, bu noktada bilim ve tekniğe, yiyecek ve içeceklerin daha uzun süreler korunabilip tazeliklerini muhafaza edebilecekleri mesajını vermekte ve bir manada onlara önderlik edip ufuklarını açmaktadır.

Kıssada bahsedilen kişinin ve eşeğinin öldürülüp, yüz sene sonra diriltilmeleri kısmına gelince, bu tamamen Allah'ın kudretiyle alakalı bir husustur. Araştırıp inceleyebildiğim kadarıyle bugün modern tıp ve

---

386 et-Taberi, *Cami'u'l-beyan*, 3/20 vd.

387 Yeniçeri, Celal, *a.g.e.*, s. 186.

biyoloji, ölen bir canlının yeniden diriltilmesi konusunda bir fikre ve açıklamaya sahip değildir. Halbuki, Kur'ân-ı Kerîm'de, ölülerin bir kısım peygamberler eliyle de diriltildiğinden bahsedilmektedir:

Bu peygamberlerden birisi Hz. İsa'dır. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesine göre Hz. İsa: "... Ben size Rabbinizden bir âyet (mu'cize) ile geldim, size çamurdan kuş biçimi gibi bir mahluk biçerim de içine üflerim, Allah'ın izniyle derhal bir kuş olur;... ve yine Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim..." (Al-i İmran, 3/49) demektedir. Aynı anlamları farklı bir açıdan ele alan bir diğer âyet-i kerimede de, Allah Teâlâ, Hz. İsa'ya olan iyiliklerini sayarken şöyle demektedir: "*... hani Benim iznimle çamurdan kuş biçimi gibi bir varlık yapıyordun, içine üflüyordun da Benim iznimle bir kuş oluveriyordu; ... hani ölüleri Benim iznimle hayata çıkarıyordun...*" (Maide, 5/110)

Bu peygamberlerden diğeri ise Hz. İbrahim'dir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah Teâlâ'nın ölüleri diriltmeye kadir olduğunu anlatmak bakımından bir hususa yer verilir. Bu da Hz. İbrahim'in, Rabbinden ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesi üzerine vuku bulmuştur. Olay şöyledir: "*Bir vakit de İbrahim 'Ya Rabbi! Göster bana ölüleri nasıl diriltirsin' demişti. 'İnanmadın mı ki?' buyurdu. 'İnandım ve lakin kalbim iyice yatışmak için...' dedi. 'Öyle ise' buyurdu: 'kuşlardan dördünü tut da onları kendine çevir; iyice tanıdıktan sonra (onları parçala ve) her dağ başına onlardan birer parça dağıt, sonra da çağır onları, sana koşa koşa gelsinler ve bil ki Allah gerçekten azizdir, hakimdir!*" (Bakara, 2/260)

Meallerini verdiğimiz âyet-i kerimeler açıkça Hz. İsa eliyle çamurdan yapılan kuş sülüetinin onun üflemesiyle canlı bir kuş haline geldiği ve ölen insanların onun tavassutuyla diriltildiği ama bunların hepsinin ancak Allah'ın izniyle meydana geldiği; yine Hz. İbrahim'in eliyle parçalanıp dağıtılan kuşların onun çağırmasıyla toplanıp tekrar eski hallerine geldiği ve yine bunun da aziz ve hakim olan Allah'ın kudretiyle vuku bulduğu ifade edilmektedir.

Bunların, Allah Teâlâ'nın bir kısım peygamberleri aracılığı ile ortaya çıkardığı mu'cizeler olduğunu söyleyip mes'eleyi kısa yoldan çözüme bağlamak mümkündür. Nitekim pek çok kimse de böyle yapmaktadır. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'in, Allah'ın ilim sıfatından kaynaklanan ve Allah'ın kainata

koyduğu ince ve esrarengiz kanunları açıklayan bir kitap olduğuna inandığımıza göre, haber verilen bu olağanüstü olayların bir kısım bilimsel ve teknolojik gelişmelere kaynaklık etmesi gerektiği üzerinde düşünmenin faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız. Yukarıda da kısaca temas ettiğimiz üzere, bugün henüz bilim, çamurdan yapılan bir nesneye can verme, hele hele ölmüş olan canlıları (özellikle insanı) yeniden diriltip hayata döndürme hususunda çaresizlik ve acziyetini sürdürmektedir. Ama bize göre bilim ve teknoloji, Allah'ın doğaya koyduğu bu ince kanunları keşfetme ve bunları insanlığın yararına sunma yolunda çalışmalar yapmalıdır. Dolayısıyla Kur'ân'ın bu hususta da bilim ve teknolojiyi öncelediğini, ona yön çizip ufuk gösterdiğini söyleyebiliriz.

5. Hayvanlarla Konuşma

Kur'ân-ı Kerîm'de bildirildiğine göre ilim ve peygamberlik cihetinden Hz. Davud'a varis olan Hz. Süleyman, Allah'ın kendisine olan nimetlerini tahdis niyetiyle: "*... Ey insanlar! Bize 'mantıku't-tayr' (kuş mantıkı, kuş dili) öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.*" (Neml, 27/16) diyerek kendisine 'mantıku't-tayr' öğretildiğini belirtmiş; aynı sûrede devam eden âyetlerde de, öğretilen bu ilmin tezahürlerine bir karınca ve bir de kuş cinsinden olmak üzere iki örnek verilmiştir.

Birinci örnek karınca cinsinden:

"*Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevkediliyordu. Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! dedi. (Karıncanın konuşmasını işitip anlayan Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi ve dedi ki: Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse anababama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kulların arasına kat!*" (Neml, 27/17-19)

İkinci örnek kuş cinsinden:

"*Süleyman kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüdhüdü niçin görmüyorum. Yoksa kayıplara mı karıştı? Ya bana (mazaretini) gösteren*

apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım! Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim. Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar. (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler. (Halbuki) büyük Arş'ın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur. (Süleyman Hüdhüde) dedi ki: Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız. Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak." (Neml, 27/20-28)

Burada önemli olan birkaç nokta var. Bunlardan birisi, Hz. Süleyman'a öğretilen 'mantıku't-tayr'ın ne olduğudur. Bu terkip 'mantık' ve 'tayr' kelimelerinden oluşmaktadır. 'Mantık', esasen 'nutuk' demektir, fakat mantıkın menşei olan 'ruhi kuvvet' manasında ıstılah olmuştur. Bilinen nutuk ise içteki hisleri ifade etmek için seslenilen ve çoğu dil ile çıkarıldığından dolayı dil, lisan ve lügat dahi denilen tekil veya mürekkep halde vazedilmiş lafızlardır. Bu tür nutuk hakiki anlamda insana mahsustur. Ancak teşbih ve mecaz yoluyla başka türlü ifade biçimlerine de 'nutuk' denilebilmektedir. Mesela yazı ve saire gibi özel işaretlerle bir şey anlatmak içsel bir nutkun ifadesi olmak üzere mecazen nutuk sayıldığı gibi, güvercinin ötmesi ve udun çalması da Araplar tarafından 'nutuk' kelimesiyle anlatılmıştır.[388] Bu tesbitten hareketle müfessirlerin pek çoğu 'mantık'ı, ister tek, ister birkaç sözden meydana gelmiş olsun, mana ifade eden veya etmeyen her türlü ses çıkarmanın adı' olarak tanımlamışlar; 'mantıku't-tayr'ı da, kuşun muhtelif hisleri arasındaki münasebeti idare eden hassasiyet kuvveti (mantık) ve hislerini izhar için çıkardığı sesler (dil) olarak açıklamışlardır. Mesela horozun yem aramak için deşinmesinde bir mantık vardır, yemi bulduğu zaman 'dık dık' diye tavukları çağırması da bir nutuk, bir dil demektir.[389]

---

[388] Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3664.

[389] Bkz. ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 3/140, Neml, 27/16. âyetin tefsirinde; er-Razi, *Mefatihu'l-*

Kuşlarda olduğu gibi diğer hayvanlar arasında da çıkardıkları bir takım sesler vasıtasıyla anlaşma sağlandığında şüphe bulunmamaktadır. Âyette sadece kuş mantıkının zikredilmesinde icaz/meramı kısa yoldan ifade etme vardır. Çünkü Hz. Süleyman, insandan en çok uzakta duran ve kaçan kuşun mantıkını bilince, insana yakın bulunan ve daha çok ihtilat eden hayvanların mantıkını evleviyyetle ve daha kolay bilir. Nitekim âyette ifade edildiği gibi karıncaların mantıkını yani konuşmasını da anlamıştır. Dolayısıyla bu âyet-i kerime, Hz. Süleyman'ın bütün hayvan sınıflarının mantıkını/dilini bildiğine delalet etmektedir.[390]

Hayvanlar arasında çıkardıkları sesler vasıtasıyla anlaşma olduğuna ve bu bilindiğine göre, burada önemli olan husus, kuşun veya başka hayvanın Hz. Süleyman'a konuşmasından ziyade tabii olan bu konuşmaları Hz. Süleyman'ın anlaması ve anlayış derinliğidir. O, sadece hayvanların dilini değil, Kur'ân'ın ifadesine uygun olarak onların mantıkını, yani mesela yalnız kuşların sesleri ve hareketleri ile ifade ettikleri hislerini anlamakla kalmıyor o hisleri idare eden mantıkı, ledünniyatı da biliyordu. Dolayısıyla o, onların çıkardıkları seslerdeki kasdı anladığı gibi, onları emir-komuta altına alıp ordusu içinde çeşitli görevleri yapmada istihdam etmesini de biliyordu. Ayrıca kuşların doğal olarak gerçekleştirdikleri 'uçma' eyleminin bilgisi bile öğretilmişti. Özellikle âyetlerde ifade edilen rüzgarın Hz. Süleyman'ın emrine verilmesi ve Belkıs'ın tahtının çok kısa sürede uzun bir mesafeden getirilmesi de bu bilgi ile alakadar olmalıdır.

İfade etmeye çalıştığımız üzere 'mantıku't-tayr', öğretilme hususiyeti olan bir ilim/bilgidir. Hz. Süleyman bu bilgiyle kuşandığı için hayvanların dilinden anlamaktaydı. Bu bilginin ona Allah tarafından hususi olarak öğretildiğini ve dolayısıyla bunun harikulade bir olay kabilinden mu'cize olduğunu söyleyip bırakmak en kestirme yoldur. Ve bu anlayışın, ta Hz. Süleyman zamanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmişlik/seviye açısından makul bir anlayış olduğu da kabul edilmelidir. Fakat günümüzdeki gelişmeler bakımından şunu ifade etmek gerekir ki, bu bilgi, şüphesiz, Allah'ın kainata koyduğu ince ve esrarengiz kanunlar çerçevesinde gerçekleşmekte-

---

gayb, 26/186, aynı âyetin tefsirinde; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3665..

[390] Tahir b. Aşur, *Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir*, 19/237, Tunus, 1984.

dir. Mu'cizelerin rasyonel bakış açısıyla değerlendirilmesine şiddetle karşı çıkan Seyyid Kutup bile, "... bu harikulade olaylar, bizim bütün yönlerini idrak edemediğimiz genel kanunun bir parçası olabilir. Allah'tan başkasının bilemediği ve onun için tayin edilmiş vaktinde ortaya çıkıyor olabilir ve bu ortaya çıktığı zaman, insanların alışageldiklerinin dışında bir şey olarak meydana gelir, yüce Allah'ın yaratmadaki ve genel uyum için öngördüğü kanununda tamamlayıcı bir özellik taşır..." demekten kendini alamaz.[391] Dolayısıyla bu bilginin, bilimsel çalışmalar ve araştırmalar neticesinde elde edilmesinin imkan dahilinde olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Günümüzde bilimsel inceleme ve araştırma çerçevesinin sürekli genişlemesi, bilim adamları tarafından kainatın her yönüne dair hassas araştırmalar yapılması, hayvanlar âlemi, onların konuşmaları, dilleri ve her bir türe egemen olan yasalar hakkında geniş fikirlere sahip olmamızı sağlamıştır.[392] İşte Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Süleyman kıssasını beyan ederken bizlere bu gibi hususlardan söz edip işarette bulunması, Kur'ân-ı Kerîm'de tohum halinde her şeye dair açıklamanın bulunduğunun ve onu indirenin göklerdeki ve yerdeki bütün gizlilikleri bilen olduğunun da bir delilidir.

Şeyh Abdülvehhab en-Neccar, "Kısasu'l-Enbiya" adlı eserinde şunları söylemektedir:

"Hayvanları ve kuşları gözlemleyen kimseler, onların seslerinin ihtiyaç ve arzularına göre farklı keyfiyetler aldığını gözlüyor. Mesela bir yere hapsedilmiş bir kedinin miyavlaması, çiftleşmek istediği veya yemek istediği yahut su istediği zamanki miyavlamasından farklıdır. Her bir sesin bir başka seste bulunmayan keyfiyetleri ve titreşimleri vardır. O türden olan hayvanlar bunun ne demek istediğini anlarlar... Durum ne olursa olsun, kuşların seslerinin idrak edilip maksatlarının anlaşılması, ancak yüce Allah'ın verebileceği bir bağıştır. Allah bu bağışını kullarından dilediğine tahsis eder. Hz. Süleyman da bunlardan biridir."[393]

---

[391] Kutup, Seyyid, Fi *Zılal*, 18/140, Neml 27/18. âyetin tefsirinde.

[392] Geniş bilgi için bkz. Morrison, A. Cressy, *Müsbet İlim Yönünden İnsan – Kainat ve Ötesi*, s. 55 vd, (Çev. Bekir Topaloğlu), İstanbul, 1986.

[393] Said Havva, *el-Esas fi't-tefsir*, 5/396, (Çev. Beşir Eryarsoy), İstanbul, 1991.

Yine Mısır'da yayınlanan el-Ehram gazetesi, 4 Şubat 1937 tarihli sayısında şunları yazmıştır:

"Kuşların dili: Bir Alman bilgini oldukça hassas gözlemlerinden ve uzun bir sabır döneminden sonra şimdiye kadar kendisinden önce kimsenin farkına varmadığı bir şeyi tesbit etmiştir. Buna göre kuşlar sadece ses çıkarmaz, konuşurlar da. Bu kuşların da tıpkı insanlar gibi lehçeleri vardır. Mesela Avusturyalı karatavuğunun lehçesi Bavyera'nınkinden farklıdır. Fransız karatavuğu, İngiliz karatavuğunun lehçesini anlamaz.

Ferdinand Lein tarafından yazılıp Ahmed Imaduddin Ebû'n-Nasr tarafından Arapçaya çevrilen ve "Her Şey Hakkında Bilgi" dizisinin yedinci kitabı olarak yayınlanan "Haşerat Dünyası" adlı eserde de karıncalara dair "Şu Dehşet Verici Çalışkan Karıncalar" başlığı altında karıncaların diğer haşerata göre daha büyük bir deha ve zekaya sahip oldukları ve alışkanlıkları itibariyle bize en yakın olan varlıklar oldukları; şehirler, tüneller inşa edip özel şekillerde yemek depoladıkları, gerektiğinde kabileler arası savaştıkları ve birbirlerini esir aldıkları vs. anlatılır.[394] Yine karıncaların toplumsal olarak yaşadıkları herkesçe bilindiği gibi kuvvetleri ve çalışmaları da dillere destandır. Emir komuta ile hareket ettikleri, birbirlerine tebligat yaptıkları, postacıları ve müfettişleri bulunduğu tesbit edilmiştir. Şüphesiz aralarında anlaşmak üzere konuştukları bir dil de mevcuttur ama ne yazık ki biz onu anlamamaktayız.

Burada karıncalar, kuşlar veya diğer hayvanların biyolojik, sosyolojik ve toplumsal yapıları hakkında kitaplarımızda yer alan bilgileri uzun uzadıya aktarmanın incelememiz açısından gerekli olduğu kanaatinde değiliz. Şu kadar var ki, "*Yeryüzünde yürüyen bütün hayvanlar, iki kanadıyla uçan bütün kuşlar ancak sizin gibi ümmetlerdir.*" (En'am, 6/38) âyet-i kerimesinin de işaret ettiği üzere hayvanlar âleminin hayat bulmalarını sağlayacak muayyen bağları, anlaşmalarını sağlayacak belirli yolları ve dilleri olmadıkça ümmet olmalarına imkan yoktur. Bu gerçeği birçok kuş, hayvan ve haşerat türlerinin hayatında görmek mümkündür. Bu türler üzerinde çalışan bilim adamları bu hayvanların dillerini ve aralarında anlaşma yollarını mantık yürüterek sezgi ve zan ile anlamaya çabalamaktadırlar. Ama

[394] Said Hava, *a.g.e.* 5/396 vd.

bu konuda kesin bir şey söylemek henüz mümkün olmamıştır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in açıkça ifadesine göre Hz. Süleyman, hayvanların söylediklerini anlamış, onları emrinde çalıştırmış ve bir kısım işlerinde onlardan istifade etmiştir. Bizim kanaatimize göre Hz. Süleyman'a bahşedilen bu harikulade olay, çağımızda bütün gücüyle bilim ve tekniğe yönelmiş bulunan insanlığa bir çağrı olup, onlara bu hususta ulaşmaları gereken bir ufuk çizmektedir:

"Allah'ın kainata koyduğu ve fakat henüz mahiyetini tam olarak bilmediğiniz kanunlar içerisinde bu tür tahakkuku mümkün nimetler de mevcuttur. Sizler de aklınızı ve zekanızı kullanmak, gerekli bütün bilim ve tekniği keşfedip devreye sokmak suretiyle bu tür nimetlerden istifade edebilirsiniz. İşte size yürüyeceğiniz yol ve ulaşacağınız hedeflerden biri!"

6. Hz. Peygamber'in Göklere Seyahati: İsra ve Mi'rac

Kur'ân-ı Kerîm'de İsra sûresinin 1. Âyetinde: "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulu (Muhammedi) Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir" buyurularak Hz. Peygamber'in bir gece Allah tarafından özel bir tarzda ve hadislerden öğrendiğimiz kadarıyla kısa bir sürede Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürüldüğü ifade edilmektedir. Biz bu kısma "gece yürütmek" anlamında "isra" diyoruz. Seyehatin Mescid-i Aksa'dan göklere doğru yapılan kısmına ise 'mirac' denmekte ve işin bu tarafı daha çok Hz. Peygamber'in hadislerinde detaylarına varıncaya kadar dile getirilmektedir. Ancak Necm sûresinin 13-18. Âyetlerinde de Hz. Peygamber'in Sidretü'l-münteha'da karşılaştığı bazı durumlar; özetle Cebrail'i asli suretinde görmesi, Cennetü'l-Me'va'nın Sidre'nin yanında bulunması ve Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını müşahede etmesi dile getirilmektedir.

Ehl-i sünnet bilginlerinin çoğunluğuna göre isra ve mirac olayı Hz. Peygamber'in ruhu ve bedeniyle birlikte gerçekleşmiş; "Cebrail göğsümü yarıp açarak onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra da iman ve hikmet ile dolu olan altundan bir tas getirip, içindekini göğsümün içine boşalttı ve

göğsümü kapadı. Daha sonra da beni göğe doğru çıkardı"[395] açıklamalarının da ifade ettiği gibi o, kalben ve aklen, ruhen ve bedenen uzay ve gök şartlarında seyahat edebilecek uygun bir hale getirilmiştir. Hatta Hz. Enes, Hz. Peygamber'in göğsünde bu ameliyattan kalma iğne (dikiş) izleri bulunduğunu gördüğünü nakleder.[396]

Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya olan yolcuğu, yine kendilerinin ifadesine göre gökten gelen 'Burak' adında bir binitle olmuştur ki[397] bu isim bize, 'şimşek' anlamındaki 'berk' kökünden gelmesi hasebiyle, Hz. Peygamber'in ışık hızı bir süratle neredeyse sıfır zaman içerisinde Mescid-i Aksa'ya ulaştığını çağrıştırır.

Olayın mirac kısmında da Hz. Peygamber, çok kısa bir sürede – ki rivayetlere göre döndüğü zaman henüz yatağının sıcaklığı kaybolmamıştı- yedi kat göklerin üzerine çıkmış, ta Sidretü'l-Münteha'ya varmış, cennet ve cehennemi görmüş ve daha nice acaip olaylar müşahede etmiştir.

Celal Yeniçeri'nin de isabetle kaydettiği gibi, yürüyen merdiven veya uçaktaki yolcunun misali bu olayda hareket halinde olan beden değil, onu hareket ettiren imkan ve güçlerdir. Enteresan olan hususlardan biri de, Hz. Peygamber'i Mescid-i Aksa'ya getiren vasıta 'Burak'ken, buradan göklere götüren Cebrail'in bizzat kendisidir. Dolayısıyla bu seyehatte ona 'melek hızı' veya 'nur hızı' tatbik edilmiş olmalıdır.[398] Zira maddi varlıkların hızları belli olduğu gibi, ateşten kaynaklanan ışığın hızı da saniyede 300 bin km'dir (Işığın hızının 300 bin km'den daha fazla olduğu konusunda yeni deneyler yapılmaktadır) ve ışık hızıyla bu kadar kısa sürede o kadar büyük bir seyahatin gerçekleşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu seyahat daha farklı bir zaman birimiyle gerçekleşmiş olmalıdır. Zaten Kur'ân-ı Kerîm de bize, göklerin derinliklerine ve kainatın üst katlarına doğru gidildikçe hız ve zaman olayının çok farklılaştığını; yeryüzü şartlarındaki 1000 yıl göklerin bazı kesimlerinde bir güne[399] ve yine yeryüzündeki 50.000 yıl göklerin bazı bölgelerinde özellikle daha üst katmanlarda

[395] el-Buhârî, *Tevhid*, 37; Müslim, *İman*, 260-264; en-Nesai, *Salat*, 1.
[396] Müslim, *İman*, 261.
[397] el-Buhârî, *Bed'ü'l-halk*, 6; Müslim, *İman*, 259-264.
[398] Yeniçeri, Celal, *Uzay Âyetleri Tefsiri*, s. 468.
[399] Bkz. Hacc, 22/47; Secde, 32/5.

gene bir güne eşdeğer olduğunu[400] yani zaman olayının kainatın farklı bölgeleri ve koordinatları bakımından izafilik ve değişkenlik arzettiğini belirtmektedir.

Şunu tekrar altını çizerek belirtmek istiyoruz ki, Hz. Peygamber göklere kendi gücüyle gitmemiş, bilakis götürülmüştür. Dolayısıyla burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta, onu oldukça kısa sürede göklere götüren gücün mahiyeti ve hızının ne olduğudur. Bu gücün mahiyetini bilimsel açıdan şu andaki imkanlarımızla çözmemiz mümkün değildir. Bu bakımdan biz isra ve mirac olaylarına sadece inanırız; Kur'ân ve Hz. Peygamber'in haber verdiği şekilde vuku bulduğunu tasdik eder; müşriklerin inkarı karşısında Hz. Ebûbekir gibi, 'Eğer Muhammed söylediyse doğrudur' deriz.

Fakat kanaatimize göre bu gibi hususlara sadece bir iman objesi olarak bakmak yeterli olmayacaktır. Allah Teâlâ insanoğlundan, kendisine verdiği akıl, fikir, düşünce, kabiliyetler ve her türlü imkanları değerlendirmesini istemektedir. Mirac olayı, Hz. Peygaber aracılığı ile gerçekleştirilen ve o zamanın ve hatta günümüzün şartlarına göre 'mu'cize' kabul edilen olağanüstü bir olaydır. Fakat bu olay aynı zamanda insanların bilimsel ve teknolojik olarak gerçekleştirecekleri maddi terakkilerden birinin de zirvesini göstermekte ve insanlara 'siz de çalışın, Allah'a itaat edin ve O'nun kainata, yerlere, göklere ve gökler üstüne koyduğu kanunları keşfedin ve kullanın ki size de bu nimetler ihsan edilsin' mesajı verilmektedir.

Bugün uzay ve astronomi bilimleri kendi çaplarında bir şeyler yapmaya çalışmaktadırlar. İnsanoğlu 1969'da aya çıktı. Şimdilerde uzayın değişik bölgelerine uydular gönderiyor ve uzay çalışmaları kurulan değişik merkezler tarafından yürütülüyor. Yeni yeni şeyler keşfediliyor. En azından olunan yerde durulmuyor. Ama şunu itiraf etmeliyiz ki, bugünkü bilim ve teknik seviyemizle Hz. Peygamber'in yaptığı uzay yolculuğunu gerçekleştirmemiz mümkün değildir. Fakat o insanlığın hayal dünyasında bu bakımdan en yüce bir ufuk olarak duracak ve yapılacak çalışmalara hep müsbet manada müessir bir güç olarak devam edecektir.

---

[400] Bkz. Meâric, 70/4.

Modern fiziğin en sabit değeri olarak varsayılmış olan ışığın hızının (saniyede 300 bin km) zannedildiği gibi sabit olmadığı fikri, uzun zamandır gündemdeyse de, bunu ispatlayacak deneyler son zamanlara kadar kurgulanamamıştı. Bugün evrenin başlangıcını açıklamaya çalışan faraziyelerin en geçeri olarak sayılan Big Bang kuramının doğru olduğu varsayımıyla hareket edilerek yapılan ölçüm ve araştırmalardan çıkan sonuç, tek bir noktadan etrafa dağılarak oluşan evrenin[401] bugünkü haline gelebilmesi için, en azından başlarda, oluşan madde-enerji çorbasının ışık hızını oldukça aşan bir hızda dağıldığı şeklindeydi. Nitekim bugün muhtelif laboratuvarlarda yapılan deneylerde bir ışık huzmesi, son noktaya öngörülen rakamın yüzde 5'i kadar daha önce bir zamanda ulaşmıştı. Işık hızına yakın hızlarda zaman boyutu flulaştığı ve enerji-madde ayırımı kaybolduğu için, ışığın belli bir ortama girişi, çıkışından sonra gerçekleşmiş ve böylece alışageldiğimiz sebep-sonuç ilişkisi tersine dönmüştür.[402]

İşte 5 Haziran 2000 Pazartesi günü Yeni Şafak gazetesinin 18. sayfasında yayınlanan bir habere göre "ABD'li bilim adamı Dr. Lijun Wang, ışık hızının laboratuvar şartlarında, fizik kurallarını altüst eden bir gelişmeyle, bilinen sınırı olan saniyede 300 bin km'yi 300 kat aştığını söyledi. Deney sonucunun doğrulanması halinde, fizik bilgini Einstein'ın ünlü izafiyet teorisinin çökeceğinin ve 'bir olgunun sonunun, başından önce meydana gelebileceğinin kanıtlanacağı' belirtildi. Test sonuçlarını inceleyen Berkeley Üniversitesi fizik profesörü Raymond Chiao, deney verilerinin "inanılmaz bir duruma işaret ettiğini' söyledi.

Bilim bu şekilde yeni teoriler, deneyler ve deneysel sonuçlarla sürekli değişim ve gelişim kaydetmektedir. Yani bilimde durağanlık ve sabitlik yoktur ve kesin doğruya ulaşmak da oldukça zordur. Bugün bilim, kainatın herhangi bir yerinden diğer yere ait geçmişi izlemenin mümkün olabileceğini de söylemektedir.

Şu an biz, ışıkları binlerce yıllık mesafeden gelen yıldızların bize ulaşan ışıklarını, kendilerinden ayrıldıkları zamandaki durumlarıyla gör-

---

401 Bkz. Fussilet, 41/11; Enbiya, 21/30.

402 Utku, Melikşah, "*Einstein'in Pabucu Dama Atılıyor*", Yeni Şafak, 18 Haziran 2000 Pazar, s. 5; Yeniçeri, *a.g.e.*, s. 469.

mekteyiz. Yani bir yıldızın ışığı bize 5 bin yılda geliyorsa, biz onun 5 bin yıl önceki halini görmüş oluyoruz. Bunun gibi dünyamızın ışığı göklerin herhangi bir noktasına mesela 3 bin yılda ulaşıyorsa, biz o noktadan dünyaya baktığımızda onun üç bin yıl önceki durumunu görürüz. Eğer dünyamızın Hz. Peygamber dönemine ait ışığı, herhangi bir gezegene bugün varmışsa biz oradan Arabistan'ın Hicaz bölgesine baktığımızda orada Hz. Peygamber'i ve onun sırasıyle faaliyetlerini görebilir ve izleyebiliriz. Eğer biz ışıktan elde edilen görüntüyle beraber onun sesini de almayı başarabilirsek onu konuşurken ve mesela veda hutbesini irad ederken izleyip dinleyebiliriz.[403]

Bunlar imkan dahilinde olmakla beraber, ışıktan önce oraya, bu ışıkları alıp görüntüye çevirebilecek gelişmiş cihazları göndermek gerekir ki bu da günümüz şartlarında bile oldukça zor bir iştir. Eğer oraya gitmeden bu görüntüler dünyaya yansıtılabilirse biz dünyamızın geçmişini buradan da izleme imkanını elde etmiş oluruz.

Bütün bu fikri ve kurgusal gelişmeler, Kur'ân-ı Kerîm'de de açık veya gizli temelini bulan bilimsel ve teknolojik hususlara istinad etmektedir. Buna göre, eğer dünyanın sonu gelmezse, insanoğlunun yapabileceği daha pek çok şey var olduğu anlaşılmaktadır. Yeri geldikçe de tekrar ettiğimiz üzere, bu tür bilimsel ve teknolojik gelişmelere Kur'ân âyetleri her fırsatta teşvik etmekte, ufuk açmakta, ışık göstermekte ama asla insanlığın bu yöndeki azmini kırıcı bir üsluptan bilinçli olarak sakınmaktadır. Şu kadar var ki, Kur'ân-ı Kerîm, indiriliş gayesine de uygun olarak, elde edilen bilimsel ve teknolojik gelişmelerin her halükarda insanlığın dünya ve ahirette faydasına olacak şekilde kullanılmasını istemekte, hele hele insanlığın zararına asla kullanılmamasını emretmektedir. Bu ise, bilimsel ve teknolojik gücü ellerinde bulunduran devlet, kurum, kuruluş veya kişilerin kendi inanç, anlayış ve dünya görüşlerini ilgilendiren bir durum olup, dünyada imtihan oluşumuzun da bir yönünü teşkil etmektedir.

---

[403] Utku, Melikşah, "*Einstein'in Pabucu Dama Atılıyor*", Yeni Şafak, 18 Haziran 2000 Pazar, s. 5; Yeniçeri, *a.g.e.*, s. 469.

7. Kur'ân'ın Kıyamete İlişkin Haber Verdiği Fiziksel Olaylar

Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiğine göre kıyamet ansızın kopacak ve bu sırada yeryüzünü, dağları, denizleri, göğü, ayı, güneşi, yıldızları, vs. ilgilendiren bir takım şiddetli fiziksel olaylar meydana gelecektir:

a) **Yeryüzü**: Kıyamet günü yeryüzü, daha önce olmadık biçimde, şiddetle sarsılacaktır. İlgili âyet-i kerimelerde: "*Yeryüzü o sarsıntısıyla sarsıldığı zaman.*" (Zilzâl, 99/1), "*Yeryüzü bir sarsılış sarsıldığı zaman.*" (Vâkıa, 56/4), "*O gün yer ve dağlar sarsılacak...*" (Müzzemmil, 72/14)[404]

b) **Dağlar**: O gün dağlar yerlerinden sökülüp, birbirlerine çarptırılarak toz toprak olacaklardır: Bir kısım âyet-i kerime mealleri şöyle: "*Artık sûra bir defa üflendiği, yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine tek çarpışla çarpılıp darmadağın edildiği zaman, işte o gün olacak olur; kıyamet kopar.*" (Hâkka, 69/13-15), "*O gün yer ve dağlar sarsılacak, dağlar erimiş bir kum yığınına dönecektir.*" (Müzzemmil, 72/14), "*Dağlar bir serpiliş serpildiği, parçalandığı; hepsi dağılıp toz duman haline geldiği zaman.*" (Vâkıa, 56/5-6),[405] "*(Kıyamet günü) dağlar yürütülür, serap haline gelir.*" (Nebe', 78/20), "*(Kıyamet günü,) dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gündür.*" (Kâri'a, 101/5), "*O gün dağlar atılmış yüne döner.*" (Meâric, 70/9), "*O gün dağlar yürüdükçe yürür.*" (Tûr, 52/10),[406] "*Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır. Orada ne bir iniş, ne de bir yokuş görebileceksin.*" (Tâhâ, 20/105-107)

c) **Denizler**: Kıyamet günü denizler kaynayacak, taşacaktır: "*Denizler kaynatıldığı zaman.*" (Tekvîr, 81/6), "*Denizler (taşıp) birbirine katıldığı zaman.*" (İnfitâr, 82/3)

d) **Gökyüzü (semâ')**: Gökyüzü açılacak, parçalanacak, kapı kapı olacak, kıpkızıl bir gül gibi olup, yağ gibi akacaktır: "*O gün gök yarıldığı, Rabbine kulak verip boyun eğecek hale getirildiği zaman..*" (İnşikâk, 84/1-

---

[404] Konu ile ilgili başka âyetler de bulunmaktadır.
[405] Ayrıca bkz. Murselât, 77/10.
[406] Ayrıca bkz. Tekvîr, 81/3.

2),"*O gün gök sallanıp çalkalanır.*" (Tûr, 52/9), "*Gökyüzü sıyrılıp alındığı zaman..*" (Tekvîr, 81/11), "*Gökyüzü yarıldığı zaman..*" (İnfitâr, 82/1),[407] "*(O gün) gökyüzü açılır ve orada pek çok kapılar oluşur..*" (Nebe', 78/19), "*O gün gökyüzü erimiş maden gibi olur.*" (Meâric, 70/8), "*Gök yarılıp da kızarmış yağ renginde gül gibi olduğu zaman.*" (Rahmân, 55/37), "*Gök de yarılır ve artık o gün o, çökmeye yüz tutar.*" (Hâkka, 69/16)

e) **Güneş ve ay**: "*(Kıyamet günü) güneş katlanıp dürüldüğünde..*" (Tekvîr, 81/1), "*Ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman.*" (Kıyâme, 75/8-9)

f) **Yıldızlar**: "*Yıldızlar kararıp döküldüğünde..*" (Tekvîr, 81/2), "*Yıldızlar döküldüğünde..*" (İnfitâr, 82/2), "*Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman.*" (Murselât, 77/8)

O gün vuku bulacak olayları, sadece kaydettiğimiz âyet meallerini okumakla bile anlamak mümkündür. Buna göre yeryüzü şiddetli ve kendine özgü bir şekilde sarsılacak; bu sarsıntı sebebiyle dağlar yerlerinden sökülüp yürütülecek, yukarı kaldırılıp birbirlerine çarptırılarak toz toprak olacak ve yeryüzü, hiçbir eğrilik: tümsek ve çukur olmaksızın dümdüz olacak; denizler taşıp tek bir deniz haline gelecek ve sonra yanıp kaynayacak; gökyüzü yarılacak, yırtılacak, açılacak, gül renginde erimiş yağ gibi olup akacak ve açılıp kapı kapı olacak; güneşin ışığı dürülecek, ay tutulacak ve güneşle ay bir araya getirilecek; diğer yıldızlar solacak, bulanıklaşacak, enerjilerini yitirecek, birbirleriyle olan ilgilerini kaybedip dağılacaklardır.

Kıyametle ilgili bu açık ve net bilgiler, kanaatimize göre, fizik, jeofizik ve astrofizik bilimlerine, bu alanlarda yapacakları araştırmalar için birer mesnet/dayanak teşkil edebilecek, onlara ışık tutup yön gösterebilecek niteliktedirler. Ki, Kur'ân-ı Kerîm bu bilgileri, henüz fiziğin, astrofiziğin isminin bile zikredilmediği bir dönemde, hiçbir yanılma endişesi duymadan açıkça ifade edebilmiştir. Bu da onun, her şeyi bilen Allah'ın vahyettiği bir kelam olduğundandır.

---

[407] Ayrıca bkz. Murselât, 77/9.

NETİCE

Buraya kadarki açıklamalarımızda kavramsal olarak Kur'ân-ı Kerim âyetlerinin bilim ve teknoloji ile ilişkisi, Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkilendirilmesinin dayanakları, saikleri ve sakıncaları, bu konu ile ilgili isbatlanmış ve geleceğe yönelik örnekler konuları üzerinde durduk. Kur'ân'ın haber verdiği bir kısım bilimsel gerçeklerin bugün bilim tarafından da keşfedildiğini, bazılarının ise henüz keşfedilmeyip üzerinde çalışmalar yapıldığını aktarmaya çalıştık. Bu konuları izah ederken, farklı görüşleri değerlendirmenin yanısıra kendi kanaatlerimizi de belirtmeye çalıştık. Ancak şahsî kanaatlerimizi biraz daha belirginleştirmek ve açmak üzere bir kısım ana noktaları işaret ederek şu şekilde bir değerlendirmenin yapılmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz.

1- *Kur'ân-ı Kerîm, bir hidayet ve i'câz kitabıdır.* O, felsefe, matematik, tıp vs. gibi bir bilim kitabı olarak vahyedilmemiştir. O'nun gayesi insanları hidayete sevketmek, onlara dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını göstermektir. İslâm dininin yegane kaynağı olan Kur'ân, ele aldığı bütün konuları hep bu gayeyi gerçekleştirmek üzere "din dili" ile takdim etmiştir. Dolayısıyla onda, ne kendi zamanındaki ne de daha sonra gelen zamanlardaki değişik bilimlerin ıstılahlarını bulmak mümkün değildir. Bu, Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerle hiçbir ilişkisinin olmadığı anlamına da gelmez. O, özlü bilgiler, tohumdaki ruşeymler halinde bu tür gerçekleri ihtiva etmektedir.

2- *Kur'ân'ın haber verdiği gerçeklerle bilimsel gerçekler arasında bir çelişki sözkonusu değildir.* Çünkü Kur'ân, Allah Teâlâ'nın maddi manevi

bütün âlemlerde koymuş olduğu değişmez kanunların ve gerçeklerin sözlü ifadesidir. Bu bakımdan Kur'ân âyetlerine "kavlî âyetler" denmektedir. Bilimler de aynı şekilde Allah'ın kainata koyduğu gerçeklerin tek tek incelenip ortaya konmasını ve teknolojik gelişmelerin sağlanması açısından insanların hizmetine sunmayı amaçlamaktadır. Kainata konan bu gerçeklere de "fiilî veya kevnî âyetler" denmektedir. Dolayısıyla hem Kur'ân'ın hem de bilimlerin ele aldıkları konular belli bir oranda aynileşmektedir. Belli bir oranda dedik, çünkü Kur'ân bütün bilimlerin mevzuların –öz itibariyle de olsa- içine alırken, bilimler Kur'ân'ın ele aldığı ulûhiyyet, nübüvvet, ahiret, cennet, cehennem vs gibi konularla ilgilenmezler. Ayrıca Kur'ân, bütün varlıkların insana hizmet için, insanın ise Rabbine kulluk için yaratıldığını ve asıl maksadın Allah'a kulluk olduğunu söylerken, bilimler ise var olan gerçekleri tesbit edip insanın hizmetine sunmayı amaç edinirler.

Şimdi karşımızda bir Kur'ân kitabı bir de kâinat kitabı; bir Kur'ân'ın içerdiği kavlî âyetler bir de kainatta sergilenen fiilî veya kevnî âyetler bulunmaktadır. Bunlar aynı gerçeğin iki farklı anlatım şeklidir. Bu bakımdan bunlar arasında bir çelişkinin ve uyumsuzluğun olması mümkün değildir. Bir defa hepsi aynı kaynaktan gelmektedirler; bütün kainatın ondaki kanunların ve sistemlerin, bunlar içerisinde özel bir yeri olan insanın yaratıcısı Allah olduğu gib, Kur'ân'ı vahyeden de Allah'tır. Kur'ân, kendi mesajları ile kevnî gerçekler arasında güçlü bir bağın bulunduğunu sürekli vurgular, tasdik eder.[408]

Kur'ân'la kainat arasındaki ilişkiyi şöyle bir örnekle açmak mümkündür: Az önce de vurguladığımız gibi kainat Allah'ın yaratıp ortaya koyduğu san'at eseri; Kur'ân da O'nun kitabı ve broşürüdür. Kur'ân, kainat eserinin en iyi şekilde anlaşılıp kullanılmasını sağlayan bir broşürdür. Nasıl ki, Ford fabrikası bir araba yapar ve bir de onun broşürünü yazar, arabayı alana da bu kitapçığı verir ve o kişi de kitaba bakar, arabanın özelliklerini anlar ve arabaya ona göre bakarak kitabı anlarsa, insan da Kur'ân'a bakarak kainatı anlamaya çalışır. Nitekim Yüce Allah, Kur'ân'da nice misaller

[408] Bkz. Afzalur Rahman, *Quranic Sciences, London*, s. 12-13, 1981; İmaduddin Halil, "*The Gur'an and Modern Science: Observations on Methodology*", The American Journal of Islamic Social Sciences, 1991, Vol. 8, No. 1, s. 2; el-Cevherî, *el-Cevâhir*, 5/14.

vermiştir. İşte bunun gibi Kur'ân'ı iyi anlamak için kainatı iyi anlamak lazımdır. İnsanı da iyi anlayınca insanla ilgili âyetler de daha iyi anlaşılacaktır. Kainatı ve insanı da daha iyi anlamak için Kur'ân'ı iyi anlamak gerekir. Birini iyi anlamamak ötekini yanlış anlamaya ve ikisi arasında çelişki olduğunu zannettirmeye vardırır. Oysa bu iki eser tek bir zatın yani yüce Allah'ın olduğu için ikisi birbirini anlatır. İkisi teker teker anlaşılmaya çalışılırsa, yüce Allah'ın bu iki eseri ortaya koymaktaki gayesi ve insanoğlu anlaşılmaz, mutlaka bir yanda eksiklik olur..[409]

Buna göre Kur'ân'ı kainat kanunlarına zıt düşecek şekilde anlamaya çalışmak Kur'ân'ın amacına aykırı olur. Mucizeleri de bu esasa göre anlamak gerekir. Mucizeler halkın anladığı manada, Allah'ın herhangi bir mes'ele için koymuş olduğu kainat nizamını, bir an için bir kimsenin hatırı veya bir münkiri imana getirmek uğruna bozması olarak anlaşılmamalıdır. Mucizeler de Allah'ın bir kanununa göre yapılmışlardır. Yapıldıkları zaman herkes tarafından bir bilgiye dayanmış olmamaları, onların mucize olarak kabul edilmelerine sebep olmuştur. Bunlar herkes tarafından bilinmediği için bir mucize sayılırlar. Bu şekilde anlayış, Allah'ın hem kainat kanunlarına ve hem de Kur'ân'ın ifadelerine uygun düşer ve tutarlı olur. Eğer Kur'ân ile kainat kanunları arasında bir çatışma sözkonusu olursa, ya kainat kanunu veya Kur'ân yanlış anlaşılmıştır. Bu durumda anlamları tekrar gözden geçirmek gerekir. Şüphesiz bu çatışmanın vuku bulması için mantıktaki çatışma ve çelişki kaidelerine göre olması göz önünde bulundurulmalıdır.

3- *Kur'ân'ın müslümana yüklediği temel sorumluluklar ve gerçekleştirmesini istediği bir takım hususlar bulunmaktadır ki, bunların tahakkuku bilimsel ve teknolojik araştırmalar ve deneysel metotlara bağlıdır.* Bu bilimsel araştırmaların, müslüman toplumun aktiviteleriyle, onun yeryüzündeki misyonunun tabiatıyla ve yine onun kainat, hayat, dünya ve insanlık hakkındaki inançlarıyla çok yakın ilişkisi vardır. Kur'ân'ın öngördüğü bu temel prensipler ve onun dünya görüşü; bilimsel metotların, bilimsel gerçekler tarafından keşfedilen kanun ve sistemlerin kullanılması-

---

[409] Atay, Hüseyin, *Modern İlim ve Kur'ân-ı Kerîm İlişkisinde Metot*, Diyanet Dergisi, 1979, c. 18, sy. 5, s. 268-269.

nı ve bunların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Böyle bir bakış açısı, bu prensiplerin güçlü bir şekilde ortaya konmasında, İslâm'ın evrensel dünya görüşünün temel unsurlarının belirlenmesinde, bunların reel dünya ile pratiksel olarak bağlantılarının kurulmasında ve yine bunların bir medeniyet teşkilinde aktif olarak kullanılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Kur'ân'ın bahsettiğimiz bu temel prensiplerini ve bunların bilimsel ve teknolojik araştırmalarla bağlantılarını şu şekilde izah edebiliriz:

a- *Bunların birincisi "istihlaf" veya "hilafet" prensibidir.* Allah Teâlâ insanı kendi halifesi olarak yaratmış ve ondan yeryüzünde kendi adına hükmetmesini istemiştir. İlgili âyet-i kerimede: "*Bir zaman Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, demişti*". (Bakara, 2/30) Yani yaratıklarım arasında benim yerime icraatta bulunacak, adalet dağıtacak bir vekil varedeceğim. Bu halifeler, Hz. Âdem ve mahlukat arasında Allah'a itaat çerçevesinde hüküm ve adaleti icra eden kimselerdir.

Diğer bir âyette de, "*O (Allah) sizi topraktan yarattı ve yeryüzünü imar etmenizi istedi.*" (Hûd, 11/61) buyurularak, Kur'ân'ın insana yüklediği vazifenin, aslında kapsamlı ve genel manasıyla yeryüzünü imar etmek olduğu ifade edilmektedir. Bu vazife muhtevası itibariyle sağlam bir insan toplumu ikame etmeyi, şumüllu bir insan medeniyeti kurmayı içine alır. Ancak bu şekilde insan, icbar ve zor kullanarak değil, öğreterek ve sevdirerek Allah'ın yeryüzünde adaletini ve hükmünü gösterebilir. Yalnız bu imar faaliyeti, imar kelimesinin içine aldığı bilimsel, teknolojik, maddî ve iktisâdi manaların tamamına şamil, şümullü bir imar olmalıdır. Gerçekleştireceği bu imar sebebiyledir ki, Allah insana "halife" ünvanını vermiştir.[410]

Kur'ân'ın insana yüklediği bu hilafet görevinin yerine getirilebilmesi için bilimsel ve teknolojik çalışmalara zaruri ihtiyaç vardır. Dolayısıyla müslümanlar, dünyanın, tabiatın ve kainat sisteminin kanunlarını ortaya çıkarmak için bilimsel araştırma metotlarını ve metodolojileri kullanmadan halife olmanın fonksiyonlarını yerine getiremez ve bilim, teknik ve medeniyet alanlarında beklenen başarıyı sağlayamazlar. Bu bakımdan müslümanlar, kendileriyle kendilerini kuşatan kainat arasındaki bağlantı-

---

410 el-Bûtî, Said Ramazan, *Kur'ân'da İnsan ve Medeniyet*, s. 24-25, (Çev. Resul Tosun), İstanbul, 1987.

ları sağlam kurmalıdırlar. Bu olmadığı takdirde "hilafet" prensibi, bir teori ve dogmadan öteye gitmeyecektir.[411]

Şunu da belirtmeliyiz ki, bu hilafet görevinin ve yeryüzünü imar vazifesinin gerçekleşmesi için bilimsel ve teknolojik metotların kullanılması şart olduğu gibi, bu vazifeyi üstlenen kişilerin nefislerini arındırmaları, ahlakî bozukluklardan ve kötü vasıflardan temizlenmeleri de gerekir. İşte Kur'ân'da emredilen itikadî ilkeler, ibadet ve ahlakla ilgili uyulması gereken kurallar bu arınmayı gerçekleştirecek hususlardır. Bunlar da yine insanın hilafet vazifesini ve imar görevini yapmasını kolaylaştırmak içindir.

b- *Kur'ân'ın öngördüğü hayatın ve düşüncenin temel prensiplerinden biri de, maddî ve rûhî ihtiyaçlar arasında kurulması gereken "denge"dir.* Yüce Allah insanı özel ve ayrıcalıklı bir şekilde yaratmış, dünyayı da, nimetlerinden istifade etmek üzere onun emrine vermiştir. Bu bakımdan madde ile mana arasında denge iyi kurulmalıdır, değilse bunların birinin inkarı halinde dengesizlik ve kaos meydana gelir. Halbuki Kur'ân dengesizliği ve çelişkiyi bütünüyle yasaklamıştır. Kur'ân'ın maksadı, Rabbi tarafından kendine yüklenmiş vazifeleri yerine getirmeye muktedir, realite ile irtibatını sağlam kurmuş, her türlü eksikliklerden arınmış dengeli bir aksiyon insanı ortaya çıkarmaktır. Bu bakımdan Kur'ân, ruhun maddeden ayrılıp ruha önem verilmesini bunun sonucu olarak da insan tabiatının ihtiyaçları ile onun için yaratılmış olan dünyanın menfaatları arasına engellerin konulmasını tasvib etmez. İşte Kur'ân'ın bu eşsiz denge prensibi de bilimsel metotlar, gerçekler ve teknolojik uygulamalar olmaksızın tam anlamıyla gerçekleşmez.[412]

c- *Kur'ân'ın kainat ve hayatla ilgili olarak öngördüğü temel prensiplerden ve üzerinde önemle durduğu noktalardan biri de, "teshîr" yani dünyanın ve tabiatın insanın emrine verilmiş olmasıdır.* Allah Teâlâ bunların kanun, sistem ve özelliklerini, insanoğlunun halife olarak yeryüzünde yapması gereken şeyleri gerçekleştirmesine; olumlu ve aktif bir şekilde tabiatla içiçe olmasına uygun bir tarzda yaratmıştır. Bu prensibi dile getiren şu âyet-i kerimelere dikkat edelim:

---

411 İmaduddin Halil, *a.g.m.*, s. 3.
412 İmaduddin Halil, *a.g.m.*, s. 4.

"*(O öyle) Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi, nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı. Düzenli seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.*" (İbrâhim, 114/32-33)

"*Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi emrinize verdiğini ve sizlere açık ve gizli bol bol nimetler bahşettiğini görmez misiniz? İnsanlar içinde öyleleri vardır ki, bilgisi, hiçbir rehberi ve aydınlatıcı hiçbir kitabı olmadan Allah hakkında mücadele eder durur.*" (Lokman, 31/20)

"*Onlar kendileri için bizzat kudretimizin eseri olarak yarattığımız hayvanları görmüyorlar mı? Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler. Bu hayvanlarda onlar için nice faydalar ve içilecek süt vardır. Hâla şükretmezler mi?*" (Yâsîn, 36/71-73)

"*Allah (o yüce) varlıktır ki, emri gereğince içinde gemilerin yüzmesi ve lutfedip verdiği rızkı aramanız için bir de şükredesiniz diye denizi sizin emrinize vermiştir. O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütfu olmak üzere) size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.*" (Câsiye, 45/12-13)

"*Sizi yeryüzünde yerleştirdik. Orada sizin için geçim imkanları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.*" (A'râf, 8/10)

Bu âyet-i kerimelerde insan ile kainat arasındaki ilişkiyi ifade etmek üzere "teshîr", "tezlîl" ve "temkîn" kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler, bu varlıkların insana boyun eğdiklerini ve onun hizmetine amâde kılındıklarını en güzel bir tarzda ifade etmektedirler. Allah'ın emrine kayıtsız şartsız bağlı bulunan bu varlıklar, neticede insanın menfaati doğrultusunda hareket etmektedirler. Gezegenlerin nizam ve hareketlerine, yıldızlara, burçlara, dünyaya ve içindekilere baktığımızda; bulutları, suları, denizleri, hayvanları, rüzgarın esişini, bitki ve ağaçların gelişmesini tefekkür ettiğimizde, bunların hepsinin güvenilir hayat esasları çerçevesinde insana güzel yaşama unsurlarını temin etmek ve hazırlamak üzere hareket ettiklerini görürüz.

Yine bu kelimeler, Allah Teâlâ'nın bu kainatı insan bilgisine boyun

eğdirdiğini, sonra da insana ona hükmedecek, onu geliştirecek ve ondan faydalanmak için yeni şeyler çıkartabilecek, her alanda bilimsel ve teknolojik gelişmeler sağlayacak güç verdiğini anlatmaktadır. Zira birisi herhangi bir şeye hükmetmedikçe ve istediği şekilde onu değerlendirmedikçe ona güç yetirmiş sayılmaz. Dolayısıyla bu âyetler Allah'ın bu kainatı insanın fikir ve fiilî gücünün emrine verdiğini, insanın arzu ve isteklerine boyun eğdirdiğini göstermektedir.[413]

Şimdi insana, özellikle de Kur'ân'ın gerçek muhatabı olan müslümana düşen, emrine amâde kılınan kainattan kendi menfaatine ve bütün insanlığın menfaatine olmak üzere en güzel şekilde istifade etmektir. Kainattaki bütün imkanları kullanarak kendinin kainat içindeki konumuna uygun, ihtiyaçlarını en güzel şekilde karşılayacak ve insanlığa layık olduğu rahat ve konforu sağlayacak mükemmel bir medeniyet kurmaktır. İşte bu noktada bilimsel metotları ve gerçekleri kullanmadan, bilimin uygulamasından ibaret olan teknolojiyi istihdam etmeden "teshîr" prensibini anlamak ve onu reel hayatta gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Halbuki bunun, Kur'ân'ın müslümana yüklediği bir sorumluluk olduğu açıktır.

d- *Varlık âleminde bulunan hayretengiz sistem ile bu sistemi Yaratanın varlığı arasında müthiş bir ilgi vardır.* Kur'ân bu ilgiyi sürekli vurgular. Bilimsel incelemeler, bu ilginin net bir şekilde ortaya konması ve açıkça ifade edilmesi için birer alet konumundadırlar. Sürekli intizamlı, kontrollü ve düzenli bir şekilde hareket eden kainatın ve varlık âleminin, çok mukaddes, çok güçlü ve mutlak irade sahibi biri tarafından yaratılmış olduğu bilimsel formüllerle, matematik hesaplarla, pek çok delile ve sayısız bilimsel deneylerin sonuçlarıyla ispatlanmıştır. Böyle bir düzen tesadüfen kurulmuş olamaz. Dolayısıyla kainatın, hayatın ve dünyanın sırlarını çözmeye devam ettiği sürece bilimsel araştırmaların, İslâmî hayatın ayrılmaz bir parçası olarak devam etmesi gerekir. Çünkü bu araştırmalar insanı, kainatın yaratıcısına götürür, bu sebeple bu tür araştırmalar bizatihi ibadet sayılır.[414]

---

[413] el-Fârûkî, İsmail Raci - el-Fârûkî, Luis Lâmia, *İslâm Kültür Atlası*, (Çev. Mustafa Okan Kibaroğlu -Zerrin Kibaroğlu), İstanbul, 1999, s. 346-347; Afzalur Rahman, *a.g.e.*, s. 17-18; el-Bûtî, *a.g.e.*, s. 97.

[414] İmaduddin Halil, *a.g.m.*, s. 5.

Kur'ân'ın ortaya koyduğu bu dört temel prensibin ve buna benzer diğer prensiplerinin gerçekleştirilmesi için, tabiî, sosyolojik, psikolojik bütün bilim alanlarında bilimsel araştırmalar yapılmalı, bilimsel gerçeklere ulaşılmalı ve bunlar hayatın değişik alanlarında uygulamaya konmalıdır.

4- *Kur'ân-ı Kerîm bilimsel ve teknolojik gerçeklerle ilgili hususları mücmel ve kapalı ifadelerle anlatmış; bunlardan kesin bir dille ve açıkça bahsetmemiştir.* Bir defa Kur'ân, tabiî, sosyolojik, psikolojik vs değişik bilimlerin sahasına giren mes'eleleri esas konu ve gaye olarak değil, delil mahiyetinde zikretmektedir. Gaye, insanların dikkatlerini nizama, nizamın tezahürlerine ve delillerine çekmek, tevhidin semerelerini göstererek hidayet ve istikamete götürmektir. Mesela Kur'ân-ı Kerim istidlal makamında: "Ey insanlar! Şu koca dünyanın nasıl bir küre şeklinde olup, bir yandan kendi ekseni etrafında, öbür yandan güneş etrafında, en süratli bir uçaktan daha hızlı bir şekilde nasıl döndüğüne bakınız da Rabbinizin kudretini tazim ediniz, tevhide erişiniz." veya "Allah'ın büyüklüğünü anlamak için şu bir avuç su içindeki binlerce canlı organizmaya bakınız." buyursaydı delil müeddadan daha gizli kalırdı. Hatta münkirler bunu inkarlarına ayrı bir bahane sayarlar, gaye olan hidayetten kaçarlardı. Halbuki ispatlama işleminde, delilin benimsenmiş bilinen bir netice olup, ondan hareketle müeddaya varılması esastır. Son bir-iki asrın mensuplarının keyfini tatmin için bin küsur senelik nesilleri hidayetten kaçırmanın ise, Kur'ân'ın irşad anlayışında yeri yoktur.[415]

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim'in bu bilimsel ve teknik hakikatleri birer ruşeym halinde ifade etmesi onun i'caz yönlerinden birini teşkil eder. Çünkü aciz insanlar, bildikleri gerçekleri, normalde kendi durumlarına göre anlatır, ancak belirli seviyeye hitap eder, bildiği her şeyi söylediğinden meraka değer cazip bir taraf bırakmaz. Halbuki mu'ciz Kur'ân üslubu, kıyamete kadar birbiri arkasına dizilmiş her biri farklı seviye gösteren ders halkalarındaki nesillere gökteki yıldız gibi göz kırparak peşinden koşturmakta, "her gün yeni doğarız/ bizden kim usanası?" hakikatini yaşatarak, her gün yeniden doğmaktadır. Bir şairimizin: "Bikri fikri çâk çâk oldu

---

[415] Yıldırım Suat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Fennî Keşifler*, s. 22-23.

fakat/ Perde-i ismette kaldı ma'ni'i Kur'ân henüz" beyti bu gerçeği terennüm etmektedir.[416]

5- *Kur'ân'ın bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisinin kurulmasında şu noktaya dikkat edilmelidir:* Bilim ve teknolojiyi Kur'ân'dan ayrı ve uzak görmek bir tefrit olduğu gibi, Kur'ân'ı bilimlerin peşinden koşturmak ve onu adeta bir fizik, kimya, tıp, matematik, astronomi kitabı saymak da bir ifrattır. Aynı şekilde Kur'ân'ın hiçbir bilimsel gerçekle ilgisi olmadığını söylemek bir tefrit olduğu gibi, âyetlerin bilimsel gelişmelerle yorumunda, Allah Teâlâ'nın o manayı kastedip kastetmediği bilinmezken, "bu âyetlerden maksat kesinlikle şudur" şeklindeki ifadeler de bir ifrattır.[417]

Kur'ân'ı, değişip duran bilimlerin değişik seviyesiyle bir görmek, hatta henüz ispatlanamamış bilimsel teorileri Kur'ân'a şahit yapmak ve onun âyetlerini bu bilimsel buluş ve nazariyelere tatbik etmek ve aralarını te'life çalışmak yanlış bir tutumdur. Bu konuda yorumcuların oldukça dikkatli olmaları gerekir. Çünkü bilim ve fenler devamlı değişmekte, bugün doğru kabul edilen çok şeyin, yarın yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. Sürekli yeni nazariyeler üretilmekte ve bir bilim adamının gerçek diye takdim ettiğini bir başkası pekâlâ çürütebilmektedir. Halbuki Kur'ân'ın ifade ettiği hakikatler, sabit, değişmez, yanılmaz ve ebedidir.[418] Bu bakımdan yapılması gereken şey, Kur'ân'ın bilimsel gelişmelere değil, bilimsel gelişmelerin Kur'ân'a uygunluğuna bakmalıyız. Bilimsel gelişme ve buluşları Kur'ân'ın arkasından koşturmalıyız. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere ışık tutan âyetleri yorumlamaya çalışırken, daha başka ihtimalleri de dikkate alarak ihtiyatı elden bırakmamak lazımdır.

Dolayısıyla kesinleşmemiş veri veya bilgilerle Kur'ân'ı tefsire kalkışmanın doğru olmayacağı ve onun kevnî i'cazına zarar vereceğini söyleyebiliriz. Ancak "çekim kanunu" vs. gibi kesinlik kazanmış bilimsel gerçeklerle, Kur'ân'ın bildirdiği hakikatleri karşılaştırmada mahzur olmadığı gibi, imanı kuvvetlendirmede mühim yollardan biri olduğunu ifade etmede fayda vardır. Ancak duyulan her şeyi tahkik etmeden, Kur'ân'a tatbik edi-

---

[416] Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/49.
[417] Imaduddin Halil, *a.g.m.*, s. 2.
[418] Gülen, M. Fethullah, *İnancın Gölgesinde-2*, s.158, İst. 2008.

vermek oldukça tehlikeli bir yoldur. M. Abdullah Draz bu konuda şöyle der:

"Kur'ân'ın, zamanın bilgilerini ihtiva eden ansiklopedik bir eser olduğunu söylemek de pek isabetli olmasa gerektir. Her devrin kesin hakikatlermiş gibi kabul ettiği ve yanlış olduğu ancak daha sonraları ortaya çıkmış olan kendine has kuruntuları olmuştur. Oysa ilim sahasındaki seyrinde Kur'ân-ı Kerîm, asla yanlış bir adım atmamıştır. Onun bildirmiş olduğu hakikatler bu gün çürütülememiştir ve asla çürütülemeyecektir."[419]

Hasılı yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Kur'ân âyetlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilişkisi muhakkak kurulmalı ve fakat bu ilişkinin kurulmasında şu esaslara kesinlikle uyulmalıdır: Birincisi, âyetler tefsir edilirken lugat ve nahiv bakımından hamledilmesi imkansız manaları vererek ibareleri zorlamamak gerekir. İkincisi, kesinlik kazanmamış teorilere itibar etmeyerek, sadece kesinleşmiş olan bilimsel verilere istinad etmek lazımdır. Üçüncüsü, âyetleri yorumlarken her halükarda ihtiyatı elden bırakmamak; bilimsel teorilerin değişebileceğini, Kur'ân'ın ifade ettiği hakikatlerin ise değişmeyeceğini sürekli hatırda tutmak icap eder.

---

419 Akdemir Salih, *a.g.e.*, *Mukaddime*, s. XIX.

BİBLİYOGRAFYA

Abdülbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1945.

Adair, Robert K., *The reat Design (Büyük Düzenleme)*, University Press, USA, 1987.

Adıvar, Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul, 1944.

Afif, Abdülfettah Tabbara, *Ruhu'd-dîi'l-İslâmî*, Beyrut, 1966.

Afzalur Rahman, *Quranic Sciences*, London, 1981.

Ahmed Asım Efendi, *el-Okyanusu'l-basît fî tercemeti'l-kamûsi'l-muhît*, İst., 1305.

Ahmed b. Muhammed b. Tâhûn, *Süleymanü'l-Hakîm ve Belkısu Meliketü sebe'*, Kahire, 1993.

Aiberg, Hans von, *Arzdan Arşa Sonsuzluk Kulesi*, İstanbul, 1994.

Akdemir Salih, *"İlmî Tefsir Hareketinin Değerlendirilmesi ve Ondokuz Rakamı Üzerine"*, (A. Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru* adlı eserinin tercümesinin girişi olarak hazırladığı yazı), Ankara, 1983.

Akgündüz, Ahmet, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Ashab-ı Kehf*, İst., 1993.

Allen, G.E., *"Science misapplied: The eugenics age revisited"*, http:/www.techireview.com/articles/as96/alen html.

Altay, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Fen Bilimleri*, İstanbul, 1993.

Altay, Şakir, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara, 1983.

Ana Britannica, İstanbul, 1986-1987.

Anglen, C.R. Von, *Geomorphology*, Newyork, 1948.

Arısan Kazım, *Doğum Bilgisi*, İstanbul, 1978.

Arsay Zafer, "Koku Nakli Mucizesi", *Zafer*, 1998, sy. 257, s. 3-5.
Atay, Hüseyin- Atay, İbrahim, Atay, Mustafa, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*, Ankara, 1981.
Atay Hüseyin, "Modern İlim ve Kur'ân-ı Kerîm İlişkisinde Metot", *Diyanet Dergisi*, 1979, c. 18, sy. 5, s. 261-269.
Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1990.
Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir, 1987.
Aydın, Mehmet, "İlim-İslâm Münasebeti", *Bilgi-Bilim ve İslâm*, (İSAV), İst., 1987.
Aydüz, Davut, "Fenni Tefsir", *Yeni Ümit*, 1998, sy. 40, s. 33-37.
Bağdatlı, Selahattin, *Hukuk Sözlüğü*, İstanbul, 1997.
el-Bâr, Muhammed Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı*, (Çev. Abdülvehhab Öztürk), Ankara, 1996.
Barthold W, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (Çev. Fuat Köprülü), Ankara, 1973.
Bayraktar, Mehmet, *İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, Ankara, 1985.
el-Bennâ, Mansûr Muhammed Haseb, *el-Kur'ânü'l-Kerîm ve'l-ilmü'l-hadîs*, Mısır, 1991.
Bennett, C.H., Brassand, G., Crepeau, C., Jozsa, J., Pereo, A., Wouters, W., "Teleporting quantum particles via clossical dual and EPR channels", *Physical Review Letters*, vol. 70, s. 1895-1899.
Bennett, C.H., *"Scientific American"*, Kasım, 1992.
Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu, İst., 1967.
Bloom, B.R., "The future of public health", *Nature*, 2 Aralık, 1999.
Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara, 1996.
Bolay, S. Hayri, *Aristo Metafiziği ile Gazzali Metafiziğinin Karşılaştırılması*, İstanbul, 1993.
Bucaille, Maurice, *Kitab-ı Mukeddes, Kur'ân ve Bilim*, (Çev. Suat Yıldırım), İzmir, ts.
el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahîh*, İstanbul, 1979.
el-Bûtî, Said Ramazan, *Kur'ân'da İnsan ve Medeniyet*, (Çev. Resul Tosun), İst., 1987.
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, İstanbul, 1986.

Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Hadislerinde Kültür, Medeniyet ve Teknik*, İstanbul, 1984.

Caplan, A. L., *"If gene thrapy is the cure, what is the disease?"*, htttp:/www.med.upenn.edu/bioethic/genetics/articles/.caplan.genetherapy.html.

Cerrahoğlu, İsmail, "Fahruddin Razi ve Tefsiri", *Ankara Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1977, sy. 2.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara, 1983.

el-Cevheri, Tantavî, *el-Cevâhir fî tefsîri'l-Kur'ân*, Mısır, 1931.

el-Cevheri, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah, Tacu'l-luğa ve sıhahu'l-arabiyye*, (Thk. Ahmed Abdulgafur Attar), Kahire, 1982.

el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, Beyrut, 1988.

Çalışkan, Aziz, *Ansiklopedik Kültür Sözlüğü*, İstanbul, 1983.

Çetin Abdurrahman, Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi, İstanbul, 1982.

Çetin, Abdurrahman, "Kur'ân-ı Kerîm ve Müsbet İlimler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1987, C. II, sy. 2, s. 187-194.

Dapper J.V., *Nıza-ı İlim ve Din*, (Çev. Ahmet Mithat), İstanbul, 1310.

ed-Dârimî, *Sünen*, 1949.

De Lacy, O'leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, (Çev. Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay), Ankara, 1958.

Demir, Ömer-Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Konya, 1997.

Demirci Muhsin, Kur'ân'da Müteşâbih Âyetler Meselesi, İstanbul, 1993.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1984.

Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul, 1980.

Draz M. Abdullah, *Din ve Allah İnancı*, (Çev. Bekir Karlığa), İstanbul, ts.

Duman, Zeki, *Kur'ân-ı Kerîm ve Tıbba Göre İnsanın Yaratılması ve Tüp Bebek Hadisesi*, İzmir, 1991.

Ebû Hayyan, Abdullah Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrut, 1990.

Ebû'l-Ata Nazmi Halil, *İ'câzu'n-nebât fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Ayn-i Şems Üniversitesi, ts.

Ebû'l-Hüseyin, Ahmed b. Faris b. Zekeriya, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, Mısır, 1970.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1936.

Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, (Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul, 1999, 5. Baskı.

Eş'arî, Ebû'l-Hasan Ali b. İsmail, *Kitabu'l-ibâne*, Medine, 1975.

el-Fârûkî, İsmail Raci- el-Fârûkî, Luis Lâmia, *İslâm Kültür Atlası*, (Çev. Mustafa Okan Kibaroğlu-Zerrin Kibaroğlu), İstanbul, 1999.

F. Rosenthal, *Knowledge Triumphant*, Leiden, 1970.

Fendî Cemaluddin, *el-Kur'ân ve'l-ilm*, Kahire, 1968.

Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-muhît*, Beyrut, 1986.

Francis Ghiles, *What is Wrong With Muslim Science*, (Müslüman Biliminin Nesi Yanlış?), Nature, 24 Mart, 1983.

Gazzali, *Cevâhiru'l-Kur'ân*, Dımaşk, ts,

George Sarton, *Introduction to the History of Science*), New York, Krieger, 1975.

Gökalp, Zıya, Terbiyenin Temelleri.

Graudy, Roger, "İslâm ve Bilim", *İslâm ve Bilim*, İstanbul, 1993, s. 49-61.

Gülen, M. Fethullah, İnancın Gölgesinde, Nil Yay. İst. 2008.

Gümüş, Sadreddin, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, İstanbul, 1990.

Günaydın, Hasan, *Kur'ân ve Hadislerde Günümüzde Ortaya Çıkan İlmî Gerçekler*, İstanbul, 1998.

Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, 1979.

Han, Fethullah, *Kur'ân ve Kainat Âyetleri*, (Çev. Safiye Gülen-Oya Morçay), İstanbul, 1988.

Hanefi, Ahmed, *et-Tefsiru'l-ilmi li'l-ayati'l-kevniyye*, Mısır, 1960.

Hıdır, Abdülalim Abdurrahman, *Hendesetü'n-nizami'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Cidde, 1984.

Hıdır, Abdülalim Abdurrahman, *ez-Zevahiru'l-coğrafiyye beyne'l-ilmi ve'l-Kur'ân*, Mekke, 1400h.

Hıdır, Abdullah A., "Yüzey Gerilimi Hakikati", *Rabıtatu'l-Âlemi'l-İslâmî*, 1401 Safer/1980 Aralık, yıl 19, sayı 2.

Hodhboy Perviz, *İslâm ve Bilim*, (Çev. Eser Birey), İstanbul, 1992.

Hogan, J., "Eugenics reviseted", *Scientific American*, Haziran 1993.

el-Hûlî, Emin, *Menâhicu't-tecdîd fi'n-nahvi ve'l-belâğa ve't-tefsîr ve'l-adab*, Kahire, 1961.

İbn Aşur, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus, 1984.

İbn Haldun, *Mukaddime*, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), Ankara, 1954.

İbn Kayyim el-Cevzi, *İ'lamul-muvakı'in*, Mısır, 1960.

İbn Kesir, Ebû'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kahire, ts.

İbn Manzur, Ebû'l-fadl Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1992.

İmaduddin Halil, "The Qur'an and Modern Science: Observations on Methodology", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, 1991, Vol. 8, No. 1, s.1-13.

Jansen, J.J.G., *Kur'ân'a Yaklaşımlar*, (Çev. Halilrahman Açar), Ankara, 1993.

Kadri, Hüseyin Kazım, *Türk Lügatı*, (T.D.K. yayını), İstanbul, 1943.

Kâfiyeci, Ebû Abdillah Muhammed b. Süleyman, *Kitâbu'teysîr fî kavâid-i ilmi't-tefsîr*, (Thk ve neşr: İsmail Cerrahoğlu), Ankara, 1974.

Kam, Ömer Ferit, *Dinî Felsefî Sohbetler*, (Sad. Süleyman Hayri Bolay), Ankara, ts.

Karaçam, İsmail, *Sonsuz Mucize Kur'ân*, İstanbul, 1986.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1970.

Keskin, Halife, *İslâm Düşüncesinde Bilgi Teorisi*, İstanbul, 1997.

Kırca Celal, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler*, İstanbul, 1981.

Kırca Celal, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fen Bilimleri*, İstanbul, 1984.

Kırca, Celal, "İnsanlık Tarihi Açısından Kur'ân-ı Kerîm'de Medeniyet", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1986, c. 1, sy. 1, s. 33-47.

Kırca Celal, "Kur'ân ve Tabiî Bilimler", *Kur'ân Mesaji (İlmî Araştırmalar Dergisi)*, 1999, sy. 16, 17, 18, s. 72-94.

Konuk, Ahmed Hamdi, *Fususu'l-hikem Terceme ve Şerhi*, İstanbul, 1990.

Korhan, Ertuğrul, *Parmak İzleri ve Henry Galton Tam Tasnifi*, Ankara, 1967.

el-Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmî li ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1965.

Kutup, Seyyid, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, Beyrut, 1968.

M.E.B. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988.

Mahmud, Mustafa, *el-Kur'ân muhaveletün li fehmin asriyyin*, Beyrut, 1973.

el-Merâğî, Ahmet Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Beyrut. 1974.

Meriç, Cemil, *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul, 1977.

Meydan-Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi), İstanbul, ts.

Milliyet, 27 Haziran 2000 Salı, s. 4.

Miras, Kamil, Sahih-i Buhârî Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercümesi, Ankara, 1984.

Morrison, A. Cressy, *Müsbet İlim Yönünden İnsan – Kainat ve Ötesi*, (Çev. Bekir Topaloğlu), İstanbul, 1986.

Mukerji D.P., "Mahatma Gandi'nin Makineler ve Teknoloji Hakkındaki Görüşleri", (Çev. Cemal Özgüven), *Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 1978, sayı. 1-2, s. 318.

Müslim, Ebû Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Kahire, 1955.

Mürüvve, Yusuf, *el-Ulûmu't-tabiiyye fi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1967.

Nasr, Seyyid Hüseyin, "İslâm ve Modern Bilim", *İslâm ve Bilim*, İstanbul, 1993.

en-Nesefî, Ebûlmüîn Meymun b. Muhammed, *Tabsıratü'l-edille*, Ankara, 1993.

Nurbaki Haluk, *Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler ve İlmî Gerçekler*, Ankara, 1987.

Nursî, Said, *İşaratü'l-i'câz*, (Çev. Abdülmecid Nursî), İstanbul, 1978.

Nursî, *Sözler*, İstanbul, 1987

Okuyan, Mehmet, "Kur'ân'ın Tabiat İlimlerine Bakışı", *Kur'ân Mesajı (İlmî Araştırmalar Dergisi)*, İstanbul, 1999, sy. 16-17-18, s. 149-173.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük, Komisyon, M.E.B., Ankara, 1996.

Özcan, Hanifi, *Maturidi'di Bilgi Problemi*, İstanbul, 1993.

Özemre, Ahmet Yüksel, *Kur'ân-ı Kerîm ve Tabiat İlimleri*, İstanbul, 1999.

Parsâ, Muhammed b. Muhammedb. Mahmud, *Tevhide Giriş*, (Çev. Ali Hüsrevoğlu), İstanbul, 1988.

Peterson, Ivars, "*Scientific News*", Nisan 10, 1993.

er-Râfiî, Mustafa Sadık, *İ'cazu'l-Kur'ân*, Mısır, 1905.

er-Râzî, Fahreddin, *Mefâtîhu'l-gayb*, Tahran ts.

Rıza Muhammed Reşid, *el-Menâr*, Beyrut, ts.

er-Rûmî Fehd b. Abdirrahman b. Süleyman, *İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-karni'r-râbi' aşer*, Suudi Arabistan, 1986.

Russell, Bertrand, *Bilim ve Din*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, 1972.

Sabah, 27 Haziran 2000 Salı, s. 22-23.

es-Sabuni M. Ali, *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Mekke, 1408.

es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Saffetu't-tefâsîr*, Mekke, 1982.

Said, Edward, *Oryantalizm*, (Çev. Selahattin Ayaz), İstanbul, 1999.

Said Havva, *el-Esas fi't-tefsir*, (Çev. Beşir Eryarsoy), İstanbul, 1991.

Salih, Subhi, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân*, Dımaşk, 1958.

es-Semenkandî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Bahru'l-ulûm*, (Thk. Ali Muhammed Ma'avvad), Beyrut, 1993.

Seren, Sami, "Kurgubilim ve Peygamber Kıssaları", *Zafer*, 1988, sy. 135, s, 24-26.

Sezgin, Fuat, "Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri", *İslâm ve Bilim*, İstanbul, 1993, s. 203-217.

Sudburry, Tony, "Teleporting", *Nature*, 1997, vol. 132, s. 586-587.

es-Suyûtî, Celaleddin, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1973.

Sünbüllük, Esat Sezai, *Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn Hikayesi*, İstanbul, 1943.

eş-Şâfi'î, Ebû Abdillah Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut, ts.

Şahin, Abdülfettah, "Kur'ân-ı Kerîm ve İlmî Hakikatler-1", *Yeni Ümit*, 1992, sy. 16, s. 2-6.

Şahin, Abdülfettah, "Kur'ân-ı Kerîm ve İlmî Hakikatler-2", *Yeni Ümit*, 1992, sy. 17, s. 2-6.

Şa'ravî Muhammed Mütevelli, *Kur'ân Mu'cizesi*, (Çev. Sait Şimşek), Konya, 1993

eş-Şâtıbî, Ebû İshak, *el-Muvâfakât fî usûli'ş-şerî'a*, Mısır, 1975.

Şelebî, Hind, *et-Tefsîru'l-ilmiyyü li'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyati ve't-tatbîk*, Tunus, 1985.

T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1992.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân, Tahran*, ts.

Tahir b. Aşur, *Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir*, Tunus, 1984.

Tantavi Cevheri, *el-Cevâhir fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mısır, 1351.

Tuna, Taşkın, "Uzay, Kur'ân ve Modern İlim", *Zafer*, 1990, sy., 160, s. 8-10.

Taşköprüzade, *Miftahu's-saâde*, Haydarabad, 1324.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Mısır, ts.

Topçu, Nurettin, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul, 1970.

Toynbee, *La Religion Vue Par Un Historien*, Paris, 1963.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul, 1969.

Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul, 1969,

Türk Hukuk Lugati, (Haz. Türk Hukuk Kurumu), Ankara, 1991.

Türkçe Sözlük, T.D.K., 1944, s. 379.

Ural, Abdurrahim Ali, "Maurice Bucaille ve Jacques Cousteau'dan Mesaj", (Abdülmecid Aziz Zindanî'nin "*Kur'ân ve Hadislerdeki İlmî Mucizele*" adlı eserinden tercüme), *Gerçeğe Doğru*, İstanbul, 1996, s. 3-6.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1966.

Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devrinde Tercümenin Rolü*, İstanbul, 1935.

Ünal, Taha F., "Batı Dünyasında Gelişme Sebepleri ve Kur'ân'ın Hüküm ve Değerlendirmesiyle Bilim", *Yeni Ümit*, 1990, sy. 10, s. 10-13.

el-Vahidî, Ebû Hasen Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-nuzûl*, Mısır, 1959.

Vahiduddin Han, *İlim ve Uygarlık Açısından İslâm*, (Çev. Bekir Karlığa), İst., 1989.

Watt, W. Montgomery, *İslâmî Tetkikler/İslâm Felsefesi ve Kelamı*, (Çev. Süleyman Ateş), Ankara, 1968. vd.

Yeni Binyıl, 27 Haziran 2000 Salı, s. 17.

Yeniçeri, Celal, *Uzay Âyetleri Tefsiri*, İstanbul, 1995.

Yeni Şafak, 27 Haziran 2000 Salı, s. 20.

Yeni Türk Ansiklopedisi, İstanbul, 1985.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, İstanbul, 1991.

Yıldırım Suat, "Denizlerdeki Su Engeli Konusunda Bir Araştırma", *Gerçeğe Doğru*, İstanbul, 1996. I, 7-9.

Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Fennî Keşifler*, Ankara, 1990.

ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Murteza, *Tâcu'l-arûs*, (Thk. Hüseyin Nessar), 1976.

ez-Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, Kahire. 1961.

ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâikı't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*, Beyrut, ts.

ez-Zerkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Halep, ts.

ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillah, *el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1972.

ez-Zindanî Abdülmecid, *Kur'ân'da İlmî Mu'cizeler*, (Çev. Resul Tosun), İstanbul, 1995.

Zulal, Aslı, "Gen Mühendisliği ve Etik Kaygılar", *Bilim ve Teknik*, Haziran 2000, s. 34-38..